

MIKSZÁTH
KÁLMÁN
ÖSSZES
MŰVEI

MIKSZÁTH KÁLMÁN
ÖSSZES MŰVEI 34.

MIKSZÁTH KÁLMÁN ÖSSZES MŰVEI

SZERKESZTIK:

BISZTRAY GYULA

KIRÁLY ISTVÁN

34. KÖTET

ELBESZÉLÉSEK

VIII.

1882—1883

1985

MIKSZÁTH KÁLMÁN ELBESZÉLÉSEK

VIII.
1882—1883

1905

Sajtó alá rendezte:
REJTŐ ISTVÁN

Lektor:
RUBINYI MÓZES

© *Akadémiai Kiadó, 1965*

A kötéstervezés Callag Vera munkája

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója
Szerkesztésért felelős: Zrínszky Lászlóné   Műszaki felelős: Fülöp Antal
A kézirat beérkezett: 1964. IX. 9.   Terjedelem: 22 $\frac{1}{2}$ (A/B) iv
Példányszám: 5800 + 4 melléklet
65.59838 Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

A CSEKK

(Egy ügyvédsegéd elbeszélése)

Egy öreg kanonok halt meg nemrég, aki a legutolsó volt azok között a jó magyar papok között, akik nem tudják, mi a csekk, sem azt, hogy mire költsék a pénzüket.

Jóízű alak volt az öreg, tetőtől talpig magyaros. Velős, szelíd, nemes arcú.

A kamatokat és a törlesztési rátákat szoktam volt elvinni neki negyedévenként, azon összeg után, mellyel az uradalom tartozott neki. A principálisom rendszeren engemet küldött a rengeteg pénzzel, mintegy két-háromezer forinttal.

— Mit hoztál, édes fiam? — kérde a kanonok, mert csak te-nek szóltott mindenkit.

— A kamatokat hoztam el, nagyságos uram!

— Miféle kamatokat?

— Hát amivel az uradalom tartozik nagyságodnak.

— No, hát tedd oda az asztalra, édes fiam.

Mindig ez volt a beszélgetésünk, se több, se kevesebb. Mert a kanonok kikötötte, hogy ő soha semmi írást sem fog adni. Kurtán beszélt velem mindig, de nyájasan. Csak egyszer, mikor már négy-öt esztendeig jártam hozzá a pénzzel, bocsátkozott velem bővebb diskurzusba.

— Mit hoztál, édes fiam?

— A kamatokat hoztam el, nagyságos uram.

— Miféle kamatokat?

— Hát amivel az uradalom tartozik.

— Az uradalom? Hát tartozik nekem az uradalom?

Nagy kövér ujjáival végigsimogatta homlokát, azután felém fordult, rám nézett a szelíd kék szemeivel s így szólt:

— Látod, fiam, nagyon öregszem . . . rettenetesen öregszem, gyengül a memóriám, nem bírom már eszembe tartani az adósaimat.

Én mosolyogtam. Ő pedig fürgén emelkedett fel ócska zöld-bőr karosszékéből, s odalépett egy fiókos szekrényhez, tömérdek elsárgult papirosokat húzva ki.

Odapillantottam, s láttam ott följegyezve mindeniken ilyenformán:

»Ezennel bizonyítom, hogy Nagy Jánosnak vagy Kis Péternek a mai napon ezer forintot adtam kölcsön.«

— Nagyságos uram — kiáltám önkénytelenül —, hiszen ezek az íráskok semmit sem érnek!

Az öreg nyugalommal fordult felém, bámészan rám nézett s volt a hangjában valami méltatlankodó fölháborodás.

— Már hogyne érnének? *Hiszen mind a tulajdon magam írása!*

Valahol alul megtalálta az uradalom kontraktusát, az rendesen volt kiállítva, mert ügyvédek csinálták.

— Az ám — mondá —, csakugyan van itt valami. Hát hol az a pénz? Tedd le oda, fiam, az asztalra.

Letettem az összeget, de egy csekk is volt közte, ezer frt-ról szóló. Az öreg megnézte a cédulát, forgatta a kezei között, közelebb vitte az ablakhoz.

— Hát ez mi legyen? — kérdé tünődve.

— Az, ezer forint! — mondám.

— Ezer forint! — kiáltott fel csodálkozva. — Hát ez pénz?

— Igenis, teljesen jó pénz, nagyságos uram!

— És micsoda országnak a pénze ez?

— Az általános bank utalvány.

Az öreg a fejét csóválta, és megint csak megnézegette.

— Aztán adnak azért valamit?

— Hogyne adnának!

— És bizonyos vagy abban, édes fiam, hogy meg nem csalnak?

— Bizonyos vagyok benne, nagyságos uram, le merném tenni a hitet.

— No-no, fiam . . . ne hirtelenkedj a dologgal. Megállj csak egy kicsit, behívom inkább a szekretáriusomat. Az oszt' az okos ember. Tud az mindent!

Éppen jött is már a szekretárius, Konopka Mihály uram, nagy hajlongások között.

— Domine Konopka — szólt a kanonok —, igaz-e, hogy ez jó pénz?

Konopka megnézte a csekket, s aztán a boglyas fejét rázta.

— Meglehet, főtisztelendő atyám — de én még sose láttam ilyet!

— No látod, fiam — szólt a kanonok felém fordulva. — Azért hát én be nem teszem a világért sem a pénzem közé, én nem akarom, hogy engem megcsaljanak . . .

— De kérem . . .

— Semmi de, engem nem tesznek bolonddá. Nem vagyok én az uradalomnak a lába kapcája. Ha már meg akarnak valakit csalni, hát csaljanak meg inkább téged, édes fiam, neked adom ezt a papirost.

— Nem fogadhatom el, nagyságos uram . . . lehetetlen elfogadnom . . .

— Márpedig én neked adom, mert én azt el nem teszem . . . Canis mater . . . velem ne bolondozzatok!

— Esedezem, hiszen azonnal felváltom. Pénzt adnak ezért akárhol . . .

Átvettem a csekket, de nem, hogy megtartsam, nagy összeg volt az arra, és leszaladtam vele egy közelben lévő nagykereskedésbe, a Wurda-céghez, ahol *két forint híján* lefizették érte az ezer forintot.

Szaladtam a pénzzel fel a kanonoki rezidenciába.

— No, mit akarsz megint? — förmedt rám a kanonok, föl sem nézve Ovidiusból, melyet olvasott, meglehet, hogy éppen a »Liber amorum«-ot.

— Elhoztam a pénzt, nagyságos uram.

— Miféle pénzt?

— Hát föl váltották a csekket, két forint híján. Itt a kilencszázkilencvennyolc forint érte.

— Föl váltották? Azután ki váltotta fel? — szólt közönyösen, a pénzt a fiókjába seperve.

— Wurda, a kereskedő.

— Wurda? — vágott bele indulatosan. — És két pengő forintot húzott le a felváltásért? Oh, a pengő, lelketlen

farizeus! No megállj, vérszopó vadállat! Két pengő forintot mert elvenni? Pedig minden vagyona innen van, mert két nagybátyja volt kanonok. Oh, a háládatlan korcs! Ezt még meg fogja keserülni.

A MÁSOK EMLÉKEI

Csodálatos tűz, mely olyan lassan ég, vagy olyan hamar kialszik! Az arany középutat fölverte a gyom. Nem jár azon itt egy lélek sem. Az emberek vagy megöregszenek fiatalon, vagy nem öregszenek meg sohasem. Íróink negyven évvel írják emlékeiket, mikor még alig van mire omlékezniök, s lírai költeményeket kezdenek faragni az aggastyánok.

A levegő-e ennek az oka, vagy az éghajlat? A föld ereje-e az vagy a gyengesége, hogy az akácfa idő előtt elvirágzik, s idő után bocsát rügyöt? . . .

Ahogy van, úgy van, én bizony nem töröm rajta a fejemet, hogy miért van nálunk egész irodalma a visszaemlékezéseknek, annyit azonban már is észrevettem, hogy valami nagy jószág lehet abban, visszaemlékezéseket írni, mert a legtöbb jó írónk azt csinálja, mikor már pihenni akar.

Meg kell kóstolnom ezt a pihenést, okvetlenül meg kell kóstolnom, még a negyvenedik év előtt s minthogy magamnak nincsenek emlékeim, leírom itt a másokéit — akiknek fölösleges van.

Mégpedig kikeresem magamnak a század legnagyobb két alakját: Kossuthot és Garibaldit. Sohasem láttam sem az egyiket, sem a másikat.

Azaz hogy Kossuthot láttam. Legalább tisztán emlékszem rá. Ott szónokolt a nógrádi megyeház előtti téren, ezer meg ezer fej körülötte . . . Komor arcok, tompa, elfojtott suttogások, az aggodalom festéke amazokon, a csüggedés árnyéka ezeken. Láttam . . . láttam őt! Atyám vagy anyám, vagy nem tudom én ki, engem is elvitt a tömeg közé. Igen, ott kellett lennie . . . ott volt; emlékezem a szemekben kigyúló fényre is, azután hallottam a lelkesült kiáltásokat. Láttam

a visszaforduló önbizalmat útközben — s őt magát fekete atillájában, struccollas kalapjában . . .

Meg mernék rá esküdni, hogy láttam — és hamisan esküdném. Eljönne tanúskodni ellenem az a nagy könyv a tiszteletes úr polcáról, amelybe be van írva, hogy akkor születtem, amikor már ő künn bujdosott.

Alak, milyen alak volt, hogy még abba is bevésođött, aki nem volt. Az is emlékszik rá, aki sohase látta. Öregemberek szavaiban, meséiben lett elevenné, s beszélni kezdett az új generációnak még egyszer . . . mindnyájának külön, külön.

Hát az a *másik*?

Nos, hiszen éppen ők ketten együtt fognak szerepelni ebben a kis visszaemlékezésben: Kossuth és Garibaldi.

Lőn pedig egyszer nagy izgatottság az aprók között, mikor az egyik óriás odaröpítette a kavicsot a másik óriás fejének.

Hogy volt, miért volt, miért nem volt, már az sem emlékszik rá tisztán, akitől én tudom, elég az hozzá, hogy Kossuth egy nyilvános iratban vagy proklamációban sértőleg nyilatkozott Garibaldiról.

És az nagy esemény volt még akkor. Olyan nagy patkós csizmákban jártak ezek ketten, hogy ahova léptek, mély nyomokat vájtak . . . a lehetükre mozogni kezdtek a falevelek, a kiáltásaikra mozogni kezdtek az országok.

S most íme az egyik nekiment a másiknak. Mi lesz vajon ebből? Találgatták, erről fecsegték az emberek. Mit szól erre a sértésre Garibaldi.

Az öreg pedig nem szólt semmit, meglehet nem is tudta. Oda se ért hozzája a sértő szó, vagy észre se vette. Igaz, hogy Góliátot kavicssal ölték meg. De hiszen az csak Góliát volt.

Kossuthot sokan hibáztatták. Mire volt jó megsérteni az öreg hőst? Az olaszokban tagadhatatlanul rossz vért szült. Sőt Kossuthot a saját bujdosó honfitársai is szemrehányással illették. Nem jó volt, kár volt. Mi lesz most már *odahaza* a nótákból, hogy: »Jön már Garibaldi, Kossuthot is hozza«. Istenem, de vétek volt ezeket a nótákat most már mind elrontani egypár heves szóval.

Kossuth maga is megbánta, restellte is talán, lehet, az győzte le, hogy semmi hír se jött az öregtől, hogy az nem

pattant fel, nem adta vissza az oldalvágást, hanem nyugodtan öntözte otthon Caprerában a kedves georgina-rózsáit.

Kossuth leült az íróasztalához s mentegetőző, bocsánatkérő levelet írt heves szavaiért a tábornoknak. Teleki Sándor éppen indulóban volt (ő mindig indulóban van), s útja véletlenül Caprera mellett vitte. Telekire bízta levelét, adja át a két Szicília meghódítójának illő magyarázat kapcsában.

Teleki örömmel ajánlkozott e »diplomáciai« levélátnyújtásra. Mert ámbár a háborút kereste teljes életében, mindig szeretett békéltetni, s mégis csaknem elfogultsággal mert előhozakodni e kényelmetlen ügygel a tábornok előtt.

— Egy levelet is hoztam önnek.

— Igen? Nos, és miért nem adja ide, kedves ezredes?

— Mert hát . . . mert izé — mondja kissé zavartan —, mert Kossuthtól jön.

— Ej, ej! — szólt a tábornok mosolyogva —, már szinte azt hittem az ön zavaráról, hogy illatos levél.

— Éppen az, tábornok . . . ibolya illata van a levélnek . . . Kossuth szerényen mentegetőzik benne, amiért önt megsértette és sajnálatát fejezi ki . . .

Garibaldi mosolygó arca egyszerre komollyá változott, de nem a harag ült az edzett és mégis szelíd vonásokon, hanem a méltóság, amint közbevágott:

— Kossuthnak nincs szüksége a mentegetőzésre, kedves Teleki. Ha mentegetőzés van e levélben, azt én nem akceptálom. Vigye vissza neki, s mondja meg üzenetemet, hogy ha ő engem megsértett, meg vagyok győződve róla, azt az ügy érdekében tette. Mert miért sértett volna meg egyébért? Annak akkor bizonyosan úgy kellett lenni, ő jobban tudja. Nagyon jól tette, hogy megsértett. Adja át kérem legszívesebb üdvözetemet.

Teleki meghajtotta magát, és bámész szemeket vetett az öregre.

— Ön csodálkozik? Pedig az nagyon természetes, hiszen mi azért vagyunk, hogy az ügynek használjunk, s hogy az bennünket elkoptasson. Öröm nekem, ha én kopom legjobban.

Mikor Teleki visszavitte a felbontatlan levelet Garibaldi üzenetével, Kossuth csillogó szemekkel sóhajtott fel:

— Ha mi tudnánk ilyen nagyok lenni!
Milyen lehetett hát »az a másik« — akiről ezt mondta az egyik?

A LUPCSEK JANI HÁZASODÁSA

Ha rendes észjárású ember volnék, úgy kezdeném a történetemet, hogy a birodalmi kancellár fényes bútorzatú teremben ült és finom cigaretlit szítt.

Hanem az nem volna talán igaz, mert sohasem találkoztam a kancellárral, nem is voltam soha palotájában, nem is tudom, hogy mit csinált, mit szítt, hanem hogy Lupcsek János, aki nekem pertu pajtásom, nem ült fényes bútorzatú teremben, hanem valami komisz mellékszobában körmögött, arra le merném tenni a hitet.

Nem is szültetett ő arra különben. Egy szűrszabó-mesternek volt a fia, s magának is a szűrszabóság volt az ambíciója (mert szép mesterség az annak, aki tudja); midőn beütött neki a szerencse: megtették intelligens embernek.

Mert nagy protekciója volt; a kulcsárné a falunkban, akinek az urasága testvéröccse a birodalmi kancellárnak, s aki »két testvérgyerek Lupcsek Janihoz«, ahogy ő szokta mondani. S mivel Lupcsek Janinak nagyon szép cikornyás írása van, a hatalmas bécsi úrhoz, mikor az egy ízben öccsénél volt, beajánlotta írónak a szekretáriusa mellé.

Ebből aztán nagy öröme lett a szűrszabó családnak, nagy renoméja a kulcsárnénak, aki olyan befolyást gyakorol a birodalom ügyeinek vezetőjére, s kiváltképpen sok becsület háramlott az egészről Czapik András kántor uramra, mert ő tanította írni Lupcsek Janit, s úgy megtanította, hogy most már Bécsbe vitték emiatt. Mégis csak jeles talantum ez a Czapik!

Lupcsek Janit senki sem sajnálta, hogy elment, csak éppen a kovácsnak a lánya, az Eszter. Pedig hát senkinek se ígérte meg, hogy visszajön érte, csak éppen az Eszternek.

Visszajön, hogyne jönne, csak éppen négyszáz forintot akar ott gyűjteni, amennyi elég egy derekas műhelynek

a megnyitására. Mert szebb dolog a betűvetésnél színes selyem-
szálakból tulipánokat irkálni a ködmönökre és a szűrőkre:
pápaszemes urak olvassák azt, szép leányok szemei néze-
getik ezt.

Hát Lupcsek Jani, mondom, ott körmölgetett az egyik
irodában, midőn a belső termekből éles csengettyűhang jelen-
tette, hogy őccellenciája parancsol valamit. Minden ilyen
csengetés után bizonyos élénk nyüzsgölődés volt észrevehető:
a palotában ajtók nyíltak, siető léptek hallatszottak.

Lupcsek Jani valami csiklandozást érzett a tagjaiban,
megsúgta az előérzete, hogy ez a csengettyűszó összefüggésben
áll valahogy övele. Talán a fizetését emeli fel havonként öt
forinttal a kegyelmes úr, s ezzel is hamarább, sokkal hamarább
jut szeretett Eszteréhez. Már eddig összegyűjtött száz forintot,
ha így halad, két-három esztendő múlva együtt lesz az egész
összeg.

Amint így ábrándozik, egyszerre csak benyit az inas,
hogy a kegyelmes úr hívhatja.

Lupcsek Jani annyira megörült ennek, hogy a viaszkos-
vásznon ujjat sem húzta le a fekete gérokkjáról, hanem azzal
nyitott be őccellenciájához.

— Hogy hívják önt? — kérdé a kancellár ridegen.

— Lupcsek János — mondá Lupcsek János.

A kancellár fel s alá járkált a fényes, bársonyos teremben,
aztán még egyszer végignézte Lupcseket.

— Nős ön?

— Nem — felelte Jani halkán.

Erre a szóra egyszerre kigömbölyödött a kegyelmes úr
ábrázata, s maga taszított egy karikán járó széket a Jani felé.

— Üljön le, kedves barátom!

Jani leült, de csak az egyik csücskére mert leülni az
aranyozott székeknek.

— Akar-e ön nagy úr lenni? — kérdé aztán a kancellár
hirtelen.

— Hogyne akarnék — mondá az én pertu pajtásom.

— Akkor ön nagy úr lesz.

Jani lecsukta a szemeit, s úgy hallgatta azt a tündérálmot.
Tán bizony nótáriussá teszi a kegyelmes úr, otthon a falujá-
ban. Az volna még csak a nagy boldogság.

— Önnek százezrei lesznek . . . olyan gazdag ember lesz, mint én, selymes szobái, palotái, lovai, hintói lesznek s még azonfelül valami — szép fiatal felesége.

— S mikor lesz ez? — kérde savanyúra válva Lupcsek, azon hitben, hogy csak bolondítja az excellenciás úr.

— Holnap reggel.

— Holnap reggel? — kiáltá elhúlva Lupcsek. — Lehetetlen az!

— Már miért volna lehetetlen? — vágott közbe a nagy úr zordonan.

— Hát csak úgy gondoltam — hebegé Lupcsek zavartan —, hogy Eszter nem jöhetne ide akkoráig.

— Micsoda Eszter?

— Hát az Eszter, a kovácsunk leánya, akit el akarok venni.

— Űgy tetszik nekem, ön egy kissé . . . bocsánat, ha kimondom, hogy ön egy kissé ostoba.

Lupcsek úgy szót se mert szólni többé.

— Játsszunk nyílt *kártyákkal*, fiatal barátom. A dolog nem az ön szép szemekre megy, elhiheti. Az egész igen egyszerű. Egy angol bankár egy jövedelmező vállalkozást óhajt elnyerni Magyarországon, melyhez azonban szükséges dolog a magyar állampolgárság. A pályázati ajánlatot már holnap délben kell benyújtani, de ő nem nyújthatja be, mert nem magyar állampolgár. Benyújtja tehát a leánya, annak a neve alatt fog menni, de még ez se magyar állampolgár. Azonban még dél-előtt azzá kell lennie. S lesz, mihelyt összeesküsznek. No, érti-e már? Ön az a szerencsés fickó, aki hálákat adhat az istennek, hogy magyar és hogy nem nős. Két napja keresek már ilyen embert. Neje az éji vonattal fog megérkezni.

Lupcsek úgy állt ott mereven és szótlantul, mint egy sóbálvány. Egy ígét sem bírt volna kiejteni a világért.

A nagy úr még egyszer ránézett, s így szólt:

— Szerencsés csillagzat alatt született.

Majd hozzálépett s megveregette a vállát.

— Legyen ön itt reggel kilenc órakor — szabóm már korábban oda fog menni önhöz, s felöltözteti illendően.

Ezzel intett neki, hogy távozhat. Lupcsek hát távozott, de a feje tele volt ezzel a fényes mesével, amit hallott. Valami

viszköz a szívőre nehezedett és úgy nyomta, de úgy nyomta, hogy az majd megrepedt attól.

Égősz éjjel nem tudta behunyni szemeit; eléje jött Eszter szomorú ábrázattal, kisírt szemekkel, s a vízió szemrehányólag nézett rá s hívogatta haza . . . haza . . .

Lupcsek folugrott, felöltözött a viseltes hétköznapi ruháiba és megindult az álomkép után, s ment, ment, míg egyszer egy szép napon kopottan, rongyosan otthon termett.

A faluban azt rebesgették, hogy a nagy úr elcsapta a szolgálatból, valami rossz fát tehetett a tűzre, ki tudja, hogy volt, mint volt.

Hanem iszen elmondta aztán Jani úgy, ahogy én elmondtam; miért kellett neki szöknü, ott hagyni mindenét, ruháit, pénzecskejét, mely éppen kölcsön volt adva egy barátjának.

A derék kulcsár néni nem hitte el a történetet — hanem a kis Eszter elhitte az utolsó szóig.

S már ezért is megérdemelte — hogy igaz legyen a Jani dolga, s az abból kivilágzó nagy hűsége.

Amint hogy én nem is látok benne semmi különös lehetlenséget!

A SZERELMES GENTLEMAN

Ezeren írták le már a szerelmet, hogy milyen csodálatos, poéták, pszichológusok törték magukat, bebizonyítandók, hogy az asszony milyen rettenetes, vagy milyen angyali jó, elmondtak millió történetet, egyik ilyen, másik olyan felfogással, de az egyik se volt az igazi. Az a java, amit én mondok el most.

Pedig nem is magam csináltam, hanem úgy készen küldték egy vidéki levélben. Kiadhatnám a hírek rovatában is, mint megcáfolhatatlan napi tény, sőt még a szereplő egyéneket is kiírhathatnám — ha nem akarnék diszkrétebb lenni, mint e történetke hőse volt.

E történetke hőse pedig úgy ismeretes mindnyájunk előtt, mint igazi gentleman (ha nem csalódom, az új dzsentrü-klub alakulásában is a résztvevők között említették), fölemelt

fővel jár az utcákon, patentírozott szekundáns párbajoknál, s ítéletbíró becsületbeli ügyekben, akinek szava olyan, mint a septemvirális tábláé, mert nincs appelláta fórum tovább.

Mondjuk a derék fiatal urat Alfrédnak (mondjuk, mert a nőcsábítókát körülbelül e névvel keresztelik a regényekben). Nos, tehát a mi Alfrédünknek nagyon megtetszett egy szép, kedves fiatalasszony, akinek a férje járásbíró egy felsőmagyarországi városkában.

Alfréd vidéken szokott tartózkodni, mikor a Ház nem tart üléseket. Mert Alfréd természetesen törvényhozó. Az, hogy valaki törvényhozó legyen, éppen olyan divatos dolog mai napság az asszonyok előtt, mint hogy imádójuk összeérő inggallért viseljen. S Alfréd alkalmasint csak azért képviselő, mivelhogy ez ilyen dolog az asszonyok előtt. Hiába, mindent, ami van, bizonyos mély logika kapcsol össze a társadalomban!

Mivelhogy a menyecske nagyon megtetszett Alfrédnek, mikor otthon van, otthon udvarol neki, mikor pedig itt Pesten van, innen udvarol neki. Mert innen is lehet udvarolni.

Az ember bizonyos sűrű időközökben gyönyörű virágcsokrokat rendel meg azoknak, akiket szeret — a posta elviszi szívesen. S mivel a csokrok elhervadhatnak, míg olyan messzire érnek, hogy mégis megtegyék a kívánt hatást, legcélszerűbb minden ilyen csokorba egy-egy arany vagy gyémánt ékszert becsempészni, mert azt a kedves kezek rendszerint megtalálják, s a kedves szemek egész nap mosolyognak rá.

Alfréd így tett, s Júlia ámbár erényes volt, s ámbár igen szerette a virágokat, mindig jobban megörült a bennök lévő arany csecsebecséknek. A virágokat, kivált ha elszáradtak, gyakran kidobta az ablakon, de az ékszereket egyszer sem dobta ki. Legalább nem tud rá tanúkat felmutatni.

Az pedig jó jel — az Alfrédnek szótárában. Elkezdte az ostromot hevesebben a színhelyen. Nem ment, sehogy sem ment. A szép menyecske mindig kisiklott. Még hevesebben kezdte hát egy fokkal. A szép menyecske akkor kinevette. És még hevesebbre fordította egy fokkal. A szép menyecske akkor kiutasította.

Teljes kudarc, leveretés minden vonalon. S mi követi a leveretéseket Ausztriában vagy bárhol a világon? A hátrálás.

Lemondani. Ehhez filozófia kell és legalább nem kell hozzá virágsokor, sem ékszer. S eszerint a lemondás nehéz ugyan, de sokkal kevesebbe kerül.

Alfréd is lemondott. De a lemondás sohase őszinte dolog, valami ül a kosarában mindig; s ez leggyakrabban a bosszú. Igen, ő bosszút akart állni a menyecskén minden áron.

Csakhogy ehhez nagy talantum kell. Mert dilemma jön: a gavallér embernek nem szabad soha kompromittálni egy hölgyet, Alfréd pedig kompromittálni akarta hölgyét, és meg akart maradni gavallérnak is. Tessék mármost ennek valami formát találni!

A szerelem is leleményes, de a bosszú még leleményesebb — kivált, ha már a remény utolsó szála is szétfoslott a boldoguláshoz.

S ehhez járult egy nagy szerencse — amit különben közönséges emberek szerencsétlenségnek szoktak nevezni — az, hogy az ékszerész-számlák még nem voltak kifizetve.

Ebből a szálból épült a dráma — vagy akarom mondani, vígjáték.

Alfréd elment az ékszerészhez s megkérte, pörölje be illetékes járásbírósa előtt: ő csak pörrel fizet.

S az ékszerészek nagyon jó lelkek — azok megteszik, hogy bepörlik az embert, ha az ember nagyon szépen megkéri őket.

Bepörölték s a pörök és a pörökhöz csatolt számlák, melyekben ki volt mutatva, *kinek a számára* volt rendelve az ékszer, s kinek küldték, odakerültek a szép menyecske *férjének ítélőszéke* elé.

. . . Ugye, hogy ördögileg volt kigondolva? De hát miért ne tehetne így egy ember, aki mérges, s aki már semmit sem remél? Hadd bűnhődjék a szép asszony is, ha ő szenvedett, hadd szenvedjen az is szégyen-kint, gyalázatot, álmatlan éjszakákat!

Csakhogy az asszonyok nem olyanok ám, hogy azt előre lehessen tudni, mire mit éreznek, mire mit fognak cselekedni.

A szép asszony azt gondolta magában, hogy most már mindennek vége van, most már hiába mutatná ártatlanságát, senki el nem hinné. S ha vétkesnek hiszik, hát legyen az legalább. S legyen meg Alfrédnak is a vigasztalódása, úgyszemint epedett szegény hiába.

Alfréd, aki lemondott, akkor boldogult, amikor lemondott. Rózsaszín levélben megküldte neki a szép asszony az igent. Egészen helyes volt. A járásbíró beadta a válópört a neje ellen. Az is okosan tette.

Ebben a történetben mindenki okosan cselekedett — csak talán az nem, aki leírta.

A ROSSZ MATÉRIA

Molnár András uram kis emberke volt termetre nézve, de kis emberben is gyakran található nagy virtusokat. Volt benne is; legalább az az egy virtus kétségkívül megvolt: hogy mindenben túl akart tenni Nagy Pál uramon, akivel már évek óta erősködtek.

Ez a kötekedés pedig attól az időtől mérgesült el csodálatos irányban, amelytől ez az elbeszélés kezdődik.

Ugyanis mind Nagy Pál, mind Molnár András uraimék kosztos diákokat tartottak és pedig nem lévén rászorulva egyik sem a tizennégy forint havi kosztpénzre, eleinte mind a ketten úgyszólván abból az indokból, hogy ezek az átkozott gyerekek legalább elevenné teszik a házat. Persze még akkor senki sem gyaníthatta, hogy e körülmény sajátyszerű versengésnek magvát fejlesztgeti.

Egyszer valami nagy megfigyelő tehetség (alighanem nemzeti Csomainé asszonyom) azt a futó megjegyzést tette, mikor a gimnázium összes gyerekeit látta kiömleni az iskola-épület nagy kapuján:

— Nini, ezek a Nagyék kosztosai mégis mintha kövérebbek volnának, mint a Molnárké.

Azért volt ez futó megjegyzés, mert még aznap délutánján keresztülfutott az Iskola utcán, sőt az egész Palánk városrészen át a Molnár Andrásné asszonyom füleibe, rémítő megbotránkozást keltve a Molnár családban.

— Mit? Hogy a Nagyék diákjai a kövérebbek? De már olyan nincs! De már ezt nem szabad engedni! Forgós terem-tette, ennek nem szabad megtörténni.

— Elölne a szégyen — kiabálta maga Molnár András teli tüdővel. — Meg kell eresztetni a zsiradékot. Mit fősvénykedtek? Ami becsület dolga, az becsület dolga.

A derék Molnár-pár egészen meg volt hökkenve. Délben az ebédnél aggódva nézegették a diákokat. Mind jó húsban van, hála istennek. Aztán milyen pirosak, frissek, szinte repedeznek az egészségtől. Ni, a kis Kermely Lacinak még tokája is van! Jaj be szép, jaj be gyönyörű tokácska! Gyere ide, fiacskám, hadd simogassam meg kedves, gömbölyű állacskádat.

A familia mindjárt délután szessziót tartott, melyen részt vett még Mucsiné asszonyom mint szakértő (valamikor szakácsné volt a prépostnál), a szolgáló Répási Zsuzsánna, sőt maga kis Molnár Anna is, aki legtöbbit ígérő rózsabimbó volt akkoriban a Felsővárosban. S a Felsővárosnál már csak a Móra-városrész ékeskedik külön női ábrázatokkal.

Mucsiné asszonyom vitte a szót mint tapasztalatokban bővelkedő, ki a gyakorlati téren is eredményeket mutatott fel.

— Tésztás ételeket kell csinálni, ha mondom. A bélesek, rétesek és marcipánok adják meg a módját. A főtt tészták meg kiváltképpen. A csík meg a derelye, kedves Molnárné asszonyom . . . a derelye . . .

— Ej, mit derelye! — vágott bele Molnár András uram fitymálódva. — A húsban vagy az erő, meg a halpaprikásban.

De már a Mucsiné asszonyom tudományát ne halványítsa senki, mert az nagy violencia.

— Nem tud ahhoz kegyelmed, Molnár uram, hát ne üsse bele kegyelmed az orrát, ha én beszélek. Ott van a megboldogult prépost önagyasága, két mázsa tizenhét font volt a kezem alatt . . . isten nyugosztalja meg. Én tápláltam, nem kegyelmed. Én tudom hát, mitől vitte annyira.

Ezt már nem lehetett megcáfolni. A tények imponálnak. Molnárné szeme felcsillogott ennek hallatára. Két mázsa tizenhét font! Istenem, ha az ő diákjai legalább másfél-mázsáig gyarapodnának! Tudom, elvinné mérgében az ördög Nagy Pálnét, ha ugyan kellene neki, mert az se olyan boldog már.

Denique elhatározták a tésztás ételeket, s ettől fogva rendszer szerint hizlalták azokat a gonosz kölyköket, kiknek úgys olyan az étvágyuk, mint a sárkányé.

Hanem iszen nem maradhatott ez titokban Nagy Pálék előtt sem. Huh! Milyen dühbe jött erre az a mérges ember egyszeribe. A nemzetes asszonyról nem is szólók, mert az valóságos fúriában rohant a piacra, fűszereshez, kertészhez és csemegeárusokhoz. Az ő kosztjukon akarnak túltenni, az ő kosztjukon! S kik akarnak túltenni egy Nagy Pálnén? Oh, oh, ügyefogyott Molnár Andrásné, hiszen nem is áll jól kezében a főzőkanál! Nincs az a szegedi lélek, aki valaha jóízűt evett volna a főztéből. Ha van valaki, álljon elő, hadd nézzen a nemzetes asszony a szemé közé!

Teljes dühvel indult meg a versenyzés, mert nem is hagyhatta a becsületét egyik sem. De volt is látható nyoma; mire a diligencia bevégződék, a diákjaik úgy néztek ki, mint valami gombolyagok, zömökök lettek és nagyképűek. Kermely Lacinak kettős tokája támadt, Horváth Gyuri alig bírta húzni a lábait potroha miatt, Kis Palinak pedig egészen benőttek a szemei a kövér ábrázatába úgy, hogy csak az apró karikájuk maradt látható. Erre ugyan rá nem ösmer az édesanyja — az examenen!

Molnár Andrásné asszonyom nem tudott hová lenni a kevélységtől, mikor végignézett rajtuk. Szíve lázasan dobogott örömeiben. Nemzetes Molnár András uram pedig, mikor már a vakációk közeledtek, elvitte valamennyit a vámoló hivatalba, tekintetes Huszár Mihály uramhoz — akivel két atyafigyerek —, hogy a város hiteles mázsálóján mérje meg az ő diákjait, s tegye hivatalos testimonium alakjában írásba az utókor számára, mennyi vala az ő testi súlyuk, isten kegyelmes jóvoltából.

S amerre vitte — pedig vitte a Nagyéék ablakai alatt is —, minden ismerését megállította útközben.

— Hová, hová? Én meg ezeket a gyerekeket viszem megmérni. Szépen meggyarapodtak, hüm! Csak egy falás volt ez a szöszke, mikor hozzám hozta az apja, most valóságos medve. No, de nézze hát meg őket. Az ott cernacingár legényke volt, most meg már vaságyban hálatom... mert letörne alatta a faágy. Hiába a koszt, a koszt!... Olyan

levest a római pápa sem eszik, mint minőt a feleségem főz — nem azért mondom, hogy az én feleségem . . . hanem ami úgy van, az úgy van. Nohát lépkedjétek, gyerekek egymás után!

Visszajövet Nagy Pálék előtt, maga a nemzetes asszony állott a kapuban a sárga virágos kacabájban, s ahelyett, hogy bedugta volna a bóbitás fejét elszontyorodva, ahelyett, mondom, kackiásan még kijebb jött az utcára, s gúnyosan nézte végig a diákokat, mikoron pedig Molnár András uram tisztességtudással megemelinté a báránybőr süvegét, alig biccentett neki viszonzásul.

— Hol jár erre, sógor? — szólítá meg végre, de azt is csak amolyan ímmel-ámmal.

— A diákjaimat mérettem meg — mondá a sógor hetykén.

— Én tegnap fényképeztettem le az enyimeket.

Azután közönyösen hozzátevé:

— Na, és nyomnak-e valamit az apróságok?

— Ha nyomnak-e valamit? Ha apróságok-e? — gyulladozott sértődve a sógor. — Három mázsa tíz font a három együtt. Becsületemre mondom!

— Szép, szép — sziszegte Nagyné gúnyosan. — De hát a negyedik diákja hova maradt?

A negyedik diák? Ez, ez! Mintha éles kést döftek volna Molnár uram szívébe. Ez a negyedik diák volt a gyenge oldala, az egyedül sebezhető része. Hogy ki tudta választani az a gonosz asszony!

— Rossz matéria . . . — dünnyögé. — A negyedik diák rossz fundamentum.

S gyorsított léptekkel párolgott el a Kárász közbe. A fiúk alig győztek utána poroszkálni nehéz testükkal . .

A negyedik diák pedig ezalatt tanulgatott a veteményes kertben a petrezselymek, répák és georgina-rózsák között. De a szeme bizony csak akkor volt a könyvön, mikor a gyomlálató Annáé lopva rajta pihent.

No, de ez szerencsére nem volt gyakran, mert Anna még nagyon félnék, s csak éppen akkor fordult meg egy pillantásra, ha valami gázt kellett kihajítani a barázdára, ne rontsa ott virágágyának puhaságát, vagy ha a Bodrit küldözgette el

— mert a vén eb ott settenkedik a kis gazdasszonya mellett, s a kezezkéit kezdi nyalogatni.

Elrémülve dugdossa azokat a köténye alá meg a háta mögé. Olyan gyönyörűség azt elnézni. A kutya felmordul berzenkedve, s ide-oda kapkod a fejével.

Zavarában, félelmében szelíd, majdnem nyöszörgő hangon kéréleti:

— No, Bodri . . . Ne bántson engem !

Erre a vézna diák elmosolyodik, s meghajítja az oktalan állatot a Virgiliussal — fut is az tőle —, ami különben korántsem arra magyarázható, mintha nem becsülné a klasszikusokat, hiszen nagyrészt őseinek bőre védi őket az enyészettől.

— Oh, kis bolond ! Hát még a kutyát is magázza ?

S ezen azután mosolyogni kezd maga kis Anna is, mert olyan nevetséges is az, hogy ő nem merte te-nek szólítani a Bodri kutyát, nehogy még jobban megharagudják.

Mosolyától elfut a káposztalevelek és dinnyeindák ónszíne, az árnyék megriadva ugrál a pázsiton, minden tündöklik minden ragyog, még a Tóth Gyula sovány arca is.

S ha már egyszer be van csapva a Virgilius — hadd pihenjen. Sok olyan érdekes dolog nincs ám meg abban, amit ők egymással megbeszélhetnek.

— No, maga okos, ha olyan okos — mondja Anna —, hát csináljon ma megint egy hajót, hanem vitorlásat.

Ugyan, nagy dolog is ! A hajó kitelik egy ív fehér papírból, a vitorlákat is könnyű hozzáragasztani. Az enyves bögre mindig ott van az orgonabokorba elrejtve, hogy a pajtások meg ne találják, csak egy kis tüzet kell előbb alágyújtani száraz ribizke-ágakból.

Míg a hajó készült, Anna egy cserebogarat fogott meg, annak ágat vetettek, illatosat, rózsaszirmokból s beültették a kis vízi-járműbe úgy, hogy csak a kis fényes barna háta látszott ki, aztán lementek a Tiszához, ott a kert végében folyik, méltósággal, csendesesen, s vízre eresztették a hajót a cserebogárral együtt, rábízván sorsát a kedvező szelekre.

A parton összebújva nézték, hogy indul meg, hogy megy, aggódva, amint fennakadt egy-egy beálló fűzágban, s tapsoltak örömmel, amint a hullám szerencsésen kiemelte onnan, s mindig beljebb-beljebb vitte a Tisza medre felé !

— Cserebogár! — kiáltották utána. — Kis cserebogárunk, köszöntsd a tengert!

Az pedig oda se hederített nekik. Olyan egykedvűen hagyta magát útnak indíttatni, mint akár az operettbeli Menelaus király.

— Mikor fog ez vajon odaérni, ahová akarjuk? — tűnődött a kislány, s egészen elszomorodott, mikor Gyula azt felelte, hogy talán sohasem. Ki tudja, mi lesz vele útközben. Szél leborítja a hajót, belevesz a vízbe, vagy zátonyra kerül.

Nézték, amíg csak láthatták, míg csak egy fehér pontocska látszott belőle, messze, messze, azután mikor már semmi sem látszott, úgy elfelejtették, de úgy elfelejtették azt a szegény utazó cserebogarat, mintha sohasem lett volna.

Közelebb hajoltak egymáshoz. A víz locsogott a lábaiknál, a füzek suttogtak a fejük fölött.

Annácska látta azt a mamájától, hogy mikor vasárnap délután pihenő van, az akkor kezébe veszi a Molnár István uram nagy fejét, simogatja, játszik a hajával, amitől az édesdeden pislog a szemével, s lassan-lassan elalszik, mint a csirke. Valami nagyon jó lehet az, mert a nemzetes asszony arcán is boldogság, megelégedés fénylik ilyenkor. A kicsinyeknek olyan ellenállhatatlan vágyuk utánozni a nagyokat, kivált a leányoknak. Hát bizony az Anna ujsa is odakerült a Gyula szőke haja közé, s ott kotorászott azok között a delejes fürtök között, amelyek susognak, mint a selyem, csiklandoznak, mint a hangya és égetnek, mint a parázs. Nem gyermekeknek való játék az!

— Mit is akartam csak kérdezni? Igaz-e, Gyula, hogy magának hat apja van?

Gyula azt hitte, csúfolódik, s ráütött a kezére pajkosan, amire az duzzogva elfordult, s eltaszította magától.

— No, ne nehezteljen. Tudja, mikor az iskoláimat bevégeztem, inkább eljövök magáért. Jó lesz-e, Anna?

A kislány engesztelődve bólingatott, hogy jó lesz, jó lesz, és a lekapsolt köténykéjével legyezte magát úgy, hogy a piruló arcába ne lásson.

— Hát az jó lesz-e, ha elbeszélem a hat apámat?

Persze, hogy az is jó lesz, s elbeszélte aztán a történetet. Apja egy makói korcsmáros volt, aki útközben halt meg,

mikor borokért járt valahol Palóccországban. Mikor híret hozták a szomorú esetnek, ő még kicsiny volt, nem értette. Hanem ott ült éppen akkor is az ivóban egy korhely-kom-pánia, azok letették a poharukat, és így szóltak: »Ennek a szegény fiúcskának nem maradt semmije, nincs senkije. Neveljük fel, gyerekek, ezt a porontyot, legyen a mi fiúnk«. Hatan voltak, felosztották havi részletekre a költséget, s pontosan küldözik a kosztpénzt Molnár uramnak minden elsején.

Néha bevetődik egyik-egyik az apák közül Szegedre, s fölkeresik otthon vagy az iskolában. A vén tisztartó mindig egy ezüstpénzt csúsztat a markába, a fiskális (az jár be leg-többször), egv-egy barackot nyom a fejére, és hátba üti: ebből áll a szeretete. A sertéskereskedő, akihez a vakációkra jár, fejét csóválja. »Nem sokáig fizetünk ezért a gyerekért . . . nem sokáig!« Vagy felkiált: »Mit csinálsz, fiú, hova fogyat-kozol, mit csinálsz? Legyen eszed, ha mondom!« A negyedik apa egy törvényszéki ülnök, aki az ócska ruháit mind neki küldözgeti, sohase jön, de szorgalmas levelezést folytat, egyrészt az igazgató tanár úrral, másrészt Molnár András urammal, a »gyermekük« iránt.

Az igazgató mindig azt feleli, hogy a Gyula nagy tálen-tum, jeles ember lesz valaha; Molnár uram pedig mindig azt feleli: »Nem lesz belőle semmi, nagyon rossz fundamentum . . . egyébiránt igen jó magaviseletű fiúcska«. Ki az ördög tudna azután eligazodni?

— Istenem, de boldog volnék — sóhajtott fel Anna —, ha nekem is hat apácskám lenne!

. . . Naiv volt, kicsi volt még elérteni, mikor kevesebb a hat az egynél!

— Aztán ugyan lássuk, Annácska, mi lenne az a maga nagy boldogsága?

— Hát, hogy sohase kellene járnom délután iskolába. Mert mindennap másik-másik apám hívná meg ebédre a tanító urat.

Amint ebben volt is valami igaz, mert Molnár András uram minden héten meginvitálta egyszer ebédre Anna tanító-ját, Csapanka János urat, s ez akkor, főbenjáró okoknál fogva, sohasem tarthatta meg a délutáni leckeórát.

De ha Annának nem szerzett örömet a diligencia, a szegény Tóth Gyulának az is keserűség volt, ami másnak boldogság: a vakáció.

Vége szakadt a játékoknak, a tündér alkonyatoknak, a Tisza-parton. Neki is meg kellett írni a levelet: »Kedves szüleim« — mert így címezte a »címeres korhelyeket« — közelednek a szünnapok, hová lesz szabad elmennem?

Ezúttal a fiskálisra került a sor, az jött el érte a vizsga után, mert éppen dolgai is voltak akkor; kifizette Molnár Andrásnak a hátralékot, s így szólt a fiúhoz:

— Szedd össze a cókókókat, de gyorsan!

Azután Molnárhoz fordult:

— Hogy leszünk, hé? Jövőre, hé?

Molnár András uram kijelentette, hogy a gyermeket nem szándékozik visszavenni többé.

Mély és kínos hallgatás következett. A Molnár szavai oly borzalmasan süvítettek a szobában, mint egy halálítélet.

A fiú leejtette kis batyuját, s nem mert senkire ránézni többé. Azt hitte, a szíve hasad ketté, mindjárt meg fog halni. Anna fekete szemében könnyek gyülemlettek meg, s kifutott a szobából.

— Mi? Nem kell többé a fiú? — förmedt fel a fiskális, ki nagyot hallott kissé. — Talán nem fizettünk rendesen, hé? Vagy rossz a gyerek, mi?

— Nem, nem! — sietett beleszólni a nemzetes asszony.

— Jobb lesz, eredj ki, édes fiacskám, a kocsira.

Megsimogatta fejét. — Ne félj semmit — biztatgató az ajtóig kísérve, de az lehorgasztott fővel, reszketve tántorgott ki. Sovány alakja még jobban összeesett, a hátgerince meglátszott a kabátja szövetén át. — Szegény kis bogár, majd eligazítjuk azt még! Ne félj, eligazítjuk . . .

— A gyerek nem teelni való — vette fel most a szót Molnár uram. — Azért hát ne is hozzák vissza az őszre, vigyék Nagyékhoz. Az is jó hely. Nekem nem kell. Mit csináljak én vele? Csak a becsületembe gázol. Nem fog azon semmi, de semmi. Ha mennyei mannával etetnők, se lenne külön a kinézése. S ezért a kinézésért engem szólnak meg, uram . . .

A méltatlankodás keserűsége ömlött el szavain. Érezte, amit mondott, meg volt győződve, hogy csak a saját becsületét oltalmazza, s ezért kellett a »rossz fundamentumnak« odahagyni a régi helyét — talán örökre.

Elment, elment! S mikor visszajött két hónap múlva, beadták Nagy Pálékhoz. Hiszen az is jó hely! Itt van vagy ott van, emiatt nemigen megy ki a világ eddigi formájából.

Nem is ment ki, de a fiú azóta még jobban fogyott, szemlátomást lett halaványabb, gyengébb. S ami a legcsodálatosabb, feléje se nézett a Molnár-portának.

De miért is nem jön? Törték a fejüket rajta Molnárék kövér diákjai. Sőt néha fölelegették a nemzetes úrék is. Csak nem tart talán örökös haragot? Ej no, hová is férne bele? Ahova a lélek is már csak hálni jár, mit keressen ott állandóan a neheztelés.

És mégis, mégis nagyon fájhatott neki, mert egyszer (vasárnap volt, azt hiszem) egy délután arra látták, s még csak oda se nézett a zöld redőnyös ablakokra, a sorompós udvarra, az ismerős házfedélre, úgy lépegetett el hidegen, mintha valami közönyös, nagyon közönyös vidéken járna. De látszott mesterkéltségen, hogy erőltetve teszi a szegény Gyula.

Más alkalommal, rá úgy egy-két hétre, maga Molnár néni fogta elő valahol az utcán, s behítta egy kis friss pogácsára. Kissé vonakodva ugyan, de bejött, inkább bevánszorgott, nagyon rosszul nézett ki, s gyakran köhécselt beszéd közben, mialatt piros, kerek foltok gyúltak ki az ábrázatán.

A néni megkérdezte, hogy van megelégedve az új hellyel, mit főztek tegnap, tegnapelőtt? Gyöngye, elfátyolozott hangon felelgetett neki, s annyi szemrehányás volt a szemében, annyi bánat, hogy a néni elfordult, nem nézhetett rá tovább.

A pogácsából letört egy darabot, de lopva azt is a zsebébe csúsztotta, nem ette meg . . . pedig milyen pogácsa volt!

Feszesen ült a széken, csakis az egyik csücskén . . . mintha idegen helyen ülne, s ez oly szomorúan vette ki magát. Az óra síri csendben ketyegett, s a nemzetes asszonynak nem jutott eszébe semmi szó, semmi kérdés.

Az ajtók nyíltak az épületben, s e nyíló ajtók megresz-
kettették. Mintha attól félne, hogy bejön valaki, akit vár,
vagy akit nem vár. Senki se jött, csak a cselédek jártak ki
s be az épületben.

Egyszer mégis kinyílt a szobaajtó, s bejött a Bodri.
Ránézett, de nem ismerte meg. Megszagolta a padlót, azután
kiment.

Gyula is felkelt.

— El akarsz menni, fiacskám?

— Elmegyek, néni. mert . . .

Végigsimitotta sovány, hegyes ujjait fehér homlokán,
melyet két erek szeltek át oly sűrűn, mint valami sok folyamú
országnak a mappáját.

— Mert már elmegyek, néni . . . — tette hozzá zavartan,
s lehajolt, megcsókolta a nemzetes asszony kezét.

S az érezte, hogy egy könnycsepp gurul végig kezefején,
s egy vékony csíkban megmelegíti.

Oh, ez már elég, oh, ez már sok volt! Átfogta a fiú fejét,
s szívéhez szorította.

— Visszaveszlek, fiacskám, visszaveszlek. Nem hagylak
ott, aranyom, ne félj semmit. Fodormentát iszol minden reggel.
Az ezüstpoharamból itatlak.

Az udvarra is kikísérte a néni, s ott maga gombolta be
a télikabátját, hogy ne fázzék az úton, pedig igazán nem fázott,
melege volt ez egyszer.

— Gyere el holnap is, gyere el mindennap.

Bágyadt derű jelent meg arcán, s olyan halványpiros volt
most egészen, mint átlátszó fülei.

— A bácsi is itthon lesz holnap, az Anna is . . .

— Az is — hebegé elhalványodva s zavartan babrálta
tarka nyakkendője csokrát. — Elmentek? De miről is beszél-
tünk?

És lesütötte a fejét.

— Óróluk. Az öreg Szatymazon van, Anna pedig a diákok-
kal játszik valahol.

— Úgy . . . igaz — szólt elhalóan, és sietve eltávozott.

Játszik a diákokkal! — suttogá fájdalmasan útközben.
Egy helyütt előfogta a köhögés, de már menni sem bírt. Egy
házhoz támaszkodott pihenni, s ezalatt fekete krétát húzott

ki a zsebéből, s önkénytelenül odaírta a falra: Molnár Anna — és még egyszer: Molnár Anna. Kétszer akarta látni a nevét.

Azután kivakarta mind a kettőt, s tovább ment. Mikor hazaért, rögtön az ágyba feküdt.

— Nem megyek többé oda, nem, nem!

Másnap is az ágyban maradt, de föltette magában, vasárnap fölkel, hogy oda mehessen.

Nem kelt fel sem vasárnap, sem azután soha többé. A novemberi ködös napokig húzta ki csak. Akkor szép csöndesen elaludt egy éjjel.

Lucskos idő volt reggel. Az őszi felhők párákkal sűrűsíték meg a levegőt, s e fehér foszló párák ráfeküdtek az ablakokra. Úgy nézett ki a végtelen hullámzó fehérség, mint a tenger.

Anna mosolyogva ébredt.

— Talán álmodtál valami szöpet? — kérde nemzetes Molnár András uram, kellemeztetve magát.

Anna szemeit dörzsölgette rózsaszín tenyereivel.

— Egy kis bogárról, aki papírhajón beérkezett a tengerbe . . .

— Oh, kedves lányocskám, neked mindig olyan kis bogarak motoszkálnak a fejedben.

Mucsiné asszonyom, aki korán reggel cimetért ment a kosztosok borlevesébe, most érkezett meg, s szánakozó hangon újságolta a konyhában:

— A sovány diák meghalt az éjjel.

Anna szíve megdobbant. Meghalt! Minden ezt látszott zúgni körülötte.

A szolgáló okoskodva jegyzé meg odakünn:

— Bevégezte az iskoláit.

E pillanatban kelt a nap, s tündöklő sáv, égből ereszkedő híd tört át a ködön és az ablakon.

Anna remegve bújt a paplan alá. Jaj, azt ígérte, hogy érte jön, ha iskoláit bevégezi.

— Kár a gyerekért — vélte Molnár uram elkomolyodva —, de hiába, rossz matéria volt.

Azután elgondolkozott:

— És mégis jobb, higgyétek meg, sokkal jobb, hogy ott halt meg, mintha nekünk csinált volna galyibát!

A nemzetes asszony, akit fészülködés közben ért a hír, kikiáltott a szolgálónak:

— Zsuzsi, poroljátok ki a fekete ruhámat. A pléhje el van szakadva alul. Nézd meg, varrd fel. Elmegyek a temetésére.

Zsuzsi helyett kevés vártatva Mucsiné asszonyom felelete hangzott be:

— Abból ugyan semmi sem lesz. A fekete ruha mosásban van!

— Szegény fiú! — sóhajtott fel a nemzetes asszony. — Mindenben szerencsétlen! Hozza csak be a hajolajat a pohárszékből, Mucsiné!

— Mamám! — szólt Anna halkán, szomorúan, fejecskéjét felemelve. — A kosztosoknak mégis kellene talán kivásaltatni egy-egy inget holnapra . . .

S ez volt, ez az intézkedés volt az egyedüli pompa a vézna fiú temetésén.

A VESZETT SÓGOR

Az emberek minden apró körülményt megragadnak arra nézve, hogy az érdeklődést a saját személyük felé fordítsák.

Van egy ismerősöm, aki azzal dicsekedett a minap, hogy az ő sógora, egy vidéki bank pénztárnoka, megveszett, s arra látszott a legnagyobb súlyt fektetni, hogy a megveszett ember a tulajdon sógora volt. Az ördögbe is, nem mindennapi dolog egy víziszonyba esett ember sógorának lehetni. Ezt tessék valakinek utána csinálni!

A sógort egy kis fekete kutya harapta meg, ahogy az alsóvárosi kertek alatt jött, a harapásnak alig látszott valami nyoma a bal lábán, hanem az mindjárt feltűnt neki, hogy a kutyának mintha csodálatos tüzes pára gőzölgött volna az orrlyukain, s a szemeinek sem volt meg a rendes kutyaformája.

Hónapokig nem vett észre semmit, egy reggel azonban, amint felkelt, s odalépett a mosdószekevényhez, összerázkódott: nem bírt belenézni a vízbe.

... Tudta már mi baja van.

Irtózáttal csapta be a mosdószekrény fedelét, hogy ne lássa azt a gyilkos óriási szemet, mely a lavóról reá mered.

Lehorgasztotta fejét, s fel alá kezdett sétálni izgatottan a szobában, majd a nagy álló tükörbe vetett futó pillantást: az visszaadta a tulipiros arcát, szép kék szemeit, szőke kerek szakállát, izmos, széles vállait. Egy embert látott, aki arra van teremtve, hogy száz esztendeig éljen.

Fogai vacogtak már ekkor, s homlokán forró izzadtság-csöppek gyöngyöztek.

Leült egy székre fáradtan, összetörve, s amint leült a vér nyargalni kezdett az ereiben, mintha ördögök kaparnák belül a körmeikkel, feje szédült, idegei rángatóztak, állkapcái mozogni, reszketni kezdtek, harapni akart, valami rettenetes vágya jött a saját kezeit összerágni, s abban az iszonyatos zúgásban, amit ő hallott, mintha ezer falca kezdene csaholni egyszerre!

Felugrott, át- meg átfutott a szobán, a szájából a tajték folyt. Még volt annyi öntudata, hogy kivette a zsebkendőjét, s ezzel törülgette a kínok habját ajkairól.

A sebes járkálás lehűtötte kissé a véré. Eszébe jutott, hallotta valamikor, hogy a veszett embernek nem szabad leülni, annak örökké mozogni kell. Igen, igen, még eszénél volt, s mindent tudott, ami történik vele. Még arra is gondolt, ami történni fog, átértette egészen, s kinyitván a szomszéd szoba ajtaját, tompa, félig hörgő hangon kiáltá:

— Ilonka! Jöjjön be kérem, ha ráér!

Kedves barna menyecske futott be kisvártatva. Virágos ujjasa fel volt gyűrve egész a hónaljáig, látni engedve szép karjait, melyeket pajkosan szétterjesztett, mint szárnyakat, gyermekesen alálógatván tenyereit, hadd lássék, mennyire oda vannak attól a fehér sártól, mely a női kezeket legjobban szepíti meg. A fiatal asszonyka téztát dagasztott a konyhában a kalácssütéshez: az volt az a sár a kezein.

— Jaj, ne nyúljon hozzám most — mondja enyelegve, amint berontott.

— Maga ne nyúljon hozzám — szólt a sógorom sötéten. — Üljön le arra a székre.

A fiatal asszony ijedten tekintett fel a férjére.

— Istenem, mi baja, egészen ki van kelve a képiből?
— Ilonka, legyen elkészülve a legrosszabbra: én megvesztem.

— Oh, ne beszéljen... ilyeneket, kérem ne beszéljen.
— Remélve, gyanakodva, remegve nézett reá.

A sógor sebes léptekkel fel s alá járva beszélte mindezt.

— Nem tréfálok. Egy kutya megharapott a minap. Az mérgezte meg a véretem. Ami megtörtént, megtörtént, azon nem lehet változtatni. Ne sírjon, kérem, hanem hallgasson engem. Hiszen eleget sajnálom, hogy csak meg sem csókolhatom többé. Nyugalom, nyugalom, kedves Ilonám. Menjen be a szobájába, s ki ne jöjjön többé. Nézze a kivicsorított fogaimat, meg szeretném harapni... Fusson, fusson tőlem!

A fiatalasszony ahelyett, hogy elfutott volna, összerogyott, s ott maradt elaléltnan, mozdulatlanul fekvé a padozaton.

A veszett emberben volt még annyi önmegtartás, hogy kikiáltott a cselédekre, vigyék el; csak hú szolgáját, Korpás Miskát hívta félre:

— Eredj el, Miska fiam, a sógoroméért (már, hogy énrtem). Keresd fel, akárhol van. Vele akarok még beszélni.

Éppen reggeliztem, mikor értem szaladtak, hogy jöjjen a sógorhoz. Valami titkos előérzet súgta, hogy baj van.

Futottam.

— Ül le — szólt a sógor. Semmit sem vettem észre rajta.

— Mi baj van? — kérdém.

— Hozass be magadnak egy kötelet.

— No, ugyan mi az ördögnek? — De azért csak behozattam a kötelet.

— Nem szükség sokat teketóriáznom sógor — mondá azután rám emelve zavaros szemeit. (Arcán is látszott a ki-merültség, s szemei alatt kék patkók voltak.) — Te katona ember voltál, kemény szíved van, te tudni fogod, mi a régula. Kötözz meg azonnal, de jó szorosán.

— Ne bolondozz, sógor. Csak nem ment el az eszed? Te őrült vagy.

— Nem az — felelte szokatlanul csendesen, majdnem sértődve —, mindössze meg vagyok veszve.

— Hát mért nem szóltál mindjárt — mondám apprehenzíve. — Ez már hiba sógor, nagy hiba. Így már neked van igazad.

S fogtam a kötelet katonásan (mert hiszen katonadolog minden baj a világon), és megkötöztem a sógort; szelíden engedte magát.

A lábait szabadon hagytam, hadd járkálhasson folytonosan, s így járkált ott egész nap és egész éjjel. Egyedül virrasztottam vele. Ilonka a legfelsőbb szobában feküdt betegen.

— Látod — mondá elmerengve a gyertya fényén, mely előttünk égett —, ez az igazi kutyamulatság!

Órákig nem szólt azután semmit. Hajnal felé megállt előttem egyszer, s mély sóhajtás szakadt föl a melléből.

— Te, sógor! Tégy meg nekem egy kis barátságos szolgálatot.

— Parancsolj, kedves sógorkám.

— Ott abban a legfelsőbb szekrényfiókban van egy revolver, húzd ki, s lőj agyon vele.

— Nem, azt nem teszem.

— Nem teszed? — ordított fel egyszerre, s szemei rettenetesen forogtak.

Elrémültem, s az ijedelem hatása alatt kivettem a revolvert.

— Nem, nem! — sziszegé ekkor nyöszörögve. — Hagyj élnem sógor. Hiszen olyan szép az élet, amíg tart. Olyan nagyon szép az élet. Beszéljessünk még. Te, úgy szeretném látni még egyszer a kis fiamat.

S olyan pajkos hunyorítással mondá ezt, hogy magam is szinte elmosolyodtam.

— Nem lehet. Hova gondolsz? A gyereket eltiltották tőled. Az most alszik a kis szobában.

— Lopd el onnan, sógor, az isten is meg fog áldani. Hozd ide, hadd legyen itt.

Eszem ágában sem volt, beszéltem az eszéhez és szívéhez; nagy nehezen sikerült lecsillapítani.

— Igaz, nem akarom látni többé a gyereket.

Reggel felé aludni akart. Nagyon ki volt merülve. Az orvos megmondta, hogyha elalszik, akkor kitör rajta a düh, s be fogják neki adni álmában a halálhozó szert.

Szegény sógor. Tehát csak addig él, amíg ébren van. Az álom a halált hozza meg neki. Vajon ha elalszik, miről álmodhat egy veszett ember?

— Ne aludj még, sógor. . . ne aludj. Nincs valami mondanivalód még?

— Van, van — szólt hévvel —, de nem jut eszembe . . . úgy kavargok itt minden . . . itt a fejemben . . . majd reggel, reggel elmondom, amit akarok, hagyj pihenni.

Lezárta szempilláit . . . a vér lassankint kezdte előnteni először a füleit, aztán a halántékain át terjedt, terjedt folytonosan.

A doktor megfogott egy kávéskanalat, s beöntötte a tartalmát a szájába — s én soha többé nem beszéltem vele, mert soha többé föl nem ébredt . . . Pedig a tulajdon sógorom volt.

Ilyen is csak az én familiámban történhetik.

A LEGMODERNEBB PÁRBAJ

A doktorom exkuzálta magát, miért nem jött el tegnap, hogy a szokott kávéházunkban reggelizzünk.

— Eredeti esetem volt — mondja. — Tegnapelőtt benyit hozzám egy fiatal ember, Rosenblüh Jakab . . . Alkalmasint ön is ismeri. Egészen el volt szontyorodva. Kosorra még jobban aláhajolt, s bizonyos köd ült sárga arcán.

— Mi baja önnek, Rosenblüh? — kérdém elcsodálkozva.

— Nagy bajom van, kedves doktor — mondá siránkozó hangon —, Schwarcz Dóri . . . a mi kedves Schwarcz Dórink párbajt fog vívni.

— Lehetetlen!

— Mégis úgy van — mondá ő leverten.

— És vajon mi vitte őt erre a szörnyű lépésre? — kérdém némi gúnnyal, amit azonban Rosenblüh nem vett észre.

— Mi vitte? Az vitte, hogy jövő héten fog jegygyűrűt váltani a Spitzkopf kisasszonnyal. a nagyobbikkal, azzal a sovánnyal, aki a románokból fejébe vette, hogy az ő vőlegényének párbajának kell lenni. Ezért fog Dóri verekedni holnap reggel.

— És kivel fog verekedni?

— Egy embert szándékosan ostobának nevezett a kávéházban.

— És nem félt?

— Hogyne félt volna? Oda van az ijedelemtől, nem tudok vele mit csinálni. Jajgat otthon.

— De hát akkor minek verekszik?

— Meg kell lenni, a Spitzkopf-leány miatt. nagy parti.

— Hüm! És hát mi közöm nekem mindezekhez?

— Mi köze? Az a köze, hogy ön lesz a doktor az esemény-nél, én pedig vagyok a szekundáns, aki azért jöttem, hogy arra felkérjem. Holnap reggel idejövök a kocsi-val önért.

Ebben állapodtunk meg, s reggel csakugyan benyitott Schwarcz Dóri a szekundánsaival. Halotthalvány volt, s prémes felöltőjében is úgy remegett, mint a kocsonya. A nyaka egészen be volt húzva váll-lapockái közé.

Leültettem őket, s elkezdtem összeszedni a műszereimet.

— Micsoda ez? — kérdi szepegve, oda bökvén ujjával az eszközök egyikéhez.

— Ez a fogó.

— Nos, miféle fogó?

— Ezzel veszem ki a golyót a testből.

Miféle testből? — dadogá.

Hát például az ön testéből, ha önt lövik meg.

Ki?

Ej, hát az ellenfele.

— Az, akit megsértettem?

Persze az.

Hát az mi?

Ez pedig a tű, amivel befogom varrni a sebet.

Schwarcz Dóri bágyadtan rögött alá a székbe, s nyöszörgött ott, mint egy haldokló. Segédei hiába biztatták, bátorították, oda volt, s mint egy fadarab hagyta magát belöketni

a fiakkerbe, mikor elindultunk a hős vértől pirosult gyásztérre, a megyeri erdőcskébe.

Az ellenfél már ott várt bennünket: szintén egy a mi népünkben, kinek segédjei is épp úgy, mint a Dórié, valóságos segédek . . . kereskedősegédek valának.

Sokáig tanakodtak együtt mind a négyen, míg végre megtöltötték a mennykő nagy karabélypisztolyokat (nyilván valami tandlertől szereztek) golyóra, s felállították a két leventét. Egyiken se volt emberi ábrázat.

Egy, kettő, három, taps . . . Az volt a jel a lövésre. Semmi csattanás, semmi füst . . . a lövők ott álltak trémázva, mint a faszentek.

— Hát miért nem lőttek? — kiált rájuk Rosenblüh méltatlankodva.

— Mi? Hát löni kellett volna? — mondja Schwarcz Dóri ártatlanul. — Mért nem mondták?

— Jól van. Helyezkedjenek. Újra kezdem. A harmadik tapsra löni kell.

— Egy . . .

Mély sóhaj szakad föl a Dóri melléből.

— Kettő . . .

A másik fél kezében úgy járt a pisztoly, mintha földrengés lenne.

— Három! . . .

— Halt! — ordít fel kétségbeesetten a Dóri ellenfele.

— Kiesett a golyóbisom.

Nosza, erre összeröffen a négy segéd velem együtt, odarohanunk, megnézzük a pisztolyt, csakugyan üres; amint fölemelte, kiesett belőle a golyó. Elkezdjük keresni a homokban. Egy negyedóra kellett, míg megtaláltuk.

— Mi történik most? — kérdi fontoskodva a Diamant a Király utcából.

— A becsületnek elég van téve — véli Zwiebel Mór.

— Oh, persze . . . Mert istenítélet van abban, hogy a golyó kipottyant a döntő pillanatban — harsogja Rosenblüh.

De közbeszólt Blitz Mór a Két szerezcsen utcából:

— Nem is annyira istenítélet, mint inkább, hogy ön nem tudta megtölteni a pisztolyokat . . . mert ön töl-tötte.

Szavazás következett. Ketten arra szavaztak, hogy a becsületnek elég van téve, ketten arra, hogy nincsen. Végre én döntöttem el, hogy ha már eljöttünk, ne álljunk itt hiába.

Újra kezdődött a mulatság, megtöltötték az üres pisztolyt, s kiállottak újra: egy, kettő, három!

A hősök irányoztak, s hallani lehetett a végzetes pillanatban, hogy:

— Puk! puk!

Hallatlan! A pisztolyok mégis elsültek.

Az ellenfelek sértetlenül maradtak, s amint a füst eloszlott, odajárultak egymáshoz, kevély lépésekkel és délceg magatartással.

— Uram, én Schwarcz Izidor vagyok.

— Uram, én Weisz Jakab vagyok.

— Örvendek, uram! Kemény, átkozottul kemény gyerekek vagyunk mind a ketten. Igaz-e, doktor?

Szívélyes örömmosollyal rázták meg egymás kezét.

— Az ördögbe is — szolt azután Weisz Jakab harcias mogorvasággal —, lőjünk még egyszer egymásra, uram.

— Lőjünk, uram — mondá Schwarcz Dóri lelkesen. — Szeretem a viadalt. Égek a harci vágtyól.

A segédek aggodalmas arccal ugrottak közbe:

— Nem lehet, urak. Az minden szabály ellen van.

— Ej, mit nem lehet! A szabályok csak a gyengéknek valók. Ilyen két kemény fickó megérdemli azt, ha összeakad, hogy egy kicsit kikacérkodhassa magát a halállal. De ha önök, mint segédek, nem engedik... éppenséggel nem akarom bajba keverni önöket. Igaz-e doktor?

TESSÉK ENGEM BECSUKATNI

Egyik újságíró kollégámmal történt, isten nyugossa meg az ő lustaságában, hogy nekem kell még az ő viselt dolgait is leírni, nemcsak a magaméit. Ővele történt, mondom, hogy egyszer a Borsszem Jankót szerkesztette, mikor Csicseri Bors nem volt odahaza.

A Borsszem Jankó pedig ott csinálódik, ahol a Fővárosi Lapok — az Athenaeum melléképületében, melynek előrészt a belvárosi rendőrség üli székhelynek. Szegény, vén Protzman bácsi, hogy csodálkozhatott ő ezen a sajtósági tüneten! Bele is halt a csodálkozásba.

Hát, mondom, az én barátom, akiből már azóta neves író lett, éppen valami verset faragcsált, mikor hirtelen kopogtatnak az ajtón.

— Szabad!

Egy köpcös, polgári külsejű, meglehetősen jámbor pofájú ember lépett be. Olyan harminc-harmincöt éves forma lehetett.

— Mi tetszik?

Kérem, eljöttem.

— Igen? Mi tárgyban, kérem...

— Hát biz én azért jöttem... Hiszen tudja tán a tekintetes úr — hogy mivel hát én itt most be fogok csukatódni.

— Becsukatódni? Mit beszél ön?

— Itt van a citatórium róla, itt áll, kérem, hogy három napig. Tegnap jött meg az írás, eljöttem mindjárt, készen vagyok. Tessen engem becsukatni.

Megnézte, csakugyan úgy volt. Három napra volt elítélve, s ma kellett megkezdenie a büntetést.

— Tehát Kupka Jánosnak hívják?

— Ühüm. Hajszen ott áll az írásban.

— Aztán miért csukják be?

— Nem lehessen tudni, kérem alássan. Mert én ugyan nem vagyok korhely, de néha iszom egy-egy gyűszűnyit, s ilyenkor mindjárt fejembe megy az ártatlan ital, aztán ha valami bolondot csinálok, nem emlékszem rá. — Olyan vagyok én ebben, mint a ma született gyerek. Alighogy egy kicsit megnedvesíttem vasárnap a számat, mert odaát voltam a Neustiftben, már itt a veszedelem, ni. Hogy mit tettem, nem emlékszem, de azt kitalálom, hogy ide hoztak, ebbe az épületbe, s elítéltek három napra valami miatt — bizony, tudom, hogy nem hiába tették. Azért hát tessék engem most becsukatni.

Barátomnak egy jó ötlete támadt az ő rabjával, megtett neki az eredeti fickó, s látván annak a tévedését, hogy

a rendőrség ajtaja helyett a szerkesztőséghez nyitott be, nem látta be, miért ne szóhessa odább a vígjátéki bonyodalmat.

— Tudja mit, kedves barátom. Maga szerencsés ember.

— Már mint én? — álmélkodék az, nagy szemeket meresztve.

— Szerencsés ember, mondom, mert jó kedvemben talált. Én megkegyelmezek magának, menjen nyugodtan haza.

Kupka János ahelyett, hogy megörült volna, kellemetlen ábrázatot vágott ezekre a szavakra, s elkezdte a füle tövét vakarni.

— Nem lehet az, kérem alássan. Nem lesz az jó. Csak tessék engem talán mégis becsukatni.

— Nem értem önt, barátom.

Kupka János elpirult, a nyakkendője csokrát babrálta, s ötölt, hatolt.

— Nagy izé . . . nagy sora van annak . . . mert hát úgy áll a dolog, hogy hát tetszik tudni . . . bibe van.

— Miféle bibe?

— A feleségem — szólott mélabús hangon — három forintot adott a rabságom idejére, hogy azt mondja, éhen veszejtik itt a rabot, ha pénze nincsen, hogy azt mondja, segítsék a helyzetemen.

— No, és?

— Hát az a baj, könyörgöm, hogy útközben — mert hát tetszik tudni, el van ilyenkor keseredve a szegény ember — betértem a »Makkhetesbe« s elhelyeztem a három forintomat. Ez, ez! Én most már haza nem mehetek innen a pénz nélkül — mert nagy áspiskígyó ám! Ha pedig haza nem megyek — mit csináljak künn egy fillér nélkül . . . sem ételem, sem alvóhelyem . . . elpusztulok én künn. Tessék csak engem, kérem, elcsukatni!

De már ez olyan argumentum volt, hogy csakugyan igazolta minden komikus volta mellett is a helyzet tarthatatlanságát s egyszersmind Kupka János úram kérésének okszerű oldalait.

Ezen csak egyféleképpen lehetett segíteni. S minthogy éppen odatoppant két másik író is, megértvén Kupka János fátumát, miután jóízűen nevettek rajta előbb, elhatározták egyesült erővel, hogy a fátumot leveszik róla — összeadják

neki a három forintot, menjen isten hírével — s azután lépéseket tesznek érdekében a rendőrségnél. Hátha van azoknak is érzékük valami iránt? S hátha éppen a humor az? Mert hogy mi, eddig még úgy se fedezhette fel senki.

— Hát itt van a három forint, Kupka János. Távozzék! Ön most már szabad, mint a madár.

Elérzékenyedve köszönte meg, s könnyes szemekkel csoszogott le a lépcsőn.

— Mivel érdemlettem, mivel? — rebegé. — Az isten áldja meg a tekintetes urakat.

— Szegény ördög! — mondák. — Hogy fogja ez most áldani éveken át a rendőrséget.

Ez délelőtt történt. A redakciókban azonban mindég történik valami délelőtt is, délután is, még ha nem történik is semmi. Ennélfogva délután is történt — még pedig az, hogy kopogtattak az ajtón —, majd minden dolog ezzel kezdődik, a tolvajlasi történeteket kivéve.

Kopogtattak, s kinyílván az ajtó, a Kupka János arca volt látható. A szoba most homályosabb volt valamivel, s a Kupka arca is pirosabb valamivel, de azért mégis fel lehetett ösmerni.

— Maga az, Kupka? Hát mi baj van?

Kupka pozitúrába vágta magát, azaz csak akarta, de nemigen sikerült neki, mintha mozgott volna alatta az a veszett padló.

— Hát az van — mondá rekedten, de mégis alázatos szelídséggel —, hogy odabotlottam megint a »Makkhetesbe«, száradjon el, aki odaépítette utamba... s izé... úgy fordult, hogy tessék csak engem mégis becsukatni.

... Csakhogy ez már akkor igazán lehetetlen volt — mert a rendőrségnél is le volt róla véve a fátum, kieszközölték a büntetés elengedését.

HASZONBÉRLŐ KOROMBÓL

Gogoly írt már egy szép elbeszélést a köpenyegről, pedig micsoda egy köpenyeg a hatalmas bundához képest? A bundához képest, melynek majesztetikus külseje, komor sűrű posztója, széles farkashőr gallérja bizonyos tekintélyt

fejez ki. Kétségkívül a bunda a ruhák királya — akármit mondjon is az általam nagyon tisztelt szabó céh.

A szabók ugyanis nem azt tartják, amit az esztétikusok, hogy egy nagy regény a nagy alkotás; a szabók azt mondják, hogy a legnagyobb alkotások a kis ruhadarabok, részletek mutatják a mesterkezlet, mert a kis ruhadaraboknak többnyire a testhez kell simulniok, annak a kidomborodó arányai szerint. Mit a bunda? A bunda semmi! Azt meg tudja varrni még a szabóinas is.

De én nem tartok e tekintetben a szabókkal, bár nem vagyok rosszakarójuk, mert készséggel ismerem be róluk, hogy az emberiség formáját isten után őtőlük kapja. Sőt nem ritkán ők korrigálnak az isteni művön is! Szép mester-ség az, akárki mit mondjon!

Hanem hát a bunda mégis csak legtöbb, szó sincs róla, hogy nem a legtöbb lenne. Nézzétek csak meg, amint ott függ a boltajtón cégérnek, s báránybőr bélése amint kevélyen látszik odakiáltani a zúzmarás fáknak a járda szélén: »Nincs hidegség . . . ne bolondozzatok azokkal a púderes gallyaitokkal!« Oh, a bundát nem szabad kevesebbre nézni, mint ami, mert az megbosszulja magát.

Bundája különben igen kevés embernek van (s innen az a lenező gúny, amellyel róla beszélnek). Új bundát pláne ritkán láthatni (talán már nem is varrnak a mai időkben), mert az emberek folyton szegényednek, s a bundák folyton drágulnak. E sajátságos körülmény bizonyos elhidegülést, bizonyos visszavonást szült, s válaszfalat épített a bundák és az emberek közé. De ezen elhidegülésből nem hiszem, hogy háború vagy nemzetiségi kérdés keletkezne valaha, ez legfeljebb azt fogja eredményezni, hogy aki ezentúl is még egy-egy bundát csináltat, rá fogja írni a névjegyeire, például ilyenformán: »Nagy István orsz. képviselő és bundatulajdonos!«! Mivelhogy nem fog lehetni tudni a kettő közül, melyik cím imponál majd jobban a közönségnek.

No, nekem sohasem lesz ilyen vizitkártyám. Nem, én sohasé csináltatok bundát, mert én csak bunda-haszonbérletnek születtem a világra, s meg van írva (alkalmasint a szentírásban), hogy akit az isten egy garasra teremtett, sohasé lesz annak három krajcárja.

A Mimitől kaptam levelet, hogy jöjjenek el . . . szívesen látnak, ha náluk töltöm a karácsonyt.

Jaj, igen . . . Mimit elfelejtettem mondani, hogy kicsoda. Hát a Mimi az én jelöltem, ha valamikor meg találják házasodni. Leírhatnám, hogy néz ki, milyen — de ezzel még jobban el lenne kaptatva, s én nehezebben jutnék hozzá. Nem jó azoknak a lányoknak reklámot csinálni, akik a jelöltjeink — mert bizony, bizony magunk ellen licitálunk.

Hát igaz . . . a levélben, amit Mimi írt, benne volt még az a gyöngéd sor is, hogy okvetlenül bundában jöjjenek, mert ő nem venné lelkére, ha megfáznék, ha valami bajom lenne. Megtiltja tehát, hogy bunda nélkül jöjjenek. Oh, édes kedves tilalom! Inkább maradjak — azt mondja — veszteg, otthon. De hiszen! Ha megkötoznék se maradnék!

Szalasztottam is mindegyiket a takarítónót a szabómhoz, dolgozzon ki egy elaborátumot: miféle modalitások mellett kaphatnék egy bundát, mert el akarok utazni.

A szabóm megüzente, okvetlenül szerez egyet haszonbérbe (a haszonbér egy osztr. ért. forint naponként). Belenyugodtam, s azonnal írtam egy vizitkártyát, melyen kötelezem magamat minden napra egy forintot fizetni mindaddig, míg vissza nem szolgáltatom. Erre a kártyára aztán az elutazás előtti estén elhozta egy legény nagy örömmel.

Szép bunda volt, s amint elterült a díván egyik csücskén, mosolygó piros bélésével legalul, ahol a fekete prém végződik, s a zsebek körül, egészen úri külsőt kölcsönzött a szobának.

— Mikortól kezdve kell fizetni? — kérdém a legényt. — Remélem, csak holnaptól kezdődik?

— Igenis, holnaptól — nyugtatott meg közönyös arccal, s eltávozott.

Valóságos megelégedés szállotta meg lelkemet, hogy most már holnap délben útra kelhetek, hogy semmi akadályja nincs, s lefeküdvén, óvatosan kétszer fordítottam meg a kulcsot a zárban. Volt már féltetni való jószágom: a bunda.

Amint a gyertyát eloltottam, szemem önkénytelenül felkereste. Sötét árnyékot vetett a falra, s ez az árnyék olyan fölséges volt ott, mint egy nagybirodalom mappája.

Oh, bunda, bunda, te teszed nekem lehetővé, hogy elutazzam a Mimikémhez!

El is utaztam másnap. Azonban meleg volt a kupében, úgyhogy a bundát egyszerűen végigterítettem az ülésen, s unatkozva vártam, mint vasúton szokás, hogy fütty után mikor jön megint új fütty.

Hol-hol megnéztem az órámat is. Lassan jár a kutya! Egyszer megdöbbenve pillantok a bundára, s eszembe nyilallik, hogy mióta ez a bunda itt hever mellettem, azóta körülbelül huszonnégy krajcárra nevededett már az érte járó árenda.

Íszonyú gondolat ez egy fősvény embernek, én pedig az vagyok a természetemnél fogva. Minden kedvemet, örömet elvette ez az átkozott bunda.

Hivatalfőnököm úgy eresztett el, maradjak ameddig tetszik, most eszembe jutott, s elszomorodtam bele, hogy a bunda okvetlenül haza hoz már mindjárt holnapután. Lehetetlen ott maradnom, lehetetlen. Megölne a tudat, az önvád pazarlásom felett, mert szegény ember vagyok, nemigen futja a költség. Az kéne még, hogy tékozzoljak!

Egy kisebb állomásnál kocsi várt reám, s már tengelyen kellett utaznom egy kis városkáig, ahonnan omnibuszkocsi közlekedik addig a faluig, ahol a Mimi lakik; a kocsi ott fog letenni a házuk előtt.

Egy kicsit csipős idő volt, s igen jó hasznát vettem a kiárendált jószágnak, beleburkolóztam egészen úgy, hogy csak az orrom látszott ki, az is csak akkor, ha a kocsistól kérdezősködtem egyet-mást.

De mit toldjam-foldjam, másnap ott voltam minden baj nélkül Mimiéknél. Nagy örömmel fogadtak. Mimike egészséges s olyan eleven lett látásomra, mint a gyík, sürgött, forgott, akár a karika; sietett leszedni málhámat a kocsiról, s föltálcálni a párologó villásreggelit, mely készen várt.

— Nem fázott meg? Oh, no! Láttam azt a rettenetes bundáját. Fölér egy fűtött szobával. Hej, Anka, Anka, hova akasztottad a ténsúr bundáját.

— Ott van a szegen, a nappaliban.

Igen, ott volt. Ugyanazt az árnyékot vetette a falra, amit otthon nálam, de most keserűen sóhajtottam föl. Az az árnyék nemcsak a fal fehérségéből nyel el egy darabot, hanem az én tarcám tartalmát is folyton nyelte.

Amint az óra egyhangúan ketyeg a falon, minden tik-

takja pénzemben van. Az idő múlik, az árenda növekszik. Mialatt Mimim rózsás ajkai elfecsegték, mit csinált délelőtt, nekem az is egy hatosomba került. Minden szó, minden mozdulat bizonyos időmennyiséget vesz igénybe, s minden időrész emésztí vagyonomat. Tönkre megyek, tönkre kell mennem. Oh, átkozott bunda, minek is hoztalak magammal?

Elképzelheti, tisztelt olvasó, hogy nem jól éreztem magamat. A fősvénység bántott, s ez már magában is elég volna, hogy megrontson mindent; de még azonfelül az irigység, a bosszankodás is emésztett, hogy a bunda ott függ érintetlenül a fogason, gondozva van, nem kopik, s mégis jövedelmet hoz a gazdájának.

Ej, ezt már nem lehet kiállni! Azt forgattam fejemben, hogy fogadok egy parasztembert, aki bizonyos napibér mellett kötelezi magát egész nap viselni az árendális jószágot, s éjszákára is benne alszik. Mert én jogosítva vagyok mindenre a megállapodásunk szerint. Ha már fizetem, hát legalább én is vegyem ki a haszonélvezetemet!

Boldog egy pár nap volt az, melyet ott töltöttem — vagy inkább lett volna . . . e nélkül. Mindenben kedvemben jártak.

Mimike elárulta, úgy fátyolon át, hogy egy nagy meglepetés is készül számomra. Nem mondta meg. De már tudtam. Egy kis karikagyűrűt csináltatott, mert láttam, amint az első nap, pajkos tréfával, megmérte az ujjamat egy cérnaszállal. Kért, hogy maradjak ott még vagy két-három napig, mert az a bizonyos meglepetés úgy kívánja, mert még nincs készen.

Mondtam, hogy nem maradhatok, nem lehet, okom van rá, hogy elmenjek.

— Oka van? — szólt Mimike gyanakodva s tündércarca elborult. — Hátha nem ereszteném . . . hátha . . .

Nem szóltam semmit, nem is gondolhattam, hogy olyan szörnyű merénylet készült ellenem.

Az ünnepre otthon volt a Mimike öccse is, aki rangjára nézve diák Rozsnyón, s akinek mindjárt az ünnepek után el kellett utaznia.

Egy este elbúcsúzott tőlem, mert úgy volt, hogy korán fog elmenni, amikor még én alszom. S úgy is történt, reggel már hűlt helye volt a diáknak.

— Elment a Lacika? — kérdém a reggelinél. — Szegény Laci, mennyit szenved a hidegen! Van-e legalább jó meleg gúnyája?

— Ne búsuljon — szólt Mimi mosolyogva —, egy kis csínyt követtem el ön ellen.

— Előre is megbocsátom, kis boglyoskám.

— Tudja, két legyet egy csapásra. A gyerek se fázik meg, s az erőszakos intézkedés is végre van hajtva, holnap még el nem utazhat.

— Hogyan? — hebegém.

Ráadtam szegényre a bundáját.

— Az én bundámat! — kiáltottam. — Kisasszony, ez rettenetes!

Dúlt arccal ugrottam fel. Az egész família megdöbbenve bámult rám.

— Mi történt önnel, az isten szerelméért?

— Mi történt — hörgém gúnyos ingerültséggel —, az történt, hogy kegyed tönkre tett engem . . . . Mikor jön vissza az a kocsi, amelyik elvitte a fiút?

— Négy nap múlva.

— Annak nem szabad megtörténni!

— Pedig már az egészen úgy lesz — szólt Mimike, méltatlankodva modorom fölött. — De ha ön el akar menni, ám menjen, uram — tette hozzá hidegen. — Nalászy bácsiéknak két bundájuk is van, azonnal hozatok egyet kölcsön addig, míg az önét felküldjük Pestre. Jó lesz-e, uram?

Kétségbeesve hajtottam le fejemet az asztalra, és nem szóltam semmit többé. Csak sóhajaim éreztették velök a nagy szenvedést, mely lelkemben dül.

Az egész család elhidegült irántam e különös modor miatt, maga Mimi is olyan furcsán nézett rám e perctől, s én egészen kiestem eddigi szerepemből; úgy éreztem magam, mint egy üldözött ember, akinek minden percben lecsaphat feje fölé a pallos. Valami ideges nyugtalanság vett erőt rajtam, s lázassá tett. Nem tudtam helyemet találni, s helyzetem óráról órára tarthatatlanabb lett a család előtt is.

Másnap, úgy vettem észre, valami kis csomag jött a postán. Mimi fel se bontotta. Oda csapta azon módon a sublód-

kaszniba. Minden tagom reszketett. Tudtam, mi van a csomagban. Ajkamat már mozgattam is, hogy szólni fogok. De nem — semmi alkalmas szó sem jutott eszembe: azok a hideg pillantások, melyekkel találkoztam, megfagyasztottak bennem minden érzést.

Végre negyednap megérkezett a kocsi. Éppen benn ültem a nappaliban, midőn berobogott. Senki sem törődött velem.

Tűkön ültem, hogy mikor hozzák le már a kocsiról a málhákat. Az ajtó nyílt, de a bunda csak nem jött.

— Anna! — szoltam a cselédnek. — Itt van a bunda?

— Nincs, teens uram — szolt az vígan —, a kocsis ott felejtette az ifjú úrnál.

— De hiszen a bunda enyim! — kiáltám elsápadva.

Nem baj az, teens uram, majd visszahozzák húsvétkor, mikor megint elmegy a kocsi az úrfiért.

Órült voltam dühömben, tomboltam, toporzékoltam:

— Kocsit, kocsit! Rendelje meg nekem a kocsit! Azonnal megyek, egy percig sem maradok ennél a háznál, ahol ilyen gúnyos játékot űznek velem!

— De kedves Cserkeszy úr — mentetetőzött Csomádyné, Mimike édesanyja —, hiszen megtörtént a hiba, a kis hóbertos Mimi az oka . . . de hát ez még nem olyan veszedelem, hogy ennyire kihozza a sodrából. Bundát majd hozatunk kölcsön, hogy most meg ne fázzék. Az öné is itt lesz húsvétkor, s akkor majd . . . *felküldjük* önnek.

— Nem bánom én, asszonyom, ha már elevenen megfőztek, ha megesznek is.

— De uram . . . ez talán mégis túlság! . . .

Az omnibusz előállott, belevágtam magamat, s eljöttem bunda nélkül.

A menyasszonyomat eljátszottam, az ki sem jött elbúcsúzni tőlem, de hát ez még nem volna baj, menyasszonyt találok én még — hanem hogy mi lesz a bérletemmel?

A bunda nyilván még most is valahol Rozsnyón terpeszkedik, s pajkos diákok hancúroznak rajta, de mi lesz, ha még húsvétkor sem kapom, ha sohase kapom meg?

A tulajdonos, miként szabóm értesít, valami ügyes-bajos dologban elutazott Amerikába, és az itteni ruhaboltját bezárta. Mondják, vissza se jön évekig.

Mi lesz, mi lesz, ha negyven esztendő múlva kerül haza,
s beegzekválja rajtam a forintokat minden napra a bundáért?

Uraim, ösmerjék be kérem, hogy nem érdemes bundát
haszonbérelni.

A KIS ÁLMOS

A tenger, a vén professzor, összecsengette az iskolázott
folyamok tündéreit.

Leültette őket a padokba az üres tanteremben, hol nem
volt semmi egyéb, csak egy fekete tábla, cirkalom, szivacs
és kréta. Az utolsó padban azonban volt valaki. Egy szép
szőke földi leány szendergett ott. Bánatos arca sokkal szebb
volt így álmában is, mint a folyamok pajkos tündereié.

A földi lánnyal azonban keveset törődtek ők, alig méltá-
tatták egy tekintetre, s odafigyeltek egészen a vén tenger
szavaira.

— Vizek! — mondá ez. — Itt az ideje megkezdeni
a háborút az emberek ellen. Itt az ideje visszafoglalni két-
szeresen, amit ők szedtek el tőlünk. A mi politikánk a revanche!
Csináljátok meg a feladatot! Megszavazom a költségeket,
a rendes évi vízülletményből, ami belőletek befolyyna.

Az öreg professzor eltávozott, a vízitündérek pedig
odajárultak a fekete táblához, s kicirkalmazták, kimódolták
számokban és ábrákban, mennyi tért öntenek el.

S az egy olyan bűvös tábla volt, hogy ami plánomot
egyszer odajegyeztek logaritmusokkal kiszámítva, cirkalom-
mal kimérve, az abban a pillanatban a természetben is való-
sággal megtörtént.

Mikor azonban eltávoznak felkeresni a mestert, hogy
dicsekedve elhívják, tekintse meg a végzett munkát (tele
volt írva kriksz-krakszokkal az egész tábla), nagyon erősen
találták becsapni magok után az iskolaaajtót.

A csattanásra fölébredt szendergéséből a fiatal leányzó
az utolsó padban, odament a táblához, megfogta a szivacsot . . .
s mindent, mindent letörölt vele a fekete tábláról.

— Valaki megsemmisíté munkánkat — siránkoznak a tündérek, amikor visszatértek.

— Az a leány, akit itt hagyunk . . . alkalmasint . . .

— S ki volt vajon? — kérde a tenger, haragosan csapva össze nagy tenyeréit.

Mindenki a vállát vonogatta — csak a *Tisza* tudta.

— Én már találkoztam vele egyszer — felelte —, s fel is riasztottam derekasan. A kis álomszuszekot »Részvétnek« hívják.

AZOK A »NYÁJAS OLVASÓK«

Mi boldog újságírók, kik a világot dirigáljuk (ezt hisszük ugyanis mikor a délutáni feketekávéunkat szürosölgetjük), hiába eregetjük gombolyagban a bölcsességet, hiába hirdetjük urbi et orbi, hogy így, hogy úgy, a mi tenyerünk van rajta a közönség szívéen, érezzük dobogását, vérének lüktetését, mi hozzuk gyorsabb mozgásba, mi csendesítjük le, mi vetjük el a magot, mely ott kikel, mibelőlünk szívja erejét, reánk ügyel, utánunk mozdul.

Nem igaz abból egy szó sem. Semmi se igaz. Semmit se lehet mondva csinálni, se közvéleményt, se hangulatot, minden magától támad. A lap magától lesz népszerűvé — ha lesz. Amelyik pedig arra született, hogy népszerűtlen legyen, csinálhatunk mi azzal akármit, elé tálalhatjuk a közönségnek nagy rafinériával azt, ami a legjobb, a legizletesebb, hozzá se nyúl, vagy ha hozzányúl, elfintorítja az arcát. Nem ér semmit!

Rajtam esett meg az eleven példa vidéken lakó János bátyámmal, akitől azt kérdeztem, járat-e lapot?

— Éppen tegnap fizettem elő.

— Melyikre?

— Nem tudom én. A postamesternek küldtem be a pénzt. Tudja már a politikai meggyőződésemet. Mert tudod én pecsovics ember vagyok . . . muszáj, tudod . . . Ne volnék csak kataszter, tudod. Hát, majd csak eléjárhatja a jó öreg »Hon«-t.

— Nincs az már meg, János bácsi.

— Mi a kő? No, hát akkor az »Ellenőr«-t.

— Csakhogy az sincs meg már.

— No, hát akkor tudja a fránya . . .

Harmadnap megjött neki az »Egyetértés«. Elolvasta, letette szó nélkül. Negyednap is megjött az »Egyetértés«. Elolvasta, letette szó nélkül. Pedig vártam, hogy szólni fog — de már nem várhattam meg.

— Hát mit szól hozzá, János bácsi, hogy az »Egyetértés«-t küldik? Csak nem az »Egyetértés«-t akarta?

— De bizony talán . . . azt gondolom öcsém, hogy alkalmasint éppenséggel az »Egyetértés«-t kívántam járattatni.

Pars pro toto. Míg mi itt szépen disputálunk az egyes rovatok felett, beleöljük a lelkünket, hogy ez a kifejezés így legyen és ne úgy legyen, az irány kinyomatot leljen itt is, ott is, hogy a rövid hírek a vegyesek után jöjjenek, s hogy milyen hang legyen az irányadó, mi az élvezetesebb a léleknek, hogyan *kellemeztessük* magunkat: addig a tisztelt olvasó azt se tudja odahaza, ha nem olvas, élünk-e még, ha pedig olvas, akkor azt se tudja, hogy bennünket olvas-e?

A konkurrenca fáradtságos erőlködése, fegyvereink hatalmas csörtetése, a szellemi erő kisugárzó melege, a beosztás bravúrja, a frissesség nagy pénzen vett lehe, mind, mind elvész az előtt az érzéketlen rezes pápaszem előtt — melyen át a praenumeráns nézeget bennünket.

Annak, aki nem éhes, mindegy, ha ananászt tesznek eléje, vagy ha vadkörtét; egyformán piszkál bennök. A mi publikumunk pedig nem éhes. Olyan nekik a lapolvasás, mint a jóllakott embernek a villásreggeli. Nem érzik még egészen szükségét.

(*Egy hang a publikumból*: De igaz is, hogy gyomor kell hozzá.)

Gyomor kell némely laphoz, meglehet — de nem igazságos a közbeszólás, mert éppen az ilyen lapok dicsekedhetnek sok praenumeránssal.

És itt megint jöhetne egy közbeszólás — hogy: »igen, mert olcsók«.

De ez se igaz. Én magam is azt hittem egy darabig, hogy az olcsóság teszi a lapokat elterjedtekké, mert hát a szegény magyar publikum nagyon megszámolja a garasait, s inkább

megvonja magától a szellemi táplálékot is, ha ki van neki számítva, hogy eddig és ne tovább.

S meg is találtam erre egész közel a biztos példát, a kaszinóknak abban a nyomorúságos fősvénykedésében, mely szintén deprimálólag hat a magyar sajtó terjedésére s ezzel kapcsolatosan javulására, hogy a már egyszer kiolvasott lapokat ellicitálják e többnyire gazdag testületek, s azokat egyesek kivesszik albérletbe. Ami a következőképp történik.

A szolgáló minden korán reggel benyit és felrántja álmából a kaszinószolgát (mert az csak ilyenkor alhatik szegény, egész éjjel fent kártyáznak az urak).

— A teens asszony elküldött az újságunkért, a »Fővárosi Lapok«-ért.

A szolgáló azután kikeresi az illető lapot, ha még megvan, s átadja annyi darabban, amennyiben megvan. Otthon már mohón várják a kisasszonykák, s nekiesnek a szellemi eledelnek.

S ez így megy napról napra. Se a kisasszonykák nem unják meg, hogy a lapot egy nappal később kapják hézagosan elrongyolva, sem a teens asszony nem unja meg a küldözgetést, se a Kati szobaleány a járogatást, mert hát a szegény ember úgy él, ahogy lehet. S ha az ember selyemruhában járhatja a leányait, bizony nem hányhatja a pénzt papírosért.

Az ilyen lapok rendszeren kétharmad áron válnak az egyes licitáló famíliák tulajdonává, s bizony négy-öt forint is pénz. Nekem bizony eszembe se jutott emiatt a közönséget szidni — minék is? Sokkal közelebb van nekem a pénzügyminiszter.

Hanem ma már én is kifakadok — mégpedig keményen. Tessék meghallgatni kérem ezt a hallatlan esetet, melyről egy barátom értesít.

Szó szerint adnám a levelet, hanem hosszadalmas egy kicsit, hát majd csak magam beszélem el, mi történt s hogy történt.

A múlt január hóban, az új esztendővel kitűzetett X-ben (nem mondom még a kis városka nevét, mert Göcsej lenne belőle) a már említett laplicitáció.

A könyvtárnok volt a kikiáltó. Mert a könyvtárnok úrnak (aki e hivatalos címet különben onnan kölcsönzi, mert Jósika négy regényét, Oldal József, Ábray Károly és a környékbeli

KOSZORU

I. szám.

1883.

Január 7.

A ROSSZ MATÉRIA.

— Elbeszélés. —

Írta: MIKSZÁTH KÁLMÁN.

Molnár András uram kis emberke volt természet nézve, de kis emberben is gyakran találhatni nagy virtusokat. Volt benne is; legalább az az egy virtus kétségkívül megvolt, hogy mindenben tulakart tenni Nagy Pál uramon, a kivel már évek óta erősködtek.

Ez a kötekedés pedig attól az időtől mérgeztült el csodálatos irányban, a melytől ez az elbeszélés kezdődik.

Ugyanis mind Nagy Pál, mind Molnár András uraimék kosztos diákokat tartottak, és pedig nem levén rászorulva egyik sem a tízennygy forint havi kosztjénzre, eleinte mind a ketten ugyszólván abból az indokból, hogy ezek az atközött gyerekek legalább elevennek teszik a házat. Persze még akkor senki sem gyanithatta, hogy e körülmény sajátzerü versenygésnek magvat fejlesztgeti.

Egyszer valami nagy megfigyelő tehetőség (alighanem nemzeti Csönziné asszonyom) azt a futó megjegyzést tette, mikor a gymnasium összes gyerekeit látta kiömleni az iskolaépület nagy kapuján:

— Nini, ezek a Nagyék kosztosai mégis mintha kövérebbek volnának, mint a Molnáréké.

Azért volt ez futó megjegyzés, mert meg az nap délutánján keresztül futott az Iskola-utcán, sőt az egész Palánk-városrészen át a Molnár Andrásné asszonyom füleibe, rémítő megbotránykozást keltve a Molnár-familiában.

— Mi? Hogy a Nagyék diákjai a kövérebbek? De már olyan nincs! De már ezt nem szabad engedni! Forgós terentette, ennek nem szabad megtörténni.

— Előne a szégyen — kiabálta maga

Molnár András teli tüdővel. Meg kell eresztetni a zsaradékat. Mit fősvénykedtek? Ami becsület dolga, az becsület dolga.

A derek Molnár-pár egész meg volt hőkkenve. Dőlben az ebédnél aggódva nézettek a diákokat. Mind jó husban van, bála istennek. Aztán milyen pirosak, frisek, szinte repedeznek az egészségtől. Ni, a kis Kermely Lacinak bizony még tokája is van! Jaj beh szép, jaj beh gyönyörű tokácska! Gyere ide, fiacskám, hadd sinogassam meg a kedves, gömbölyű állacskádat.

A familia mindjárt délután sessiót tartott, melyen részt vett még Mucsiné asszonyom mint szakértő (valamikor szakácsné volt a prépostnál), a szolgáló Röpási Zausanna, sőt maga a kis Molnár Anna is, aki a legtöbbet ígérő rózsabimbó volt akkoriban a Felső-városban. S a Felső-városnál már csak a Móra-városrész cseskedik különb nő ábrázatokkal.

Mucsiné asszonyom vitte a szót, mint tapasztalatokban bővelkedő, ki a gyakorlati téren is eredményeket mutathatott fel.

— Tesztas ételeket kell csinálni, ha mondom. A bélesek, rétesek és marcipánok adják meg a módját. A főtt tészta meg kiváltképen. A csik meg a derelye, kedves Molnárné asszonyom. . . . a derelye . . .

— Ejh, mit derelye! vágott bele Molnár András uram fitymálódva. A husban vagyon az erő, meg a halpapríkásban.

De már a Mucsiné asszonyom tudományát ne halványítsa senki, mert az nagy violentia.

— Nem tud ahhoz kegyelmed Molnár uram, hát ne üsse bele kegyelmed az orrát, ha én beszélek. Ott van a megboldoguit prépost ó nagysága, két maza, tizenhét font lett a kezem alatt . . . isten nyugosztalja

*A rossz matéria első folytatása a Koszoru
1883. január 7-i számában*

ki szegény, azzal törölgette zavarában a s
 a dohányportól
 san prüszkölni, de
 sem vette ebben
 múltó szerencsét

— Kocsit a
 egy órája keres
 késő . . . már ha
 most már vége
 S könnyei vég

surú szakállán.

— Hum! szólt Pernye Mihály. Van-e

Mannheimer Ágost illusztrációi a *Tisza* c. elbeszéléshez

könyvkomponálók egypár kötetét tartogatja egy kisztnyiben, melyben az alispánné tíz cilinder bort küldött egy hajdani kaszinói batyubábra) pompás hangja van.

Tehát ő volt a kikiáltó. A licitánsok zordon ábrázattal ültek a nagy zöld asztal körül.

Elöl egy volt országgyűlési képviselő úr, aki Deákról per »Feri barátom« beszél. Ez a »Pesti Napló« embere. Nagy tekintély a tekintetes úr. Senki se mer rá ígérni. Jaj volna annak! Biztos tehát, hogy a jó öreg Napló olcsón jut a kezére.

Balról a tisztelendő plébános úr ül, ő még biztosabb Ki a mennykőnek kellene a »Magyar Állam«? Megkapja egy forintért! Ő csak mosolyog a többiekben, s a markát dörzsöli. A többiek pedig őrajta mosolyognak, hogy milyen pazar!

A »Nemzet«-re maga a tekintetes alispán úr spekulál. Belevág a keretébe. Igaz, hogy a pénzügyi igazgató is azt lesi, de hát azé legyen a Lloyd. Mind a kettő pompás lap — s felesége úgyis német. Legalább az is olvashat.

Az »Egyetértés« a legdrágább — mert most ez van divatban! Hanem 'iszen azért gavallér a főfiskális, hogy ne nézzen egy pár forintra. Mert bizony tíz forinton alul nem jut az »Egyetértés«-hez! Mindegy, telik neki. Hiszen csak a minap is, kétszáz forintos csokrot hozatott a tanfelügyelőnek!

A »Pesti Hirlap«-ot pedig tekintetes Ernyeczky János uram leste ott kitarással, mert takarékos Ernyeczky uram azt állítja váltig, hogy ő a »Pesti Hirlap« nélkül nem tudna élni, neki olyan lap kell, politika van az elején az ő számára. Bolondságok, beszélyek, tréfák, bűnesetek vannak a mellékleteken, azok az asszonyoknak jók, a legvégén kép is van; az meg a gyerekeknek gyönyörűség . . . Nem kell nekik enni adni azalatt, míg a képeket nézegetik s játszanak velők. Ebből az egy lapból jóllakik az egész família, s még azonfelül a vándor zongora-stimmelőnek is az a fizetség, mikor felhangolja a klavírt, amilyen a kisasszonyok könyv nélkül betanulják a »Pesti Hirlap« kotta-mellékleteit — hogy azokat odaajándékozzák a stimmelőnek. S az mint a bolond megelégedve rohan odább az új tudományával, új zongorákat stimmelni.

Hát mondom, ilyen szörnyen dicsérte Ernyeczky uram a maga »Pesti Hirlap«-ját, roppant kötvén magát, hogy azt ugyan el nem licitálja tőle senki, mert abból háború lenne.

Mivelhogy divatban van Ernyeczky bácsit bosszantani, ahol csak lehet, elhatározták azok a konok kaszinói molyok, hogy azért sem fogja olvasni a »Pesti Hirlap«-ot az idén. Alig várták, hogy kikiáltsa a könyvtárnok.

— »Pesti Hirlap«! Hat forint! Ki ad többet érte!

— Hét! — mondja Ernyeczky bácsi szigorú hangon.

— Nyolc! — vág közbe az alispán.

— Kilenc! — nyögi a bácsi halkán.

— Tizenegy! — zúg fel a tréfás levéltárnok.

— Tizenkettő! — harsog Ernyeczky bácsi szilajan.

— Tizennégy! — kiáltja bele a gavallér főfiskális.

Ernyeczky bácsi halántékairól az izzadság csurog, szemei dühösen forognak üregekben s nézése rettenetes.

— Tizenöt! — lihegi végkimerüléssel.

— »Pesti Hirlap«! Tizenöt forint! Senki többet?
— hangzik a kikiáltó szava.

— Hiszen csak nem bolond senki — szólt közbe valaki —, mikor az eredeti ára csak tizennégy forint.

— Az istenugyse! Hát maga ezt nem tudta Ernyeczky bácsi?

— Hogyne tudtam volna? — dörmögi az öreg berzenkedve. — *De mikor nekem így többet ér!*

*

Hát tessék mármost azokkal a szegény *takarékos* prae-numeránsokkal beszélni!

HISTÓRIA EGY HÁZASSÁGRÓL

Ne vegyék kérem rossz néven, hogy megint hazamegyek a mi görbe országunkba. Ott vagyunk örökké, akik onnan jöttünk. Hisz mindenki csak ideiglenesen jöhet el, az is, aki sohasem kerül vissza többé. Mert ha van álom a halálban, én jól tudom, a gyermekévek folytatásának szövődik az ott; a többi kimarad; levetjük, mint a rossz ruhát, ha oda belépünk,

hol az örök semmiben újra hallik majd erdeink ismerős zúgása, hegyi patakjaink altató morajával.

Mézes náddal írják apáink viselkedését, ha úgy megszeretnék, ahogy mi gondoljuk, s idők rokkájáról (mennyi színes selyemszál van azon!) legombolyítanak, ki melyikhez férne, ha úgy megszeretnék, ahogy mi gondoljuk, azt, amit anyáink szóttek, fontak egymás között.

Nem nyúl oda senki. Öreg krónikákban néha legfőlebb én indulok utána egy-egy piros szálnak vagy fekete szálnak.

De biz a piros után megyek ma.

Mert hát olyan bolond nevetni való dolog is az, hogy az a jámbor szécsényi barát, a Páter Anzelmus micsoda galyibát csinált anno 1700 nagyságos és nemzetes özvegy gróf Franke Györgyné leányasszonyom dolgában.

Már erről a furcsa titulusról is kitalálhatja minden házas és nem házas emberi lélek, hogy valami rendkívüli dolog történt vala a grófné, született Brizló Borbálával, mivelhogy ha leányasszony, nem lehet özvegy, és megfordítva. És azt is kitalálhatja, hogy engem illet a juss, ezt illő ékességgel és tisztességtudással kimagyarázni.

Úgy volt, hogy Brizló Borbála a megyei comes, nagyságos gróf Brunsvik uram egyik számtartótisztjének, nemes Brizló Gábor uramnak volt leányzója s olyan ékességben bővelkedő, hogy maga a mi urunk, Thököly Imre uram is, amikor erre járt nehány évnél előtte, éppen azokban az időkben, mikor a királyságot kapta a szultántól, szemügyre vévén a formás hajadont, ekképpen kiáltott volna fel: »Szeretném elküldeni a szultánnak, hogy kvittek legyünk.« Kalotay Kristóf uram a várnagy is hallotta; de különben tessék megkérdezni magát Beniczky Péter uramat, akihez valósággal intézte a fejedelem ezeket a szavakat.

Egyebekben sehol sem találok említést szépségéről, ami nem is csoda, mert miféle bolond íróniak lett volna az, aki belefogjon a mi asszonyaink kellemességeinek leírásába? Könnyebb az összes füveket összeszámlálni a vén Karancs alatt, hosszában, körös-körül.

Mikoron Borbála így virágoznék javában, lón, hogy valami Franke György gróf vetődik el a Brunsvik udvarába, ahol nagyokat lehetett inni akkoriban, egy nap a török urak-

kal, findzsákból és ibrikekből, másnap pedig az osztrák urak őkegyelmeikkel, vödörből és billikomokból, azon mód szerint, amint vagy az egyik, vagy a másik rész uralkodék aznap a környéken. Mert olyan világ volt az, hogy még a szakácsnak, a derék Csuroпка Jánosnak is politikus embernek kellett lennie: rá volt parancsolva, hogy mielőtt a tűzre tennék a fazekakat a grófi konyhán az ebédhez, mindenekelőtt beszélje meg mindég a vicevárnaggyal, nemzeti Kászonyi Gergely urammal, miképpen vagynak a hadi konstellációk és a politikai cirkumstanciák, mert lehetséges, hogy török uraimékat, akiknek sorbett és piláf volna főzetendő, déli harangszóra úgy elkergetik innen, mint a parancsolat, s helyettük szilvás gombóc mellé osztrák tisztok gyűlnek majd az asztalhoz déli harangszóig.

Szegény magyar urak ott, minálunk, csakhamar megszokták ezt a különös állapotot. Egészen berendezkedtek hozzá. Tudtak törökül is, németül is, hogy az uraikkal diskurálhasanak, s meg kellett tanulniok azonfelül tótul is, hogy a cselédjeik megértsék. Viseletük is ahhoz volt szabva. Felhúzták a kaftánszerű bő kabátot, lenyírták törökösen hajukat hátul, és mire kinőtt — éppen jó — mert akkor már más világ volt: copfot kellett belőle csinálni, németesen.

Legrosszabb volt ellenben a leányzóknak, mert ezeknek az udvarlót, mikor már éppen megszerették, mindig elkergette a másik rész s ez az örökös sürgés-forgás, ez a lázas mozgalom, mely egész vármegyéket vetett-dobott erre-arra, meghagyta érintetlenül a pártákat.

... Hanem a Brizló Borbáláé, az odalett... valahogy odalett.

A fiatal Franke grófnak tetszett meg a leány. Legalább az járt utána... hogy volt, miképp volt, ki tudhatná a zűrzavaros napokban, az összetorlódott események között? Ejj, mikor ezer patkó tapossa mezőinket, ki tudná akkor megmondani pontosan, hogyan hullottak ki a marmancsvirág csipkés, fehér szárnyacskái?

Volt valami nesze, hogy összekeltek s aztán — de már ennek különb híre lett a vidéken — a Thököly-félékhez állott be a gróf, és elesett. Halva találták a szandai völgyben a csata után.

Valamelyik dalia, gondolom, Kubinyi Boldizsár, levágott a szép szőke hajából egy gyűrűre valót, s elhozta magával, hátha talán hagyott valakit valahol.

S valóban, Brizló Borbála követelte magának a fürtöt, meg is kapta, de kérdés: jussal-e? Senki sem tudott semmi bizonyosat, megvolt-e a házasság, vagy nem volt? Csodálatos, hol lehettek akkor az öreg asszonyaink, hogy ezt ki nem süthették világosan? Talán adat lehetne ez a történettudó-soknak, hogy valamennyien kiköltöztek a vármegyéből a törököktől való félelmökben?

Ahogy volt, úgy volt, annyi bizonyos, hogy a szép Borbála tetőtől talpig gyászba öltözködék, s nagy könnyhullatások között tölté az özvegyi esztendőit. Két napot böjtölt minden héten, s háromszor ment misét hallgatni. Mindebben pedig benne van az, amit egy jó feleség megtehet a férje kedvéért — annak a holta után.

Mégsem hitték el neki a házasságot. De hát hiszen ott kellett lenniök a tanúknak? Hol voltak már azok tavaly óta! A nyavalyás Plachy Mihály beleharapott tavaszkor a fűbe — pedig fű sem termett; Veres István uram őkegyelme pedig kibujdosott vala azóta a fejedelemmel. Annak ugyan befújta a lábnyomait örökösen a hó — pedig a hó sem esett.

Ők ketten megmondhatnák, ha megmondhatnák. De még ha megvolt is rendje-módja szerint, kérdés: érvényes-e a házasság? Cudar egy pókháló ez! A török által megszállt területen nem érvényesek a pápai rendeletek, mert azokat ott nem lehetett kihirdetni. (De hát mi érvényes akkor itt?)

A mentes területeken ellenben a tridenti zsinat szab törvényt. Amelyik pap ebbe bele nem habarodik, az már bizonyosan püspök. Aki pedig püspök, az nem bolond, hogy itt téferegjen ebben a kutyatartományban; az otthon sütkérezik valahol Rozsnyón vagy Egerben.

De ha nem hitték el Brizló Borbálának a házasságát, s ha el nem jöhettek vallomást tenni mellette nemzetes uraimék, akik látták, a gondviselés vette kezébe a dolgot, az küldött egy piciny tanút, mosolygó piros orcával, apró kövér kezecskékkal, aki mikor nem sírt, folyton gagyogott valamit a vánkosai közt.

Hanem — jaj, talán ki se mondom — bizony még ennek a becsületet »kis embernek« sem hitték el azt a házasságot. No, már ez mégis csak istentelenség!

Ő maga, a szép asszony, nem törődött semmit a pletykával; feléje se ment az embereknek, talán nem is tudta, mit beszélnek, hanem mikor a fia hároméves lett, odajárult a szécsényi Anzelmus baráthoz, adjon neki egy esketési bizonyítványt.

Az Anzelmus barát, mihelyt meglátta az úrasszonyt, mosolygóra változott képpel kérdé, mi járatban lenne?

— Nagy bajom van, atyám! Nem tudom emlékszel-e rá, hogy te eskettél össze bennünket a megboldogult urammal, a derék vitéz Franke György gróffal, akit az isten nyugosztaljon!

A tisztelendő páter összefonta mellén a két karját és nem felelt, hanem tovább nézte azt a kis piros ajkat, amint mozdul, összecukódik, kinyílik, azt a gyönyörű két szemet, amely ragyog, elborul, melegít, éget, világít és harmatozik. Szébb ez a tarokknál is!

(Pedig akkor még új volt ez a játék, s egy külön mestert tartottak a barátok, aki tanította.)

— Két derék tanúm volt — folytatá az özvegy —, jóra való nemesemberek mind a ketten, hiszen emlékezhetel reájok. Ugye, emlékszel is? Az egyik meghalt azóta, a másik Törökországba ment. Most már csak benned van bizodalmam, jó atyám.

A derék Anzelmus hallani akarta a dolgot még tovább is.

— Egy kis fiacskám maradt, gyönyörű szóke gyerek, olyan mint egy kis angyal... az apjára hasonlatos. Ennek a szegény gyereknek semmije sincs, pedig az apja gazdag grófi famíliából való. Nagy birtokaik vannak Sziléziában. Testvérei elüldözték ide pénz nélkül, szeretet nélkül. Hát énnekem egy esketési bizonyítvány kell most tőled, atyám!

Anzelmus kidüllesztette nagy szürke szemeit, összegyűjtötte a homlokráncait egy rakásra, s aztán meghosszabbodott képpel mondá, hosszú kezeit kámzsájába mélyesztve:

— Bizony nem emlékszem a dologra, jó asszonyom.

Most hirtelen kihúzta az egyik kezét, s megütögette a homlokát, mint valami beföttes üveget, hogy fölrázza, ami talán az alján van.

— Hiszen annyi embert eskettem már én meg azóta! Aztán olyan idők ezek, kegyelmesem, hogy néha a magam nevét is elfelejtem, s a gvárdiántól kérdezem meg olyankor.

Hanem most az egyszer nem kellett elmennie a gvárdiánhoz. Az úgysem tudta volna.

Sokkal közelebb eső volt, hogy a grófné asszonyom bele-nyúlt a selyemtafota krispinjébe, kivett onnan egy zacskó kemény tallért, s odatette a pulpitusra.

Anzelmus atya kivicsorította fogait, behunyta az egyik szemét, a jobbikat, s csodálatos!... emlékezni kezdett az esküvőre.

Le is ült nyomban az asztalához és megvigasztalta azt a szegényt, szép, szomorgó asszonyt. Kiadta neki a bizonyítványt, hogy ő eskette meg ekkor és ekkor; aláírta ékes, cikornyás manupropriával, teleszórta porzóval, s még le is fricskázta nagy udvariassággal, az ajtónál pukkedlit vágott, azután egész meglepődéssel bement a refektóriumba, tovább tanulni a tarokkot. Mégis csak szebb az!

E tájt pedig, mondják, szigorú élet járta a kolostorban, de azért meg lehetett szenvedni. Mert isten világot virrasztott az ő szolgáinak agyvelejében, hogy azok kényelemmé tették a kényelmetlenséget s vígságokká a szomorúságokat. Így, teszem azt, nem volt nekik megengedve, hogy két verdung bornál többet ihassék egy-egy perszóna naponként — ha csak vendég nincs, mert akkor ad libitum ment, aki mennyit bírt.

A szent helyek, hogy egészen ennek a kornak a beszédjével éljek, gazdagon valának éléssel megtakarva. Lőn tehát, hogy sohasem fogyott ki belőlük a vendég. Ha pedig már éppenséggel nem szállott volna senki hozzájuk, a zimankós időnek vagy másnemű oknak miatta, a jámbor barátok pénzért fogadtak egy vendéget, diurnumot fizetvén neki, ha velők lakmározik.

Ezt az enyhítő körülményt okvetlen föl kellett hoznom Anzelmus eljárása mellett, aztán talán még más mellékiadásai is lehettek, de már ezeket ugye ne piszkáljam?

Szép Brizló Borbála megörült az esküvési levélnek, még abban az évben, mihelyt lecsillapodék az odavaló föld a háborúságoktól, megindult anyai bátyjával, Kászonyi Gergely urammal Sziléziába, törvényt járni ki fia örökségét,

És az nem is volt valami nehéz. Hiszen csak azt kellett bizonyítania, hogy törvényes maradéka van Franke Györgynek, s mindjárt ki kellett adni a lindení és strawitzi uradalmak felét, mert a megboldogult Franke grófnak csak egy élő gyermeke volt már, a fiúsított Franke Johanna grófnő. György, mint tudjuk, elesett Magyarországon, Leopoldot pedig a vadkan tépte széjjel időközben.

Johanna grófnő magas, szikár leány lehetett, sápadt, szeplős arccal és olyan sajátos fehér hajjal, mint a kanárimadár tollazata. Kászonyi Gergely uram, aki pedig asszonylátó ember volt, legalább nem nagyon tulipánozza ki őnagyságát, sőt még azt jegyzi meg erről az útról vezetett Diáriumban, hogy az eső becsurgott az orrán át. Egyszóval, nem minálunk volt, mikor a szépséget osztogatták.

De ha nem volna erről királyi oklevél is — biz'isten talán mégsem hinném Kászonyi Gergelynek —, mert nagy haragos indulatba jöhetett a Johanna grófnő praktikája miatt, s nem lehetetlen, selymaságból hirdeti vala annak csúf voltát.

Mivel úgy történt, hogy amint beállítottak útportól elmarva egy este a strawitzi zöldfedelű kastélyba, s atyafiságosan előadnák magyar őszinteséggel: miért jöttek, hogy a gyerek jussáért jöttek, s megmutogatván az esketési és születési dokumentumokat, Johanna grófnő arcát elfutotta az öröm pirossága, nyakába borult szép sógornéjának, összevissza csókolta a fehér hattyúnyakát, a homloka márványát, a kis rózsás gödröcskéjét az álla alatt és ahol érte. Azután a kezére kapta a kis Gyuri fiút, nyalta-falta, bubuskálta, hossza-vége nem volt annak. Éppen olyan, szakasztott az a száj, valóságosan az az orr, az a homlok, az a mosolygás, mint a szegény megboldogult bátyámé, a derék vitéz Franke György grófé volt, akit az isten nyugosztaljon. Hajso, hajso, kis szőlőgerezdem! Ezüstös morzsácskám... Bizony jól tettétek, kedves rokonaim, hogy eljöttetek, hogy így bearayoztátok szegény penészes hajlékomat. No, hát mármost mindenekelőtt vacsoráljanak meg jóízűen kegyelmeitek, kedves sógorném galambom s kegyelmed is, vitéz Kászonyi Gergely bátyámuram, azután pihenjenek le a selyem ágyaimba, reggelre majd megbeszéljük a többit.

Hanem reggelre kelve — egy lelket se talált szegény asszonyunk a kastélyban, ki volt halva egészen; se úrnő, se cseléd; a káromkodó Kászonyi léptei kísértetiesen kopogtak a néma folyosókon.

— Mi történt itt? — tűnődék Brizló Borbála, a kezeit tördelve.

— Nem tudom, édes mézsem. Hanem ha már magamra vettem ezt a dolgot te éretted, hát ki is viszem, engem úgy segéljen. Valami ármány van! De végére járok — mint amilyen igaz, hogy kálvinista ember vagyok.

Biz azt eltalálta, hogy ármány, mert Johanna grófnő még az éjjel átköltözött összes udvari népével, csatlósaival, udvarnokaival, fehérceledeivel a lindeni vörösfedelű kastélyba, de maga meg nem pihent ott, le sem szállott, unos-untalan tengelyen volt útban, míg csak meg nem állt a kocsija két hét múlva délben, éppen a szécsényi klastrom előtt.

A barátoknak nagyon rossz napjuk volt. Valami nagy kegyelmes úr jött aznap Szügybe a császár képében, hol is nagy lakomát csaptak, minden eleven léhűtő embert meginvitálván arra a környékről, mert tisztességes nemes urakat már akkor bajos volt fogni az ilyenhez — miért a barátok drága pénzért sem kaptak a mai napra vendéget. A famulus hiába lötött-futott kiöltött nyelvvel egész nap egyért: mindenki Szügyben eszik. Kétségbe voltak esve.

Hát, mintha a mennyből hajítanak, mikor egyszerre csak becsörtet az udvarmesterével az a katonás asszony, s Anzelmus barát után tudakozódik. No, van már vendég, hála istennek!

Anzelmus barát nem volt jelen, valahol a lugasban, dús lombok közt nagy titokban dohányozni tanult. Mindig tanulásban találjuk a jámbor férfiút. Kutya keserű palánta ez. Nem tudom, mit szerethetett meg rajta Thököly Imre uram önagysága, hogy dívatba hozta — talán a fantáziáját kövéríti az embereknek?

Anzelmus előkiáltatván, eldugta a szerszámot az orgona-bokorba, s alázatosan bekullogott a marcona asszony elé, aki csípőjére rakván gyémántgyűrűs kezeit, ráförmedt zordonan:

— Kend az az Anzelmus barát?

— Alkalmasint én vagyok az.

— Kend eskette össze a néhai bátyámat, a derék vitéz gróf Franke Györgyöt, akit az isten nyugosztaljon, valami Brizló Borbála hajadonnal?

Páter Anzelmus gondolkozni kezdett, miközben sajátos mosoly járkált duzzadt ajkai körül, mintha a szájába akarna beszaladni. Hanem azt már mégse tette meg.

— Hogy én eskettem-e őket össze? — szólt száraz, kimért hangon, s szemeit hirtelen lekapta a hölgyről, mert észrevette, hogy az is rászzegezi az övéit gyanakodva. — Meg vagyok írva, nagyságos jó asszonyom! S ami meg vagyok írva . . . .

— No, mi van azzal?

— Azt a macska se vakarja ki — mondá Anzelmus ájtatosan.

Az úrnő arcát elfutotta erre a méreg, s nagyot dobbantott a lábával. Úgy megijedt Anzelmus, hogy meg se nézte — mai napig se tudja, kicsinyek-e?

— A macska nem vakarja ki, hanem majd kivakarod te.

Egy arannyal telt erszényt vett ki a zsebéből, s odadobta a páternek.

— Nesze, fogjad, s azután markold meg a tollat, s add ki nekem a bizonyítványt, hogy az első írás nem ér egy lyukas poltúrát sem; sohasem is láttad Franke grófot, nem hogy te adtad volna össze Brizló Borbála leányasszonyommal, csak az epekedő siralmi, mázos-bűvös kérelmei lágyították meg a szívedet iránta, úgy jutott a bizonyítványhoz. Hanem most emitt vallod a színigazat. No, hát írod-e már? Ne okoskodj, páter, mert mindjárt visszaveszem a zacskómat . . .

Dehogy okoskodott, dehoggy . . . leült és kiadta Franke Johannának is a bizonyítványt, hogy nem igaz abból az első bizonyítványból egy szó sem. S csak azt kötötte ki önagyságától, ne vetné meg férfikísérőjével, ismeretlen nagy jó urammal, vendégszeretetőket a mai napra.

S eközben arra gondolt, iszen jöhet még olyan ember is, akinek az kell majd, hogy egyik bizonyítvány sem igaz. Vének is lenne az ilyen dolognak röviden bevégezni.

Pedig bevégződött. Mert, hogy ím pörre került a dolog Boroszlóban, mikor a szegény Brizló Borbála felmutatta az

okmányait a törvény előtt — odalépett Franke Johanna is a maga okmányaival, amely egészen elvette a serpenyő inga erejét.

A bíró felháborodva mondá:

— Hogy mit ítélek most már, nem tudom — de hogy azt az Anzelmus barátomat nem ártana a füstre tenni, azt gondolom.

A szegény Brizló Borbála megtört, mint a lilium, ott íziben elájult. Kászonyi Gergely uram a fogait csikorgatta dühében.

— Majd megmutatom, majd kikeresem én a húgom becsületét, megálljatok — és megfenyegette ökleivel Johannákat. — Amibe én egyszer belefogok, meg vagyok én abba fogódzva, hallja kegyelmeitek... Majd kötök én még erre a dologra görcsöt, de ki nem oldják kegyelmeitek.

Mikor magához jött, nyájas szavakkal vigasztalta:

— Ne sírj, édes bokrom, legyen meg a te vigasztalásod. Ne rontsd szemeidet, kis arany gyertyácskám, mindent jóvá hozok. Érted még azt sem restellem, kálvinista ember létemre elmegyünk együtt a szentséges atyához Róma városába. Meg merem én mondani annak is, ami szívemen van... beszéltem én már nagyobb úrral is, Thököly Imre kegyelmes urammal Besztercén... az is parolát adott nekem. No, hát ne is búsulj, kedves passzomántom!...

Ráarakott volna már őkegyelme minden hízelgő szót a világon, csakhogy egy kis kedvvel festhetné meg a fekete felhőt.

— Messze van az ide! Sohase érnénk mi oda — ellenveté az szomorúan. — Aztán tenger pénz kellene ahhoz!

— Dehogy van messze, dehogy. A kilencedik nagy város mi hozzánk. S azok a bolond idegen népek mind olyan közel építik a városaikat egymáshoz, hogy az egyik kálvinista toronyból átkukorékol a kakas a másik torony kakasához a másik városban. Valami gyönyörűség az, Borcsa húgom, ahogy ezek a kakasok veszekesznek. Észre sem veszed, úgy ott leszünk. A »Rigót« is elvisszük világot látni. (A »Rigó« a kis Gyuri volt.) Aztán hogy sok pénz kell? Potomság az egész! Eladom a nyéki udvartelkemet. Úgyis az ördögnek kell, nem nekem, az ekémet sem rontom vele. Az a hóbertos

Retky József komámuram éppen a minap ígért érte háromszáz aranyforintot. Mintha az Ípolyba dobná a gyámoltalan . . . No, látod, kis láncom, hogy úgyszólván ingyen járjuk meg azt a Rómát.

Mondjam-e tovább is, hogy elmentek? El bizony — mert alárulom, én magam is a pápai levéltárból szedem ide össze a lábaik nyomát; nagy foliánsokban talán száz árkuson is van megírva az a tömérdek levél, üzenet, ami ebben az ügyben jött-ment esztendőkön keresztül Rómából Esztergomba, Esztergomból Szécsénybe, s mind a két városból ismét vissza Rómába. Ha mindenik levél egy barázdát szántott volna, amerre ment — vagy öt esztendeig pihenhetek volna az ekék vagy három országban.

Hanem egy-egy barázdát mindenik szántott mégis a szép Brizló Borbála tejszín arcán. Csakhogy szép volt az még azokkal is.

Vége aztán elsimította valamennyit őszentsége, ki is mondta, meg is üzenté a fiatal királynak Bécsbe (mert az öreg Leopoldus nem volt kíváncsi a kimenetelre, nem várta be, meghalt még harmadéve), megizente mondom, s kiadta pecsétes iratban, hogy Franke György gróf házassága Brizló Borbálával érvényes és tökéletes.

Lám, nemzetes Kászonyi Gergely uram beleőszült, bele-szegényedett ugyan, de megmutatta, hogy mit tud: most már meglett volna a nagy triumfus — ha egy kis bibe nincs, egy kis baj, amiből nagy baj is lehet.

Ez pedig abból állott, hogy a magyar királynak van egy furcsa privilégiuma; ő tudniillik »hogy tetszik«-et játszhatik a római pápával.

Ez pedig olyanformán megy, ha nem is egészen úgy, mint amikor a mi patyolat népünk, az ifjúság, játssza a »hogy tetszik«-et. A római pápa minden jelentősebb intézkedésénél megkérdi a királytól: »hogy tetszik?« A király aztán felelheti: »sehogy« (non placet) vagy azt mondhatja: »Úgy tetszik, ha ilyen vagy olyan« . . . de az igaz, bólinthat is a fejével, hogy (placet) »nagyon tetszik«.

Én uram istenem, ugyan mit szól mostan?

Hát bizony mozgott a hírére, de nyomban, Franke Johanna grófnő, járta az országtartó nagy urakat, küszöb-

ről-küszöbre, költött, hízelgett, fűt-fát megmozgatott, nagy hasznára volt az is, hogy osztrák golyótól esett el a bátyja, akinek a fia most meg fogná kapni a sziléziai birtokokat. Kuruc lesz az már, abban nőtt, abban hal meg. A kurucnak pedig rövid az igazsága Bécsben. — Sőt elment személyesen a királyhoz is. Mert akkor már nagyon a körmire égett. Brizlő Borbálának neszét vették a bajnak, s Bécsben termettek szintén. No, de azoknak nem volt semmi hatalmas patrónusuk.

I. József a dolgozószobájában fogadta Johannát, éppen ott volt jelen a savoyai herceg is, akivel folytonosan csevegett, oda sem hallgatva a Johanna beszédére.

Csak néha-néha pillantott a könyörgőre, de akkor is hirtelen lekapta róla savószínű apró szeméit, s fiatalos, kissé pufók arcán kelletlen felhőcske futott át. Untatta már ez az ostoba dolog, mellyel négy nap óta beszéltek tele a fejét a miniszterek.

— No, hát placet? — súgja a savoyai herceg tréfásan a királynak. — Tetszik-e?

A király félrehúzta száját, megfogta a tollat, belemártotta a tintába és odakanyarította feleletnek az előtte fekvő pápai irat alá nagy kövér betűkkel:

»Non placet. Nem tetszik. Josephus primus.«

Kegyesen intett a grófnőnek, hogy távozhatik, s ezzel el volt ütve a nagy port felvert ügy, földönfutóvá téve három ember, köztük becstelenné egy asszony, névtelenné egy gyermek. De hát meglehet, így volt igaz.

Alig távozott a grófnő, rögtön megjelent újra az udvarmester, hogy Brizlő Borbála kér kegyelemben kihallgatást.

— Már késő — mondá a király szórakozottan.

— Már késő — sziszegé megijedve az udvarmester, mert már késő volt neki is Brizlő Borbálát be nem eresztetni.

Betört a terembe, s ott állott délceg természetével meghajolva a király előtt.

Gazdag, sötét haját leereszté, két fekete szeme a hosszú selyempilláktól beárnyékolva, bíborpiros ajka könyörgésre nyitva, s aztán ez a kérés csengettyűhangokba öntve. A király nem bírta levenni róla éhes tekintetét.

A jó Eugen herceg, aki sokat engedett meg magának ebben az időben, észrevette izgatottságát s hamiskás arccal hajolt ismét föléje:

— De már ez?

A király elmosolyodott. S amint ott babrált az ujjaival az íróasztalon, hallgatva a szép panaszlót, kezébe tévedt a toll, még ténta is volt benne. Egy gyors vonással kitörülte a »non« szót. Ott maradt feleletnek a puszta »placet«.

A herceg az ablak felé fordult, úgy nevetett, de úgy nevetett, hogy a szobát is ott kellett hagynia.

A király fölkelt, megfogta a szép térdeplő kezét, hogy fölemelni segítse.

— Grófné! — szólt. — Nagyon meg vagyunk elégedve özszensége intézkedéseivel. Helyesnek, kedvesnek tartjuk. Kegyelmed be van helyezve fia birtokaiba.

S ezzel aztán érvényes lett a Franke gróf házassága örökösen. Mert ez az a jus placeti, amit a tudósok annyit fejtegetnek, s mert — nem lehetetlen — hátha így volt igaz?

Én nem tudom. Nem is beszélem tovább, mert még el találnám magamat szólni valamiben . . . Én csak azt látom be ebből a történetből is, hogy a mi szép asszonyainknak semmi, de semmi se lehetetlen a világon.

A SZÁZEGYEDIK ASSZONY

(Egy kis tréfa)

Sok tarkabarka dolgot írt meg hajdan a pajkos tollú Boccaccio. Veronai, florenci asszonyok segítették benne. Amennyi rossz fát azok a tűzre tettek, annak a hamujában növesztett ő virágokat.

És annyit . . . de annyit, hogy az ember azt hinné, nekünk, akik elkéstünk, csak az erényeik jutottak már, hogy történeteket szőjünk belőlük egy boldogabb időszaknak, amikor megint vétkezni fognak az asszonyok.

. . . Mert nehéz megmondani, mikor boldogítóbbak: vétkeikben-e vagy ártatlanságukban?

Hanem én most ezen nem tünődöm, mert nekem még van egytlenegy gonosz történetem a fiókomban.

Igaz, hogy a Peresziné nagynénémmel történt, s talán illetlenség is elbeszélni . . . legalább a Maróthyiné nagynéném mindig arra intett: »Csitt, gyerekek . . . ha már egyszer megtudtátok a dolgot, hát legalább mélyen hallgassatok róla, mert ezt nem szabad elbeszélni, ez nagy titok, aki ezt elmondja, mindjárt hátra fordul az arca, s olyan csúf lesz, hogy szörnyűség . . .«

De ez aligha úgy van, mert Maróthyiné nagynénénk sokszor elmondta ezután másoknak, s az arca még mindig elől van, de az igaz, olyan csúf lett, hogy szörnyűség.

No, de 'iszen húsz esztendeje már ennek, s akkor se volt valami híres szépség. Talán azért is haragudott Peresziné nagynénénkre, mert az meg olyan gyönyörű menyecske volt, hogy példának okáért, az egyik udvarlója, ez a most élő Kamuthy Lázár bácsi úgy belebolondult: instanciát írt a királyhoz, hogy ezentúl, azt mondja, a Pereszi Pálné asszonyom képét veresse a húzasokra, mert ő különben el nem fogadja készpénznek.

Nem tudom, eljutott-e az instancia a királyhoz, hanem Kamuthy Lázár bácsi eljutott a bolondok házába, ott verték ki a fejéből hideg vízzel a Peresziné bűvös arcát.

Egyébiránt Kamuthy Lázár bácsi ártatlan ember ebben a történetben. Hanem annak nem ő az oka, mert úgy mondják, éppen azért bolondult meg, hogy neki ártatlannak kellett lennie.

A szép asszony ugyanis hideg maradt iránta. Mert hihetőleg jobban szerette a férjét. De viszont nem maradt volna — azt mondják — hideg bizonyos Fátyoly Imre iránt. Hát, mert hihetőleg jobban szerette a férjénél.

Hogy Fátyoly Imrére maga Pereszi bácsi is gyanakodott, s eltiltotta volna a háztól s több efféle . . .

Én bizony nem tudom, s talán senki sem tudja.

Lehet, hogy Maróthyiné nagynénénk Boccaccio valami ismeretlen novelláját hallotta valahol, a százon túl egyet, s Peresziné nagynénénkből esztergályozott ki egy százegyedik bűnös asszonyt, aki kimaradt a Dekameronból.

Én csak arról az egyről állok jól, hogy Pereszi Pali bácsi igen becsületes és jámbor ember hírében állt. Az adóját pontosan fizette, és mindig az erősebbekkel szavazott. (Mert az

újabb kor novellaírójának már ezekkel a színekkel illik jellemeznie hőseit.)

A feleségét nagyon szerette, minden vasárnap eljárt a templomba, és csak egyetlen különös passziója volt. Az a szilárd vasmeggyőződés, hogy az egész világon csak az ő órája jár jól. Mert vannak még erős meggyőződések a mai romlott században is!

Pereszi szenvedélye nem volt költséges, mert a kis ketyegő jószág, melyhez e rendületlen hit tapadt, egy közönséges, úgynevezett klepszidra óra volt . . . Licitáción vette valamikor fiatal korában nyolc forintért.

Se veszedelmes szenvedély nem volt, mert mindössze egyszer került miatta bajba, mikor Vácon erőnek erejével a magáé szerint akarta megigazítani a vasúti órát, s azok az oktalan konduktorok lerángatták a székről.

Az ismerősei azonban szívesen elnézték gyengeségét, hogy amikor benyit, első dolga végig igazítani az órákat a magáé szerint . . .

A szolgabírói hivatalra igaz, amiatt lett képtelenné, mert úgy a makacssági végzések kimondásánál, mint minden más dolognál sohasem akart tágitani az ő óramutatójától, ami rengeteg zavaroknak és differenciáknak lett szülőanyja . . . Azoknak a bolond prókátoroknak mindig rosszul járt az órájuk. Végre is el kellett mozdítani, de éppen ez vált javára, mert legalább utána nézhetett a gazdaságának.

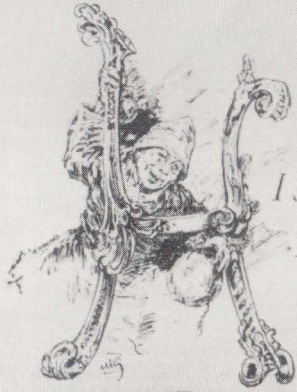
Jó gazda volt, délelőtt, délután mindig a mezőn lakott a külső munkánál. A szép menyecske pedig unhatta magát azalatt otthon . . .

De hát 'iszen arra valók a horgoló-, meg a kötőtűk . . . az aranyos kedves ujjacskák mozgása kergette a percekét, órákat.

A puha fehér pamut, amint fogy-fogy . . . az idő is fogy vele együtt, kivált ha a pamutot Fátyoly Imre tartja, amint gombolyítják. No, de már ajtóstul benne vagyok a Maróthy né nagynéném csiklandós pletykájában.

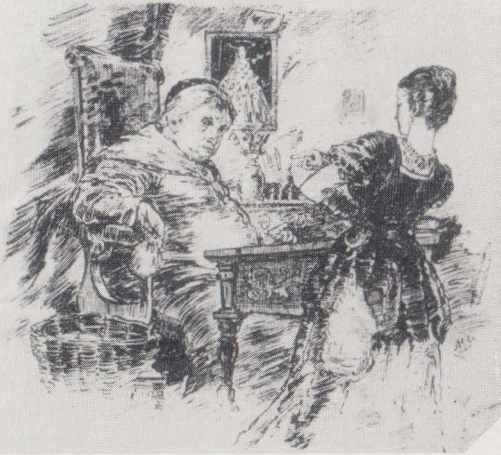
Mert azt mondja, mihelyt Pereszi kivette a lábát a házból, Fátyoly Imre, aki átellenben lakott, mindjárt áthurcolkodott egy kis beszélgetésre a menyecskéhez a hátulsó kertajtón át, hogy meg ne lássák.

ISTÓRIA

EGY HÁZASSÁGRÓL

Mannheimer Ágost illusztrációi a *História egy házasságról*
c. elbeszéléshez

Csodálatos különben, hogy ez soha ki nem tudódott bizonyosan.

De ha nem is . . . kevés híja, hogy nagy veszedelem nem lett belőle. A szeplős Borcsa szobalány, aki akkor ott szolgált Pereszinéél, bizonyíthatja . . . há az ember kérdezné tőle . . . csak hogy nem érdemes, nem illő felpiszkálni.

Az történt egy délután, hogy Pereszi, szokás szerint, megigazította otthon a faliórát a zsebórája szerint, s azzal nyugodtan elballagott az aratókhoz.

S miután az Imre ideje mindég a Pereszié szerint volt igazítva, ő is átsuhant a szépasszonyhoz, ki már feketekávéra várta otthon.

Midőn Pereszi a templomhoz ért, a falu végén eszébe jutott a toronyórát is megnézni. Biz az éppen egy félórával sietett.

Pereszi élénk vágyat érzett volna magában fölmenni a toronyba, de a toronyajtó be volt zárva, azért hát rárivallt a harangozóra:

— Menjen kend rögtön a kántorhoz. Kérje el a toronykulcsot. Micsoda szemtelenség az, hogy így bolondítják a falut! Még csak két óra négy perc. Kendtek minden embertől ellopnak naponként egy félórát. Nyolcszáz lakos, az éppen négyszáz óra! Hát van kendteknek lelke ennyi munkaidőtül fosztani meg az államot? Takarodjék íziben . . .

A harangozó elcammogott, meghozta a kulcsokat, s mikor a toronyba ért, a tekintetes úr alulról dirigálta, hogy állítsa meg a nagy mutatót: idebb valamivel, hallja kend . . . most meg már odább egy kicsit! Megint idebb . . . Ejnye, de címeres számár kend!

S amint így nézné a fontos műveletet, szürke színű szemeit a magasba emelve, hát valami kis bogárnak, amint ott röpöködné a kopasz feje fölött, megtetszett az a két mozgó szürke karika, s beleröpült a bolond az egyikbe.

Pereszi uram egyszerre irtóztató fájdalmat érzett a bal szemében, fölordított: »megvakultam«, s rohant eszeveszetten haza. Bánja is ő akár delet mutasson a toronyóra. Neki már éjszaka van az egyik szemére. El volt borítva vérrel, semmit se látott rajta.

Otthon a menyecske javában mulatott az udvarlójával talán kéz a kézben . . . s amit a szemek beszéltek, azt az ajkak magyarázták talán, mikor künn az ajtó előtt elkiáltja a Borcsa leányzó:

— Jaj, istenem, a tekintetes úr!

No, de ez eddig benne van minden közönséges történetben. Mindig így történik, hogy az udvarló bent vigad az asszonnyal a szobában, mikor a férj váratlanul megjön — olyan ócska, elcsévelt bonyodalom ez már, hogy szinte sokkal érdekesebb, ha egyáltalában haza se jön a férj.

Az udvarlót a régi történetek szerint a sifonér-kasznyiba bújtatja az asszony, s emiatt a hitvány kasznyi miatt, hogy kinyitják, kell azután trémáznia az olvasónak egy félköteten át.

Én nem vagyok ilyen kegyetlen, s Pereszi nagynéném maga is sokkal ravaszabb asszony volt.

Azt mondta Imrének egész nyugodtan, mert a nők a legnagyobb veszedelem idején a legnyugodtabbak:

— Menjen át, barátom, a másik szobába. Majd eligazítom valahogy. No, ne féljen, semmit se féljen.

Az ajtó megnyílt, s Pereszi belépett a vérbe borított egyik szemével.

— Pali! Istenem, Pali! — sikoltott fel nagynéném.
— Mi történt?

— Nem tudom, Anna. Megvakultam. Oda vagyok. Csak úgy egyszerre bele jött a szemembe . . . Segíts rajtam . . . Talán orvosért kellene . . .

— Mindenekelőtt feküdj le . . . hamar, hamar . . . Oh, én kedves kis szemecském . . . vérbe borult kis csillagocska! .
Fáj, ugye, fáj? — gügyögte gyöngéd szeretettel.

— Már nem olyan nagyon, mióta te simogatód a homlokomat, azzal a jó . . . azzal a puha kezeckéddel.

— Hát semmit se látsz, édes Palikám . . . Hunyd be csak az ép szemedet is.

— Semmit, semmit! — hörgé tompán, amint ott feküdt hanyatt a hirtelen felbontott ágyban.

— Ne mozdulj . . . meg ne mocsanj! Egy vizes rongyot hozok rá . . . hátha kihúzná a mérget?

S elsuhant, mint egy gondos tündér, a szép finom fehér zsebkendőjét vízbe mártani a másik szobába.

— Pszt, Imre . . pszt! Rögton utánam jöjjön ki lábujjhegyen, s menjen bátran keresztül a szobán ki . . Nem lesz semmi baj.

S egy hamiskás biztató csókot vetett Imre úr felé.

Szeme nevetett, tüzes szikrákat hányt, hófehér karjaival pedig úgy tett, mint ahogy a delejező kis boszorkányok, mikor a holdkórosokat csalogatják.

— Jöjjön, jöjjön.

Egy ugrással ott termett a férje ágya mellett . . .

— Itt a kendőcske, hadd tegyem rá, puhán, gyengén, így . . ugye jót tesz . . ugye? Jaj én teremő istenem! — kiáltott fel egyszerre szívszaggató ijedelemmel. — Pali, Pali . . . A másik szemedbe is ni, hogy tódul a vér . . . . Hamar, hamar hadd szívjam fel . . . hadd szívjam, ha ölj méreg is.

Piros ajkait férje egészséges szemére tapasztotta. Soha ilyen édes pióca, mely csókolt és húzott egyszerre!

A jó Pali bácsi ott feküdt sápadtan, összezsugorodva nagy jámborul, hagyott szegény mindent tenni magával a sötét éjben, mely föléje borult.

— Ki van itt? — lihegte. — Ki jár itt, Anna?

— Senki . . . senki. Csak a szél nyitotta ki az ajtót.

— Valaki keresztül ment a szobán . . úgy tetszett az imént . . .

— Oh, te képzelődő kis bolondom! Nem jár itt senki, még a légy sem . . . No lám, lám, már semmi baja ennek az egyik szemednek . . . a másikat is meggyógyítja a víz . . . meg a feleségecskéd . . .

És meg is gyógyította. Mindössze egy kis gyulladás lett belőle, amelytől éppen nem vakult meg Pereszi Pali bácsi — ha ugyan már nem volt vak réges régen —, föltéve persze, hogy Maróthyné nagynéném igazat mond, s nem úgy másúnen alkalmazta ide ezt az esetet, mert hasonlít az kissé a Boccaccio észjárásához . . . hanem — már csak kimondom — hasonlít biz az Peresziné nagynénémhez is.

A TISZA

Mi a görbe országban ritkán hallunk valamit az Alföldről. Tót aratók, mikor elhozzák a részüket, elejtenek néha egy-két szót: pénzért veszik ott a követ a bolondok, sehol egy hegy, amely szépen elzárná a vidéket, olyan az egész országuk, mint egy óriási kád, amelynek minden oldala szétesett. Hát tessék aztán ebből okosnak lenni: milyen az Alföld?

Alföldi ember sohasem kerül mihozzánk, híres madaraik nem néznek el idáig, sem a daru, sem a kócsag. A miénk egy se kevély, mind elmegy oda is! Csak a nótáikból jut el felénk egy-egy, de az sem egyenest. Valamelyik szárazdajka hozza el rendesen Pestről, mikor már nagyon el vannak koptatva. Nem is szíveket gyűjtogat ő azokkal, hanem kis gyermekeket altat velök. Szegény öreg nótáknak az a sorsa!

Oda vágytam pedig már gyermekkoromban, ahol ezek a nóták születnek, hol a tündérek lába tapossa a homokot, regényes füzesek ahol nem csapódnak össze oly zordonan, mint a mi fáink, hanem csak suttognak, mikor a szél azt a nagy szürke pántlikát gyűrögeti, simogatja, amit a mappán Tiszának neveznek.

Hát egyszer aztán úgy esett, hogy a Mari húgomat kellett elvinni Szolnokra nevelőbe. A gyámunk, Pélyy, engem is elvitt, egyrészt, hadd lássam az Alföldet, de másrészt, hogy otthon ne csináljak addig rendetlenséget.

Gyönyörű volt az út, persze nekem, mert Gábor bácsi már járt erre egyszer, a húgom pedig nagyon szomorú volt, akkor hagyta el szülőfaluját először. Kendőcskéjét, mellyel a feje be volt kötve, mélyen lehúzta az álláig, nem nézett sem ide, sem oda és csak mikor a kendő egészen átmedvesült szép fekete szemei környékén, arról vettük észre, hogy folytonosan sír. Mert még csak gyermek volt akkor a mi kis Mariskánk.

Pélyy bácsi különben is fumigálta a vidéket. Egykedvűen pipázott és az óráját nézegette. Vidék, vidék, az isten mind egymás képére teremtette a vidékeket. Egyik bikkfa olyan, mint a másik bikkfa. Őt hát ne is untassam az ilyen ostobaságokkal.

Tengelyen utaztunk, hanem el volt határozva, hogy Tokajtól Szolnokig csónakon megyünk a Tiszán. Mindenki úgy javasolta, kényelmesebb is, rövidebb is. Mondanom sem kell, hogy a tiszai hajóknak még akkoriban híre sem volt.

A fuvarost Pernye Mihálynak hitták, zömök, barátság-talan képű, durva ember, akit nem vetett fel a szapora beszéd. Kelletlenül válaszoltatott kérdéseinkre:

— Mikor indul Tokajból a komp?

— Hát csak indul, indul . . . amikor rágondolja magát.

Tudós ugyan nem lehetett senki a Pernye uram feleleteiből, hanem azért odaértünk Tokajba éppen jókor.

Csodálatos szép városnak tetszett előttem; egyik főutcája már akkor is ki volt kövezve, hanem — mi tagadás benne — olyanformán, hogy Pernye uram mindig a legnagyobb sárban, a széleken evezett ekhós szekerét, szakavatottan rángatván a gyeplőt ide-oda.

— Gyi Sármány, Tüzes! Gyi te! Hophó! Rá ne menjetek valahogy a kövezetre!

Mondom, jókor értünk oda, a csónak éppen indulóban volt Szolnokra. Pernye nagy hirtelenséggel lerakott bennünket a parton, s miután rendbe hoztuk vele s a hajósgazdával is a dolgunkat, markos evezőslegények berakták cókókjainkat az öblös vízi járműre, s mi magunk is beültünk kényelmesen.

— Hát ez a Tisza! — fitymálta a húgocskám. — Hiszen ez csak olyan víz, mint a miénk!

Pélly bácsi nevetett, majd nyájaskodva felelte:

— És te ugyan milyennek képzelted, fiacskám?

— Én biz azt gondoltam, rózsaszín vize van, s aranyhalak úszkálnak benne. Aztán, hogy cápák is vannak . .

— Oh, te kis bolondom!

És megcsipkedte előre nyúló állát, aztán, hogy mosolyt is fakasszon, megcsiklandozta egy kicsit.

— Itt futott egy nyulacska . . . erre . . . erre.

Amire aztán kipirult tündöklőnek a mi kis Mariskánk arca, mert hát nevetni való is az, hogy olyan nagy gyerek az a gyámapa.

No, még mit . . . most meg már fölemelte a levegőbe, mint egy babát, s elkezdte hajsókálni a víz fölött, hogy úgy

röpködtek a szoknyácskái, mint a szárnyak, s a selymes haja is egészen körülcsapkodta a fejét.

— Ugye félsz most? Gyertek ide cápák, rákok egyétek meg a Marcsánkat!

— Bácsi, mit gondol? — tiltakozott szigorú hangon, szemérmes oldaltekintettel az átellenben ülő, mintegy tizen-négyéves fiúra, ki anyja, egy kövér asszonyság mellett nézte a jelenetet.

— Ej, ej, azt hittem, örülsz neki, ha játszom veled.

— Igen, de nem illik . . . nem, nem — s kacéran rázta összeboglyozott fejét. — Mert már hiszen én már nem vagyok éppen kislány.

— Nem vagy kislány? Hát mi az ördög vagy? Nyolcéves vagy. No, ez nem rossz. Haj jajjaj! Nézze meg az ember a félnapos macskát . . . máris nyiladozik a szeme . . . Ha sohasem is, de erre, úgy segéljen, iszom egyet. Ez nem rossz.

A szeredás és kulacs ott volt mindig a bácsi vállán. A szeredás tele van tömve hideg ételekkel, de biz a kulacs már üres volt.

— Hümm! Nem kotyogsz, kutyahitű? Hm. Jó volna megtölteni valahol. Teringette, hiszen éppen Tokajban volnánk vagy mi . . . Hé, hajósgazda, mikor indulunk? Van-e még idő?

— Akár egy egész óra — felelte foghegyről a vén evezős, agyarkodó tekintetet vetve a kövér asszonyság felé. Mert hát nem csónakba termett az ilyen.

Kedvetlenül vakarta orrát untalan s dühösen morogta, nagy fejét csóválva: »Mért nem megy az ilyen a tengerre, vagy mért nem marad a szárazföldön? Ojhoj! De sok eső esett ott, ahol ez nőtt«.

Pélly bácsi kapott az alkalmon. Egy óra sok idő. — Halod-e, gyerek, van-e kedved kijönni velem egy kicsit a városba? Vagy tán a picinyt is vigyük? . . .

De az már nagy dologban volt, a bársonyos százszínű táskájából mind kirázta maga mellé a játékait, a babákat, a kis sifonér-kaszniját, az egész konyhát, egy kis ibrikje éppen most gurult valahová, azt kereste a jármű fenekén lekuporodva, de azért ráért hátratekinteni a fiú felé is, hogy vajon nézi-e az a drágaságait s irigyli-e?

— Ej, Károly — szólt most a kövér asszonyság vékony hangon (hogy lehet már az ilyenek vékony hangja) —, miért nem segítesz a kisasszonykának megtalálni az edényeit? Te mamlasz . . .

Károly elvörösödött, restelkedve, gyámoltalanul oda-csúszott a lánykánk felé, s ő is nézdegelni, kutatni kezdett a sok batyu, málna között.

— Menjünk — szólt a bácsi. — Te pedig maradj itt Mari, mindjárt visszajövünk.

Elmentünk gyámapámmal. Nagy meleg volt és az újonatú ünneplő csizmám volt a lábamon, mely szorított, csak nagy kínnal cammogtam az öreg után, aki keresztül-csakul hurcolt a városban, vagy három-négy korcsmába benyitott, de a bort seholsem találta kielégítőnek . . . Inkább megtölteném otthon a Péry Jánosék pocsolyájából — kiabálta —, mint hogy evvel a lőrével piszkoljam be a kulacsom belsejét. Hát tokaji bor ez, hé? Hát bolond vagyok én, hé, hogy engem holmi korcsmárosok lefőzzenek. Te, gyerek, talán nem is Tokajban vagyunk mi? Megnézted jól a mutató-fát, amerőről jöttünk? Igazán Tokaj volt ráírva? Hogy a pokolbeli sárkány hengerítse el innen a szőlőhegyeteket Liptó vármegyébe!

Nagy indulatjában az időről is megfeledkezett úgy, hogy mire visszatértünk üres kulaccsal, rémülten ordított fel; a csónak már nem volt ott.

— Elment! — hörgé és elsápadott, azt hittem, hogy az erős marcona férfiú össze fog roskadni.

Szeme vadul, tétován futotta be a kigyózó, széles ezüst szalagot . . . Messze, messze a sűrű füzesek tájékán úszott egy fekete valami, az a csónak . . . ott megy, ott . . .

És a szél is simogatja, nem hogy borzólná a hullámokat . . . sebesen megy lefelé minden. Ni, ott úszik egy darab zsindey . . . hogy megy, hogy fut . . . de már az se éri utól . . .

— Mit tettünk! Mit tettünk! — tördelte kezeit az öreg, én pedig úgy sírtam, mint a záporosó.

Mi lesz a szegény kis Mariskánkból? Oh, istenem, istenem! Kétségbeesik az a gyerek . . . megőrül . . . a vízbe ugrik. Se ennivalója, se egy garasa, elhagyatva, eltépve tőlünk, mit fog csinálni szegényke? Kihez megy ott Szolnokon?

Az öregember megrendült, arca annyira fel volt dúlva, mintha tíz esztendő futott volna el felette néhány perc alatt. A kólíka is rájött. Mindég bántotta az az átkozott kólíka. Leült a partra és sírt, zokogott keservesen, mintha a szíve készülne szétszakadni.

Egyszer az égre nézett fel szomorúan, kék volt és ragyogott, nevetett ránk.

— Szegény sógor! — motyogá (édesatyánk volt a sógora). — Látod, látod, milyen jól őriztem meg a gyermekeidet.

S felkacagott, felugrott.

— Hátha . . . — szólt és itt megállott újra, lecsüggesztvén ősz fejét komoran — hátha gyors lovakon hamarabb oda érnénk Szolnokra, mint a csónak? — tette hozzá habozva. — De nem, az talán mégis lehetetlen!

Hanem azért szaladni kezdett, mint az eszeveszett, a város felé, nem érezte már a kólikáját, sem én a csizmámat, sorba jártuk azokat a korcsmárosokat, kikkel az imént összevesztünk.

— Édes uram — esengett —, ha istent ismer, fogasson be nekem, vagy kerestessen egy kocsit . . . megfizetem drága pénzen, amit csak kíván. — Nézze, nézze, mennyi pénzem van . . . (Pedig ugyancsak nem szeretett henecegni a jó Pélyy bácsi.) Hálás, elismerő leszek, még az imádságomba is beszövöm, míg élek, egész házanépét.

De tán gyanús volt a színéből kikelt ábrázatával meg a csomó bankóval, melyeket csaléteknek fitogtatott, sehol sem kaptunk kocsit. Az egyik fuvarosnak éppen akkor sántult meg a rudas lova, a másiké nagyon el volt fáradva, a harmadik pedig a rossz út miatt nem mert vállalkozni rá, hogy a csónakot megelőzze Szolnokon . . . egy szóval, sehol semmi.

Csüggedten ballagtunk a piacon, most már igazán nem tudva, mitévők legyünk, mikor csak honnan, honnan nem, ott terem Pernye Mihály.

— Hát? — mondá, de látszott, hogy nehezére esett ez az egy szó is.

— Nagy bajba jutottunk, kedves Mihály gazda . . . szörnyű bajban vagyunk. A csónak elment . . . pedig ott van a csónakon. Ott van szegény ott . . .

Itt a fuldokló zokogás megszakította nagybátyám szavait. A zsebkendője után nyúlt, de a dohányzacskóját húzta ki szegény, azzal törölgette zavarában a szemeit, minélfogva a dohányportól elkezdett irtózatosan prüszkölni, de ő bizony azt észre sem vette ebben a mindent fölülmúló szerencsétlen helyzetében.

— Kocsit akartunk . . . de már egy órája keressük . . . Most már késő . . . már hasztalan minden . . . most már vége . . .

S könnyei végiggurultak a deres, sűrű szakállán.

— Hüm! — szólt Pernye Mihály. — Van-e az úrnak taplója?

— Van! — mondá nagybátyám fájdalmas hangon, pedig hát csak a taplóról volt szó, s aztán csodálkozva meresztette reá jószágos apró kék szemeit.

Megtömté a pipáját, kicsa holt, rágyújtott, megnézte a napot az égen s azután hátrafordult egy ott ácsorgó suhanc felé:

— Vigyázz a két patkányra és a szerszámra is, Matyko . . . amíg én visszajövök. Most pedig jöjjenek már utánam, ha már így van.

Heves disputáló természete volt a bátyánknak, mindenben ellenkezett és mindenben ő akart lenni a legokosabb, de most semmi nyomát sem láttam ennek többé, engedelmesen, szelíden lépegetett Pernye Mihály után, akár egy kezes bárány. Nem kérdezte minék, sem hogy hová, nem volt semmi akarata, egészen tehetetlenné, gyámoltalanná tette ez a csapás.

Ki tudja, meddig mentünk Pernye után földeken, réteken, cserjéseken át, lehet, hogy egy óráig, lehet, hogy kettőig vagy tán tovább is. Ki tudta, mi okozta, hogy nem is kérdezte a célt, bántuk is már, akármilyen történik.

Pernye mindenütt elől ment, a gyalogúton, az átjárókon, a fűzések közt, csak néha fordult hátra megnézni, ha nem maradtunk-e el s ilyenkor úgy látszott, mintha szólni akarna, de csak mégis meggondolta magát és nem szólt soha semmit.

Egyszer azután egy nádasból átcsapott balra a Tisza felé. Mikor a parthoz értünk, beszúrta botját a homokba és rákönyökölt, úgy várta be, amíg beérjük.

— No — szólt —, én már most visszamegyek. Az isten megáldja a nemzetes uramat.

— Hát én aztán mit csináljak itt a fiúval? — kérde Pély bátyám esdő tekintettel.

— Mit? Hogy mit? — És a vállát vonogatta Pernye uram. — Hát ez a hely itt, ahol állunk, a rév.

— De mi hasznom nekem abból, hogy ez rév? — fakadt ki gyámunk keserűen.

— Mi haszna? Hát az a haszna — veti oda Pernye uram nagy durván —, hogy egy jó félóra múlva idejön a csónak és ráülhetnek.

— Miféle csónak?

De már erre haragra fortyant Pernye Mihály.

— Hogy miféle csónak? Ne kínozzon az úr a kérdezősködéseivel! Hiszen hát melyik, ha nem a Tokajból jövő, amin rajta van a kis lány is?

— Lehetetlen! — kiáltott fel nagybátyánk s lelkendezve ragadta meg a Pernye viseltes nyakkendőjét. — Ember, ne ámíts!

Szemei szikráztak, s térdei roskadoztak.

— No . . . no . . . meg ne fojtsen az úr — szólt Pernye uram s elmosolyodott.

— Minek tesz bolonddó? — lihegte Gábor bácsi tompán.

— Minek új csúfot az emberből? Hogy jöhetne az a csónak ide? Hol van az már, istenem, azóta!

— Elég csúffá teszi az úr saját magát, ha azt se tudja, hogy a Tiszának máslija van.

— Mije?

— Hát, hogy mikor az isten ideteremtette, máslikba gyúrta össze néhol. Kanyarog, bomlik, hol befordul, hol kifordul, mint a kígyózó pántlika . . . Ni, éppen hogy itt van a tokaji csónak!

Csodák csodája, csakugyan a tokaji csónak volt . . . tulajdon az a csónak. Hahó, hahó! Ahol a kövér aszszony is, meg — biz' isten y Mariska! Nem ölte meg a kétségbeesés hála istennek . . . amott virít a kis piros kendőcskéje.

— Mari, Mari! Hahó!

Kikötöttek a révészek a kurjongatásainkra s a nagy bánatot egyszerre vidámságnak fordította meg a Tisza kanyargó folyása.

Csak a húgocskám sírt egyre keservesen, hiába csókolgattuk sorba, hogy vigasztalódjék, hogy 'iszen már semmi baj, újra megtaláltuk egymást, hiszen inkább örülnie kellene; nem ért semmit, tovább is folydogáltak a könnyei és zihált a kis melle a fuldokló zokogástól.

— De no, legyen eszed már — simogatta vígan Gábor bácsi. — Hiszen itt vagyunk... hiszen most már semmi bajod többé.

A bácsi keblére hajtotta le szösze fejét, s úgy nagy ügygyel-bajjal lehetett csak kivenni egyes elejtett panasz szavaiból, hogy hát mi haszna jöttünk — ha azért a kis ibrik mégis eltört?...

— Oh, oh! — nevetett fel nagybátyánk édesdeden, és egy fricskát adott a fejére. — No, megállj, te golyhó, hát most sül ki már, hogy te nem bennünket sirattál, hanem a kis ibriket.

Durcás fejecskéjét felemelte s kezével, mely szintén nedves volt a könnyektől, a Károly fiú felé mutatott haragos tekintettel.

— Ez... ez törte össze! Ez a cudar — súgta aztán a nagybácsi fülébe. — Rálépett.. Képzeld csak, mikor kerestük, ráhágott arra a kedves ibrikemre...

Ez még Tokajban volt... Tokaj óta mindig azt siratta.

A kövér asszonyosság néhány szót mormogott a félénken meglapult fiú védelmére, de Gábor bácsi közbevágott:

— No, no... bolondság.. nem kell pityeregni, fiacskám. Szolnokon egy egész pohárszéket kapsz, tizenkét apró tányérral és tepsivel.

Erre aztán elcsendesült húgocskám, lihegése mindig halkabb-halkabb lett, míg végre elszenderedett a Gábor bácsi ölében, s csak egyszer ébredt még fel az úton; megkérdezte, hogy »a tepsik rézből lesznek-e?« s mikor erre megkapta a kielégítő választ, újra elaludt.

Jóízű szuszogása összevegyült a folyam locsogásával, mely mintha dajkának állna be, szelíden ringatta, s belebeszél az álmaiba.

A SZÉTTÖRT KAPOCS*

(Történelmi kép)

Zsigmond királynak uralkodása alatt éppen Baranya vármegyében történt, amely vármegyével biz isten sokkal ismerősebb lehetett maga a király is, mint országa többi részeivel — krónikákban járatos ember könnyen eltalálhatja, hogy miért.

A Siklóstól balra fekvő U. községben (ma már talán egészen más nevet visel) élt ezen időben Korogh János nevű levante, kinek apja Fülöp, anyja pedig Borbála az Omode nemzetségből.

A szomszéd Bolán helységben pediglen Maróth Anna nevezetű hajadon virágozék. Mind a két família dúskálkodék vala a földi javakban és világi tisztességekben. Erősített házakban laktak, s nagyszámú fegyveresekkel kísértették magukat, ahová mentek, mert csak erre valók a fegyveresek. Zsigmond király ez idő szerint nem viselvén háborúkat: okosabbnak tartva, mint sem hadban veszítsen városokat és várakat, ha azokat inkább zálogba adja jó pénzért. Sokkalta tisztább munka az így!

Miután tudjuk, hogy házasságról van szó, mindenki eltalálhatja, hogy kik közt tervezem én azt, hogy Korogh János és Maróth Anna vannak a lisztán s hogy ezen, minthogy igazi esetet ír le, nem is áll hatalmamban változtatni.

Hanem vannak aztán dolgok, amik egészen tőlem függenek, ilyen például, hogy szépnek tegyem-e a menyasszonyt, szőke legyen-e vagy barna, milyen köntösöket viselt vasárnap és milyeneket hétköznap, mit álmodott az esküvője előtti éjjel s több effélék — amiket se Zsigmond király őnagysága, se IV. Jenő atyánk őszentsége nem tétetett le pergamenekre, hanem egészen rám bízta, csináljam ahogy nekem tetszik.

Tehát Maróth Anna olyan bámulatosan szép szőke leányzó volt, hogy az apja, Maróth György uram azt mondta, hogy

*Az én igen tisztelt barátom, Kovács Gyula, írja most nagy apparátussal a magyar házasságok történetét, ő szokott nekem odavetni néha egy-egy morzsát. Ez az alábbi a Cod. Dipl. X. rész 7. k. 877. lapján található ékesen leírva. Ami kevéssel én toldom meg, az nem az igazság rovására, hanem csak kiszínezésére van.

ezt a leányt nem adja oda másnak, csak legfeljebb Omode, Gutkeled vagy Gara vérnek. Kisebb képű ember itt ugyan hiába nyitogatná a kilincset.

Hanem hát ezek a bolondos asszonyfélék már abban az időben is olyan önfelűek valának, hogy a saját szemükkel nézték a legényeket, nem az apjukéval.

Így lőn, hogy Annának bizonyos Dercs nevezetű vitéz tetszett meg, aki szép karcsú legény és felette tudta magát kellemeztetni azon a vidéken. Amolyan kóbor lovag féle volt, ki majd az Újváriaknál, majd a Lacziaknál és Koroghoknál legyeskedett, most pedig legutóbb sikerült neki bejutni állítólag a királyi belső őrséghez.

Várai, jószágai nem voltak, hanem igenis szép lágy fürtjei és égszín szemei, amelyekkel egészen meghódította az ábrándos Maróth Annát, még azelőtt, mikor dalia ura, Korogh János kíséretében a Maróth-kastélyban járt.

Maróth György uram persze semmit sem tudott erről, s mikor egy napon Korogh János megkérte Anna kezét, az öreg Maróth azt mondta neki:

— Odaadom. Mért ne adnám? Nem vagy ugyan se Gutkeled, se Gara, se Omode, de Omode vér folyik az ereidben s ez nekem elég.

Annát behítták, s egyszerűen tudtára adták a dolgot. Akkor még az volt a módi, hogy a leány semmit se szólhatott bele. Ha pedig elsápadt, megreszketett, elalélt az ilyen hírré, az mind vagy olyan apró részlet volt, amit nem érdemes észrevenni, de ha észrevették is, hát legfeljebb a nagy szerelem rovására ment, éppúgy, mintha elpirult volna és örömtől ragyognék az ábrázata.

Ami pedig egyszer ki volt mondva, az ki volt mondva — azon nem lehetett többé segíteni. A régi emberek acélból voltak, szét lehetett őket törni, de lehetetlen volt meghajlítani.

Tudta ezt Anna s vérzett, mint a meglőtt galamb, mikor az esküvőre gondolt, mely tavasz elejére volt kitűzve, s melyre nagy fénnel készülődének úgy a Maróth-, mint a Korogh-kastélyban. Asztalosok reggeltől estig faragták a szekrényeket és ládákat, varróasszonyok túje nem pihent meg azóta éjjel-nappal.

S a napok mentek, múltak, s a kürt tízszer is megszólalt naponta a Maróth-kastély felvonó hídjá előtt, idegen lovagok jöttek, mentek, de a szőke ifjú, akiért a szép menyasszony eped, ki tudja merre van? . . .

Csak az jönne már, csak jönne . . . hadd lássa még egyszer, még legalább egyszer, hadd ossza meg vele a nagy fájdalmat, a nagy kínt.

Nem is várt már egyebet a sorstól szegény szép Maróth Anna, csak azt még, hogy nagyon el fog-e szomorodni a szőke lovag, ha elmondja neki a hírt, vagy csak egykedvűen veszi?

Ebből a kérdésből állt még az élet az ő számára.

Jobb már nem történhetett vele, minthogy elszomorodik ő is, de rosszabb sem, mint az, ha egykedvűen veszi.

És egy szép téli napon csakugyan előtermett valahonnan Dercs vitéz, a kék dolmánya meg volt tépve, a lova nyerge tele sárral, piszokkal, a sisak taréja eltört, az egyik sarkan-tyúja lemaradt valahol.

A kastély ura szerette a könnyűvérű vitézt, s azért szíve- sen látta éjszakára, meleg kandallónál, egypár kupa borra, s bizalmas beszélgetésre.

Sokáig beszélgetett a főúr a kóbor lovaggal.

— Hej, Dercs vitéz, hol tépték így meg a dolmányodat? Ez nem vitézi bajvívás nyoma. Ez asszony dolga, ugye kópé?

Dercs vitéz mosolygott, hanem Anna arca elsötétült e föltevésre. Pedig neki már mindegy lehetett, akárhol tépték is meg a Dercs dolmányát.

— Hát hol is vagy te most, mondsza csak? Nagy ritkán látunk e vidéken.

— Zsigmond király szolgálatában vagyok, jó uram!

— Milyen ember az a Zsigmond király? Beszélte-e már vele valamikor?

— Hát nem rossz ember. Látom néha, de vele még egyszer se beszéltem.

— Mi nem sok jót hallunk itt róla — mondá Maróth György.

Dercs homlokát felhő futotta be, úgy látszik nem volt kedvében a királyról beszélgetni.

— Eredj ki lányom — szól most Maróth —, eredj fiam hálókamrádba, feküdj le, későn van, de különben is valami beszél-nivalóm van a vitézzel.

Anna engedelmesen meghajlott. Dercs vitéz az akkori szokás szerint felállott, hogy a nagy tölgyfa ajtót kinyissa neki s világítson előtte a folyosón.

— Dercs! — súgta Anna szomorúan, midőn kiment. — Beszél-nem kell veled. Nagy dolog történt.

— Hol leszel? — szól a lovag meghajolva.

— Az első kakasszó után a várkertben.

— Ott leszek.

Ezzel visszament a terembe a teletöltött serlegekhez s a vén Maróth, amint a nyelve kioldózott a bortól, lassan-lassan áttért megint az előbbi tárgyra.

— Szeretem az őszinte, szókimondó embert.

— Én az vagyok, Maróth.

— Lovag vagy-e tetőtől talpig, akinek kezeadása szent s ígérete biblia?

— Az vagyok.

— Hát ülj le mellém . . . Szereted-e nagyon hazádat?

— Szeretem. Hát hogyné szeretném?

Maróth egészen a lovaghoz hajolt. — A falaknak is fülük van — mormogá.

— Mondd meg nekem, Dercs — jobban szereted-e mindennél?

— Mindennél.

— Még a királynál is? — liheg Maróth tompán és türelmetlenül, idegesen nézett rá.

Dercs összeresztent . . . Mereven bámult az ősz nagy úrra.

— Még a királynál is? — szól fojtott hangon. — Erről még sohasem gondolkoztam. Istenemre, ezt még sohasem tettem két serpenyőre, jó uram.

— Tehát gondolkozz rajta reggelig . . . Reggel pedig meg kell adni erre a határozott választ. Érted, reggel. Most eredj fekhelyedre, magadra hagylak, de ne aludj el, hanem gondolkozz ezen . . . Jó éjt, kópé . . . Jó éjt!

A kastély ura eltávozott, és sorba járta az éji őrköt, hogy a dobogó hidat ez éjjel nem szabad megnyitni kime-

nőnek, csak érkezőnek. Halál fia, ki a parancsot megszegezi.

Dercs vitéznek pedig nemigen maradt sok ideje gondolkozni a fölvetett kérdésen (különben is tudta már ő a választ nagyon jól), a kakas csakhamar megszólalt. Sietett a várkertbe a légyottra.

Mit mondjak, mit ne mondjak, hiszen annyi légyottot olvastak már önök az úgynevezett lovagregényekben, hogy úgyis könyv nélkül tudják az egészet.

Amint ott járkált türelmetlenül a bokrok között, amint megrezzentek a törpe orgonafák, s végre kibontakozott a homályból egy fehér alak félénken reszketve, mint a nyárfa-levelé — aki természetesen Maróth Anna volt.

Az obligát hold fényes tányérja természetesen most sem vonta meg világítását, a fű harmatos volt s megnedvesíté a várkisasszony selyem rokolyáit, a zefír susogott, a patak csevegett . . . és a többi meg a többi.

— Hát eljöttél édes szerelmemem? Hát itt vagy Annám? Jer, jer, ülj le mellém! Aggodalmasnak láttam arcodat!

— Jaj, jó vitéz! Szívemben mérges nyíl van! Elszakítottak tőled. Én veszve vagyok. Tudod, hogy csak téged szeretlek.

Dercs vitéz elnevette magát könnyedén, vidoran:

— Ugyan ki szakított volna tőlem el?

— Hát nem tudtad még? Ne vess csak, ne vess! El vagyok jegyezve Korogh Jánossal.

— Nem ér az, kis galambom, semmit Korogh Jánosnak.

— Hogyan? Nem ér? Az esküvő is meglesz két hó múlva.

A lovag egy csöppet sem ijedt meg. Ólébe vette a leány szép szőke fejét s haját pici csomókba csincselgette az egyik kezével, a másikkal forró homlokát simogatta.

— Ne félj semmit kis rezedaszálam. Mind bolondság az, amit ők egymás között csinálnak, ha én csak egy szót szólok . . .

— Oh, mondd ki azt az egy szót . . . ha tán ámulat, bűbáj ad hozzá hatalmat, mert másképp nem képzelhetem.

— A kérdés csak az, Anna, hogy valóban ki nem állhatod-e Korogh Jánost?

— Hiszen téged szeretlek.

— Tudom. De nem ezt kérdezem. Azt kell tudnom, milyen érzelmekkel viseltetel Korogh iránt?

— Gyűlölöm. Ha csak egy férfi lenne a világon s az ő volna, még akkor is gyűlölném.

— Ezt, ezt akartam tudni. Most már légy nyugodt, Anna. Abból a házasságból nem lesz semmi.

A nő szemeiben az öröm csillogott fel, s e szép szemek még az éjszakában is fénylettek, mint a szentjánosbogarak.

Majd újra lecsüggeszté fejét, melyet hosszú szétbontott haja regényesen körül repkedett:

— Te ártasz engem, Dercs? Oh, ne kínozz! Jobb egyszerre elhalni, mint lassan elvérezni. Én nem látok semmi biztatót. Én már nem bízom. Nem bízhatom.

— Ne ess kétségbe, Annám! Lovagi szavamra esküszöm . . .

S Dercs fölemelte két ujját az égbe.

Anna elhárító mozdulatot tett . . .

— Ne, ne . . . Nem tudod mit cselekszel, mit ígérsz! Atyám hajthatatlan, azt meg nem hajlítja semmi.

— No, és én mégis esküszöm, hogy sohasem leszel a Korogh Jánosné. Elég-e?

— Meg akarod ölni? — hebegé Anna izgatottan.

— Eszembe sincs. Ne törődj velem, hanem bízzál eskümben. Nos, bízol-e?

— Bízom, lovag. Kiben bíznám, ha nem tebenned? Te vagy a kocka, melyre mindenemet fölteszem, még üdvösségemet is.

E jelenet után elcsendesült a kert, a két szerető elment lepihenni, hogy tovább szőjjék álmukban az édes jelenetet. Egy csalogány maradt csak a kertben, az hirtelen dalba szedte a szerelmüket, s egész hajnalig csattogott róla a sűrű nyírfák között.

Reggel a tornácon találkozott a kastély ura vendégével:

— No, hát mire gondoltad rá magadat?

— Éljen a haza — súgta a vitéz.

— Hát a király?

Dercs közönyösen vállat vont.

— A király — mondta azután gúnyorosan —, a király vígan él anélkül is . . .

Maróth hirtelen megragadta kezét.

— Jól mondod, ő vígan él, a mi keserves verejtékünkön, zászlóinkat tépdelve, címerünket szennyezve . . .

Dercs a fejét horgasztotta le szótlanul.

— Dercs fiam, szükségünk van rád, akarsz-e úrrá lenni?

— Akarok — szól Dercs tompán és odanyújtotta a kezét, melyet Maróth sokáig rázott örvendezve.

— Szerencséd, hogy erre határozta magadat, mert tudd meg, édes fiam, sohasem hagytad volna el élve ezt a kastélyt.

Hideg borzongás futott végig a vitéz hátán s összerázkódott.

— Szívem már rég kemény kova — dűnnyögé azután —, csak az kellett, hogy az acél hozzá érjen.

— Jól van, bízom benned. Arcod nemes és igazmondó, az nem csalhat meg minket. Nagy szolgálatot várunk tőled. Légy itt mához két hónapra ős elején. Akkor lesz a lányom menyegzője Korogh Jánossal. Mind együtt lesznek híveink itt. De egy nappal előbb jöjj, mint a király.

— És mit akartok tenni?

— Elfogjuk a királyt és bezáratjuk Siklóson.

— Tehát a király is itt lesz?

— Igen, itt lesz a király is.

— No, hát itt leszek én is. Számolhattok reám.

Dercs vitéz felült a lovára és elvágtatott. A két hónap lassan múlt, kivált a leánykának, ki nem tudta, mit szándékozik tenni lovagja, s mégiscsak remegéssel gondolt a jövőre. Mert hátha így, hátha úgy . . . Talán eszénél sem volt a szegény Dercs, mikor vakmerő fogadását tette? Ezer akadály jöhetne közbe . . . még ha nem volna is hihetetlen, kivihetetlen.

Végre azonban megérkezett a kitűzött nap, készen volt minden az esküvőre, a vendégek is gyülekezni kezdtek, fényes leventék, lovagok, úrasszonyok innen, onnan. Előkelő násznép-pel telt meg az egész nagy kastély. Soha még ilyen fényes lakodalom Baranya megyében!

Csak még a királyt várták, mert a nádor, ki nagybátyja volt Korogh Jánosnak, megígérte, hogy eljön a király is,

miután őfelsége éppen utazni készült a vidékre még a tavalyi program szerint. De a király nem jött. Hiába küldtek ki csatlósokat messzire, különböző irányokba, hogy hírül adják érkezését, ha porfelleget látnak valamerre, mert nagy kísérettel jön, mindig húsz-harminc emberrel szokott utazni.

A király csak nem jött, csak nem jött. Egy egész délelőtt hiába várták, aggály ült az összeesküvők arcán már, s az esküvőt sem halaszthatták továbbra. A vőlegény fölvette díszruháját, a menyasszony fejére rátették a koszorút . . . de minden úgy nézett ki, mintha temetésre mennének.

A szép Anna szomorúan járt-kelt a násznép között, arca sápadt volt, mint a liliom; mindenki itt volt már, csak az nem, akit várt, aki azt ígerte esküvel erősen, hogy sohase lesz ebből a házasságból semmi.

A pécsi püspök maga állt az oltárhoz a kastély kápolnájában, ő fogja összeesküdtetni a nagyúri párt. Ott állanak már előtte menyasszony, vőlegény, kéz kézbe téve s a pap elmondja előttük az örök frigy formuláját.

Ebben a pillanatban harsognak fel a kürtök odakünn .

Itt a király! Itt a király!

Mindenki rohan kifelé, csak a püspök végzi egykedvűen a szertartást. Most már be is végezte s ő is siet örömszülőkkal, násznagyokkal, nyoszolyóleányokkal a király elé. Mindenki arcán az öröm ragyog most s csak a menyasszonyén a mély bánat. Őrajta már nem segít semmi.

Csakugyan a király jött . . . fényes sisakok csillogtak az őszi napfényben, de mennyi . . . mennyi . . .

Az összeesküvők összenéztek, s elhült bennük a vér. A király jön, de legalább tízezer vitézzel.

— El vagyunk árulva — hörgé Maróth.

— Semmit se tesz . . . lelkesülten kell fogadni — súgta Laczfy. — A király gyaníthatja, de nem tudhat semmit.

— Az az akasztófára való Dercs mondhatott neki valamit.

— Beavattad?

— Úgy félig-meddig. De bizonyosat semmit se tud. Ő nem lehet tanú.

— Nincs hát nagyobb baj. Örüljünk a királynak. Menj, Maróth, lépj előre, fogadd födetlen fővel.

Ni, már itt van.

Egy pillantás, s Maróth feje szédülni kezdett, szemeit tétován lekapta a daliás, fényes ruhájú királyi alakról.

Káprázat-e, álom-e . . . . ördögök játszanak-e vele játékot . . . hiszen ez a király, a kóbor lovag Dercs.

— Kegyelem uram! Kegyelem!

— Hogyan urak! — szólt Dercs vidoran. — Talán elkéstem volna. Hol a menyasszony?

— Már asszony, fölség.

A király leugrott lováról, s a roskadozó Annához lépett.

— Anna, kedves gyermek . . . eljöttem a szavamat megtartani . . .

A leány szemrehányólag nézett reá. A király megértette a néma szemek beszédét, s gyöngéden megsimogatta homlokát.

— Mit tehetek én róla, hogy király vagyok? Hidd el — súgta —, nekem is fáj azóta a korona.

Aztán az urakhoz fordult, s különösen Maróthot intette magához.

— Megengedje kegyelmed, hogy így történt, hogy el kellett rontanom a tréfáját, de lássa, én nem lehetek a király ellen . . .

Vén Maróth térdre rogyott.

— Keljen fel kegyelmed! Dercs vitéz, akármilyen vidor, könnyelmű kópé is, mégsem árulta el kegyelmedet — a királynak.

— Köszönöm, felséges uram. Esküszöm, hű jobbágyod leszek ezentúl. Most pedig tiszteld meg, királyom, szegény asztalomat. Hódolattal nyújtom, amit isten adott. Menjünk a menyegzői lakomához.

A király arca elkomorodott.

— Urak — mondá, szétnézve sas szemekkel —, kegyelmeitek mind úgy állanak előttem, mintha kegyelmeitek volnának a bűnösök, pedig tulajdonképp úgy érzem, hogy én tettem valami rossz fát a tűzre . . . de már benne vagyok, mert megígértem volt Annának. Tudjátok meg, urak, hogy itt nincs lakodalom ma, sem esküvő nem volt . . .

Az emberek mind bámulva néztek a királyra.

— Már csak megvallom, mi egy szép órában összebeszélünk Annával, s én megígértem neki, hogy ebből a házasság-

ből semmi sem lesz. Íme, itt a pápai bréve, mely megsemmisíti azt.

S átnyújtotta az iratot a pécsi püspöknek. — Olvasd, szent atyám!

A püspök megpillantván IV. Jenő aláírását, megcsókolta azt, aztán meghajtván fejét, így szólt:

— Leányom, te ismét hajadon vagy!

S Maróth Anna e perctől fogva csakugyan megint hajadon lett s nem volt semmi földi hatalom, mely őket többé egyesítse.

Anna szemeiben lázas öröm csillogott föl. A király hozzá hajlott:

— Dercs vitéz megtartotta az esküjét. Légy háládatos érte, a királyhoz!

Korogh dühösen emelgette öklét a mente alatt:

— Majd beszélünk még mi erről, király uram! — kiáltá s eltűnt a tömeg között.

S amit ígért, meg is tartotta. Beszélgettek is róla egyszer, éspedig Siklós várában, mikor rab volt ott a király, mert oda-csukták a lázongó magyar urak, hogy egy kis mórésre tanítsák.

De Anna háládatos maradt. A fogoly királynak titkos gondviselője, ki virágokat hordott oda neki s ki gyöngédséggel gondoskodott szükségleteiről, az a titkos ápolónő, kiről a krónikák megemlékeznek, Anna volt, aki mint *vén leány* halt meg 1437-ben a pécsi zárdában — pedig már volt is férje egy félórára.

Ilyen kedélyes emberek voltak akkoriban a királyok meg a pápák . . . no, meg a jobbágyok.

A JÓ ÖREG RAKSÁNYI

Az öreg Raksányit mindenki ösmeri a fővárosban. Olyan alak ő, mint akár »Mohácsi bácsi« volt valamikor, csakhogy kisebb méretekben, s egészen más tekintetben.

De amiképp őt ösmeri mindenki, ő is ösmeri az egész város népét Andrássy Gyulától le egész a Szepl fiáker köcsisig.

— Hát Spangát ösmerted-e, öreg? — kérdem tőle ma reggel, midőn azzal a kombinációval jött, mely arcának szörnyű titokzatos jelleget kölcsönzött, hogy Mailáth meggyilkolása bizonyosan valami külső nagyhatalomnak az intrikája, mindenből úgy látszik, hogy a burkusé . . . , de különben nem lehetetlen az sem, hogy a muszkák csinálták.

— Spangát? Hogyne ösmerném Spangát? Éppen a minap láttam, mikor kijött egy József utcai pálinkamérésből . . . , de Spanga ártatlan ember. Hanem különben igen rosszul van találva az egyik képen.

— Honnan gondolod, hogy ártatlan. Tán tudsz valamit?

— Hm. Azt az egyet tudom csak, hogy a rendőrség mindig csak *negyedszerre* találja el. Spanga pedig még csak a második kombináció.

Pedig Raksányi optimista, a legnagyobb optimista a világon. Minden, ami körülötte történik, rózsaszínben játszik. Ha agyba-főbe verné valaki, annak is úgy ki tudná keresni a jó oldalait, hogy örömtől csillognának a szemei, ezek a jámbor szürke szemek, melyek mélyen bent fekszenek üregeikben, s melyeknek ő hiába igyekszik katonai szigort adni.

Valaha vagyonos ember volt, s minden pénzét szétkölcsonőzte kamat nélkül, jó szóra, de azért mégis önzésből. A fantázia, ez a csapongó szertelen fantázia kóválygott benne folytonosan, s az úgy feldolgozta a kölcsönszerző proletárok jövőjét, hogy e ragyogó jövőben milliókkal jöttek az emberek Raksányihoz, s hallotta sivítani a levegőben: »Jöttünk, barátunk, íme elhoztuk a pénzt, amit kölcsön adtál megtízszerezve . . . Én a belügyminiszter vagyok: akarsz-e főispán lenni Túróc megyében? ! Nem, nem—kiabálja a másik.— Reám hallgass, Raksányi. Én tartozom neked több hálával. Jer fényes palotámba, ahol aranyos dívánokon heverhetsz, s tokaji borban fürödhetsz«.

Raksányi folyton hallotta e hangokat, s folyton csinálta a jó üzleteket — egész addig, míg semmije se maradt a világon, csak a jó szíve és a nagy fantáziája.

S ez neki most is elég, hogy boldog legyen, a legboldogabb mindnyájunk között.

Gondatlanul jár-kei az utcákon, s ha valamelyik régi ismerőse szívességet tesz vele, ezt ő úgy fogja fel, hogy az

semmi, s meg van róla győződve, hogy még az tartozik neki halálával — mert ő szívességét nagyon meg fogja jutalmazni egykor —, ha a pöreit megnyeri, vagy ha így vagy úgy fordul a kocka . . .

Szegény öreg! Ő azt képzei, az emberek mind olyanok, mint ő, s éppen úgy nézik a világot azon a sajtóságos üvegen, mely *megfordítva* mutat mindent. Ha valakinek ő tartozik és az megszólítja, ez annyira felháborítja őt, hogy nem bír magával, s úgy el tudja képzelni, hogy az az ember tulajdonképpen az ő adósa, hogy szinte a könnyei hullanak e rettenetes hálátlanság fölötti keserűségében.

Jó és szelíd s arany terveket kovácsol, ha fekszik, ha jár, ha éhez, ha vigadozik. S ezek a tervek mind olyan lehetetlenek. Éppen azért hiszi őket erősen. Amint valami valószínűvé válnék, a jó öreg rögtön elszomorodnék, hogy vége van a dolognak. Őrá csak a lehetetlenségnek van varázsereje.

A politika az ő édes elringatója. Királyok hadjáratai, amelyek még csak ezután lesznek. Ezeken éldeleg. A legnagyobb bajában is a külügyi kérdések foglalkoztatják. A belügy iránt érzéketlen. A belügyet, azt mondja, Tisza csinálja rosszul, azon már nem lehet segíteni, de különben is a belügy már méltóságán alul van.

Mert ő világot látott ember. Végig küzdötte a mexikói hadjáratot, beszélt magával Miksa császárral, aki egy tajték-pipát is ajándékozott neki, mint »guter Reiter«-nek, ott volt Garibaldi csatáiban is, s hordja ereklvének a vén hős egvik névjegvét, melyre rá van ragasztva annak a deszkának a forgácsából egy falás, amelyen a csatából vitték sebesülten, s amely felitta véréit.

De e csatákkal nem dicsekszik, ő megfordítva nézi azt is, ő úgy fogja fel hadjáratait, mint más öreg ember azokat az időket, mikor farsangolt: hisz e csatákat ő úgy képzei, hogy azok az ő *mulattatása végett* voltak inszenzírozva, hogy a két Sziciliát is elfoglalták ugyanakkor egyhuzomra, az csak mellékes dolog.

Én csak hosszú időközben látom a jó öregot, ha valami nagy dolog éri.

Évtizedek előtt jött először hozzám, akkor még jó módú ember volt. Meghitt a gellérthegyi ünneplyre.

— Mi lesz az, öreg? — kérdém.

— Tegnap fiam született — szólt ragyogó szemekkel. — A fiút kivisszük a Gellérthegyre, hogy szétnézhesen. Egy beszédet készíttettem az éjjel. Azt el fogom mondani a fiamnak.

Mosolyogtam. Ő kivette büszkén a beszédet, volt vagy két árkus.

— Ne bántsd — mondom ijedten —, inkább elmegyek a Gelléltre, s ott hallgatom meg.

De nem mentem el, hanem másnap a szokott kávéházamból az ablakon láttam a megérkezésüket szakadó esőben. A gyereket egy szolgáló hozta pólyában esernyő alatt, s maga Raksányi elől ballagott egy csíkos ősi tarisznyával oldalán.

— Megvolt! — szólt diadalittasan. — Nagyszerűen sikerült.

— Mi?

— Az ünnepély. Micsoda panoráma. S milyen gyerek, milyen gyerek. Így szóltam hozzá: Árpád! Itt fekszik lábaidnál Magyarország fővárosa s a fejedelmi Duna ott alant... nézd meg, fiam, s tipord le azokat, akik bántják!

— Oh, te vén bolond.

— Nem, nem... megértette. Becsületesemre mondom megértette.

Négy-öt évig nem láttam aztán. Egy napon beállít hozzám vígan, örömgragogyó arccal.

— Képzeld, mi történt velem.

— Nos?

— Mindenemet ellicitálták... de másokért. Sajnálom szegény embereket, mind olyan rossz viszonyok közt vannak... minden meg fog térülni, minden, minden. S én jártam a legjobban. Most már legalább egészen a hivatalomnak élhetek.

Egy félév múlva találkozom vele.

— Hogy vagy öreg?

— Pompásan... nagyszerűen. Azok az ostoba fráterek lemondásra kényszerítettek az adósságaim miatt... Most már nem vagyok hivatalban. Dicső szabadság, függetlenség... Most már úrrá tettek. Most már utána járhatok a pöreimnek. Hiszen mihelyt csak az egyiket megnyerem, mindjárt gazdag ember vagyok...

S ezek a pörök úgy nőttek neki azóta, mint a gombák. Mind csupa lehetetlen és kigondolhatatlan követelésekből származnak, s egyik olyan, mint a másik. Ha értelmes ügyvéd ember hallja a tényálladékaikat, elneveti magát — de az öreg Raksányi csak az olyan ügyvédekben hisz, akik az eléjük adott stoffot jónak tartják, de ezekben aztán rendületlenül hisz. Többnyire ő tartozik ott, ahol követel — de hát az ő gyermeki ártatlan naivitásával szentül meg van győződve az igazságában.

S ez után az igazság után futkos innen oda s onnan ide reggeltől estig tizenkét esztendő óta, persze, ha az egyik ügyről lefoszlik az aranyfüst . . . az aranyfüst örök, leülepszik rögtön egy más ügyre.

Szelíd, nyájas s még elhagyatott helyzetében is szereti játszani a patrónust. Kevély rá, hogy nálánál szegényebbek is vannak, akiknek nincsenek ilyen pöreik, melyekből vagyont lehetne csinálni, ha a prókátorok nem volnának restek, hanyagok, ha becsületes ember akadna, aki előleget adna rájuk, s ha a bírákban lelkiismeret lenne.

Neve csak ritkán jut az újságokba . . . ha egy kis borocs-kát felhörpent.

Ilyenkor rettenetes üldözője a cylinder kalapoknak. Ez az ösztöne még a 60-as évekből való, s ez rögtön kitör rajta.

Alig van valaki, aki ne látta volna már e sovány, vézna alakot nagy utcai tömegektől bámultatva szilajon rohanni egy-egy cylinder kalapos úri ember után.

— Le vele . . . le azzal a kalappal . . . Nem tűröm, nem tűrhetem. Én Raksányi de Raksa. Magyarok! Előre magyarok!

A cilinderek üldözője ilyenkor rendszeren a rendőrök kezeibe kerül, hogy ott aludja ki a hazafiságot — mely igen sok bajt okoz nemcsak neki, de másoknak is.

Egész lénye vidor, ártatlan és mégis a jó öreg Raksányi a legszenvedélyesebb összeesküvő, aki csak valaha létezett. S az józanon is. Nincs az az utcai demonstráció, nincs az a kalandos terv, amiben ő benne ne lenne — mihelyt a létező hatalom ellen irányul. Ha a Henczi-szobrot akarják ledönteni, ha a mágnásokat akarják agyonütni, ha Kossuth-lakomát csinálnak, vagy bármiféle tüntetést, ott van, mindenütt ott

van, de mindenütt mérséklő elem — és nagy szónok. S ilyenkor a hazafiúi keservet ordító hangokon fejezi ki toastjaiban, sír és zokog keservesen.

A Deák elleni összeesküvésben is részt vett, de az ő terve jó, szelíd volt, hogy Deákot nem szabad bántani, csak el kell lopni a lakásáról, s el kell vinni Amerikába. s ott egy felügyelő bizottság legyen mellette, amely arra vigvázson, hogy haza ne jöhessen. E felügyelő bizottsági tagságra persze ő maga is aspirált, s váltig emlegeti, hogy: »egyszer, hajh egyszer, kevés híja már, hogy nagy hivatalba nem jutottam«.

Hanem minden demokratasága mellett meg vannak benne az arisztokratikus hajlamok is.

— Én Raksányi de Raksa — így szokott szólni —, olyan úr vagyok, aki, ha a Habsburg-Lotharingi ház kihalna, királlyá is választható vagyok.

S két év előtt e szavakkal nyitott be hozzám:

— Ez a walesi herceg megtetszett nekem — mondá. — Nagyon megszerettem. Jó fiú, szeretnék neki ajándékozni valamit.

— Ugyan mit ajándékozhatnál te a walesi hercegnek . . . te képzeldő, vén bolond!

— A botomat . . . azt a fabotomat, amellyel egyik őszám, Raksányi György, agyonütötte a medvét! Mit szólsz hozzá?

— Azt mondom, hogy kidobad.

Lehorgasztott fejfel ment el, de másnap megint visszajött.

— Mégis, mégis . . . van még egy másik tervem is. Oda ajándékozom neki az Árpád fiamat apródnak. No, ugye dicső dolog? A herceg is el lesz ragadtatva, a fiúról is gondoskodva lesz . . . Teringette, még lord lehet belőle valaha . . .

El is ment a herceghez, de ott visszautasították. Persze ez se ejtette kétségbe. Meg tudta ő ebben is találni a vigasztalót.

— Szinte szeretem — dörmögé —, hogy nem vállalta el a gyereket, mert ki tudja, hátha valahol elkártyázta volna útközben?

Ilyen a jó öreg Raksányi. A vagyonát, mindenét elvitték a jóltevői, most nyomorog, szenved . . . de ez csak pillanatnyi dolog, ez semmi . . . minden megváltozik, aztán különben is

olyan jó az egész világ, úgyszólván az ölében hordja, s mindent kedvére tesz neki. Hogyne volna boldog szegény?

Ami kevés keserősége van: az csak a haza, a boldogtalan haza sorsa!

Hanem iszen majd kigondol ő valamit erre nézve is, mihelyt legalább az első pörét megnyeri, hogy egy kicsit mozoghat.

RÉGI URAK, RÉGI CSELEDEK, RÉGI RABLÓK

(Beszéli: Eötvös Károly)

Hallod-e, palóc fiam! Te abban a bolond vármegyében odahaza, ahol széles tót kalapban jár a rabló, és zsendicét früstököl, vacsorázik, talán nem is hallottad hírét Sobrinak?

De ha a Sobriét hallottad volna is, a Hunkár Tóni bácsiét bizonyosan nem hallottad!

Hát olyan inszurgens vitéz volt az, öcsém, fiatal korában, hogy hét vármegyére szólt a vitézsége. Regék nőttek mögötte a földből, amelyet sarkantyús lábával megtaposott ő, és a huszárja, Farkas Pál nevezetű.

Azt beszélték az inszurgens tábornökeknél, hogy a francia császár ki akarta cserélni a mi császárunktól, az öreg Ferenc-től — s egy regementet ígért érte, hanem a császár két regementet kért — hát a dolog abban maradt. Ez persze csak mesebeszéd volt. Hanem neked elég az, palóc, hogy megértsed, mekkora vitéz lehetett Hunkár Antal. Hát ugye elég?

Ez a Farkas Pali vén fickó volt már, s ott őszült meg az ura mellett, de jól is bánt vele Hunkár Antal. Egy kosztón voltak együtt mindig.

A győri csatában golyóktól, kardcsapásoktól találva összerogyott Hunkár Antal, élettelenül, piros vére megfeszette a fűvet nagy darabon, és összefolyt a Farkas Páléval, mert a vén huszár is ott feküdt nem messzire, halálos sebektől borítva, mert kutya erős csatapaté volt az . . . Hej, kemény gyerekek voltak azok . . . akármit beszélnek is a szegény inszurgensekről ezek a gyámoltalan Fraknóiak . . . mesterségre ketyeg azoknak, hidd el, a masinájuk, amelyen a tör-ténelmet fércelik . . .

Hát mondom, amint így feküsznek véresen, haldokolva, Farkas Pál kínjaiban is siet még odakúszni a vérpatakban holtnak hitt urához, s ráfeküdt... úgy bizony, palóc... ráfeküdt, hogy a testével eltakarja még akkor is, nehogy futó lovak megtapossák ura testét.

Ilyen volt Farkas Pál, egy körömnnyivel se kicsinyebb, mint a gazdája.

Azt kérdezed: meghalt-e Hunkár Antal? Dehogy halt meg, dehogy. Nem olyan könnyen ment ki még akkoriban a lélek az emberekből, mint most. Mert erősebb volt az ember is, a lélek is.

Nem halt biz' az — aminthogy éppen egy későbbi esetét akarom nektek elmondani, hogy ím a rendőrséget ócsároljátok itt. Mindig olyan veszett rossz volt az!

Jegyeztétek meg magatoknak, hogy mindenki halandó a világon, csak két ember nem: Bizay és Thaisz.

Ezekre senki sem emlékszik *mióta vannak* — és senki sem fogja megérni azt, hogy *már nem lesznek*.

Hát minek az a hiábavaló rugaszkodás?

Hiszen megcsinálta azt Hunkár Antal is... vagy igaz, nem mondtam el.

Hát igen. Dunántúli ember úgysis tudja, ha másképp nem, pendeles korából, hogy az öreg Hunkárt megrabolta egyszer Sobri. Aki pedig nem dunántúli ember, az úgysis érdemli meg, hogy elmondjam.

El sem mondom. Csak azt jegyzem meg, hogy Sobri gyöngéden, finoman, udvariasan vette el a pénzét, úgyszólván emlékül, mert régenten a rablógyilkosokban is több ildomoság volt — mint most azokban néha, akik őket fogdossák.

Hunkár megcsóválta a fejét, mikor kirabolták. S elment a szolgabíróhoz, aki keresztfia volt:

— Hallod-e, Laci öcsém — mondá neki mosolyogva —, azok a gazemberek megréftáltak, megraboltak, hát azt mondom neked, édes keresztfiam, hogy az ellopott holmim elő legyen egy hét múlva. Küldd el a hajdúddal mához egy hétig, mihelyt visszavetted Sobriéktól. Nem én... Nem is szólnék egy szót sem, ha a feleségem gyűfűjét is el nem viszik az imposztorok.

— Hja, bátyám, nem olyan könnyen megy az!

— Nem-e? — mondja Hunkár. — Hát akkor mért fizetne benneteket a vármegye? Ne bolondozz, fiacskám, jobban tudom én azt, mint te . . . Csak te küldjed a tárgyaimat . . . mindig otthon vagyok délután.

— De bátyám . . .

— Nem lehet, édes fiam, szívesebben adnék hosszabb terminust . . . de tudod a feleségem gyűrűje miatt . . .

Egy álló hétig várt Hunkár Antal. A hetedik napon megkérdezte a huszárjától:

— Hoztak-e valamit a szolgabirótól?

— Semmit se hoztak — szólt Farkas Pál.

— Se nem üzentek?

— Se nem üzentek.

— No, hát az is jó. Akkor hát hozd elé a mentémet, öreg, azután vedd ki az ünnepi öltözetemet a kasznyiból. Mert Bécsbe megyünk, öreg.

Felment Bécsbe. Ott aztán felhúzta a ráncos kordován csizmát, a brokát dolmányt, és az ezüstgombos mentét panyókára, felkötötte a régi rézzel vert fringiót, s úgy csörtetett be a császári rezidenciába, hogy eresszék be a császárhoz egy-két szóra, mivelhogy ő az a bizonyos Hunkár Antal.

A császár emlékezett nevére, s nagy kegyelemben fogadta.

— Milyen kívánsága van? — kérdé tőle nyájasan.

Az öreg inszurgens hátrarántotta a mentét, azután végig simogatva a csörömpölő fringiót az oldalán, recsegő kevély hangon mondá:

— Fölséges uram! Én ezzel a karddal védelmeztem meg Fölséged trónját Napóleon hadseregei ellen, s fölséged egész kormánya most nem tud engem megvédelmezni egypár tolvaj ellen. Ezt akartam fölségednek mondani. Aláz' szolgálja!

Meghajította magát, s szép csendesen fölpackolt, és hazajött.

S többet sohase hozta elő, hogy valaha valamijét ellopták.

Megadta magát a sorsának.

Mi pedig adjuk át magunkat annak a tudatnak, hogy a régi jó urak és velök a régi jó szolgák már kihaltak — de a régi rossz rendőrség, az halhatatlan.

Ne izéljetez hát, kérlek, ezzel a szegény Thaisz Lexivel.

A PÉNZÜGYMINISZTER REGGELIJE

(Ellenzéki vázlat)

A büfében csak két asztal van megterítve fehér abroszszal. A többi asztal terítetlen: az a demokratáknak való. E célra paprikásszalonna is van az üvegedényben. Szalonna üveg alatt! Borzasztó idea!

Az egyik asztal terítője sokkal fehérebb, mint a másik. Az asztalon egy pohár áll sherryvel, egy üres tányér, melybe a sonkás szeletek jönnek, s végre egy kis tányér tele finom hosszúkás cukorkákkal.

A szék is oda van már készítve, s eltolva a többi székek, hogy valahogy más oda ne ülhessen.

A belépő mamelukok áhítattal néznek az asztal felé, s mutatni akarván, hogy az államügyekben mennyire járatosak, tiszteletteljesen mormogják:

— A pénzügyminiszter még nem reggelizett!

Új mamelukok lépnek be, s az asztalra mutatnak.

— Itt a pénzügyminiszter fog reggelizni.

Bejön Vizsolyi. Éppen oda ül. S amint könyökét ráteszi az abroszra, a palackok s tányérok elkezdnek csörömpölni, mintha mondanák:

— »Mindjárt itt lesz a miniszter!«

De ezt Vizsolyi is észre veszi, és rögtön saját magától kér bocsánatot.

— Pardon! Hisz itt a miniszter fog reggelizni.

Felugrik, s átjön a szomszéd asztalhoz, ahol nem olyan hófehér a terítő, s hol vegyes képviselők fogyasztják a vörös bort, a sonkát és a sherryt, kiki a saját pártállása szerint.

— Összetévesztettem az asztalt. Ez az átkozott rövidlátásom . . .

— Ne átkozd — mondja egy kormánypárti —, hisz az tett meg téged elnökünké.

— Igen, de most oda ültem, ahol . . .

— Igen, igen, ahol a pénzügyminiszter fog reggelizni.

— Ah, a cukkedlik! Irtóztató! Duschek valamikor rövid szivart szítt — mondja valamelyik habaréki.

— És mindennap más emberhez hívatta meg magát reggelire, hogy arra se költse az ország pénzét.

— Oh, az Duschek volt! A nagy Duschek. A Duschekek kora lejárt, uraim! Most a cukkedli-korszak van.

— Cukkedli? — süvít bele gúnyosan egy szélsőbali. — Az adófizetőknek kellene adni cukkedlit, az adószedők pedig egyenek arzenikumot.

— Neked ez a programod?

— Ennek alapján választottak meg.

E pillanatban nesztelenül belép a miniszter. Mély csend. A szőnyeg felfogja lépteinek nesztét, s lágyan suttogja: »őexcellenciája reggelizni jött«.

A legyek, amint a tejre idejöttek, pajkosan röpködnek körbe, s egymást biztatják: »Gyerünk, reggelizzünk a miniszterrel«.

A mamelukok ajkain megjelenik a nyájas, hódoló mosoly, a szélsők arcáról elfut az elégedetlenség, minden derül, a nap-sugár besüt az ablakon, a büfébeli Hébe kék szemei igéző fényben tündökölnék, a vajak olvadoznak, a heringek, sajtok pikáns illatokat terjesztenek, minden, de minden olyan ünnepléses, mert a pénzügyminiszter reggelizik.

A kegyelmes úr leül, a szék megreccsen alatta, mintha a nagy megtiszteltetést köszönné. A sonkát odateszik eléje. Kár, hogy nincs retrográd élet, hogy a megboldogult sertés földi maradványai átéreznék.

A miniszter keveset eszik és elengánsan. A kés és villa bizonyos előkelőséggel horzsolja egymást.

Az első falatnál leönti egy kis borral . . . még egy falat, és még egy megint egy korty rá . . . Őexcellenciájának jó étvágya van.

Sezalatt benn a tanácssteremben sebesebben megy minden. A szónokok megrövidítik beszédeiket. Minek is beszéljenek? Hiszen eredménye úgy sincs — és még csak nem is bosszankodik meg érte senki, ha elmondják, hogy az adózó nép mint nyomorog. Mert a pénzügyminiszter úgy sincs ott. A pénzügyminiszter reggelizik.

A büfé ajtaja ki van nyitva. Kilátni meg belátni.

Künn két erdélyi képviselő sétál nagy szomorúan. Éppen a székelyek tömeges kivándorlását beszélik. Borzasztó állapotok . . . a szegény székelyek *éheznek*.

— Pszt! Ne olyan hangosan! Bent a pénzügyminiszter reggelizik!

EGY RENDŐR-ZSENI

A vén Fodor János, a vidék legmódosabb mágnás-parasztja ült bent nehéz vasban a szegedi várban.

Nem vallott semmit a vén kópé — pedig tömérdek jel azt mutatta, hogy sok *terhes állapotnak* ő a fősrófja. A hurok folyton kisebb karikába fonódott a nyaka körül, de mégsem olyan szűkre, hogy megfojthatta volna.

Laucsik, az elhíresült vizsgálóbíró megpróbált mindent, elindult száz szálon is, de mindig csak odaért, hogy semmi bizonyosat nem tud.

Hát egy nap — mikor már jóformán lemondott minden reményről, megnyílik a kancellária ajtaja, s gyönyörű parasztemenecske lép be rajta, módos piros cipellőkben, sarkig érő selyemkendővel, ezüsttel kihányt kacabájban.

— Jó napot kívánok, tekintetes uram!

— Adjon isten, szép asszony lelkem! — mond Laucsik hanyagul felpillantva. — Mit hozott, galambom?

— Hát én bizony az uramhoz jöttem volna, ha beengedne hozzám a tekintetes úr.

— No, és kicsoda a maga ura?

— Hát bizony az a szegény Fodor János.

— Ah! A Fodor János? — szólt Laucsik csodálkozva. — Bizony nem hittem volna, hogy ilyen szép felesége van.

Laucsiknak most villant eszébe, hogy nini, nini, hiszen neki a szerelmi szálon kellett volna indulnia mindjárt eleinte. De ki az ördög gondolhatta egy hatvannégy éves emberről?

— Aztán hallja-e, szép asszony, hogy mehetett fiatal létére ilyen vén emberhez?

— Hja, a szegénység, tekintetes uram! Ő tett engem úrrá. A szemétből emelt fel a nagy gazdagságába. Én jártam jól, nem ő.

— No, hanem rosszkor jött, menyecske, mert az ura beteg most, és az orvos megtiltotta, hogy beeresszek hozzá akárkit is. Hanem jöjjön el a jövő héten . . . azaz, hogy akkor meg én nem leszek itthon. Tudja mit, jöjjön el úgy két hét múlva.

A szép asszony eltávozott. Messze lakott, valahol a szaty-mazi tanyákon, be sem jött a városba, csak a mondott időben.

— Eljöttem, kérem alássan — szólt a Laucsik szobájába nyitva.

— Eljött? Hát ki rendelte be? — kezdé Laucsik idegenül tekintve rá.

— A tekintetes úrnak tetszett mondani.

— Én? Nem is ösmerem magát. Hát ki maga?

— Hiszen tetszik tudni, voltam itt a múltkor.

— Hja, lelkem, nem káptalan az én fejem, hogy minden embert az eszemben tartsak, megfordul itt ezer is napjában! Mi a neve?

— A Fodor Jánosné vagyok, kérem alássan.

— A Fodor Jánosné? Aha, tudom már. No, hát mit akar, Fodor Jánosné?

— Eljöttem az uramhoz, ahogy mondva volt.

— Az urához jött el? — hebegé Laucsik csodálkozó szemeket vágva. — Hát nem kapta meg a leveletem?

— Nem kaptam, kérem.

— Hogy lehet az? Pedig megírtam, galambom, hogy az ura meghalt még a múlt hét elején. Értesítve volt.

Az asszony elpityeredett, s ziháló mellett mondá:

— Nem, semmit sem kaptam.

— Ejnye, ejnye, de restellem. Ez már mégis csak nagy rendetlenség! No, ezt nem hagyom annyiba!

Laucsik csengetett. A belépő hivataloszolganak megparancsolta bosszankodva:

— Küldje be, Mihály, az írnoke!

Az írnoke bejött.

— Hallja, amice, elküldte maga a levelet Fodor Jánosnénak a férje haláláról?

Az írnoke zavarba jött.

— Igazat mondjon! — mennydörgött Laucsik haragosan.

— Bocsássa meg, főnök úr, de elfelejtettem . . . Kiment az eszemből.

Laucsik most már nagy méregbe jött. Indulatosan csapkodta az aktákat jobbra-balra s lármázott, hánykolódott.

— Ez már mégis sok. Ezt már nem tűröm. Ez a szegény asszony el se jöhetett a végtisztességre. Mert tartsuk meg

a törvényt, de ami emberi dolog, az emberi dolog. Takarodjék a szemem elől, haszontalan fráter!

Azután a menyecske felé fordult szelíden:

— Lássa, én nem vagyok oka. De az ember sohase végezheti a kötelességét ezek miatt a rendetlen emberek miatt.

Lassan-lassan az asszony is beletörődött.

— Hiszen ha már úgy esett, ki tehet róla... — szólt sóhajtva —, az isten ellen nem tehetünk.

Kötényével törülgette könnyeit... vagy hogy talán csak markírozta, mintha törülné, mert az asszony hamis portéka, s keresztényi megadással távozott a várból.

De nem múlt el két hét sem, ott volt megint Laucsiknál nyalka gyászban.

— Ejnye! — kiáltott fel a vizsgálóbíró, mert most mindjárt megösmerte. — Maga már megint itt van, Fodorné? Mit akar itt szüntelen? Hát hányszor mondjam már, hogy meghalt az ura?

— Nem is avégett jöttem most, tekintetes uram, hanem hát...

— No, csak szaporán mondja el, mert nincs időm

A szép özvegy lesütötte szemérmatosan a szemeit.

— A pap küldött ide... — vallogatta ki apródonkint.

— A pap? Mi közöm nekem a pappal?

— Nem is a tekintetes úrnak, hanem, hogy aszongya, hozzam előbb a halotti levelet, mert ő addig engem össze nem esket.

— Össze nem esketi? De hát kivel esketné össze? Mit beszél itt össze-vissza bolondokat?

— A Rigó Palival.

— Ki az a Rigó Pali?

— Egy jóraivaló legény, tekintetes uram.

— Ejnye, de hamar beleszeretett?... No, lám, lám... ilyenek az asszonyok... de hát tán mégsem illő volt ilyen hamar.

— Szerettem ám én azt azelőtt is... Tetszik tudni, régen jó szívvel vagyunk egymás iránt.

— Persze, így már más, így már értem. Aztán miféle foglalkozású ember az a Rigó Pali?

— Kocsis volt a szegény megboldogult uramnál.

— Ha így van — szólt Laucsik nyájasan —, nekem semmi kifogásom ellene, hanem az nem olyan kurtán megy, a halotti levélre stempli kell, ki kell íratni a halálozási könyvből. Egyszóval, ez csak úgy öt nap múlva lesz kész, s akkor is elég paradéval jár. Jöjjön el négy nap múlva.

Addig a négy napig jól használta fel Laucsik az idejét. Vallatás közben ráért kedélyes csevegésbe is ereszkedni Fodor Jánossal.

— Ej János, János, de szép felesége van . . . Nem csodálom, hogy az a szép asszony olyan keményen köti az élethez.

A vén betyár szemei megcsillantak.

— Bizony van annak, aki meg nem issza — mondta rá kevélyen.

— Kár, hogy olyan félrelépő jószág.

De már erre elfutotta Fodor szemeit a vér.

— Ne mondja azt a tekintetes uram! Kínózzon engem, csináljon velem akármit, de a feleségem tiszta becsületét be ne feketítse, mert az már nem tartozik az igazságszolgáltatáshoz.

— No-no-no . . . ne tüzeljen, bátyó . . . mert úgy van, amint mondom. Mikor hazudtam én magának valamit?

— Tudom, hogy nem hazudott, de ez mégsem igaz! Hamarabb lehet báránnyá az ördög, mint az az asszony ördöggé.

— Pedig a kocsis a csábítója! Vele tart, vele tartott.

— Ne tovább! — bődült fel a betyár fájdalmasan.

— No, majd meg fogja hallani a saját füleivel. Akarja-e?

— Ha akarom-e? Inkább lássam leszakadni a mennyországot. De azért ott leszek — tudom, szégyenbe marad a tekintetes úr.

Laucsik gúnyosan kacagott fel erre, s ez a kacaj sokkal jobban szúrta, döfte a szerelmes vén betyárt, mint a rettenetes »Ráday-bölcső«.

A megállapodáshoz képest negyednapra ott volt a szép asszony. Laucsik megtartotta szavát. A betyárt odaállította a szomszéd szobába két rendőr közé, hogy mindent hallhasson, de ki ne léphessen onnan.

A szép asszonynak pedig így szólt, a rögtönzött törvényszékre mutatva:

— No, mondja el az uraknak, mit kíván, ismételje még egyszer, amit nekem elmondott, hogy ismerkedett meg Rigó Pállal, s jelentse ki, hogy férjhez akar hozzá menni.

Fodorné elmondta hímezetlenül még egyszer azt az egész szegénylős históriát . . . csak néha sütötte le szelíd kék szemeit, vagy a kendőjét taszította lejjebb a szemére.

Mikor az utolsó szót is kiejtette, egyszerre felpattant a szomszéd szoba ajtaja, s előrohant csörgő láncáival, a rendőrök kezéből kiszakítva magát Fodor János, s fölemelte ökleit.

— Verjen meg az Isten, Zsófi!

— Jaj nekem, jaj nekem! — sikoltott fel az asszony. — Irgalom, könyörület!

— Beszélhetsz már! — szólt megvetőleg, tompán. — Tekintetes uram pedig fogja meg azt a tollat és írjon. Majd beszélek én már.

Mialatt Laucsik hirtelen papírt vett, még egy lesújtó tekintetet vetett az asszonyra.

— Megyek már az akasztófára szívesen, hanem te is velem jössz, Zsófi . . . velem jön a latrod is. Szépen együtt megyünk, jó gerlice párom!

— Én ártatlan vagyok — rebegé az asszony, halálra váltan roskadozva.

— Ártatlan! Az ám! Csakhogy éppen a te fekete hajaddal fojtottuk meg a horgosi zsidót . . . mert nem volt kötelünk. Te nyírtad le kötélnék a hajadat. Nézzék meg, kérem, hol a haja ennek a személynek? No, de hadd kezdjem az elején. Tessék csak írni, tekintetes uram . . .

A MENNY BELSEJE

A tudomány nem beszél erről, csak a fantázia. S még a fantázia is csak tapogatózik. Hanem künn a csendes falvakban, hol a fák nagyobb árnyékot vetnek, hol a nap hosszabbra nyújtja sugarait, ott vannak olyan szerencsés emberek, akik már látták, mi van a mennyben.

Minden vidéken, ahol csak megfordultam eddig, akadtak olyanok, akiknek már megnyílt a menny. Rendesen öreg em-

berek ezek, becsületesek és ájtatosak. Lehetetlen az, hogy hazudjanak.

Ha csak egy vidéket jártam volna meg, nem venném látomásaikat semmibe. Mert egy bolond százat csinál. Semmi sem alakítható oly jól, mint a semmi. És semmi sem ragadó-sabb a lélekre, mint a csodás, a rendkívüli.

De jártam az alföldön, felföldön, ösmerem az erdélyi részeket is. Mindenütt érintkeztem a néppel, s mindenütt mesélték, hogy itt is, ott is van egy ember vagy egy asszony, akinek megnyílt már a mennyország.

Utoljára aztán annyira beleéltem magam, hogy az egész geográfiából ez az ország kezdett legjobban érdekelni. Mi van ott, mit csinálnak benne?

Ahol csak szerét tehettem, mindenütt beszéltem azokkal, akik már látták az eget belülről. Körülbelül nyolc ilyen emberrel esett találkozásom. S mindnyájának beszéde közt volt bizonyos összefüggés — ami azt bizonyította, hogy *ugyanazt* az eget látták, mert *úgy* látták.

Többnyire pünkösöd hajnalán nyílik az meg, de nem minden ember látja, aki künn van, csak minden évben egyetlen kiválasztott.

Éjszaka idején esik a látvány. Szélcsendes idő ha van. Fűvek, fák levelei nem mozognak. A föld lanyha párákat lehel ki. Bogár se zizzen, madár se röpköd. Az erdők mozdulatlanul állnak őr körös-körül.

Ekkor hirtelen szétcsapódnak az ég csillagos függönyei. Egy fényes vérvörös csík (az ég túlsó oldala) villám-hirtelen megnagyobbodik, s az ég belső tájékai mintha lefele ereszkednének, de rézsunt, nagy darabon láthatók . . .

Tündéri zene szólal meg, melyhez fogható bájosat emberi fül még nem hallott, az egész természet megtelik csudálatos búbajos zsongással, s úgy látszik, mintha minden visszhangozná azt, a fák, folyamok és a sziklák.

Benn az égben pedig processzió megy halk énekszóval. Angyalok viszik a zászlókat röpködve, s levett kalappal mennek az emberek hosszú sorban, köztük néhány falubeli ismerős is.

De mindez csak egy fél másodpercig tart. Addig se. Csak éppen egyetlenegy pillantás, mely alatt tátva marad az ember szája a csodálkozástól és gyönyörtől.

Pedig hiba, hogy így megrendül a kiválasztott, mert amit csak kívánna ebben a pillanatban, okvetlenül teljesülne. Akiket az isten arra méltat, hogy megmutatja nekik országa belsejét elevenen, azoknak még teljesít is valamit. Mert az éppen olyan, mint a Szent István-rend kiskeresztje idelent a földi királyoknál, még a bárói rangot is meg lehet vele kapni — de kérni kell.

Csakhogy éppen az van benne, hogy az ember elámul, megijed és nem kér semmit. A menny pedig hirtelen becsukódik, s mindennek vége szakad.

Csodálatos, hogy csak a parasztemberek látják az eget. Persze az úri ember nem egészen hisz benne; eltanulja azokból az átkozott verses könyvekből, hogy az ő mennyországa a kedvese szemeiben van, s így könnyíti meg magának, hogy azt minél többször meglássa egész pompájában. Hanem igazi mennyország, az csak a jámbor együgyű népnek van berendezve. Oda úr, úgy látszik, nem jut be. A közmondás is azt tartja, hogy »az úr pokolban is úr« — de a mennyországban egy szóval sem említi soha, amiből önként következik, hogy ott nem is fordul az meg, ott nem ösmerik.

A mennylátók közül, akikkel én beszéltem, a legtöbb azt mondja, szólhatna ő többet is, de titokban kell tartania látomásait, mert ha kifecsegné, sohase láthatná többet az eget, így azonban még van rá lehetőség.

Legérdekesebb volt ezek között az öreg Csorba Ágnes, aki Gömörbe adta férjhez a leányát, sokat járt át vejéhez, és rendkívül szerette kis unokáját, Gyurit, kit néha magával hozott nyáron át, s ott futkározott a tót gyerekekkel falunkban. Én magam is ösmertem a kis Gyurit, s verekedtem is vele annak idejében. Mindig ő vágott engem földhöz.

Kellemes vénasszony volt Ágnes néni, s nagy tiszteletben részesült okos szavai, becsületessége s nemes erkölcei miatt. Egyetlen makula nem sok, de annyi se volt az ő jellemén s előéletén. Amolyan »asszony vicispánja« volt a környékbeli fehérnépnek, akinek néha bizony magok bíró uraimék is kikérték a tanácsát.

Hát egyszer egy pünkösd reggelén azzal lármázta tele a falut Ágnes néni, hogy az éjjel, mikor megszomjazván, kiment a kútra, az eget látta kinyílvá.

Hitték is, nem is, amint már szokás az ilyeneket, de ő csak váltig bizonykodott:

— Láttam, százszor is azt állítom, nem álmodtam. Nagy Gergely is ott ment a processzióban a sánta lábával. A megboldogult tiszteletes urunk is ott volt, nem a baldachin alatt, csak közönséges polgári ruhában. Sőt itt sülyedjek el egy álló helyben, ha nem igaz, a Gyuri unokám se hiányzott. Láttam őt is, szegénykét. Vörös lajbi volt rajta, kék pántlikás kalap s tulajdon az a csizma, melyet a múlt ősszel én csináltattam neki, mikor utoljára itt járt. Szegény kicsikém, hogy tipegett, hogy tipegett . . . mintha most is látnám.

— De hiszen a kis Gyuri él még, hát nem lehet az égben.

— Isten ments, hogy ott lenne . . . — kiáltott fel az öregasszony s szemei könnybe lábadtak . . . —, hogy ott lenne — tette aztán hozzá —, ahonnan én nem hozhatnám többé vissza.

— Képzelődés volt, Ágnes néni . . . — mondta neki a tanítóm.

— Nem, nem álmodtam. A kútnál állottam, s éppen a vedret húztam fel, mikor az a csodás látomány támadt. Hiszen persze, hogy nem lehet igaz, magam is elismerem, babonás gonhase voltam — az istennek, jól tudom én azt, kisebb gondja is nagyobb annál, mint hogy nekem mennyei háztartása malasztját mutogassa — de meg az unokám, hála istennek, életben van, sőt mi több . . . ami még a leghihetlenebb, uram bocsáss, hogy kimondom, ott láttam az égi processzióban a néhai Mózes zsidó korcsmárost is, a kopott tarka nadrágjában, a simléderes sapkájában, pedig azt már csak lehetetlen, hogy bevegység.

S ezen még mosolygott is Ágnes néni.

Hanem úgy harmadnapra, mint a villámcsapás, érte a hír Gömörből, hogy a kis Gyuri meghalt pünkösöd előtti szombaton.

A látomány e ténnyel való ilyen összefüggésben fölébreszté kíváncsiságomat, s mikor a következő ősszel Rimaszombatba vittek iskolába, megállottunk Osgyánban, hogy néhai kis pajtásom után tudakozódjam szüleinél.

— Biz azt szegényt magához vette az Úr — szólt az anyja megtörve.

— Ugyan nem mondhatnák meg, hogyan lett eltemetve? Milyen ruhában?

— Piros lajbit varrt neki a szabó, hirtelen ahogy lehetett, és a kék pántlikás új pörge kalapját is vele temettük szegénykével.

Éppúgy, mint a nagyanyja látta a processzióban.

Csodálkozva néztünk össze a tanítómmal, aki bosszankodva dűnnyögte aztán az úton, ahogy ő szokta magyarázólag:

— Egészen megzavar ez a dolog! De lássuk csak, mi következik belőle? Az, hogy a vén Ágnes csakugyan nem tudhatta az öltözetet. Tehát az efféle víziókban van valami rendkívüli is, ami igaz. És még mi következik? Az, hogy mikor Gyurit ott látta, ott volt, minélfogva ha ott látta a zsidó Mózeset is, az is ott volt. S mindezekből mi következik? Az, hogy a zsidók mindenüvé bejutnak, még a mennyországba is. Szomorú, de igaz. No, és mire tanít ez bennünket? Arra, hogy már a mennyország se valami különös előkelő hely, s arra, hogy tehát legjobb otthon lenni a saját édes hazánkban. Mert itt már tudjuk, hogy állunk. És a legvégül mi következik az egészből? Summa summárum az, igyekezzünk hosszú életűek lenni, hogy itt maradhassunk. S hogy hosszú életűek lehessünk, tiszteljük atyánkat és anyánkat. Megértetted, fiacskám?

Így beszélt az én tanítóm egész Rimaszombatig következtetésről következtetésre ugorva (mert ezekben volt ő erős), én pedig folyton az eget néztem, várva, amint várom csillagos éjszakákon gyakorta most is, hogy hátha megnyílik, s meglátom még egyszer kedves régi jó ismerőseimet.

Jól esik tudnom, mióta öregszem, hogy megvannak valahol, és hogy együtt vannak.

KIRÁLYLÁTOGATÓ PARASZTOK

(Egy régi falusi mese)

A lánc volt a mi keresztünk egy időben.

Az a lánc, melyről azt dalolták a költők, hogy csináljunk belőle kardot.

De még sokkal jobban gyűlöltük a másik láncot, amelyről sohasem dalolhattak a költők, mert azt ők sohasem látták, azt csak mi prózai emberek vehettük észre.

S ez az a lánc volt, melyet az inzellérek cipeltek magokkal rozoga forspant-szekereiken faluról falura, hogy fölmérjék vele a földeket, s azután összerendezzék célszerűbben. Ezt ők tagosításnak nevezték.

No, erre jöttek még csak dühbe falvaink szelíd lakói. Ki hallott olyat, összerakni a földeket, a szent ős ugarakat, a csip-csup irtványokat, melyeket nemzedékről nemzedékre szántanak a famíliák, összerakni, mint a kártyákat, megkeverni, és kiosztani, hogy kinek melyik jut találomra? Elviselhetetlen, gondolatnak is!

Eszeveszett agy fundálhatta csak ki: ingó-bingóvá tenni a mozdulatlan anyaföldet, valakinek a kilencven darabka rétvét és szántóját összetolni egybe, s közelebb vagy távolabb vinni, mint eddig volt, egyszóval kimozdítani a helyéből. Lehetetlen már, hogy messze legyen a világ vége.

Nagy forrongás volt a kommaszáció ellen. Akik türelmesen viselnék a láncot kezeiken is, egyszerre lázadoztak, mihelyt hozzá ért a földjeikhez.

Kivált Ács Mihály uram volt szörnyűképpen elkeseredve, mikor megértette, hogy a Csobak dülőben elveszik az irtványát, s a jó isten tudná, kinek jut.

Elveszik? No, azt szeretném én csak megélni!

Azt a szép irtványt, melyet nagyapja, szépapja, dédapja szántott, hol az öreg diófa van, melyet az édesanyja ültetett el kisleány korában, s melyre nézve Ács Mihály uram már a testamentumában is intézkedett, hogy abból pedig politírus keresztet csináltassanak az ő sirjához a vadkerti asztalos által.

De már ahhoz későn kelt fel a földkostoló, hogy arra az irtványra rátegye a láncot, abból az irtványból ugyan nem eszik.

Nem kell engedni, hogy belépjen a határba! Erre határozta magát Gerge község. S két eszköze volt a kivitelhez. Hogy tudniillik Csumik Gergely nótárius ékes instanciába önti a panaszukat, s az elöljáróság eljuttatja a vármegyéhez. Vagy használ, vagy nem használ.

Ha nem használ, akkor még egy instanciát ír Csumik Gergely, de már nem az elöljáróság viszi el, hanem szép piros pruszlikba öltözik, csipkés főkötőjét felilleszti, rojtos selyemkendőjét nyakába köti Tóth Őrsébet húgomasszony, s az viszi el a kérelmet a megye színe elé: a legszebb menyecske a faluban; arra már nincs eset, hogy az meg ne találja az igazságot a gyönyörű fekete szemével.

Hát úgy is lett. Az első instancia nem használt semmit. Bizony csak rákerült a sor Tóth Erzsébetre. Ő járult az alispán elé. Mert Tóth Erzsébet évi komenciót húzott közbenjárásáért a falutól. Rendszeresített állás volt ez, mely sohasem lehetett üresedésben. A község külügyeit mindig a legszebb asszony vitte.

Hanem most nem sikerült. A másod alispán éppen vadászatra készült, s akkor mindig türelmetlen. Bent van a nótáriusok szobájában, hogy magával vigye az amice Krisztofot, a legfiatalabb jegyzőt, mert ez a legjobb vadász az új generációban. Lesz is szép előmenetele emiatt a hivatalos pályáján.

— Lehetetlen mennem — panaszodik a vicenótárius —, tömérdek dolgom van, statisztikát csinálók.

— Statisztikát? — szólt az alispán nagy szemeket meresztve. — Miféle statisztikát?

— Selyemtenyésztésit. Az első alispán úr rendelte. Össze kell állítanom minden faluból, hány eperfa van, mennyi selyembogár. Megbolondulok én, míg összeszámítom, pedig elsejére követeli a kormány. Ha minden második éjszaka fekszem le, akkor is két hét kell.

— Hát én most ugye magam menjek el? — dörmögő az alispán méltatlankodva. — Add ide csak, öcsém, azokat az aktákat.

Kristóf átnyújtotta az óriási iratnyalábot, miközben áhítattal jártatta meg szemeit a hatalmas ember alakján, ki az egész megyének imponált.

Apró, éles szemekkel átfutott az írásokon, azután így szólt:

— Szalassz el egy huszárt a puskáért! Azalatt én majd lediktálom a statisztikai adatokat.

Kristóf habozva nézett fel rá, azt hitte, tréfál.

— No, írjad hát. Eperfa van a megyében ötvenkétezer-négy százhuszonhárom . . . Leírtad?

— Le — nyögte Kristóf elsápadva —, de honnan tudhatta meg urambátyám olyan hamar?

Az alispán hamiskásan hunyorított a szemével.

— Majd megtanulod azt te is, ha olyan öreg leszel, mint én. No, de most már menjünk át a selyembogarakhoz. Selyembogarat tenyésztenek a megyében összesen egymillió-százötvenkétezeret. Megvan?

— Meg.

— Látod, hogy nem kellett hozzá két hét. Ma már semmit sem csinálnak az emberek két hétig.

— De hát a hiteles községi adatok?

— A községeknek van eszük. Azok is találomra írták.

S olyan jóízűen nevetett a jegyző naivságára, hogy a könyvelei is megeredtek.

Hát éppen akkor jelenti a hajdú, hogy odakünn van Tóth Erzsébet valami instanciával.

— Nem érek rá most. Nem kell beereszteni. Mondd meg neki, András (úgy hítták a hajdút), hogy tudom azt a gergei dolgot. Nem tehetek semmit a faluért. Punktum.

— De hátha megharagszik? — ellenveté az öreg hajdú.

— Ki? A falu? Vagy igaz, a menyecske? Ha megharagszik, majd kibékül.

Tóth Erzsi ezalatt hetykén járt fel s alá, kordován csizmája nagy csikorgást művelt az ambituson. Otthonos volt itt, mintha a saját házában járna. Nyakát feltartotta begyessen, hófehér mályva rózsa volt a mellére tűzve, s annak a harasztjai megperzselve, talán a keble forróságától; szép karcsú dereka nyalkán ringott ruganyos csípőin.

A kancelláriák udvari ablakai lassankint megnyíltak sorba, s tollfüles tekintetes fejek hajoltak ki ismerősen moso-

lyogva. Míg Tóth Erzsébet ott járkált, szünetelt addig a közgazgatás az egész vármegyében.

Kisvártatva újra benyitott a hajdú az alispánhoz.

— No, elment?

— Azt üzeni, ha a tekintetes úr ki nem hallgatja, elmegy panasza a királyhoz.

— Hát csak menjen. Ha a királytól kieszközöl valamit, akkor talán majd én is megfontolom még a dolgot.

Sértette a menyecskét, hogy el sem fogadja az alispán. Ezt már nem hagyhatja annyiban. Csak azért se. Talán megcsúnyult volna már? Nem igaz! Megmondta a tükör ma reggel. Jaj, talán a föld alá süllyed szégyenletében. Nem, ezt nem tűri el. Elmegy magához a királyhoz, ha térdig kopik is a lába, volna bár Buda a világnak legvégén.

A falu is csakhamar beleegyezett, hogy jó lesz biz az, hadd cihelődjenek fel Ács Mihály urammal egyetemben, a költséget összerakják nekik, aztán hadd írjon még egy harmadik instanciát Csumik Gergely, de már abban az alispán ellen is legyen egy-két sor — ha ugyan emiatt nem kell rá nagyobb stempli.

Nagyban folytak a készülődések, s igen nagy perszónák lettek már előre is, hogy a király előtt fognak megjelenni színről színre.

Mert kevés ember van itt nálunk, aki valaha a királyt látta volna. Aki látta, annak se hiszik, hogy azt látta. Szürke ruhás ember, olyan, mint a katona? Megcsaltak téged, fiacskám. Rámondták valami kapitányra, te meg elhitted bolondjába. Nem olyan a király, ahogy te gondolnád!

Volt-e rajta arany? Nem azon, annyi se, mint szombaton a korcsmárosnén! De hát akkor karbunkulus lehetett? Hogy az se? No isz' akkor nem is király volt az, te golyhó!

Tömérdeket beszélnek róla a nádviskókban. Nagyobb ő ott sokkal, mint odahaza a márványos házban. Kár, hogy nem jön oda soha országát megnézni!

Irigyelték Ács uramékat az útjukért. S irigység földjében a pletyka is megterem. Ej, haj, mégse illő, hogy oly hitese, előkelő ember, mint Ács Mihály, együtt utazgasson egy csábító szép asszonyszeméllyel!

Ács uram is hallotta, restellte, de csak még jobban restellte volna a kommaszációt, ha rátennék a láncot az irtványra.

Elindultak hát felkészülve, a pénz harisnyába tették, s a harisnyát keblébe csúsztatta Tóth Erzse. (Hozzá ne nyúljon kend valahogy ahhoz a pénzhez! — tréfálkozték Áccsal az öregbíró.) Az instanciát begöngyölgették egy selyemkeszkenőbe, az a tarisnyába vándorolt, mely teliden tele volt dióval, a nagy diófáról, szemén szedegetve a király gyerekeinek.

Hanem, amint felértek Budára, nagy aggodalomba esének. Hogy a királyt keresik? Jaj, lelkem, a király nem lakik itt! Hogy gondolhatták azt! Ritkán van az itthon, de akkor is nehéz hozzá bejutni.

Már éppen a hazamenetelt latolgatják, mikor egy becsületes szőke úrral jöttek össze, aki útba igazította őket, az isten áldja meg a jó szívéért!

— Igaz — szólt, mikor a dolgukat elmondták —, a király csakugyan nincs most itthon, de ma estére hazajön. Hozzá vezetem.

— Hát ösmeri az úr? Ne mondja? — selypített tétovázó örömmel Tóth Erzsebet.

— Hogyne ösmerném? Magam is udvari ember vagyok.

— No, Erzsi! — súgta Ács uram. — Kacsints rá fiacskám édesdeden. Űgy ni. Jó volt. No, még egyszer. Tudod, a falu végett.

Este eljött értük, mint ígérte. Már beszélt a királlyal, úgy mondá, és rendben van minden, csak jöjjenek. Ács uram az ünneplő dolmányát húzta fel, a slingelt patyolat inget alulra, a csizmájára pedig még otthon a kovácsnál veretett sarkantyút. Hát még Erzse? Azt már jobb el se mondani, mert olyat a király is ma fog először látni.

Sok utcán keresztül mentek, mendégéltek, egy nagy házhoz érven, melynek valamennyi ablaka ki volt világítva. Mikor beléptek, kevés híja, hogy meg nem vakultak a szemképráztató fénytől, ragyogástól. Istenem, milyen szoba volt az! Csak kalitka otthon ahhoz képest az istenháza!

Alig mertek szétnézni a tündér helyen. Volt ott tán ezer ember is. Márvány asztaloknál ültek körös-körül hercegek és grófok, ezüst ibrikekből iddógálva mindenféle italokat.

A szoba legközepén volt a trónus. Benne ült maga a királyné!

Oh, jaj de szép volt! Csillogó fehér gyöngyök a lenhajába fonva. S azon a lenhaján arany porszemek csillogtak.

— Patyolat egy jószág! — suttogta Tóth Erzsi, s lépni sem mert odább, minden bátorságát elvette a csodás trónus-szék, három oldalán tükörrel.

Beh, gyönyörű ékes! Tele van rakva palackokkal. Zöld, piros, fehér pálinka. (No, már ennyi pompát mégsem képzeltem.) Ezeket bizonyosan a király szürcsölgeti, ha szomjas. Mennyi rengeteg cukor piciny tálcákra rakva. Ezek meg már a felséges asszonyka nyalánkságai. A trónon egy könyv is volt, melybe a királyné jegyezett valamit, ki tudja, mit?

— A király is itt van? — kérdezé Ács Mihály reszketve.

— Itt van — súgta a szőke úr —, de nem ül most a trónon: azért hát nem is kell előtte letérdelni ilyenkor. Jó ember az, csak úgy kell vele szólni, mint akárki mással, de minél csendesebben, mert nem szereti a hangos beszédet.

Alig hogy kimondta, már is előttük állott. Gyönyörű egy férfi, kétszer olyan magas, mint a vicispánunk. Csakhogy csodálatosan fiatal a korához képest! De mitől is öregednék meg, mikor annyi a pénze, mint a kavics?

Nyájasan intett a kezével, hogy közeledjenek. Csupa karbunkulus gyűrű volt a keze.

Ács uram meghajlott, átnyújtotta az instanciát, és hátrasúgott Erzsének, megrántva a zöld rása szoknyáját.

— Állj idebb, fiacskám . . . Te csucsorítsd a szádat, míg én beszélek. Ne reszkess hát. Mosolyogj, no . . . Tudod, a falu végett . . .

— Felséges uram! — kezdé aztán, s az ő lábait is csendes reszketegség fogta el. — Nagy panasszal jöttünk felségedhez . . .

— Tudom, értesültem már — szólott a király halkan.

Erzse hálás szemeket vetett a szőke úrra, aki talán valami báró is lehetett. Nyilván ő mondta el helyettük a dolgot a királynak.

— A mérnök el akarja venni földjeinket, hogy másokat adjon helyettök. Abba volnék én felséges uram, legyen a föld ott, ahová az isten teremtette. Nekem is van egy kis irtványkám, egy nagy diófa rajta. Az se az enyim lenne, ha elvennék.

Pedig az apám is alatta halt meg. Ím hoztam belőle a fölséges uram apró gyermekeinek egy kis kollációt.

A király örült a diónak, s nyomban vitte mutatni a királynénak, ki ott a szemük láttára megtört egyet valami ezüst kalapáccsal, s szép apró fogaival rágcsálta a girizdeket.

Azután kegyesen visszatért őfelsége, és így szólott:

— Légy nyugodt, öreg bátyó, te is, szép menyecske! Tiszteltetem Gergét. S ezennel elrendelem, hogy soha oda lábát az inzellér ne tegye idők végezetéig.

Öröm futotta el Ács Mihály ábrázatát, kezét akart csókolni, de őfelsége nem engedte, hát csak annyit kérdezett még nagy bátran:

— Aztán szabad-e beleszúrunk a vasvillát, ha mégis odajönne?

A király összeráncolta homlokát, mintha gondolkoznék kissé.

— Gergei embernek ezennel szabad legyen — szólott aztán fönséggel, majd a királynénak intett: — »Jegyezd be az ország könyvébe, fiacskám.«

Királyné a könyvbe legott bejegyezte, őket pedig kivezette a szőke úr, de előbb őfelségével váltott még néhány szót.

Ott künn aztán így szólt:

— Kelmed, most hazamegy, Ács Mihály uram, de a szép Erzsi itt marad udvari dámának.

— Oh, istenem! — hebegte a menyecske elpirulva. — Hátha nem akarnék maradni?

— A király parancsa! Annak pedig mindenki engedelmeskedik, mert aki nem, az halál fia.

Tóth Erzse szemeiben megeredtek a könnyek úgy, hogy Ács uramnak kellett őt vigasztalni.

— No, ne sírj hát. Hanem az nagy szerencse, te bolond. Otthon se kicsi, se nagy, se ház, se föld, se apró állat, nem is vár rád senki, itt ellenben még férjhez is mehetsz valami miniszterhez.

De nem is sírt az komolyan; játészó mosoly tündökölt a könnyein keresztül. A szőke úrra mosolygott. S lehet, hogy most már nem is a *falú végett*.

Így jött haza Ács uram Erzsi nélkül, de annál nagyobb diadallal. Semmit se féljünk, atyafiak! Csak merjen hozzá-

nyúlni ehhez a határhoz valaki! Melege lesz a vármegyének. Még a vicispán is megsínyli, ha ugyan le nem nyakazzák.

*

A mi vidékünkön hallottam ezt a mesét a királylátó vén parasztról és a fiatal menyecskéről. Akkor se volt új.

Aki nekem mondta, az is az apjától hallotta, annak még tán szinte az apja beszélte. De egyik sem hitte el hármuk közül.

Nincsenek, nem is igen voltak olyan együgyű parasztok sohasem!

Hanem azért ez a mese halhatatlan. Mert valahányszor deputációba mennek a parasztjaink, mindjárt ez történik meg rajtok, valami alakban. A kép marad, legfeljebb a ráma változik.

Persze semmi sem igaz belőle, csak a nagy étvágy az inzsellérekre.

Most már az is megszűnt.

De hát akkor, hogy minék írtam meg? Azért, mert már ez a mese is megszűnik.

Olyan konfúzió többé nem eshetik Budán.

☞ Aki a fölséghez megy ezentúl, az mind az *igazi* királyt találja már meg odahaza — az épülendő új házában.

A NAGY REGDON MIHÁLY

Minden igaz az alábbiakból, csak a nevek nem. De hát talán nincsenek is már igaz nevek!

Pedig érdekes lesz mégis keresni az igazi neveket.

Én resteltem kiírni, mert egy képviselő van szóban, akit mindnyájan nagyon szeretünk, ha nem is egészen olyan nagyon, mint ő magát.

Történetem az Almássy-összeesküvésből ered. Egy nagy meséből egy kis kiágazó mese!

Regdon Mihálynak kereszteltem hősofet, mert igazán hős volt. Nem volt bátorsága nem annak lenni; kikereste hát, hogy lehet azzá a legolcsóbban.

Szerette a szép frázisokat, de barátja volt a rideg filozófiának is. Csinos kis konfliktus!

»Ha részt veszek az összeesküvésben — így okoskodék —, elfoghatnak, felakaszthatnak, az pedig szintén nem lesz nekem kellemes, de az országnak sem lesz hasznos.«

»De ha részt nem veszek az összeesküvésben, rám kiáltják a hazafiatlanságot, az pedig szintén nem hasznos az országnak, de nekem is kellemetlen.«

»Azért hát részt veszek az összeesküvésben, de úgy, hogyha akarom, mégse legyek benne részes.«

No, ez elég egyszerű taktika. És a kivitele sem volt nehéz. Az okos ember mindent kitalál. A nagy Regdon Mihály is kitalálta.

Ki kellett mennie néhányszor az összeesküvés ügyében »óhozzá« Olaszországba, hát erre nézve van ám ott elég talján, aki sokra nézi a titokban nőtt szűz dohányt. Mert egyszerű plánta az, hogy olyan rettenetes háborúságot tudott hozni a népek és királyok közé.

A mi Regdonunk mindenekelőtt kontraktust kötött egy olasszal, hogy ennyi meg ennyi dohányt tartozik neki szállítani. Sose szitt olyan olcsó jó portékát a jámbor olasz. S a derék Regdon még azt a kis pénzt is otthagya nála; jó helyen van, hadd kamatozzék, mindössze egy kis írást vett mindig az átadásról. Már csakhogy igazán ritka becsületes emberek ezek a magyar szomszédok. Isten növelje meg nagyra a vetéseiket.

Azok a vetések pedig nőttek is azalatt — a hazafiúi fantáziákban. A »Köztelek« volt a színhely. Ott tartották az összeesküvők titkos gyűléseit. Titkosakat? No'iszen éppen mi tudunk titkolózni!

Regdon természetesen szintén ott könyökölt a nagy titkokon. Mert ez is hozzátartozott akkor a »chic«-hez. Csakhogy nem tette lábát most sem a Köztelekbe, addig, míg egy szobát nem bérelt az »Angol királynő«-ben — éppen a Deák Ferenc szomszédságában.

S ha már ott lakott, minek járt volna ebédelni is egyebüvé? Az öregúrral evett egy asztalnál az emeleti ebédlőben.

Az ebéd minden okos elme szerint egy kényelmetlen küzdelem a feketekávéhoz. A feketekávénál megindul a füst

a szivarokból s tervek, remények, egyszóval a másik füst, az aranyosabb . . . Ez is, az is felhóket csinál.

Regdon is mindig elmondta a »Deák-asztalnál«, miről beszéltek, mit végeztek a Köztelekben. Szellemes csevegő volt, gyermekded naivság s kedély nyilatkozott a felfogásában. Akármit beszélt, érdekessé vált előadásában. Csodálatos volt ez a Regdon. Aranyat tudott csinálni a sárból: azért tudott talán sarat is csinálni az aranyból.

Deák e mozgalommal szemben azt az álláspontot foglalta el: »Nem bánom, akármit csináltok«. És nem bánta. Legalább látszólag nem. Valószínű azonban, hogy bizalmas forrásokból folyton értesült a történetekről. De a Miska fecsegéseire sohasem volt semmi megjegyzése. Meghallgatta, nevetett is, ahol nevetni kellett, de nem vette semmibe. Hadd csevegjen szegény Miska. Miért ne beszélhetne mindenki arról, amiről szeret?

Egyszer aztán úgy fordult a dolog, hogy Regdon egy délben nem jelent meg a nagy asztalnál. Nem lehetett neki. Bevitték a Neugebäudeba, és ráfordították a kulcsot. Az ilyen multság gyakran megesett akkoriban az embereken.

S amilyen könnyű volt bejutni az Újépületbe, éppen olyan nehéz volt belőle kijutni. Ilyen bolondos természete volt annak.

Hanem valami nagyon unalmas nemigen lehetett ott, mert volt arra nézve egy rendes hivatalnok, hogy a bekerült vádlottakat maga elé vezettedve, órák hosszáig mulattassa a kérdezősködéseivel.

A hivatalnokot Koporka Jánosnak nevezték. Magas, szikár ember, epés arccal, zöldes kígyószemekkel. Az isten is arra teremtette, hogy egy egész országra haragudjék. Az arca, mint mondom, valóságos mesterségéhez tartozó eszköz volt. Az egyik fülét levágták neki a forradalomban a mieink.

Hát ez a Koporka János kezdte vallasni Regdont németül.

— Miért járt ön Olaszországban három ízben?

— Miért jártam? — szólt naiv titkolózással. — Hiszen éppen ezt nem mondhatom meg az úrnak.

— Ugye, he? — kiáltott fel Koporka eltitkolhatóan örömmel. — Hát nem mondhatjuk meg, ugye? De beismeri ön, hogy tiltott cselekményt végzett?

— Beismerem, de . . .

— Tollnok! — szól oda Koporka a segédjének. — Jegyezze a Nr. 20-nak vallomását.

A Nr. 20 erre nagy akadozva előadta, hogy csakugyan tiltott cselekedetben járt Olaszországban három ízben: szűzdohányt szállított oda egy kundsaftjának, mert mi tagadás, ő bizony csempészettel foglalkozott, de becsületére mondja, még vesztesége volt mellette, nemhogy kárt tett volna vele, a magas aerariumnak. Az olasz is megcsalta. Mai napig kapja a pénzét. Íme, itt vannak a hiteles elismervényei. Tessék megnézni a dátumokat.

Koporka János a fogait csikorgatta mérgében.

— Gyík, valóságos gyík! — S dühösen csapkodta az aktákat, lineákat és ceruzákat.

Másnap megint felhozatta Regdont a börtönéből.

— Megtudtam, hogy ön titkos gyűlésekre járt a Köztelekbe! Mit kerestett ön ott? És miről tanácskoztak? S kik tanácskoztak?

— Miről tanácskoztunk volna? Egyszerű gazdasági dolgokról, ipar, kereskedelem, földművelés, állattenyésztés...

— Hagyja el! — sziszegte Koporka gúnyosan. — Nem ilyen tárgyak voltak azok! Engem el nem árnít...

Azután gondolkozva vakarta meg füle helyét, melyre penészszín hajából volt befésülve egy hosszabra hagyott fűrt.

— Önök bűnös dolgokról tanácskoztak!

De már erre felpattant Regdon Mihály.

— Én nem tudom, uraim, mit tartanak önök bűnös dolognak, csak egyet tudok, hogy az nem lehet bűnös, amiről Deák Ferenc is tud. Mindent közöltem vele!

— Deák Ferenc? Jó. Hol lakik Deák Ferenc?

— Az »Angol királynő« szállodában.

Koporka feljegyezte a nevet, lakást, s mikor a kihallgatásnak vége lett, bekiáltotta a tollnokot.

— Amice, állítson ki nyomban egy elfogatási parancsot Deák Ferenc ellen. Lakik helyben az »Angol királynő«-ben.

Amice Dvorinyáknak azon módon lefordult a tolla a füle mögül erre a névre.

— Deák Ferencet? — dadogá. — Az lehetetlen!

— Hogy, ugyan miért? — csodálkozék Koporka. — Hát ki az?

— Gondolja meg, principális úr, az istenért, hisz ez egy nagy ember.

— Nagy ember? Akkor hát rendeljen ki még egyszer annyi zsandárt. Hat csak elfogja, ha olyan nagy is, mint a torony.

— De nem így értem. Egy nagy név ő . . . nemzetének feje. Veszedelem lehetne belőle, ha elfogatnánk. Jó lenne tán kérdést intézni előbb a helytartóhoz.

Ez aztán gondolkozóba ejtette Koporkát.

— Nagy név! Nagy név . . . Bolondos kifejezés. Hát van is ott olyan nagy név, mely bele ne férne az elfogatási blankettába? No, mindegy, teljék az amice kedve, sürgönyözön hát a helytartónak Pozsonyba: lehet-e Deák Ferencet elfogatni?

A sürgöny elment a helytartóhoz. Lehet-e elfogni Deákot? A helytartó meghökkent. Hüm! Ezt jó lesz megkérdezni Bécsben. Lehet, vagy nem lehet? De tán csak lehet.

Bécsben a mindenható miniszter egy csipetnyi burnótot szítt fel előbb erre a sürgönyre, azután lótot-futott, tanácskozott füvel-fával. S füvek fák azt döntötték el, nem jó lesz megbolygatni a mozgó kaptárt egy ilyen eseménnyel. Ment hát Pozsonyba a sürgöny, hogy az öreg Deákot nem szabad elfogatni.

S Pozsonyból is nyomban vitte a drót Pestre Koporkának: Deák Ferencet elfogatni nem szabad.

Mikor Koporka elolvasta, földhöz ütötte a taplósapkáját, és rátaposott.

— No, még ilyet nem ettem. Hát van ebben a monarchiában rend és tisztesség? Amice, hívasson nekem egy kenő aszszonyt, mert én megcsömörlöttem.

Másnap azután így okoskodott magában: Ha elfogatni nem szabad, kihallgatni mégis csak szabad! De hohó! dörmögte, hátha kihallgatni sem szabad. Az volna csak szép! Ebben a monarchiában egyébiránt megeshetik. Hej, amice, sürgönyözze meg a helytartónak: szabad-e kihallgatni Deák Ferencet?

Inkább gúnyból tette ezt az önérzetes Koporka, mint komolyan. Hanem a helytartó komolynak vette, s újra üzen kérdést Bécsbe, s újra felelnek: »Jó lesz a közvéleményt nem

izgatni ezzel sem«. — Bécsből Pozsonyon át Pestre ment a válasz: »Deák Ferencet kihallgatni sem szabad«.

De már erre tüzes szikrákat hánytak a Koporka szemei.

— Amice! — ordított fel. — Nyissa ki hirtelen az ablakot.

Megfogta a nagy öblös tintatartót, melyből annyi vizsgálati jegyzőkönyv nyerte létezésének alapfeltételeit, s kidobta az utcára tollastul, porzótartóstul, mindenestül. Bár csak nyakon öntene vele valami generálist odalent!

— Hát szisztém ez? — dült-fült toporzékolva. — Hát van itt rend? Hát érdemes itt szolgálni? Nem szabad kihallgatni? Úgy? No, jó van. Semmit se szabad. Nem bánom. Hol a porkoláb? Küldjék fel mindjárt a porkolábot!

Kisvártatva előcsoszogott a vén börtönőr.

— Kísérje fel Regdont! — parancsolá Koporka hevesen. — De nem, mégse. Menjen és eressze ki pokolba. Átkozott fickó. Az rászedi még a mennyországot is. Ha Deákot nem lehet kihallgatni, ő se kell. Minek van itt? Kergesse el azonnal! Így dobták ki a nagy Regdon Mihályt a rabságból.

*

Egy fiatal politikus beszélte el az országházi folyosón ezt az esetet. Megtetszett nekem, s mindjárt elmondtam egy öreg politikusnak.

— Én már tudtam ezt — szólt nevetve. — Miska mindig ilyen volt! Pszt! Éppen itt jön! . . .

Csakugyan a nagy Regdon Mihály ment el mellettünk; hatalmas léptei alatt szinte repedezni látszott a szürke szőnyeg, nagy, idomtalan kezével hetykén integetett szervuszt a dii minorumoknak.

— Ki, kérem, ez az öreg úr? — kérdé a hátam mögött egy vidéki deputáció.

— Ez Regdon!

Áhítattal néztek utána, míg csak el nem tűnt erős alakja a könyvtár-szögletnél.

— Nagy múltja van! — jegyzé meg a deputáció vezetője elábrándozva.

Nagy múlt! Nagy múlt! . . . Mosolyognom kellett. Olvasóim, mosolyogjanak önök is.

AZ ISTENNEK A KÉT KRAJCÁRJA

(Egy elzüllött élet története)

Mindenféle kevély embert ösmertem már. Kevély lehet az orosz cár is. Kevély a spanyol grand is. Kevély képeire gróf Andrássy Manó, valamint kevély a nyakkendőire Gromon Dezső.

De még olyan kevély embert sohase ösmertem, mint Kovács Ferencet. Az már aztán igazán érezte, mi ő.

Nagy kupekedést vitt az Alföldön ökrökkel. Ezek az ökrök csináltak belőle jómódú embert. Moldvániában, Oláhországban pompás vásárokat csinált. Olcsón vette a tulkokat, és drágán adta el. Ez nagyon egyszerű. Aki ezt utána csinálja, okvetlenül meggazdagodik.

Vége felé, mikor már a gyerekei felnőttek, azt mondta Kovács Ferenc nagy hetykén:

— Az istennek is csak egy-két krajcárral van többje.

Ebből a mondásából valóságos röpke szó lett a környéken, éppúgy mint a XIV. Lajoséból. Mindenki tudta, egyik a másiknak tovább adta. Mégis csak hallatlan elbizakodás! Ez nem jól fog végzódni, majd meglássátok.

Gőgös magatartással járt-kelt. Végefelé már nem is beszélt, hanem csak rájuk mordult, ha valami kívánsága volt. Senki sem mert neki ellent mondani. Az isten házát is kerülte. Azt mondta, nem megy oda, mert ott le kellene vennie a kalapját. Azt pedig azért se teszi. Minek is, amiatt a két krajcár miatt!

Alacsony, köpcös ember volt a »kevély kupec«, a fejét feltartotta, a lábaival is begyesen lépkedett, s arany sarkantyú volt a vasárnapi csizmáján. Erre is azt mondta, hogy azért arany, mert gyémántból nem csinálnak sarkantyúkat.

Mikor a fiai nőttek, úgy tett az egyikkel, mint Zápolya János:

— Fiam, Pali, mihelyt annyira viszed, hogy a kabátodat nem növöd ki egy év alatt, mindjárt felküldlek Pestre követnek.

Az volt a kevély kupecnek az ambíciója, hogy a Pali gyerek a képviselőházban üljön, s onnan dirigálja az országot.

A másik fiára még rátartóbb volt, csakhogy annak már nem bírt semmi hivatalt kigondolni. Mindent kevesellt. A királyi trónus pedig, mint tudjuk, nem volt már régen üresedésben.

Sokat költött a fiaira. De azok még többet kívántak. Megtanították az öreget arra, hogy mi a váltó. S neki dagadozott a szíve, mikor látta, hogy ami hitvány papír alá ő odakanyarítja a nevét, az attól a perctől kezdve készpénz. Éppen mintha valami fejedelem írná alá. Okos ember volt az, aki ezt így kifundálta, hogy nagygyá tegye vele az embereket!

A fiúk pedig minél gyakrabban engedték nagygyá lenni az öreget. Az ő gyengeségük szépen kvadrált az apjuk gyengeségével. Kölcsönösen meg voltak elégedve.

A Pali csakugyan föllépett egy magyar kerületben. Tömén-telen pénzt szórtak el a voksokért. Vesztegetni nem volt szabad, hát nem vesztegettek, hanem csak egy hatosért lehetett venni egy cifra szűrt, s egy krajcárért egy icce bort. Mert arról nem tehet a megvesztegetések ellen hozott rideg paragrafus, ha valaki ilyen olcsón adja a maga portékáját.

Hanem a borban néha igazság van — s megbukott a Pali gyerek.

— Nem tesz semmit! — mondá az öreg Kovács gögösen.

A következő választásoknál már a Laci gyereket léptette fel Kovács Ferenc egy tót kerületben. Erre még többet költött. Minélfogva ez még jobban megbukott. Kisült, hogy a pálinkában is igazság van.

De a fiúkkal együtt bukott az öreg is. Vagyoni viszonyai mindinkább ziláltabbakká lettek. Neki adta magát az ivásnak.

Mikor a következő választások jöttek, már akkor szó sem volt a fiairól: már akkor az lett a röpké szó a környéken: — Amit az ökrökön nyert, azt ökrökre költötte.

In hoc signo pedig nem lehet korteskedni. De nem is volt már miből. Az öreg vagyonkája gyorsan fogyott. Ő maga az itálnak adta magát. Az pedig olyan, mint a vasút, gyorsan oda szállítja az embert — ahova el nem indult.

A fiai is korhelyekké lettek: az egyik nemsokára meghalt hektikában, a másik pedig agyon élte magát a társadalomban.

Meghalt erkölcsileg. Ügyvédkedett egy kevés ideig, de a klien-
seinek mégis a kelleténél több ideig, mert elsikkasztotta
a pénzeiket. Börtönbe jutott.

Az öreget még ezután a katasztrófa után is sokszor láttam
Makó utcáin: mert oda ment lakni. Meggörnyedve járt már
akkor, arca sápadt volt, orra vörös, ruhája foszlányokban
csüggött, de nagy, éles szemeiben még akkor is volt valami
kevélység, s a modorban, mellyel összevissza lyukasztott
kalapját a fejére csapta.

— Ennek valamikor annyi pénze volt — mondták
a járókelők —, hogy az istennek is csak két krajcárral van
többje.

S szánakozólag mosolyogtak a háta mögött.

Az utolsó években hallottam róla, hogy már semmije
sincs, hogy egyszerű csavargó, kinek a magaviselete gyanús.
Most is rendőri felügyelet alatt van.

Tegnap végre kezembe került egy vidéki lap, s abból
olvasom, hogy a ványi templom kirablásában a főtettet,
az aggastyán Kovács Ferencet befogták.

Tehát a templomot rabolta ki.

Erővel elorozta azt az egy-két krajcárt, amennyivel az
istennek többje volt.

ÚJ TÁRSADALOM

Nem mondtam el még önöknek utazásunkat a magyar-
országi bolgárok közt?

Hogy nem mondtam? No, hát el se mondom most.
Majd egy más alkalommal. Mert egészen egyébről akarok
beszélni.

Károly nagybátyám valami hideglázt kapott, hátra-
hagytuk hát az öreget egy kis bolgár faluban.

Nem lehetett mellette maradnunk, mert mindkettőnk-
nek sürgős dolgunk volt.

A paphoz szállt, s az véletlenül tanuló társa volt vala-
mikor. Egymásra ösmertek, s felette örültek egymásnak.

— Szinte jó — mondá nagybátyám —, hogy megbetegedtem. Enélkül nem láttalak volna, Péter. Teringette, hogy vagy öreg cimbora? Hát még itt is emberek laknak, he?

Nagybátyámon nem fogott ki a hidegláz. Pattogó jókedvét megőrizte. S elméskedett, mialatt a foga vacogott.

— Laknak bizony — szolt a pap —, mégpedig nagyon eredeti emberek. Sok érdekes dolgot látsz itt majd, mert remélem kipihened itt magadat néhány napig, még ha a lázad rögtön elmúlna is.

— Helyesen öreg — természetes, hogy itt maradok. Hadd ne legyenek már mindég az isten szeme előtt a magyarok közt; jólesik egy kicsit változatosság okáért a háta mögött maradni.

Nagybátyám szívesen maradt ott a meleg ágyban betakargatva. Mi pedig bizonyos megnyugvással hagytuk ott, hogy jó helyen van.

*

Egész három hónapig semmit sem hallatott magáról az öreg. Sem levelet nem írt, sem híre nem jött. Mi történhetett vele? Tán csak nem halt meg? Van eszében. Akit a kolera sem bírt elvinni, azzal csak nem teszi meg azt a gyalázatos stiklit egy hitvány hidegláz.

De ha nem halt meg, mit kereshet ott? Hiszen elevenen, józan ésszel csak nem maradhatna három hónapig azok közt a vad emberek közt? Lehetetlen az!

Levelet írtunk neki, nem felelt, azután a papnak írtunk, az se felelt. Ez mégis bámulatos! Aztán a nagynénink is folyton a nyakunkra járt sírva-ríva, hogy hova tettük a férjét?

Igaz, hogy nagybátyánk szörnyű lusta ember. De három hónap, ez már mégis sok.

János öcsém végre kigondolt egy radikális orvosságot.

— Ha Károly bátyánk még életben van — mondá búsan —, el fog jönni, bármilyen viszonyok közt legyen is. De félek, Laci, nagyon félek, hogy nem fog eljönni. Minek is hagytuk el, minek?

S könnyeket törült ki szemeiből.

— Mit szándékozol tenni? — kérdém tompán.
— Megsürgönyözöm neki... Íme, nézd, ezt sürgöny-
zöm meg neki.

Átfutottam a sürgönyke néhány szavát.

»Neje ma éjjel meghalt. Jöjjön azonnal!«

— No, ez bizonyosan hatni fog — szóltam. — Egy kissé
radikális szer, de legalább meg fogjuk tudni végre a valót.

A sürgöny elment, s harmadnap este, amint éppen
csibukozom otthon, megnyílik az ajtó, s úti porral lépve,
nagy szürke köpenyegben belépett Károly bátyánk.

— Szervusz gyerek — szólt s megölelt. — Nos, hány
hét a világ?

— Szent isten, a bátyám az? Oh, oh — kiáltám örvendez-
ve —, csakhogy megkerült! No, üljön le kedves bácsi, üljön
le és beszélje el, hol volt annyi ideig?

Hát ott voltam. Hol lettem volna?

— Ott abban a faluban?

— Ott én, onnan jövök... és itt kiszálltam.

— S innen hova szándékozik?

— Éppen erről akarok veletek szólni. Elhatároztam
öcsém, hogy leteszem a tutorságot, nagykorúsíttatlak ben-
neteket, s eladom otthon ami kis birtokom van.

— Eladja? — dadogám, nagy szemeket meresztve. —
Miért adná el? Az ősi barázdákat?

— Eladom s azon a pénzen megtelepszem a bolgárok
közt. Nagyon megtetszett nekem az a hely. Elhatároztam,
öcsém, hogy ott töltöm le a hátralévő életemet a fiammal.
Ördög adta, maholnap már nagy fiú lesz a kópé...

— De hát az asszonyóm, beleegyezik-e az elköltözésbe?

— Miféle asszonyóm? — szólt nagybátyám csodálkozó
szemeket meresztve.

— A nagybácsi neje.

— Ejnye, hát elfelejtetted te bolond, hogy meghalt
szegény — szólt búsan Károly bácsi.

Erre aztán elnevettem magam.

— Igaz biz az! Oh, oh igazán bolond vagyok. Hiszen
persze, hogy mindjárt meg kellett volna mondanom.

Mit? — kérdé szelíd szemeit rám szegezve.

Azt, hogy a Borcsa néni nem halt meg.

— Mit beszélsz?

— Olyan egészséges az, mint a makk. A János öcsém sürgönyözte, hogy a nagybácsit hazacsalja, és sikerült neki, hálistennek. Mert már azt hittük Borcsa nénivel együtt, hogy elveszett.

De már erre dühbe jött Károly bácsi. Életemben először láttam mérgesnek. A szemei kidülledtek, az orrcimpái kitágultak és a halántékán úgy lüktettek a nagy kék erek, hogy az ember szinte hallotta.

— Hogy meritek ilyen bolonddá tenni az embert, gazficók? No, megálljatok. Átkozott kölykök. Vagy a sürgöny volt hazug, vagy te hazudsz most. Huh! Mindjárt megüt a guta, ha meggondolom, hogy mennyire megcsaltatok. Most hazamegyek, de ha meg nem halt a feleségem, ha rászedtetek, összemorzszollak, mint a pozdorját...

Sose hallottam még így beszélni Károly bácsit. Hiszen azelőtt mindég bizonyos gyöngédséggel szólt nejéről. S most... most, micsoda pogány, keresztényietlen modort tanúsított előttem! Vagy hogy csak a harag diktálta neki ezeket a botor szavakat, s jó szíve másképp érez?

Erre a kérdésre soká nem bírtam magamnak feleletet adni. Pedig eleget törtem fejemet. Kutattam, mi lehetett s mi történhetett vele a bolgárok közt.

Az öreg mindig elkedvetlenedett, valahányszor ezt a kérdést előhoztam. Sőt úgy vettem észre, mintha sóhajtana is. És ami a legfigyelemreméltóbb, ilyenkor folyton goromba modort tanúsított Borcsa néni iránt.

Abba hagytam hát minden kísérletet arra nézve, hogy világosság derüljön az ő bolgár dolgaira.

Csak évek múlva, mikor már megöregedett Károly bácsi, s egészen elhalványultak bolgár emlékei, kezdte el kedélyes pillanatában:

— No, gyerekek, mondok én nektek egy csodálatos dolgot, melyhez foghatót egyiketek sem hallott még. Egészen igaz, s mégis olyan, mintha mesében olvasnátok. De csukjátok be az ajtókat, hogy az asszony meg ne hallja.

— Halljuk!

S közelebb toltuk székeinket az öreghez, ki nagy füstmacskákat eregetve, így beszélte el tapasztalatait:

— Tudjátok azt a falut, ahol hagyatok. Egyelőre csupán egy hétig akartam ott időzni, mert érdekelték a nép sajtószerező szokásai, melyek közül az tűnt fel legjobban, hogy az asszonyok aránytalanul öregebbek a férjeiknél. Oly annyira, hogy egy negyven éves javabeli férfinak a neje például rendszeresen 45, sőt nem ritkán ötvenéves is.

Erre a körülményre figyelmeztettem barátomat is.

— Ez itt úgy szokás — mondá. — Az apák *alig várják*, míg fiúk fölcseperedik — mert a feleségét már *kiszemelték*. Mikor a fiú tizenöt éves, megülik a lakodalmát.

— De minek enged az ilyeneket?

Barátom vállalt vont.

— Isten ments abban akadékoskodni. Akkor nem maradnék meg itt!

Mikor már éppen elmenni készültem, jött a lelkészakra a bíró, s meghítt bennünket a fia lakodalmára, mely a következő héten lesz. Barátom biztatott, maradjak, ha szeretem a népszokásokat, ilyen helyütt, ilyen alkalommal többet tapasztalhatok, mint bármikor.

— Jól van tehát, isten neki, itt maradok a lakodalomra.

— Aztán a bíró felé fordultam:

— Hány éves a fia, bíró gazda?

Elmúlt tizenöt.

— Csak? Aztán szép asszonyt hoz-e a házhoz?

A bíró gazda mintha elpirult volna, s szégyenlős hangon viszonzá:

— Elég csinos, uram.. Hiszen meg fogja őt ösmerni.

— Remélem. És hány éves a menyasszony?

— Körülbelül harminc.

— Szent isten! — mondám megbotránkozva. — Minek annak a tizenöt éves gyerekek egy meglelt nő? Mi lesz azokból?

A bíró gazda csodálkozóan nézett rám, s némi keserűséggel tört ki belőle:

— De hát uram, hiszen *nekem* is csak kell valaki.

— Hogyan? Kendnek? Nem értem...

— Hagyd abba, ne faggasd — szolt Péter barátom latinul —, majd megmagyarázom neked aztán...

Mikor a bíró eltávozott, elővettem a papocskámat, hogy magyarázza hát meg, mit értett bíró uram, ama homályos »nekem« alatt.

— Mit értett volna? Hát magyarul megmondva azt, hogy a fiát magának házassítja meg.

— De hát ez természetellenes. Mit szól ehhez az a szégyén asszony?

— Örül neki: mert hisz ő az apa fiatalkori flammeja. Egy szerelmespár kerül össze, csakhogy az apa felesége a fiú nevére van bejegyezve.

— De hát a bíróné?

— Oh, az meg éppen természetesnek találja. Mert hisz ő meg a férje apját szerette — mikor még arra való volt. Most már vén anyóka.

— Hallatlan! De hát a fiú? Mit szól a fiú e gyalázat-hoz?

— A fiú? Bánja is az. Mikor nagyobbra nő, szinte talál magának egy lányt a faluban, s mihelyt alkalma lesz, elvéteti a fiával.

— Tulajdonképpen a testvérével.

— Nem, mert ő sem apja fia, hanem az apjának az apjáié, aki különben nem apja az apjának.

Nem bírna ezen eligazodni még tán Kerkápoly se!

— Borzasztó dolog ez! Föl kellene jelenteni!

— Nem dolog ez, hanem dolgok! Így van ez az egész faluban, már több mint száz év óta. Sőt a szomszéd bolgár falvakban is így élnek igen gyakran a családok. Ezek rendes tünetek. Meglásd, hogy ötszáz év múlva ilyen lesz az egész társadalom, mert ez nagyon kényelmes így. Az embernek két felesége van életén át, egyik a fiatalosága idején, másik pedig a férfikor közepe táján. Hát nem egészen bolond dolog ez, kedves barátom.

Képzeld, hogy rendkívül érdekelt ez a saját-szerű tapasztalat, melyről könyvet volna érdemes írni, mert nem közönséges dolog az, hogy maga magától egy új társadalom keletkezik ilyen sajátos tünetekben.

— Hüüm! — szól közbe az öcsém. — Most értem már én miért akart Károly bácsi a bolgár faluba költözködni — a fiával!

— Csitt te kölyök... pszt.. — szólt az öregúr félénken körülnézve.

— No, no, ne rezzenjen meg Károly bácsi. A Borcsa néni künn a kertben van.

*

Ezt a történetet az új társadalomról elmondtam néhány nap előtt egy képviselőnek, aki bolgár kerületet képvisel.

— Hát ez bizony szórul szóra igaz — mondá —, s nem is igen volna lehetséges leszoktatni róla a népet.

AZ EGYETLEN GAZEMBER

Szíves házigazdám beküldte értem a kocsiját a vasúti állomásra, és a sógora is velem jött. Az magyarázta, mutogatta, ami nevezetességet a vidék nyújtott: a kótaji szépasszonyokat, meddig terjed a Nyírség, honnan kezdődik ismét az Alföld, mi az a nagy halom ott balra? Hát ott bizony jó Szabolcs vezér alussza örök álmát.

Ezalatt a négy ló sebesen vitte a kis szekeret a küllőket csapdosó homokban, s a magyaros arcú kocsis vígan pattogott ostorával.

— De jó kocsis ábrázat! — szóltam útitársamnak.

— Ritka becsületes ember a János. Rá merném bízni a lelki üdvösségemet. Maga a megtestesült tisztesség ez az ember. Huszonnyolc esztendeje van már a családomnál.

— Huszonnyolc esztendeje! — mondám csodálkozva.

— Ez maga elég bizonyítványnak. És szakadatlanul önöknél van?

— Csupán egy kis megszakítással: amíg Munkácson ült.

— Mit csinált Munkácson?

— Ült. De csak négy esztendeig. Kijártuk neki a kegyelmet.

— Aztán miért került oda?

— Emberölésért.

Egészen elsötétedett az ábrázatom. Kísérőm észrevette, és sietett elmondani a többbit.

— János a legjobb szívű ember. Valóságos bárány. De a bor ördögge tesz. Megegett rajta a szerencsétlenség. Korcsmai verekedés közben csapta halántékon Nagy-Bajmóczi Gábort . . .

Erre a névre visszafordult János és mennyei derűltséggel tette hozzá:

— Pedig úgy szerettem, tekintetes uram, mint a tulajdon testvéremet. De hát ő volt a hibás, kötekedett velem.

Otthon aztán a háziasszony mutogatott meg mindent. Kedves csevegő. Pompásan poentirozza megjegyzéseit. S annyi mindenfélét tud elmondani a virágjairól, s oly szellemesen, hogy el lehetne hallgatni egész nap.

— No, nézze meg ezt a cifra sást. Mekkora bokor, s mégis ahány fűszál, mindenik más mustra, egyik se hasonlít a másikhoz.

— Csodálatos. Én ezt még eddig nem vettem észre. Pedig megfordítja teóriámat az emberekről. Az emberek közt éppen a cifrák mind egymás képére ütnek.

— Ne bölcselkedjen . . . Nézze meg inkább a dinnyéimet.

— Az ám. Igen szépek. Úgyes kertésze lehet.

— Az egy csodaember, uram . . . ritka becsületes férfi . . . több, nagy jellem. Úgy tiszteljük, mintha a famíliához tartoznék. Gyerekkora óta van nálunk. Itt nőtt fel, az apám házasította meg . . . bár ne házasította volna.

— Miért? Talán rossz felesége van?

— Igen — szólt elsötétülő arccal. — Olyan rossz volt, hogy — megölte.

— Micsoda? Megölte a feleségét?

— Meg — mert az meggyalázta őt. Megölte, aztán megsíratta a börtönben. Még most is gyakran elvonul a nyárfák alá, ahol azelőtt együtt ültek, s hangos sírása betölti az egész parkot, s elhallgattatja az éneklő madarakat, nagy darabon. Oh, ritka jó szív az öreg »Pali bácsi«.

— De asszonyom . . . útközben azt hallottam, hogy a kocsis is gyilkos volt.

— Oh, a kocsis? Azt ne bántsa ön. A kocsis is nagyon becsületes ember.

— Meghiszem . . . de mégis nagyon különös, asszonyom, hogy itt minden becsületes ember a gyilkosságon kezd. Háziasszonyom mosolygott.

— Persze hogy furcsa . . . s ha ön most külföldi újságíró lenne, képzelem, milyen borzasztó cikket írna a magyarokról, ahol a gyilkosság mint különös virtus, a közbecsüléshez vezet. Míg ellenben mint magyar ember . . .

— Mint magyar ember, igenis meg tudom érteni ezt a dolgot. Vannak, lehetnek gyilkosok, akik becsületes emberek, akiket még szeretni is lehet.

Azután az ebédnél tovább szőttem a háziúrral ezt a témát.

— Mégis szép dolog az, hogy olyan soká szolgálnak itt önnél a cselédek. Semmi se dicséri oly nagyon a gazdát, mint ez!

— Nem mindig a gazdát, uram. Higgye meg, többnyire a cselédet. Legalább az én embereim mind talpig jóravalók. Húsz év óta *egyetlen* gazember akadt csak köztük, akit el kellett csapnom.

— Hát ez ugyan mit vétett?

— Sok galibát csinált. *Mindig árulkodott a többire.*

No, ezen csodálkoztam volna még csak aztán, ha német lettem volna.

De nem vagyok német, hát belenyugodtam könnyűszerrel a világnak ebbe a sorjába.

Mikor másnap elhagytam a kedves családot, újra ott ült az egyik gyilkos nyájas arccal a bakon, a másik gyilkos pedig egy kis virágcsokrot szaggatott számomra . . . s amint letépett egy-egy rózsát, gyöngéden, részvétellel nézett rá, mintha sajnálná, hogy le kell szakítani a tövéről . . . mert talán ki tudja . . . fáj az vagy a rózsának, vagy a tövének . . .

HOGYAN KELETKEZNEK A ZAVARGÁSOK?

Hogy most egy pár hétig megfordultam a vidéken, sokszor támadt kedvem abból a csendes faluból, ahol laktam, berándulni a városba. Mert az ember mindig azt szereti, amije nincs.

Nem nevezem meg a várost — az én kedves barátom, a városi főkapitány iránti tekintetből, aki igen pompás ember, és aki azt állítja magáról, hogy neki van ebben a birodalomban a legjobb orra.

És mert neki van a legjobb orra, így szólt egy szombat délben a feleségének:

— Kedves lelkecském! Estére nem jövök haza.

— Micsoda? Nem akarsz hazajönni estére? Már megint? Ember, ember! Te rosszban töröd a fejedet.

— De látod, fiacskám, dolgom van!

— Már ugyan mi dolgod lenne?

— Hát izé . . . ma szombat van, ma kapják ki a munkások a heti fizetéseiket. Anyjuk, te tudod, hogy hatalmas orrom van! Erősen hiszem, hogy valami kravál lesz — a zsidók ellen.

-- Ideje is már.

— Ebből láthatod, hogy résen kell lennem este, s át nem adhatom magam a békés családi estelzésnek.

A menyecske sajnálkozva bocsátja el a rend és a közbátorság hatalmas örét, s még a küszöbön is nyakába csim-paszkodik cirógatásokkal:

— Aztán ne lövess közéjük, kedves öregecském. kár volna szegényekért!

— Nem, nem . . . csak eredj be már.

— Hajnalig ne maradj, mint a múltkor . . .

— Attól függ kedves galambom, hogy miképp alakulnak a viszonyok.

S ezzel a főkapitány a kuglizónak tartott, ahol már mindnyájan vártuk, s útközben a következőleg monologizált:

»És nem is valami lehetetlen, amit a feleségemnek mondtam. A nép csakugyan fel van izgatva az újságlapok által. De meg szombat is van, a csőcselék többnyire részeg ilyenkor. Hm, hm! Az ördög nem alszik.«

Útközben betért a városházára, s odaszólította a főbiztost:
— Koczó bácsi, estére dupláztassa meg az öröket.
— Hát csakugyan lenne valami? — mondá Koczó bácsi az öröm kételyével.

— Meglehet — felelte a kapitány titkolózó arccal, hogy az öreg örömét el ne rontsa.

Azzal aztán nyugodtan pályázott a kriegspartie-hoz. Mert minden háborúnál ez a legszebb háború a világon.

A kapitányné asszony ezalatt átment kötőkosarával a szomszédba a postamesterékhez. Ott mindenről folyt a szó, még arról is, hogy estére zavargások lesznek a városban.

— Jezus Mária! — sikoltott fel a sógorasszony.

— Teringettét! — csodálkozék a postamester sógor.
— Ez nagy dolog! Persze szombat van . . . no, persze, természetesen . . .

— Apjuk de már ezt megnézzük este valami kapu melől! Korábban adom fel a vacsorát, aztán elsétálhatunk a zsidó utcákba.

A postamesterné a nagy hírellegott átszaladt a zsidórészbe a járásbírónéhoz:

— Jaj, lelkem, Nelkám, vannak-e spalétek az ablakaitokon? Hogy is tudtatok ide jönni lakni, hogy is tudtatok?

Kétségbeesetten tördelte kezeit.

— Csukjátok be legalább a zsalugátereket, szerencsétlenek! A gyermekeket pedig legott át kell vinni hozzám, mert itt rettenetes háborodás lesz az éjjel.

Ezalatt Koczó bátyánk sem állhatja meg a nagy titkot. Bizalmas embereinek bajuszpödrés közben el-elújságotlja:

— Estére lesz valami.

S pajkosan hunyorít hozzá a félszemével.

Az »Ezüst Kifli«-nél, ahol a szokott félmeszelyt szokta meginni estefelé a stammgastokkal, ráncba szedett homlokkal vágja oda:

— Ma még vért is ihatunk, hé! . . .

Azután hozzá teszi:

— Halad a világ gyerekek . . . istenugyse mégis halad.

Majd elkomorodva süllyeszti arcát tenyerébe.

— Ilyenkor terhes a hivatal. Sokért nem adnám, ha közönséges ember lehetnék.

A hír folyton terjed a csendes városban, mint a futótűz. Naplementén már a szolgálók is beszélik a kútnál. Este harangszókor már minden ember tudja. Az egész város talpon van. Az emberek izgatottan járnak-kelnek az utcákon. Hol lesz? Mikor lesz?

A tömeg, mint a lavina, hömpölyög a zsidó városrész felé. A tűzörök a vízipuskákat töltögetik, a pandúrok teljes fegyverzetben robognak a városon végig. A honvédkaszárnya előtt vagy száz katona áll fegyverben.

A csőcselék is egyre gyűl, a nagy zsvajból csak a mesterinasok füttye vágódik ki néha-néha.

A zsidók által lakott utcákon nem lehet közlekedni, a megrekedt szekerek egész torlasszá képződnek. A közönség izgatottan hullámszik.

Egy ideig mulattatja a dolog: tarkabarka jelenetek, a nagy élénkség, de aztán türelmetlen lesz.

— Hol vannak hát azok a zavargások?

Egyik-másik elszomorodva kérdi a szomszédjától:

— Hát semmi se lesz?

Egy hang felkiált a másik csoportból.

— Várjunk még!

Erre megjelennek a rendőrök, s kezdik szétkergetni a kíváncsi tömeget.

— Takarodjanak haza, mert lövünk!

A publikum vad futásnak ered.

Egy ácslegény a tolongásban könyökével kitör egy ablakot. Az üvegsörömpölésre megáll a tömeg.

Egy hang felordít hátul:

— Éljen Istóczy!

Egy vékony hang visszafeleli:

— Halál a zsidókra!

Valami kocsis felkap erre egy követ, s odavágja egy bolt-firmához.

A bolt-firmán nagyot kong a kő, mintha egy ágyú volna.

— Hajrá magyarok! Csakugyan csináljunk valamit, ha már eljöttünk!

De most két lovasrendőr jön, s amint végignyargal az utcákon úgy kisöpri azokat, hogy egy óra múlva megint olyan csendes nyugodt a város, mint tegnap volt.

Reggelre meg már éppen semmi nyoma az éjjeli jelenetnek (kivált, mikor a betört ablakot is megigazítja az üveges tót), s csakis délután látszik meg a nagy zavargás a pesti lapok kövér telegrammaiban:

»B városban tegnap óriási zavargás volt. Ezernyi nép gyűlt össze „Éljen Istóczy” s „halál a zsidókra” kiáltásokkal, neki rontott a zsidó városnegyednek, ablakokat és boltokat zúzott össze — de az erélyes rendőrség hirtelen ott termett, s szétverte a tömeget. Emberélet nem esett áldozatul.«

A főkapitány elégedetten olvassa el a sürgönyt, s kiüllesztett mellet ballag újra a kriegspartie-hoz, hol fennhézájóan eldicsekszik:

— Mégiscsak nagyszerű orr ez az én orrom! Mert most már becsületemre mondom, megvallom nektek, egy szemernyi hivatalos tudomásom sem volt a zavargásról — hanem csak kikombináltam, megéreztem. Mert ez az orr gyerekek, ez valami!

BRANA BÁCSI

(Egy kis epizód a Trefort Ágoston útjából)

Trefort Ágoston a kormány »nyári feje« szokott lenni. Ez idén azonban a »téli fejjel« kellett gondolkodni a kánikulában is. Tisza itthon maradt, s Trefort megtehetette szokott iskolalátogató körútját.

Maga mellé vette Szász Károlyt is, s úgy indultak el kettesben, mert mint mondani szokás, gazda szeme hizlalja az ökröt. A népnevelés hasznát látja ennek.

Voltak olyan idők is, amikor törvényt hoztak a rendek, hogy a király csak úgy derűre-borúra ne szálljon kíséretével a nemesek házaiba, hogy azokat kiegye — de ez a törvény már nincs érvényben, ennélfogva a király miniszterét és az ünnepelt költőt illő hódolattal és asztallal várták mindenütt.

Annyi államférfiúi belátás kultuszminiszterünkben is van, hogy a nyári iskolalátogatásokat a leghidegebb megyében, Máramarosban teszi.

Ott járt tehát, s többi közt megszállt a híres Brana bácsinál is.

Brana bácsi pedig nem valami közönséges ember ám, hanem valóságos orosz pópa. Csakhogy milyen orosz pópa — beillenék ez debreceni kálvinista papnak is!

A magyar zsinóros ruha már húsz év óta le nem ment róla, bajszát a bikaszarvak módjára pödri, pipáját kosból való zacskóból töltögeti, híveit magyarul teremtettézi össze, s magyarul adja nekik elő az égi ígét is. Mert amióta ott van, megmagyarosította az egész községet.

— Elszoktattam őket az orosz nyelvtől — szokta mondogatni —, legalább nem kaphatnak a halálom után olyan papot, aki elronthassa őket!

Az apróbb generáció már nem is konyít a rusznyák nyelvhez, s muszkának csúfolja a szomszéd vidéket, mely a nagy Matej Ignácot szülte a magyar nemzetnek.

Brana bácsi nagyon megörült, hallván, hogy a kegyelmes miniszter és a méltóságos költő az ő vendégei lesznek.

— Nosza, anyjuk, hirtelen befogatni. Nálam szükségem ne szenvedjenek! Hadd hozzak Szigetről szivart, teát, kávé, cukrot, gyömbért, sáfrányt, no, meg egy kis pezsgőt is, vagy két üvegbe valót. Talán még nem is volt soha pezsgő ebben a kis faluban. Hej, atyafiak, látnak most kigyelmetek olyan bort, amelyik úgy lő, mint a puska.

Be is ment az öreg Szigetre, előszedte a régi harisnyákból az elrakogatott tallérokat nagy félnéken, hogy hátha talán már nem is járnak.

Útközben mindig azon törte a fejét, hogyha ő azt kitálalhatná, mit szeret a miniszter, többet érne négy jó prédikációnál.

És csakugyan útjába akad a tanfelügyelő királyi tanácsos önegysége. Ez már nem bolond ember! Ez már járatos egész Európának a belső ügyeiben. Mindég a nagy potentátok körül forgolódott. Ettől kellene megkérdezni.

A tanfelügyelő aztán elárulta, hogy Trefort szereti a sört, Szász Károly is él-hal érte.

— Hát akkor viszek egy hordócskával — mond Brana bácsi örvendezve. S nyomban is feltétette a nagy piacon a hordócskát a saroglyába.

Estig bevásárolt mindent s aztán mivel úgyis holdvilág volt, szép lassacskán elindultak a két mokánnal hazafelé,

mert másnap délre már eljövendő vala a két kitűnő vendég.

Amerre mentek, az öreg bácsi mindenütt rákiabált a rusznyák szekerekre:

— Hop hó, térjetez ki, hó! Vigyázzatok, bele ne akadjatok a szekereembe.

Majd hozzá tette bizonyos kevélységgel.

— Mert állami portékát szállítok.

Az egyházi uram hajtotta a két pejt, a kurátor pedig a két pezsgős palackot fogta, iszonyú óvatossággal és félelmek között, mivelhogy amint mondvá volt, lóni szokott ez a bolond bor.

A tiszteletes úr csakhamar elszundikált a hátulsó ülésen, hogy feje jobbra-balra lóbálozott — míg a két ember eszme-cseréhez fogott.

— Osztég miért is ló ez a bor, kurátor uram?

— Mért ló? Hát csak ló. Mivelhogy azt gondolom olyan földbe van ültetve, amit katonák kapáltak fel.

Az egyházi és a kurátor urak azokhoz az emberekhez tartoznak, akik a szelíd italokat kedveli, amik nem lónek, s ha az ember már Szigetre megy, ahol az auktoritást nem kell fenntartani, bizony nem vonja meg magától; — mi tűrész-tagadás, az ital nehézzé tette vala az ő koponyájukat is. Ők is elaludtak. A pezsgős palackok lecsúsztak a kas aljára az egyházi kezéből, a gyepelő pedig kiesett a kurátoréból, s a két kis lovacska egészen a maga fejétől bandukolt az alig fehérlő dűlőúton.

Egyszer — közel lehetett már az éjféhez — egy nagy zökkenőnél a két gebe muszka ésszel megállott, megérezvén a kormány hiányát, tiszteletes uram pedig a szörnyű rázkódás következtében felocsúdott, s a nagy rókatorkos köpenyegből, hová be volt húzva, felütötte deres fejét.

Körös-körül csendes éj, csak a bogarak sercegetek halkan. A két ló állott.

— Mi ez? Hm! — dörmögé. — Hát nem megyünk?

Eközben hallgatózva észrehevé, hogy valami csurog a földre.

— Ahá — szólt a tiszteletes úr, rájövén a lovak megállásának és csurgásának okára, elkezdett a lovaknak — a kocsis tudomány alaptörvényei szerint — fűtörészni.

Brana bácsi füttyült, de a csurgás csak nem akar megszűnni.

Már a fejét is rázta, de azért mégis csak füttyült. És akár meddig füttyült, azért mégis csak csurgott.

De minthogy minden mulandó ez árnyékvilágon, elmúlt a csurgás is, s a Brana bácsi által oldalba döfött kurátor felriadván, megindítá a lovakat, s istennek hála még hajnal előtt friss egészségben haza érkeztek.

Csakhogy nem járt le még a csodák ideje — mikor a szekérről lepakoltak, a kis sörös hordócska üres volt.

— Hogy történt ez? — kiálta az egyházi elsápadva.

A kurátor keresztet vetett magára.

Brana bácsi dühösen markolt bele a saját üstökébe.

— Én már tudom, hogy történt.

S mérgesen megrúgta a kongó hordót, hogy az egész a sertésvályúig gurult.

— És még füttyöltem neki, az akasztófáralónak!

*

Délben ott ebédelt Szász Károly és Trefort. Előre értesülvén, hogy a sört miképp engedte kifolyni Brana bácsi, Trefort az ebédnél naivul odaszólt az öregúrnak, mikor az mindennel kínálta.

— Köszönöm, már nem kérek . . . hanem ha egy kis pohár sört adhatna, kedves házigazdánk, azt nagyon megköszönném.

Brana bácsi homloka elborult — mire kitört a kedélyes nevetés az asztalnál.

— Füttyülje el, kérem, nekünk azokat a szép nótákat, Brana bácsi!

Brana bácsi irult-pirult . . . hogy így megtudták a nagy skandalumot.

Hanem aztán megvigasztalta a miniszter:

— Sohasem szoktam sört inni.

Mikor pedig elment, megsúgta neki, hogy majd helyreüti valahogy a kárát.

És Brana bácsi azután egy pár hétre meg is kapta a Ferenc József-rend keresztjét.

... Hiszen szép szép az ilyen kereszt is... hanem csak mégis többet ér meg egy hordó jó kőbányai sör.

A HONATYASÁG

Az emberek azt hiszik rólunk, hogy nekünk csak az az öt forintunk van. Mondhatom, nagyon csalódnak. Régibb kozák képviselőktől kell eltanulni, mennyi mindent ér a honatyaság, ha az ember jól tudja értékesíteni.

Nekem például el kellett utaznom ezelőtt egy pár évvel Erdélybe, igen hosszú útra. Ötvenkét forintba kerül a jegy ide-oda. Ez éppen öt darab választó és még két forint plusz!

Hahó! Lassan a választókkal! Gazdálkodjunk. Különb-
ben is feleséges, családos ember vagyok. De meg okos ember, meg vagyon írva, nem fizet a vasúton. Hátha még ez az okos ember országgyűlési képviselő is! Pedig így is összeesik az néha ritkán.

No, mondom, ez egyszer hasznát veszem a képviselő-ségemnek, kéretek egy ingyenjegyet, tehát hajtassunk el a vasútigazgatósághoz.

Belevettetem magam a legelső fiákerbe, s odaérve felkerestem az igazgatót, régi jó barátomat.

— Szervusz! Hol veszed itt magadat? — mondá az igazgató nyájasan.

— Egy jegyet akarok Brassóig.

— Miféle címen?

— Hát képviselői voltom okaért.

— Helyes. Van igazolványod?

— Miféle igazolvány?

— Kovách Lacitól.

— Mire nézve?

— Arra nézve, hogy téged miképp hívnak, és hogy képviselő vagy.

Nagy szemeket meresztettem rá.

— Ugyan ne okoskodj, kérlek... nincs tréfálni való időm.

— Nagyon is komolyan beszélek.

— De hiszen csak ösmersz talán...

— Persze, hogy ösmerlek, de a szabályok, barátom, a szabályok.

— Hát nem adsz jegyet, mi?

— Nem én, igazolás nélkül.

— Hát hova szaladjak én most Kovách Laci után?

— Hozhatsz tanúkat, akik beigazolják, hogy az vagy, akinek magadat kiadod?

— Itt vagy te...

— Én nem hiszek magamnak.

Fölháborodva hagytam oda gyermekkori pajtásomat, az igazgatót, s ott lent elbocsátottam a kocsimat, s adtam neki 2 forintot.

Útközben, amint gyalog sétálok, találkozom egy ismerőssémmel, aki most a két szárnyat hordja gallérán, de aki valamikor szolga volt az országháznál, megkapott a fősvénység ördöge s megszólítottam.

— Bütykös bácsi, ösmer kend engem?

— Hogyne ösmerném a nagyságos urat.

— No, hát akkor visszafordulok, eljön kend velem a vasúthoz bizonyítani, hogy én vagyok én.

— Nagyon szívesen.

Nos, elvittem Bütyköst. Nagyon tekintélyes külseje van az öregnek. Ez már csak elég bizonyíték lesz.

Az igazgató végignézte, s miután azonosságomat írásban elismerte, így szólt:

— No, most már rendben vagyunk.

Én egy forintot nyomtam az öreg markába, s azzal eleresztve őt, az igazgatóhoz fordultam:

— Most tehát kiadod már a vasúti jegyet?

— Ki bizony, ha elhoztad a fotográfiádat.

— Miféle fotográfiát.

— Ej, hát az arcképedet.

— Minek az?

— Hogy a konduktor megnézhesse, te használsz-e a jegyet.

— De nekem nincs fotográfiám.

— Vétesd le magadat.

— Arra nincs idő. Holnap délben utaznom kell.

Az igazgató vállatvont.

— Nagyon sajnálom, de ami szabály, az szabály. Veled sírok, de jegyet nem adhatok.

No, már erre formális dühbe jöttem. Becsaptam az ajtót, úgy rohantam le a lépcsőkön. Az utcán belevetettem magam egy fiákerbe s hajtottam egyenesen Baross államtitkárhoz: »Majd megmutatom én mindjárt, hogy kell az államférfiakat respektálni Magyarországon.«

Az államtitkár otthon volt. Izgatottan adtam neki elő a dolgot, hogy miképp bánnak velem az alantas közegei. Hát ezért vagyok én mameluk. Ha már a vasút se tiszteli a *meggyőződésemet*: ki tisztelje akkor?

— De hát miért jössz hozzám? — kérdi az államtitkár gúnyosan.

— Miért? Hát hogy te segíts rajtam.

Baross megdörzsölte a kezeit.

— Sajnálom, kedves barátom, de nem tudok fotografirozni. A camera obscurát különben is magával vitte Tisza Bécsbe.

— Gábor, Gábor! Lesz még szavazás Magyarországon!
— kiáltám fenyegetőleg, s el akartam rohanni.

Trencsén nagy fia azonban utamat állta:

— Te, adok neked egy jó tanácsot, hiszen neked van fotográfiád.

— Valamikor régen volt elég, fiatal koromban, de szét adtam.

— Hát a képviselőházi albumban?

— Az istenugyse . . .

— No, látod.

Rohantam a képviselőházba. Ott kinyitották a termeket, az elhagyott folyosókat, a kísérteties büfét. Az album ott áll a kis fekete asztalon — de az arcképem nem volt benne. Valami gazember kilopta.

No, már most mit csináljak? Mit? Hát legelőször kifizettem a fiákeremet. (Három pengőt kért az imponzor.) Azután elindultam tünődve a Váci utca felé.

A méltatlankodás egészen megizzasztott. Olyan voltam már, mint a katona a csatában. Most már azért se hagyom azt az ingenyjegyet az államnak.

Hát richtig, jön szembe velem Péchy Tamás. No, éppen jó. Legalább elpanaszlom neki a képviselői méltóság megsértését.

— Tudod mit — szóló ő, mert az ilyenekben praktikus ember —, a Városligetben van egy amerikai fotográf, aki öt perc alatt levesz. Eredj ahhoz.

— Igaz! Hej, fiáker! Hamar egy fiáker.

Hajtottam a Városligetbe. Vagy negyven szolgáló és ugyanannyi mesterlegény várta ott a saját képét, sehogy sem juthattam a fotográfushoz. Minden előretolakodás hasztalan volt. A mesterlegények minduntalan visszataszították.

— Itt sorrend van, uram. Tartsa meg a sorrendet!

Egy félóráig türelmesen vártam, de mikor eluntam, kiementem egy nagyöklű hordárt keresni valahol. A hordártól beküldtem a névjegyemet, hogy sietős dolgom van, fotografírozzon le izibe.

A fotográfus átvette a névjegyet és mosolygott.

Erre aztán észhez jöttem, s beküldtem neki öt forintot, mire a fotográfus nem mosolygott, hanem letaszította a szék-ről a peckesen ülő szakácsnét, s mély bókolások közt jött ki értem.

Egy negyedóra kellett, míg a kép elkészült. Rohantam is vele az igazgatósághoz.

— No — mondtam az ajtót belökvé, nagy lihegéssel —, itt a kép!

Az igazgató megnézte, azután az ablakhoz ment, ott is megnézte, majd a pápaszemét kereste elő, s azon át is megnézte és nevetve adta vissza.

— Ej, kopé, kopé! Rá akartál most szedni. A rövidlátásomra számítottál. De megösmertem. Hisz ez a Prileszky Tádé arcképe.

— Becsületesemre mondom . . .

— Ne esküdj, kérlek . . .

Magam is láttam, hogy rossz a kép. Nem hasonlított az hozzám egy csöppet sem; az igazgató könyörtelen maradt.

— Hja, a szabály szabály!

— Vigye el a pokolbeli ördög a szabályaitokat.

Mit volt mit tennem, újra visszamentem a kocsimhoz, s adtam neki 2 frt-ot, a hordár már előbb egy forintot kapott tőlem. Eddig már 13 forintban volt a jegy.

Quid nunc! Amint ezen tűnődném kétségbeesve, egyszerre egy sugár női alak jön ki az Oktogon egyik házából.

— Nini, a szép Mariska. Az én fiatalkori ideálom. Hophó! Hiszen adtam én ennek egyszer arcképet is.

Utána, amint csak bírtam. Utol is értem. Nagyon megörült a viszontlátásnak. Szemrehányásokat tett kecsesen, pajkosan, hogy úgy egyszerre elhagytam akkor réges-régen.

— Pedig ha tudná.. de a viszonyok...

— Igen a viszonyok. Persze — szólt gúnyosan.

— De azért higgye meg sokszor gondoltam kegyedre. arcképe megvan nálam... Oh, valahányszor e képet láttam... Oh, Mariska! De kegyed, tudom, nem gondolt reám. Pedig ha jól emlékszem, kegyednek is megvan az én arcképem.

— Meg bizony.

— Ah! — sóhajtottam még melegebb hangon. — Tehát megvan?

— Nem adnám oda a világ minden kincséért sem. Ereklje ez nekem.

— Pedig szeretném kicserélni egy újabbal.

— Nem, soha. Nekem az akkori képe kell. Ugyanaz a kép, melyet annyiszor áztattam könnyeimmel.

Ez ugyan nem biztató, gondoltam magamban, de ha nem adod jószerivel, hát ellopom, mégis meg kell lenni reggelre az arcképnek.

— Hová megy, lelkelem Mariska?

— Sétálok egy kicsit.

— Nem volna kedve velem vacsorázni ma?

Megfenyegetett szép fehér kezével.

— Rossz ember. Miket beszél.

S azután fürkészőleg rám nézett, komolyan beszél-e, vagy tréfálok?

De én komolyan beszéltem.

— Hát, majd meglássuk — szólt aztán csengő játszói hangon.

— Tudja mit, vacsoráljunk kegyednél.
— Nem főzetek otthon.
— Nem baj, a vacsorát majd én hozatom Marchalltól,
így aztán kölcsönösen leszünk az egymás vendégei.

Úgy is lett. A vacsorát megrendeltem a Mariska lakására,
ki is fizettem, a pezsgóval együtt 19 frt 50 kr-ba került.

Az ételek igen pompásak voltak, a bor is kitűnően ízlett,
de a Mariska . . . A Mariska már igen sokat vesztett, ő nem
a régi többé.

Mindegy, a fotografiát sikerült ügyesen kicsempészennem.

Beletettem a tárcámba.

Majdnem baj lett belőle. Mert Mariska, mikor távoztam,
belecsimpeszkedett a nyakamba, s valamit súgott a fülembe.
Nem árurom el, mit. Gavallér ember nem teszi. De ennek
következtében ki kellett nyitnom a tárcámat, s abból két
tízest előkeresnem. Remegés fogott el, ha észreveszi ott a ké-
pet; de nem vette észre, s én post tot discrimina rerum, végre
eljuthattam vele az igazgatósághoz.

— No, de most már csak kikapom a jegyemet?

Odaragasztották a képet a jegy egyik oldalára s az igaz-
gató a markomba nyomta irigykedve:

— Itt van ni! Könnyű nektek, képviselőknek! Mindent
ingyen hajjálnak utánatok. Szervusz! Szerencsés utat.

KÉT SZEKÉR ÖREGASSZONY

(Egy adoma 1843-ból)

Kékkőben történt, de régen már.

A Balassák laktak ott kevély várukban, a Balassák pedig
kemény gyerekek voltak, s igen sok kiváltságot csikartak ki
maguknak. Még azt is, hogy a székvárosukban nem szabad
zsidónak lakni.

És a Balassák mégis elpusztultak, pedig ki sem mozdul-
tak piciny székvárosukból, s még zsidó sem kellett nekik hozzá.

Hanem nagy udvart tartottak. Maga az öreg Balassa
nem tudott egyetlen egy nyelvet sem jól, csak tótul. Hova
mozdult volna hát ki szégyenszemre?

Ott élt vidáman, bár a maga módja szerint. Egy barbár fejedelem él csak úgy. Mikor ebédhez ült, kilenc ágyúból lőttek a várfokon, mikor vacsorához, háromszor.

Nagy banderiumot tartott százhusz-száznegyven emberből állót. — Mindenféle mesteremberei voltak a rézöntőtől kezdve egész a gombkötőig, s ezek mind komencióra fogadva. Egy amfiteátrum alakú épületet emelt a várudvaron. Ez volt a táncterem. S ebben mindennap bál volt ebéd után. Bál, de nők nélkül. A nagyúr összehitta a cselédeit, kedvelt parasztjait a városkából és ott keringtek, ugráltak, mint a kosok egész éjfélig zeneszóra egy óriási oszlop körül. Ő maga táncolt köztük a legnagyobb animóval.

A nagyúrnak ott lent a fellegvár alatt saját külön szolgabíró, csendbiztost, pandúrokat is tartott a nemes vármegye — de ezek már, ti. a szolgabíró és csendbiztos, nagyon is művelt emberek voltak neki, nemigen szeretett velök érintkezni, hanem volt egy óriási hangcsöve, azon át kiabált nekik lefelé a várfokról, ha valamely szeszélyes kívánsága vala.

Lőn, hogy a híres báli teremnek nagyon megromlott a talaja egy napon. A patkós csizmasarkak szörnyen elék-telenítették. A nagyúr elhatározta egy délelőtt, hogy behinti apró kavicssal.

Lekiáltott hát a hangcsövén:

— Hej szolgabíró, csendbiztos! Hozzanak fel még ma két nagy szekér murvát. — Murvának hívják a kavicsot azon a vidéken.

A »murva« szó végig süvített a horizonon. A szolgabíró alulról intett a fejével, hogy megértette, s azután hozzálátott az oligarcha parancsának teljesítéséhez.

Hívatja nyomban az előljáróságot. Ijedten összeszaladnak a falusi primipilusok.

— Mi baj van?

— Hát bizony nagy baj van. A méltóságos úrnak *két szekér asszonyt* kell beszállítanunk ma.

— Két szekér asszonyt? — hebegé elsápadtan a bíró. (Neki magának is csinos felesége volt.)

— Annak meg kell lenni nyomban, mert különben ötven bot. — Hallották kedtek?

A hír gyorsan futott végig a falun, nagy rémületet keltve a férjek s itt-ott — meglehet — az asszonyok között is. Akinek szép leánya, menyecskéje volt, dugta ahova lehetett, pincékbe, kamrákba. Sok elmenekült a szőlők alá a borházakba.

A szegény bíró végre is mit tudott csinálni ily viszonyok közt. Kivetette, mint a forspontot, minden telek után egy asszonyt. Hetven egész telekből áll a szegényes hegyi városka, tehát éppen hetven asszony lesz. Két szénás szekéren jól, mutatósan elhelyezve, egészen tisztességes szállítmány lesz. A méltóságos úrnak nem lehet semmi kifogása.

Azonban voltak negyedtelkes gazdák. Ilyen család négy ad egy asszonyt. Ezek hadd igazítsák el maguk közt.

Két szénás szekér elé ökröt fogtak, mindenikre felült egy kocsi, egy polgár és megyei hajdú, s úgy álltak meg sorba a kezökben levő reparticionális liszta szerint a házak előtt.

Természetes, hogy minden gazda a família azon asszonyi állatját áldozta fel, amely legkevesebbet ért otthon, s melyet legkevesebb bánat és könny kísért sajátságos útjára.

Mentegetőzve jöttek ki, nagyanyjukat, anyósaikat kikísérve a parasztok.

— Szívesen adnánk mást . . de nincs . . a fiatal asszonyok künn vannak a mezei munkánál, haza se jönnek ma. Azért hát fogadják szívesen kigyelmetek azt, ami telik.

S ha a szép szó nem használt, egy-egy húszast sem sajnáltak odanyomni a parancsnokló hajdú markába.

Egyszóval hetven vén asszony ült a két hosszú szekéren, mikor a kanyargós hegyi úton nagy zsvaj és sikoltozások között a vár felé húzta őket nagy türelemmel a négy-négy szép fehér ökör.

Az utolsó szekér után maga a szolgabíró ügetett lóháton.

Mikor a menet beért a várudvarra, kiszaladt Balassa az ambitusra, s összecsapta a két kezét ijedten.

— Spektábilis! — hebegé a szolgabíróhoz. — Mi legyen ez?

— Bocsánatot kérek, méltóságos uram, de nem kaptunk szebbeket . . .

— Kit, mit? Megbolondult kend, spektábilis?

— Hát kérem alássan, hiszen azt tetszett parancsolni . . .

— Én?

— Igenis...! Egy szóval se tetszett említeni, hogy szépek legyenek.

Az öreg báró elérte most a tévedés okát, s elkezdett szívből kacagni.

— Nem asszonyokat kértem, balgák kendtek, hanem kavicsokat, de ha már itt vannak, isten neki, tartsunk nekik egy bált legalább.

Míg a vén asszonyok bálja tartott fenn a várban, azalatt lenn a kékköviék közt elterjedt a félreértés híre — minélfogva népgyűlés jött össze, melyben elhatározták, menjen fel egy deputáció Balassához nyomban, hogy ha már így van, hát csak tartsa ott az asszonyokat, neki ajándékozzák.

... Mert hát az egész városból mind ott voltak az *anyósok*.

A TORKOS FIÚ

(Eredeti népmese)

Volt egyszer egy szegény asszony s annak igen együgyű és torkos fia. A szegény asszonynak volt egy kecskéje is, melyet fejt, de annak a tejét mindig megitta a torkos kamasz, mert már nem volt mai gyerek, jóformán katona sorban állott.

Anyja eleget korholta, pirongatta, de csak nem használt semmit. Ő folyton megitta anyja elől a tejet, annak szegénynek nem jutott sem reggelire, sem uzsonnára. S valahányszor nagyokat húzott a köcsögből, mindig megbosszantotta az édesanyját.

— Ez a mi kecskénk olyan kevés tejet ad. Mért nem vesz édesanyám még egy kecskét?

Nem volt neki elég a tej, mert aki torkos, annak semmi sem elég.

Hanem egyszer csúfosan megjárta. Anyja éppen nem volt otthon, átsuhant a szomszédék kecskéjéhez, kifejte a tejet és megitta, azután az itthoni tejet is felhörpintette. Szörnyen megfájdult a gyomra. Mintha az ördög kaparta volna a tíz körmével belülről.

Lefeküdt az eperfa alá a ház előtt, és ott jajgatott siralmasan.

Arra megy a falu bábája, kérdi tőle:

— Mi bajod van, te pákosztás Jancsi?

Az apró gentry és a nép c. kötet első kiadásának borítólapja

— Jaj jaj jaj! Sok kecsketejet ittam, nénémasszony, fájdalemakat érzek tőle.

— Az bizony nagy baj — mondá a falu bábája. — A múltkor is az történt innen a hetedik faluban, egy ember annyi kecsketejet ivott, hogy egy gödölyét szült tőle.

Megijedt erre a mi Jánosunk, hol elsápadt, hol elpirult erre a gondolatra. Oh, ez a rettenetes nagy szégyen! Ő azt nem élné túl, ha megtörténnék. Ő bizony inkább elbujdosik a világba. Legalább idegen emberek közt érje a szörnyű csúfság!

El is bujosott legott, s ment, mendegélt réteken erdőkön körösztüln. A hó csikorgott a lábai alatt, a zúzmara megfogta haját, szemöldjeit, de ő ezt mind nem érezte, mert a hideg nem csípte olyan nagyon, mint a gyomra.

Az egyik erdő szélén egy csizmát talált. Már homályosodni kezdett. Szürke felhők leültek a hegyekre. Az esti félvilágosságban nem vette észre, hogy a talált kordován csizmákban benne vannak a lábak is, úgy, ahogy valamelyik torkos farkas bennhagyta, mikor az embert megette belőlük. Vállára vette a csizmákat s valamivel vígábban ügetett, mert gyertyafényt is látott nem messze: ott legalább szállást kérhet éjszakára.

Egyenesen a fénynek tartott, és egy házikóhoz ért. Egy galambósz öreg ember lakott ott egy szelíd képű anyókéval.

— Fáradt utas vagyok — köszöntött be az öregekhez —, nem adnának szállást reggelig.

Az ősz gazda a kezén fogta nyájasan, a vén anyóka pedig ráncos kezeit dörzsölte örömeiben, s mind a ketten rámosolyogtak.

— Szívesen, édes fiam. Gyere be, pihenj meg, kedved szerint. Éppen kenyeret sütöttünk, meleg az első szoba.

A szegény fáradt fiú alig bírt már bevánszorogni, mert a gyomorfájás is bántotta, egészen odavolt. Megköszönte szépen a kínált vacsorát. »Ne is fáradjanak kigyelmetek. Én nem ehetném. Nagyobb szükségem van nekem most egy kis üdítő álomra.«

— No, hát akkor aludj édes fiam — mondták a szíves öregek, s lábujjhegyen tipegve jártak a szobában, hogy ne zavarják.

Jancsi kikereste magának a legjobb helyet a meleg kemen-ce előtt. Csak egy kis pokrócot kért. A talált csizmákat pedig

letette a feje alá párnának, s olyan édesdeden elaludt rajtuk, hogy azt ugyan fel nem költötte volna az ágyúdörgés sem.

Annál kevésbé az öreg gazda, ki egyszer éjjel bement hozzá egy lámpással. Mert az történt az éjjel, hogy az öregeknek egy kecskéje megellett ott künn a szinkében, de a kis gödölye nagyon didergett. A szinke hasadékán át besívított a szél, mintha a gödölyének dalolna, de az annak nem tetszett.

Az anyóka, aki szinte felkelt megnézni az új gödölyét, azt mondta a férjének gondolkozva, rángatva jobbra-balra szép, bodros főkötőjét.

— Kedves öregecském, megfagy az a kis állat itt reggelig. Vidd be az első szobába, ahol a vendégünk alszik, a melegre. Ott majd meglevenedik szegényke!

Azért ment hát be az öreg apó éjfélkor, hogy a gödölyét oda tegye a vendég mellé, a pokróc egyik csücskére.

Hajnalban ébredett fel a mi Jánosunk könnyedén, egészségesen; minden fájdalmát elvette az édes álom, hanem elrémülve kiáltott fel, amint megpillantotta maga mellett a kis gödölyét, mely mekegett és nyájasan mereszté reá szemeit.

— Megtörtént! Hát megtörtént!

Nosza, be se várta a reggelt, kiosont a szobából, s futott tüskön-bokron keresztül az iszonyú széken elöl.

Reggel, mikor az atyus és az anyóka beléptek, hogy a vendégnek reggelit vigyenek be, összecapták a kezeiket ijedtökben. A vendég nem volt sehol. Csak a csizmái heverték ott s azokban a lábaiból egy-egy darab.

— Az átkozott gödölye megette a vendégünket öregecském .. — szólt az öregasszony könnyezve.

— Úgy van — bólogatott a fejével szomorúan az atyus.

— Ez egy rettenetes gödölye. Teringette, ezt a gödölyét agyon kell ütni.

Az anyóka behozta a szekercét, s a kis gödölyét agyonütötték ártatlanul.

A félkegyelmű Jancsi pedig addig futott, míg egyszer csak megint otthon találta magát az anyjánál. Elmondta, hogy mint járt, s azóta sohasem ivott többé kecsketejet, sem nem volt torkos semmiben.

ÚT A PISZTOLYCSŐIG

Egy hivatalnok, különben jó ismerősöm, öngyilkos lett. A lapok napokig tárgyalták ezt a szomorú esetet. Éppen szélcsendes idő volt akkor.

Mert ha nincs szélcsendes idő, akkor nem ér semmit.

Az emberek gyorsan özönlenek el minden pályát, amelyen valami nevet lehet szerezni. Már az öngyilkosság se pálya!

Az újságok, mondom, mohón közöltek minden fölhajszolt részletet. És az öngyilkosság — esemény lett.

A riporterek lihegve futkároztak reggeltől estig minden irányban, amerre a halál valami szálakat hagyott.

Kövérébb betűk adták tudtára reggelenkint az olvasóknak mindazt, ami kapcsolatban volt a szerencsétlen férfiúval, mint más egyebet. S a betűkben mindenki jobban szereti a kövéret.

Leírták a vért, mely a szoba padlóján szétfreccsent, a revolvért, azt is, hogy kitől kölcsönözte, előttünk álltak az öngyilkossági okok is, de természetesen olyanfomán, mint egy tégely, amelyben festék van, de e festékbe minden percben új-új különböző színű festéket kevernek. Ki tudná hát megállapítani, egészen határozottan, hogy milyen színű az? S ki tudja milyenné válik, mire a többi hiányzó ingrediencia is belevegyül?

Hogy mi egy öngyilkosságnak az oka... miképp jön odáig a lélek, hogy kihámozza magát erőszakosan a testből, azt nehéz egész igazán eltalálni az újságíróknak is — pedig az már csak ért mindenhez.

Az én ismerősöm az öreg Hortinénál lakott. Úgy hallom, nem fizetett pontosan. Fizetése le volt foglalva — ezt már a lapokban olvastam.

Igen, de hát 'iszen sok embernek van a fizetése lefoglalva. Ha az mind főbe akarná magát lőni, akinek a fizetését lefoglalják — nem lehetne bálákat tartani esztendőre.

Az az egy konstataált tény volt, hogy úgynevezett »rossz anyagi körülmények« vitték a halál elé: hanem mi volt a lelki processzus, ez volna érdekes a pszichológusnak.

Én azonban véletlenül csak nemzetgazdász vagyok. Nekem az kellene, hogyan, miért jutott ily desperátus viszo-

nyok közé ez az én Pálom, aki higgadt, szelíd, okos ember volt egész életében.

Hiszen sohasem voltak pazar hajlamai . . . spekulatív szellem meg éppen nem volt, hogy vállalatokba bocsátkozott volna.

Egy nap hozzám jött az öreg Hortiné . . . valami pörös ügye volt az ügyvédi irodámban.

— Hát a szegény Pál meghalt! . . . Oh, ugyan ki hitte volna? Ugyan mondja csak . . .

— Nagyon megkárosított, tekintetes uram! Az volt a legszebb lakásom. De hogy is tudott arra vetemedni.

— Bizony, bizony . . .

— Hogy a legszebb szobámat vérezze be. Nem szép volt tőle, tekintetes uram. Hát nem mehetett volna másüvé? Mindig tisztességesen bántam vele. Ilyen kárt tenni, ilyen kárt!

— Ugyan mondja csak édes Hortiné, maga legjobban tudja — mi hozta ennyire a boldogtalant?

— Mi hozta? Hát mi hozta? Én mindjárt kinéztem belőle, hogy nem lehet más vége. Megjósoltam, tessék elhinni, a ház-mesterné a megmondhatója. Pedig jó, becsületes ember volt, az isten nyugosztalja . . . úgy szerettem, mintha a fiam lett volna.

Tarka gyapot kendőjével a szemeit kezdte törölgetni, s ideges fonnyadt ajka gyorsan mozogott, ami idős nőknél közeli sírásnak postája.

— Vett tán valamit észre korábban?

— Igenis, mindjárt, még két év előtt, mikor odajött lakni. Észrevettem, hogy tömérdek ember jár hozzá . . .

— Hitelezők?

— Nem biz az — hanem pajtások. »Ennyi pajtása van önnek, Pál úr?« — kérdém egyszer. »Ez még semmi — felelte nevetve. — Tavalgy unalomból összemarkoltam őket, hát úgy hozzávetőleg kiszült, hogy több mint ezer pertu pajtásom van az országban.« Ezt felelte nekem, úgy emlékszem most is még a hangjára is, mintha hallanám.

Eltört a mécses — Horti néni fuldokló zokogásba csapott át, majd nekibőszülve kiáltott fel, a kezeit összecsapva:

— Ezer ismerős, akivel az ember pertu van! Hát csak lehetetlen kérem, hogy az ember végre is főbe ne lője magát!

— Igaz — mondám mélyen elgondolkozva. — Az a »pertu« sokszor lesz »perdu«!

Ez volt egész életemben az egyetlen szójátékom. Bocsánatot kérek érte!

A SZÁLDOBOSI PAPP FAMILIA

Egy szomorú nemes asszony lakott a falunkban, névszerint özvegy Száldobosi Papp Józsefné.

Mikor kis fiú voltam, még élt, de csak mindössze egyszer láttam, mert ritkán jött ki a házából, melynek kapuja csukva volt mindig és zsalu leeresztve. Édesanyám jól ösmerhette, mert csak »Francka néni«-nek szólította. (Som Franciska volt a családi neve.)

Mondom, csak egyszer láttam Francka nénit, aznap, mikor először mentem el Rimaszombatba a latin iskolába. Anyám sorba elvitt búcsúzni a falusi nemes házakhoz: őhozza is. Egy nagy bőrszéken ült, jól emlékszem, pápaszem volt az orrán, vállain kis kockás kendő és igen gyakran köhögött.

— Végem van, öcsémasszony — szólt több ízben, s más szavakkal is mindig azt mondta, hogy meg fog halni. Igen elérzékenyedett, s egy történetet beszélt el anyámnak, miközben megsimogatta néhányszor a fejemet.

— Nekem is van egy fiam — szólt —, csakhogy nagyobb, bizony már nagyobb.

Mikor elmentünk, egy húszast csúsztatott a markomba.

Többet sohasem láttam. A húszast elköltöttem azóta — de a történet megmaradt.

— — — — —
Száldobosi Papp Józsefné régen, valamikor az inszurrekciós világban lehetett fiatal menyecske. Öreg emberek bevalása szerint igazi szépség. Ami most olajszerű ránc, az akkor igező fehérség volt s olyan sima, mint a márvány, a szemekben tűz, a természetben ruganyosság.

Úgy látszik, szegény szülőktől való volt. (Mi is a Som familia?) Száldobosi Papp József, mondják csakis a szépségeért

vette el, pedig származás és birtok szerint is a harmadik komposzesszor volt Mohorán.

S ha latoljuk . . . mégsem volt valami nagy »szerencse«, mert furcsa ember, van benne valami titokzatos, valami végzetzerű. Az arca szép férfias és mégis visszataszító. Már gyermekkorában is ott ült a gonosz vonás a két rőt szemöldöke felett. Pedig legalább csecsemő gyerekek olyan volt, mint a bárány, nem sírt az sohasem. Hej, erre is tudott egy borzalmas dolgot mondani az egykori dajkája, a vén Majgóné, azzal is halt meg, hogy a legizzóbb katlanná legyen a lelke, ha nem igaz, egyszer éjszakának idején elaludt a gyermek mellett: amikor úgy éjfél tájban felnyitotta a szemeit, két ördög ült a bölcsőnél, s felváltva ringatták a kis Száldobosi Papp Józsefet . . .

De ez, meglehet, csak képzelődés volt. Nem bolond az ördög, hogy gyerekeket ringasson, mikor nevelünk mi neki a magunk költségén eleget!

Nagyobb bizonyíték az ellene, hogy semmit sem úgy tett, ahogy a többi emberek; akivel beszélt, annak sohasem nézett a szemébe, senkit sem szeretett, s őt sem szeretete senki. Még a kutyák is beszaladtak előle az udvarokra, ha végigment az utcán. Semmi dolgát sem közölte senkivel, pedig untalan járt-kelt valamiben, de annak élő lélek nem lehetett tudója, hogy miben.

Ilyen volt már mint fiatal ember. Kész csoda, hogy úgy belebotlott abba a Som Franciskába.

Egész nap villámlott, mikor az esküvőjük volt. Egy a mennykövekből beütött a templommal szemben a nótárius csűrébe. (De igaz is, nagy szemtelenség, hogy lutheránus léte odaépítkezik a katolikus templomhoz.) Az égő csűr rémes világossággal öntötte el az oltárt, mikor ott állottak. Mégis csak elhebegte a holtomiglant a gyönyörű menyasszony. De az istennek a balkezevel volt dolga odaát — nem használhatta itt a jobb kezét.

Mikor haza hozta, jó négy lovon hozta, feldőltek az úton, azóta mindig sántított Papp József. Som Franciska is megütötte a kezét.

No, de meggyógyítják majd a mézes hetek . . . Hát talán meg is gyógyították. Egy szép asszony keze sohasem fájhat

úgy, hogy ne tudjon vele ölelni! Meglehet, boldogok voltak. Legalább sohasem panaszkodott sem az egyik, sem a másik . . . Hát minek csináljak én most nyolcvan esztendő múlva pletykát erről?

Úgy kívülről nézvést soha olyan szomorú udvarház, mint a Papp-porta, szarka elkerülte, még veréb sem szállott a nagy százados topolyafákra, amik előtte két sorban vetették árnyékukat s még az árnyék is olyan azon a gyepen, mintha egy másik árnyékre lenne terítve. Hanem éjjel aztán ahány bagoly volt a környéken, az mind oda járt huhogni az ősház zegzugaiba. Jól érezték ott magukat; kuvikmadarak körülropták őket, mintha udvarolnának nekik.

Félelmetes volt este elmenni a Papp-ház mellett. Az udvaron egy festett galambdúc állt — ott van ma is —, mert a fiatalasszony nem hozott magával arany-ezüst marhát, hanem hozott magával nemes lelket, szép arcot, nyúlánk termetet, tisztességes stafirungot (nem igaz, mintha csak két-két cihája lett volna a vánkosokra) és két fehér galambot, mert nagyon szerette a galambokat. Hanem a két fehér galambnak a fiai már sötét színűek voltak. A tyúkok, a libák, azok is mind fekete tollazatot viseltek a Papp-udvaron. Nem bírtak fehér állatot nevelni. S az a fekete udvar a fekete állatokkal olyan rémületes volt, mintha valami átok ülne minden kövecskéjén, az öreg eperfák fekete bogyoín.

Nem is éltek együtt egy egész esztendőt, mikor még egy madár repült ide: a gólya. Miklósának keresztelték a hozományát.

De már a keresztelőn nem volt otthon az apa . . . mert még egy madár szállt ide: a francia sas.

S ennek akkor olyan nagy volt a szárnya, mint egy felhő. Véreső volt arra, ahol az megrebbent.

Csak mi nem ijedtünk meg tőle. Mert mi már sokszor voltunk abban a szerencsés helyzetben, hogy nem fordulhatott a sorsunk rosszabbra, nézhettük a világ folyását hidegen. Megvan nekünk úgysis a kétfejű sasunk, így okoskodának a mieink, ha már most a francia találna felülkerekedni, hát az is sas, igaz, hogy csak egy feje van kettő helyett — de azért az egy fejért bizony isten nem érdemes nagy lármát csapni.

Az inszurgens hadak kelletlenül ültek fel a lóra. Kivált ezek a mohorai nemesek. Soha ennél lustább, hencegőbb népet. Mikor a parancsolat jött, huszonkettőt lehetett összehozni mindössze. Péchy Pál uram vezette őket, hogy majd Esztergomnál valahol hozzá csatlakozzanak a gróf Brunszvik fölkelőihez.

De ebből a huszonkettőből mindjárt Rétságnál beteg lett Veres Pál uram s hazafordult, Vácon Plachy Gergely, a legjobb kardforgató vitéz maradt el valahova. Azután is folyton szállingóztak haza különféle ürügyek alatt egyenkint — nem maradt ott igazi verekedőnek több kilencnél, név szerint Péchy Pál, Száldobosi Papp József, Bajom György, Nagy Márton, Kerekpály Imre, a földhöz ragadt bocskorosok közül meg Pély Barnabás, Kazy Ferenc, Mácsik János és Laczkó István. Azt beszélik, kölcsönzött lovon ment ez a legutolsó.

Sőt ezek közül is gyanúsan hamar jött meg Pély Barnabás, egy vasárnap délben a vén szürkén, a foltos dolmányban, s tűnődve poroszkált keresztül a falun, hol-hol megállva nézdegélni az udvarokon, hogy ugyan hol is lakott ő, még a hadjárat előtt?

— Nini, nini, a Pély Barnabás! — ösmerte meg Tóth Istók. — Hahó, öcsémuram, eltévesztette kegyelmed a házat! Hiszen arra balról van az atyja-ura portája!

Az ifjú Pély megrántotta a kantárt, s fennhéjázón szólt oda az öregnek, mintegy igazolásul:

— Hiszen nem káptalan a fejem, hogy minden apró ólra ráismerjek.

Pedig az imposztor még csak egy hónapja volt oda hazulról.

Hanem azért sokat tudott beszélni, lélekemelő vitézi dolgokat. Irtózatos csaták estek azóta, tömérdek vér folyt. Ma a történetírók nem tudnak ezekről, de hát hogy is tudhatnának, ha nem voltak ott.

Még a csaták hagyján, de az a legszörnyűbb, amit Száldobosi Papp Józsefről híresztelt: beállott, azt mondja, kémnek Napóleon császárhoz. Talál a természetéhez, de mégis csak rettenetes dolog, hogy egy nemes ember ennyire lealacsonyodjék. Föld kiveti csontját, be nem issza véréát az árulkodónak.

De hátha nem igaz? Csakhogy úgy vagy egy hó múltán, tizenhárom sabbal, Kerekpály Imre jött meg Győr alul, az is megerősítette, hogy de bizony igaz, Papp Józsefből spion lett, szabadon jár-kél a táborokban, de maga részéről azt hiszi, nem a Napóleon kéme, hanem első Ferencé. Egyébiránt tudják a pokolbeliek! Mert Papp József még spionnak is titokzatos.

A bécsi béke aztán nemsokára véget vetett a hadilábnak. A mohorai nemesség mind visszatért, egy sem esett el, csak Száldobosi Papp József maradt oda.

Mi lett belőle, hol van, tudni nem lehetett. Beszéltek mindenfélet. Nagy úr lett a király oldala mellett. Mások meg azt mondják, Napóleon vitte el magával. Némelyek Pozsonyban látták volna aranyos udvari öltözetben.

De rebesgették azt is, elbujdosott szégyenletében Lengyelországba.

— Nem is jön az vissza — szólt Bajom György —, de ne is jöjjön soha többé.

— Dehogy nem jön, dehogy — ellenveté Péchy Pál uram megvetőleg. — Az veszne el? Fogadjunk no, hogy visszajön.

Fogadtak is, Laczkó uram ütötte szét. Vajon kinek lesz igaza és kinek kívánja a szomorú özvegy, hogy igaza legyen?

Találgatták sokan, hanem arra ugyan egy lélek sem gondolt, hogy még úgy fordulhat, hogy igaza léssen mind a kettőnek.

Rá egy esztendőre, zimankós téli éjszakán, nagy fehér szekér jött a szügyi homokos úton Mohora felé. Két alak ült elől, egy, aki a lovakat hajtotta s mellette cifra hajdúruhában a másik. A kocsit egy nagy falka eb kísérte Szügytől, éktelen csaholással és vonításokkal.

— Csiba te, ne te! — kiabálta a kocsis s közéjük vágott az ostorával. — Hát illik ez, hé! Legyen aztán az ember ezek között keresztény.

— Hagyja el, kegyelmed, hátha több eszük van nálunknál. . . Mert mindig azt hallottam, hogy a kutya tudja legjobban megbecsülni az embert.

Lassan dőcögött a szekér, jó egy óra kellett, míg Mohorához értek. Alig hogy visszamaradtak a szügyi ebek, jöttek

átvenni a szerepet a mohoraiak s ezeknek mindig különb torka volt a szügyieknél — mert hosszabb lévén a falu, jobban kifejlődött a hangorgániumuk.

A szélső kis háznál világosság pislogott az ablakban. A hajdú leugrott megkérdezni:

— Hol van itt a Száldobosi Papp József portája?

Egy öreg asszony, ki bent zsoltárokat olvasott, össze-rezzent a Papp József névre.

— Ott lakik a templomon innen, a korcsmán túl — mondá fogvacogva —, csak menjenek egyenest, ha jó járatban való lelkek kegyelmetek!

A baglyok szétrebbentek nagy huhogva, mikor meg-zördültek a kerekék az ócska ház udvarán. Egy kuvik pedig ott szállott el a kocsis felett, ki fejcsóválva dörmögé:

— Ni! Ennek a gyalázatosnak ki mondta meg ugyan előre, hogy jövünk?

Aztán elkiáltotta magát:

— Hej, emberek! Ébredjetek! Ki van itthon...?

Majgóné, a legrégebb cseléd ocsúdott fel legelőbb — de már maga a nagyasszony is nyilván ébredezett, mert megvilágosodott az ablaka.

— Ki az, mi az? — szólt mogorván Majgóné. — Hagyjának békét most. Jöjjenek reggel, ha dolguk van.

— Nyissa ki az ajtót — sürgették. — Fel kell költeni a cselédeket.

— Nyitja bizony a piszi. Virrad még holnap is.

— Az urukat hoztuk! — kiáltott be a hajdú haragosan.

— Jézus Mária! — sikoltott fel Majgóné. — Megjött a nagyuram, megjött...

Csakhamar künn volt jóformán egy ingben, még kendőt se dobva a meztelen lapockacsontjaira, de már akkor a nagyasszony is jött rohanva.

— Hol van hát, hol? — s szemeit mohón hordozta körül az udvaron. — Tegyük bolonddá a nagyapjukat.

A hajdú lerántotta a fehér ponyvát a szekérről.

— Itt van ni, a koporsóban! Vegyük le kendtek.

Leírni nem merem azt a rémületet, a szép Papp Józsefné hogy lett halott-halvány, s mint omlott össze alétlan a folyosó köveire. Miképp emelték le az összefutott férficselédek lám-

pások fényénél a nehéz koporsót, hogy csikorgott a hó talpaik alatt kísértetiesen, s hogy kongott a kövezet, ropogott a padló alatta! (Mert nem lehetett vállon vinni, kötélén csúszatták az ebédlőbe.)

Reggelre lázban volt az egész falu. Nagy események nagy mozgást idéznek elő. A parasztasszonyok otthagyták a dagasztó teknőt, a nemesekben pedig felébresztette a kíváncsiság a részvétet (mert ezek ketten egy szobában hálnak), csoportosan tódultak a Papp-udvarra s onnan a nyitott ebédlőbe.

Csakugyan igaz volt a hír: ott állt egy ravatalon a fekete diófa koporsó az ezüstveretű betűkkel: »Spectabilis Dominus Josephus Papp de Száldobos«.

De hát hogy jutott ide? Hol halt meg? Miben halt meg? Ki küldte ideig? Még a holta után is titokzatos.

Nagy tisztességgel jött a teste. Vármegye embere kísérte. De honnan? Egyik vármegye a másiktól kapta a instrukciót, hogy kísértesse Száldobosi Papp József testét megint a szomszéd vármegyéig. De hogy hol kezdődött, s kitől jött a legelső parancs? Csodálatos homály ül a koporsóján.

Másnap délelőttre volt a temetés. Majgóné a torra sütött-főzött, kántor búcsúztatót komponált, szabó a nagyasszony gyászruháját varrta, piktör a címereket festette.

Mindenkinek volt valami dolga, csak magának nem az özvegyasszonynak.

Ott járt-kelt egyedül a szobában.

Nem sírt már. Valami hideg nyugalom látszott az arcán, valami dac.

Karjaiba vette a másfél éves Miklóskát, s mereven, hoszszan nézte kis fonnyadt arcát.

»Meghalt az apád«! — mondá.

A gyermek mosolygott. Talán értette!

Délután kétszer is megfordult az ebédlőben. Maga rakogatott el a ravatal körül mindent. Hogy megijedt attól a koporsótól, amikor hozták — most már föl sem veszi, mintha csak egy közönséges bútordarab lenne. Mégis csak gyalgó az ember!

Este, amint a kis Miklóst levetkőztette, eszébe jutott, hogy a gyermeket mégis be kellene vinni a terembe; illik,

talán kötelesség is. Se az élő nem fog tudni erről, sem a halott. De hátha mégis van valaki ott fönn, aki nézi az ilyeneket? Annak a kedvéért be kell vinni a gyereket.

Bevitte. A gyermek álmos volt már és sírt. Nem nézett a koporsóra, hanem az anyja keblére fordítá fejét, kis állacskáját annak a liliom vállára támasztotta.

A viaszgyertyák kísértetiesen lobogtak. Körös-körül a virágcserepek dús növényzete megperzselődve sercegett tőlük, kellemetlen szagot árasztva.

Pappné megfordította a gyermek fejét, hogy a koporsót nézze.

»Itt fekszik az apád, fiacskám!»

A gyermek nem akart odanézni, durcásan visszafordította a fejét.

De hát ott fekszik-e valóban?

Oh, hogy lüktettek a halántékai, mikor ez a gondolata született. Futó tűz, jéghideg nyargalt át az idegein egyszerre. És ugyan hogy fekszik ott? Levágott fejjel? Átlőtt mellel? Vagy nyitott szemekkel csendesen. Mert ki is fogta volna be a szemeit? Senki sem szerette.

Kifutott, gyermekét betette az ágyacskájába, aztán felkereste a Majgónét a konyhában.

— Kerítsen nekem hamar egy szekercét.

— Éppen van itt egy — de minek az a nagyasszonynak?

— Föl akarom vele feszíteni a koporsót.

— Dicsértessék a Jézus Krisztus! — kiáltá Majgóné elsápadva. — Csak nem tesz ilyet a nagyasszony?

— Hogyne tenném? Látni akarom az uramat. Kend is velem jön.

— Én? Hátha nekem adnák ezt a falut?

— Akkor hát magam megyek — szólt az úrasszony szilárdul, s bement, ahogy mondta, egyedül, a baltával és egy pici lámpával a kezében.

Odalépett a koporsóhoz, egy csöppet sem reszketett a keze, mikor a baltát bevájta, ahol a deszkák összeértek. Megreccsent a fedél a feszítésre, s engedni kezdett, amint féltetével ránehezedve lefelé nyomta a balta nyelét, majd egyszerre fölszakadt, s rémletes robajjal újra lecsapódott.

De most már könnyen fölemelheti a kezével is. Meg kell lenni. Látni akarja. Amit egyszer egy asszony a fejébe vesz! Fölemelte a fedelet.

Egy üvegtábla ki volt verve az ebédlő ablakán. Vihar támadt künn e pillanatban, s üvöltve csapódott be a nyíláson. A fáklyák mind kialudtak egyszerre. Elfújta az ördög. Mindig az segített Papp Józsefnek!

De a kis lámpa fölött nem volt hatalma, azt ő tartotta a kezében. Annak a fénye megvilágította neki a koporsó belsejét.

Sápadtan tért vissza, ábrázatából kikelve, de volt ereje előbb még vissza is szegezni a fedelet.

— Látta a nagyasszonyom? — suttogetta Majgóné fontoskodva.

— Láttam. Vesse meg hamar az ágyamat, lefekszem, fázom.

Vacogott a foga, halántékain hideg veríték pergett alá. Egész éjjel láz gyötörte és félrebeszélte. Vagy hogy csak úgy látszott, mert talán igazat beszélt.

Másnap megvolt a temetés úri tisztességgel. Sok nemes famíliák egybegyűltenek a környékről. Nem történt egyéb-iránt semmi különös, ha csak azt nem vesszük, hogy a címereket, melyek ott röpködtek a koporsó két végén, útközben letépte a szél, s az egyiket odapaskolta a Veresék pajtájához. De iszen, keresztények, van valami megfoghatatlan a természetben!

Bekaparták biz azt, lelkéről nem szólok, hanem a teste a földé lett — míg ellenben özvegye itt maradt a világnak, mert még világra való lett volna.

Alighogy az egyik gyászruháját elkoptatta, senki sem várta már, hogy még varrat egyet, megtelt a szomorú udvarház kérőkkel, de csak rendre kosarat kapott mindenik. Pedig olyan is volt, aki négy lovon jött.

Igaz, hogy sohasem nézett ki olyan jól, mint özvegyeége óta: idomai megteltek, a képe egy kicsit meghosszabbodott. Merészség az időtől, hogy beáll szépítő szernek, mikor pedig ellenkező a tiszte.

Tűnődött a környék, mi lehet az oka? Hát senkit sem szeret? Egy csöpp szív sem volna benne? Mire vár? Miben telik kedve, ugyan miben?

Végre is a hetyke Pély Barnabás talált mentséget a viselkedésére sok fejtörés után.

— Oh, én bolond fejem! Az a szegény asszony alkalmasint engem vár.

Olyan természetes, olyan egyszerű volt ez a hiú kurta-nemes előtt, hogy igazán csodálkozott rajta, miképp lehetett ezt előbb ki nem találni.

Egy vasárnap délben felöltötte ünneplő dolmányát, hadi fringiját felkötötte, s beállított kérőnek — mert szép is az asszony, csinos a birtok, beteges a Miklós fiú.

De bizony nem járt szerencsével, pedig daliás alak volt, hatalmas vállakkal, szép diószínű bajusszal, villogó fekete szemekkel. Pappné megköszönte az érdeklődést, elfogadta a muskátli-bokrétáját, de nem tűzte sem a hajába, sem a keblére (az a remény volna, ez meg már ígéret), hanem csak a pohárba tette illedelmesen, friss vizet töltvén abba s így szólt szóról szóra, lesütött szemekkel, búvánatos hangon: »Nem mehetek hozzá senkihez. Nem lehet, nem szabad.«

Restellte Pély.. hogyne restellte volna! Agyon volt ezzel ütve örökre. Hogy fog ő most emberek közé menni, ő a »mocsok nélküli nemes«, akit, saját állítása szerint, kard eddig le nem győzött, asszony le nem nézett?

De mi is lehet oka, teremtő istenem, hogy senkihez sem mehet hozzá?

Nem lehet, nem szabad! Ki tilthatja azt meg? Hiszen csak tőle függne, ha akarná!...

Öregasszonyok megoldták: Az ördöggel cimborált a néhai, annak engedte át kontraktusban a nejét. Úgy, úgy, Száldobosi Papp Józsefné az ördög felesége most! Minden éjjélkor eljön hozzá a kulcslyukon át, mikor a nagy topolyafák első kakas-kukorékoláskor összrázakódnak, mintha sóhajtoznának...

Volt benne valami. Csakugyan ott alkalmatlanokodott nála minduntalan az ördög: az emlékezet. Azonkívül bezárva, egyedül élt házában.

Nem jött oda be más, csak az esztendő. Emberekkel ritkán jött össze, s akkor is hallgatag maradt, férjét sohasem emlegette. Mindene a fia volt. Az a szomorú, szelíd fiúcska, kinek arcán valami végzetszerű köd ült. Úgy nézett ki, mint

egy kis aggastyán. Tizenkét éves korában ősz hajszálak voltak a fején.

Otthon nevelte az anyja maga mellett, soha nem játszott, nem nevetett. Egyszer mint már süldő ifjú átment Veres Péter uraimékhoz, s ott megpillantván a tekintetes asszony ruhakelméit az ágyon, ösztönszerűleg morzsolgatta ujjával. »Nagyon finom«, mondá. Kerekpályéknál a kisasszonyok kérdezték más ízben, hogy mivel tölti napjait: »Annyi, de annyi bajunk van az új szakácsnéval, hogy ki sem mondhatom — sopánkodék asszonyosan —, mindent meg kell neki mutatni és semmi sem áll a kezeügyében.«

Hát ilyennek kell lenni egy fiúnak? Oh, oh! Annyira szeretted az anyját, hogy — leánya lett neki!

Maga is belátta ezt a nagyasszony, s húszéves korában elküldte a burkusországi univerzitásokra. Hadd ragadjon ott rá egy kis élet!

De a nagyasszonyt tönkretette ez a válás! Azóta mind jobban-jobban hanyatlott egészségben s egész természete átváltozott. Az embereket felkereste és csacska lett. Fiáról beszélt velök. Miklós levelet írt minden hónapban pontosan. Az elátkozott ház úrnője mindig idegesen, türelmetlenül várta e leveleket s mikor már maga elolvasta százszor, elhurcolta sorba a nemesi famíliákhoz eldicsekedni: »Milyen víg! Milyen eleven!« Minden levélből azt olvasta ki. Mennyi, de mennyi élet ragad rá!

Úgy látszik, mintha az esze is gyengülni kezdett volna. Fantasztikus dolgokat fecsegett össze, hogy az embernek hajszála meredezett tőlük. Veresnének egyszer azt mondta: »Hogy mért nem mentem férjhez, húgomasszony? Mert megnéztem a férjem koporsóját, s nem volt benne egyéb, csak kövek és szalma.«

Másoknak is elmondta ezt bizalmasan: »Féltem, hogy visszajöhet . . ez a nagy titok nyomta a lelkemet, ez a borzasztó homály szorította össze a szívemet. Féltem, hogy visszajöhet, néha reméltem, hogy visszajön, de mindig szégyelltem, hogy meg nem halt.«

Az emberek kételkedőleg rázták fejüket, de nem mertek ellentmondani. Ha más beszél, könnyen elhiszik, mert mindent könnyen elhisznek, ami nem valószínű, de mert maga

beszélte, mindössze szánakozólag összenéztek: »Elvesztette biz az szegény az eszét is!«

Aminthogy csakugyan megfogytakozék elméje is a testi erejével. Úgy tavasz felé, mikor a rózsák kezdtek nyílni, lefeküdt és sohasem kelt fel többé. Betegsége alatt mindennap más-más badarságot gondolt ki, víziói voltak, hogy férje künn él valahol messze országban. Két kis pajkos leány szaladgál a kertben, ő maga pedig a feleségével üldögél az ambituson. De milyen kedvesek azok a leánykák, s mennyire hasonlítanak Miklóshoz . . . Máskor meg, különösen borús napokon, rémes képeket rajzolt fantáziája. Férje testét négy felé vágatá a haragos császár, de azután megijedt tettétől, hátha számon kéri tőle Száldobosít — s útnak indított egy hamis koporsót. Künn az ablak alatt órákig dübörögtek a koporsónak kerekei — mert kerekeken járt.

Ismerősei, ápolói vigasztalták, csittítgatták ilyenkor: »Ugyan, ugyan, ne képzelődjék, húgomasszony! Verje ki a fejéből, kedves sógorasszony. Ott nyugoszik a maga ura a puha földben, istennek az ő hírével és tudásával. Nyugodjék is békében. Oda jutunk lassan mindnyájan.«

Napról napra rosszabbul lett, úgyhogy Pély Barnabás uram és Veresné asszonyom jónak ítélték híradással lenni a burkus nagyvárosba, Berlinbe Száldobosi Papp Miklósnak, hogy órát, napot nem mulasztván, haza igyekezzék, mert már így is vagy látja többé, vagy se az édesanyját.

Rá egy hétre már maga Pappné is sürgette, hívják haza a fiát.

— Itt lesz. Már írtunk neki. Holnap vagy holnapután itt lesz.

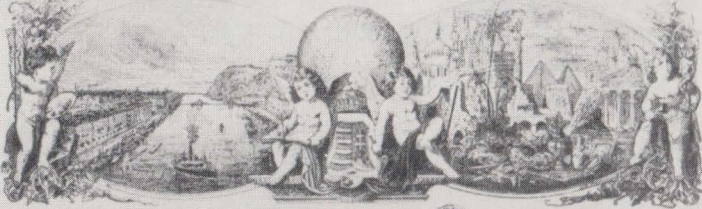
De nap nap után múlt, s Miklós még mindig nem jött. Tán meg is halt volna, egészen elfogyott az életereje, hanem fenntartotta a várakozás. Pedig már jobb volna szegénynek, ha pihenne.

Duzzogott Pély uram, Veresné pedig búsult az elmaradásán. Innen-onnan egy hónapja már, ahogy tudósították; azóta itt lehetne a tengerentúlról is. Végre nagysokára levél jött Miklóstól. Pély bontotta fel izgatottan:

»Kedves mamácskám, én hála istennek egészséges vagyok« . . .

MAGYARORSZÁG ES A NAGYVILÁG

KIADÁS: DÍJA
 Hétvenéves a **Magyarországi Hírlap** kiadása. Alkotója: T. Széchenyi István. Szerkesztő: J. P. Papp. Főszerkesztő: J. P. Papp. Adószám: 1000. Hely: Pest, Magyarországi Hírlap Rt. Alapítva: 1811. Ár: 1000. Hely: Pest, Magyarországi Hírlap Rt. Alapítva: 1811. Ár: 1000.

XX. ÉVFOLYAM. 39. SZÁM.
 Budapest, 1883. szeptember 30. Hely: Budapest, Magyarországi Hírlap Rt. Alapítva: 1811. Ár: 1000.

BERESENKÉI VADGA
 A Magyarországi Hírlap Rt. Alapítva: 1811. Ár: 1000.

A szaldobosi Papp familia.

Először az Magyarországi Hírlapban.

Egy szaldobosi Papp család története a Magyarországi Hírlapban. A család története a Magyarországi Hírlapban. A család története a Magyarországi Hírlapban.

A család története a Magyarországi Hírlapban. A család története a Magyarországi Hírlapban. A család története a Magyarországi Hírlapban.

A Szaldobosi Papp familia c. elbeszélés részlete a Magyarországi Hírlapban 1883. szeptember 30-án.

nyom-
hetett
szinte
csak?
nyújas
öcsém

nyari delutan, bundában?) mindig jobban-jobbán
fujt, míg egyszer csak aláhanyatlott kopasz feje
s ránczos szemhéja lecsukódott az örökön mo-
solygó szemekre; elnyomta a buzgóság.

Csak a piktor szava rezzentette fel egy jó
óra múlva.

rátom

a be-
te, ha
ok jó

i.
zékét.
i ma-

u, ma-
se jó.
y meg-
y ina-
kitölt-

ankod-
temre
t: hát
belite-
lágón,
e nem
, hogy
na már
, mert
aester-
teli az
öcsém
t? Hát

Filesik István.

— Megvan már Filesik ur!

Kiváncsian futottam a képhez, bár csak
vázlatban volt, de mégis meg lehetett ismerni
az öreget: különösen a szemkifejezése van el-
találva.

— Olyan itt Filesik bácsi, mint egy nádor-
ispán!

— Hát iszen, hogy iszen... — Motyogta az

Dörre Tivadar illusztrációja a *Látogatás egyik alakomnál c.*
elbeszéléshez

— Nem arról van most itt a szó — toporzékolt dühösen Pélly, majd fejét csóválta, hogy odább nem emlékezik anyja betegségéről, sem a hazajöveteli szándékáról, mintha semmi sem történt volna.

Nosza, hamar még egy levelet, de már ebben megnyomta a tollat derekasan. Arra sem érkezett válasz csak egy hónap múlva, éppen aznap délben, mikor a nagyasszony halva feküdt.

Abban a levélben sem volt anyja betegségéről említés, az is úgy kezdődött: »Kedves mamácskám, én hála istennek egészséges vagyok.«

Hanem iszen egészséges volt már a nagyasszony is. Másnap beemelték testét a Száldobosi-kriptába, s akkor így szólt a temetésen Pélly uram:

— Nézzük meg, emberek, mi igaz van abban, amit a szegény megboldogult mesélgetett.

Hát biz az igaz volt egészen. Száldobosi Papp József nem feküdt ott a koporsóban, hanem csak kövek voltak benne.

... Ezek a kövek nyomták a szegény asszony lelkét huszonkét esztendeig.

— No, már ezt nem hagyom ennyibe — szörnyülködék Pélly Barnabás, mikor hazafelé szállingóztak a temetőből... — Nagy eset ez.. rettentő eset!

— No, bizony — ellenveté Kerekpály Imre. — Hát megcsalta a feleségét, ennyi az egész. Vagy meglehet, Bécsben sikkasztották el valami módon.

— De nem addig van az, spektábilis — mordult fel Pélly uram méltatlankodva. — Hát az én becsületesem semmi? Mert ha ő most itt fekszik a gonosz csontjainval, tudja-e azt a spektábilis, hogy akkor én nem kaptam volna kosarat?

— Igaz — szólt közbe Bajom György —, kegyelmeden esett violencia.

— De nem hagyom. Nem én. Ohó! Egy Pélly Barnabást nem lehet bolonddá tenni.

Hanem mert őt nevezte ki végső rendeletében gyámnak a nagyasszony, előbbre való dolga volt eligazítani az örököst. Még egy levelet menesztett Berlinbe, megírta belülről:

jöjjön átvenni a jószágát, ráírta kívülről: cito citissime. Megint csak nem felelt Száldobosi Miklós, csak egy hónap múlva, még pedig anyja titulusa alatt: »Kedves mamácskám, én egészséges vagyok . . .«

De már erre nem tudta, mit gondoljon Pély, s útra kelt legott Berlinbe, maga mellé vevén Laczkó István uramat.

Ott aztán kisült minden. Hetekig jártak utána, míg kinyomozhatták. Száldobosi Miklós jó régen nem élt már. Másfél év előtt agyonlőtte magát. A fátum készte rá talán, mely örökké a sarkában volt? Magában hordozta az átkos magot? Ki tudja! A diák pajtásai beszéltek, hogy egyszer egy öreg embert pillantott meg az utcán s elhalványodva, izgatottan kiáltott fel: »Ez az én apám !« A pajtásai csöndesítették: »Hogy volna ez a te apád, hisz magad monád, régen meghalt«, de Miklós utána szaladt az öregnek, és szóba állt vele. Azontúl eltűnedezett napokig, míg kedélyvilága egyre jobban borult. Készült a halálra, de senkinek se szólt.

Az utolsó előtti napon megírt vagy ötven levelet, s odaadta a leghívebb barátjának:

»Ezekből a levelekből — így szólt — minden harminc napban küldj el egyet az én kedves jó anyámnak.«

És a levelek jártak is egyre a szegény Száldobosinénak, ki váltig dicsekedett: Milyen víg! Mennyi élet ragadt rá! . . . Boldogtalan asszony, de csak különös is az élet folyása! . . . Volt egy eltemetett férje, aki még talán élt, s volt egy élő fia, aki már régen meghalt.

Hanem annak az élőnek majd utána megy Pély Barnabás uram okvetetlenül.

Be is adott, mihelyt hazaért, egy hosszú instanciát a vármegyéhez, hogy Száldobosi Papp József hollétét kipuhatólni, s annak utána érdeme szerint megbüntetni ne terheltesék, mivelhogy ez istentől elrugaszkodott sátánfajzat nemcsak a famíliának lőn tirannusa, nemcsak a halált szedte rá, aki azt hitte, hogy lekaszálta, nemcsak megcsúfolta az anyaszentegyházat, melynek a papja kiénekelte, hanem még az anyaföldet is megcsalta vala — koporsója üresen találtatván a mohorai temetőben, mire nézve testimoniumot tészen az egész falu.

A hatóság el is rendelte nyomban a vizsgálatot, annak kiderítésére, hogy ez nem igaz.

Azonban kiderülvén, hogy mégis igaz, meggondolkozott a tekintetes vármegye, s latba vetvén, hogy a holttestet akkoriban valami titkos parancsal szállították, azt a határozatot hozta (volt ám annak magához való esze), hogy ez ugyan nagyon érdekes történet — de nem tanácsos apróra tudni.

Mit tehetett most már Pélyly? S mit tehetek én? Nem kutatom, nem merem szólni tovább.

Engedelmeskedem a megyei végzésnek.

NAGY FAL, NAGY ÁRNYÉK

Egy jó barátommal, mikor még én is odahaza Szegeden voltam, sokszor disputálgattunk a rekonstrukciórul. Nem volt megelégedve semmivel, folyton zsörtölődött.

Először lassan építkeztek. »Nagy baj, az emberek szét-szélednek« — mondá. Akkor aztán elkezdett a város gyorsan épülni: »Hiba ez, a lakosság eladósodik!«

»Falu marad csak — jegyzé meg máskor sopánkodva —, mind apró házak!«

Jöttek erre a nagy paloták. »Ebből nem jó lesz, ezek a nagy házak mind megeszik a kis házakat!«

De apródonkint minden érve, kifogása összeomlott. Egy este künn ültünk nála az első emeleti erkélyen beszélgetve. Csak ketten voltunk, mert a fiatal barna asszonyka, aki az én nevemet viseli (ti. én gondoltam ki, milyenre magyarosítsa át a férje a magáét), nem volt otthon, csak a »kis bocsot« bízta ránk, hogy szem elől ne tévesszük, míg megjő, mert nagyon pajkos.

A hold szelíden világított. Nem volt sötét semmi, csak szürke, kivéven az óriási téglarakásokat a téren, mert ezek még éjjel is mosolyogva piroslanak a szegedi szemnek. A lát-határ hatalmas, barnáló épületfalakba vezetett mindenütt.

Csend volt, csak a gyermek dörömbözött, nagy köteke-désben lévén belül az erkélyajtó aranyos függönybojtjaival.

— Nos? — szóltam ingerkedve. — A nagy házak nem ették meg a kicsinyeket . . .

— Hiába gúnyolódik — felelte —, még mindég vannak nagy hiányok.

— Igen, mert nagy előnyök is vannak.

— Meglehet, de egyet nem pótol soha semmi.

— Ugyan mit?

— Mit ér, akármilyen nagy is, akármilyen szép is a város, ha elvesztette a karakterét, *régi arcával a régi lelkét?*

Megvallom, ezt a panaszt már sokszor hallottam azelőtt is Szegeden. Azóta is hallom. Soknak fáj. Még nekem is. Ezt már nem bírtam kiparírozni.

De nem is volt szükség, hogy feleljek, barátom élénken ugrik fel e pillanatban.

— Nini, a kis fiacskám odalenn! Gyuri! Gyurikám!

Meglepetve tekintünk hátra a szobába, hát csakugyan nincs ott többé a kis boc. No, szépen vigyáztunk rá! Hamar utána a pesztonkát! Leszökött a kujon az utcára, pedig még csak most tanult meg járni. Lassan meggömbülve lépkedett az úton egyenest a túlsó oldalra, kezeivel a levegőben kapkodva.

No, iszen megcsípi azt a pesztonka mindjárt! . . De míg Teca leért, azalatt egyszer csak a gyerek végképpen eltűnt a szemünk előtt.

— Nem látom sehol — szólt az apa elképedve. — Ön se látja?

— Én sem.

— Jaj, tán beesett valahova? — kiáltott ijedten.

— Nem esett biz az, hanem eltakarja az a nagy folt.

— Miféle folt? — hebegé.

— Hát az árnyék, amit oldalvást a nagy fal vet az útra.

Az árnyék miatt nem látszik.

S kevés vártatva túl az árnyékon, hol a hold uralkodott már, csakugyan kibukkant újra a Gyuri gyerek, fehér szoknyácskájában, hátára csúszott szalmakalapjával.

— Látom már, látom — szól az apa megkönnyebbülve.

— Megállj kis imposztor! Hogy megijedtem miatta . . .

— Én pedig sokért nem adom ezt a kis ijedtséget, mert kisütött benne az igazságom.

— Ugyan miben?

— Abban, hogy ne tessék felhánytorgatni a rekonstrukció hiányait. Hiszen láthatta, hogy *a nagy fal nagy árnyékot vet . . .*

— Elösmerem de . . .

— Hasztalan — a másik érve is megdőlt. Íme, az árnyék elnyelte egy darabig a fiúcskát, de a túlsó oldalon megint visszadta neki az *előbbi formáját*.

Ilyen együgyű történetekből lesz az ember okossá.

ÉDES VISSZAEMLEKEZÉSEK

Tekintetes bertényi Kapor István magy. kir. járásbíró, nekem kedves urambátyám és vér szerinti rokonom megolvastván tegnap reggel a »Pesti Hirlap«-ot, szokás szerint egész addig »Nyomattatott Budapesten Légrády testvéreknél«, olvasás közben ilyeneket dörmögött:

— Hüüm! Jobb szerettem volna, ha másképp van . . . de így is jó . . . Örökké senki sem élhet . . . De legjobb lett volna . . . Már megint Halmi árvák pénze. Nemezis! Dehogy Nemezis. Ostobaság . . .

— Nincs meglepődve, urambátyám? — szólítom meg az öreget. — Hát hogy szerette volna?

— Úgy? Hogy már mint én? Azt tartom, sehogy se. Nem lehet ezt a két dolgot elsimítani okosan. Hanem ami az én gusztusomat illeti . . . a legjobban azt szerettem volna . . . ha az öreg Schlossbergert lövik le Temesváron, ha Rosenberg költi el a csángó-pénzeket, s ha a kisasszony — teringette, öcsém . . . ha a kisasszonyt én magam veszem el. Én úgy igazítottam volna el, ha én lennék a sors.

— Hja persze — szoltam mosolyogva —, urambátyám mint afféle antiszemita így dirigálná a világot.

— Nem is úgy, mint a ti tárcáírótok — szolt letéve a lapot. — Nem tudom, hogy ki írta a mai tárcát, de nem egészen tökéletes ember.

— Hogy-hogy?

— Hát csak azért, mert ha már ott volt az égben, onnan kellett volna szólni tovább. Ha a komplikált házassági ügy-

darabot leküldik az égiek Trefortnak — hogy *siessen*; miért nem küldték le a Schlossberger nevét valamivel lejjebb, Luci-fernek, hogy tegye számításba, s csináltasson neki egy — *üstöt*.

— Az már igaz!

— Aztán nagyon is megijedt az a ti tárcaírótok — látszik, hogy buzgó keresztény lehet — humorizál rajta keserűen, hogy a zsidók már felülkerekedtek. Hohó! Még én nem látom ilyen fekete színben a világot. *Még velünk van a törvény!*

— A törvény? Hogyan? Hiszen a törvény legelőbb adta be a kulcsot, amikor kimondta az egyenlőséget.

— Lári-fári. A törvénynek csak minden tizedik szava áll. Fül kell hozzá, öcsém, aki meghallja. Érteni kell tudni, hogy mi miért van. Láttad-e már valamikor a Vasvári Kovács útvesztőjét?

— Hogyne láttam volna. Már egyszer benne el is tévedtem.

— Hát aztán hogy jöttél ki? Mert látom, hogy ott nem haltál?

— Ugrottam egyet.

— No, látod. Ilyenek ezek a paragrafusok. Az ember velök megy — de ha nem mehet, átugorja. Ez az egész. Mondok én nektek egy történetet a szolgabíró koromból.

— Szívesen hallgatom kedves urambátyámat.

*

Volt nekem egyszer egy kellemetlen esetem. Egy öreg zsidóról van szó. Neki különben még kellemetlenebb volt ez az eset.

Tudniillik nem akart vallani, hát jól megnáspágoltattam a hajdúmmal. Később se vallott, mert kisült róla, hogy ártatlan volt — hanem *a hajdúm kezét* nagyon érzékenyen vette — s keresetet indított ellenem.

Inkvirálták. Valamennyire ki is sült a dolog, de voltak gyengítő körülmények is.

Legélénkebben azt kérdezték tőlem, vettem-e fel a botütésekről jegyzőkönyvet?

— Biz én nem vettem — mondtam. Mert hát, hogy is vettem volna fel, ha meg se történt.

A királyi tábla erre azt ítélte, hogy *miután jegyzőkönyv nem vételett fel* — ez a dolog nem képez bírói aktust — s nem nevezhető hivatali hatalommal való visszaélésnek.

•

Hát ebből ilyen szépen mentem ki.

Hanem, mint tudod, a sógorom is szolgabíró volt.

Vele is megtörtént ez az eset. Hiszen úgy járt ez köztünk, mint valami lyukas garas.

A sógorom esete csak annyiban volt más, hogy ő egy fiatal zsidót botoztatott meg (az ok, tudod, közönyös) és a megbotoztatásról *jegyzőkönyvet is vett fel*.

— Szerencsétlen! — kiáltám, mikor elbeszélte a tényálladékat. — Minek vettél fel jegyzőkönyvet. Az fog megölni, ha feladnak.

Fel is adták. A vizsgálat körülbelül oly formán ment, mint énnálam.

Hanem az ítélet meg így szólt:

»Az eset nem képezhet hivatali visszaélést, csak tévedést, mert az eljáró szolgabíró *jegyzőkönyvben is megőrkítette eljárását.*«

... Kedves öcsém! Míg ilyen okos emberek és táblák vannak Magyarországon, addig én nem félttem az ősi virtust. Ne írkáljatek hát olyan rettenetes ijedten!

A GYARMATI VÁSÁR VAGY GYEREKET KÉREK KÖLCSÖN

Nagy sürgés-forgás van a mi falvainkban minden hétfőn reggel.

A szekerek ki vannak tolvá az udvarokra, kifelé igazított rudakkal. A boltosnál húsz-harminc kocsikenőcs-ládácska fogyott el hajnal óta.

Az országúton szekér szekeret ér sűrűn, közbül vagy útszélen gyalog mennek festői tarkaságban emberek és állatok. Tótok a messze falvakból, magyarok a környékről. A gyalogosok közt ritkák a menyecskék és hajadonok. Ezek felkérekednek a szekerekre. Hja, a tetszetős ábrázat nagy segítség útközben.

Az öregasszonyok rendszerint nehéz kosarak alatt görnyedeznek, melyekből csirkék piros tarajos feje, libák sárga csőre kandikál ki. Némelyik borjút, malacot hajt. Búsán ballagnak a szegény marhácskák, mintha éreznék, hogy vagy látják, vagy se azt az utat visszafelé. A kátyús helyeken érzékenyen huruttyolnak a kerekek, a kocsisok pedig szidják a vármegyét az útja miatt.

Ez az elevenség sehol sem ér véget, ameddig csak be lehet látni. Éles szem még messze a gyarmati szőlők alatt is megfigyelheti a vásári pezsgést, igaz, hogy kicsinyítve. Egy szürke szalag az egész s azon valami mozgó bogarak vagy rögök.

De mennyire izgalmas kép lesz ez estefelé!

A marhák az éhségtől bőgve jönnek, a szekeresek előzködve, megriadt lovak, árokba megült szekerek, kurjongató tótok a szekereken, kipirult arcú menyecskék, kik a férjük vagy szeretőjük aláhanyatlott fejét ölükben tartják. Itt-ott egy kendővel bekötött férfifej (gyaníthatni, miért), majd meg egy leesett női konty. (Hát iszen ennek is lehet valami oka.)

A falusi boltosnál megvetett portéka már a kocsikenőcs. A tej fogy most. Sorba jönnek apró tepsikkel és butykosokkal nagy sietve. Mert a meggyulladt gyomor türelmetlen.

De hisz ez csak estefelé lesz . . .

Most még reggel van. Jópál István uram, aki a feleségével, sógorával készül be a vásárra, s felvette az ünneplőt, végigszalad ostorral kezében a Templom utcán, s tele torokkal kiabálja:

— Gyereket kérek kölcsön! Kinek van egy gyereke?

A kiáltásra innen-onnan a kerítések és kapuk mögül szurtos női fejek bújnak elő (A mi gyerekünket már elvitték, komám uram!). S apró paraszt leánykák és buksi fejű fiúcskák szaladnak össze, a kis hidakra állva, melyek a porták előtt futó garádot nyergelik meg.

A gyermekek tündöklő arccal, sóvárgó szemekkel kínálják magukat.

— Engem vigyen . . Engem ! Jópál Pista bácsi, ültessen fel engem.

Jópál István uram szétnéz a rendelkezésére álló gyermekcsoporton, kik visítanak, kezeikkel, báránybőr sapkáikkal in-tegetnek, a leánykák kis kötényeiket kapcsolják le, s azokat lobogtatják, koszorúra befont barna fejecskéikre mutogatva: Nini, készen vagyok. Még varkocsom is van. Ide nézzen, Jópál bácsi !

Az aztán válogat bennök, mint az almában.

— Te szurtos vagy . . . Eredj be mosakodni. Te még kicsi vagy. Takarodj innen. Melyitek a legnagyobb, legerősebb? Gyere no, idébb, te selyma, hadd tapogassam meg a lapoc-kádat.

Egyszóval, kiválasztja a neki tetsző gyereket, kit irigykedve néznek a többiek. A kis arcukra felhő ül ki. Búsan húzódnak be az udvarokba. Míg a következő percben újra megjelenik valaki, aki gyereket kér kölcsön. Mindig több-több szekér indul ki az udvarokból, mindig több-több gyerek fogy el a faluból.

Déltájban már csak a csecsemők maradnak otthon, meg a rongyos árva porontyok.

És hétfőn aztán olyan szomorú a mi falunk azok nélkül a gyerekek nélkül.

Mintha a napfény se sütne, nem hallatszik csengő nevetés, nincs zöreje sehol, a lészákat nem tördeli senki, a baromfiak nem riadoznak, minden meg van halva.

A kutyák és a macskák hallgatagon járnak az udvarokon a méhek búsan döngnek a kertekben.

De hát hova lettek a gyerekek?

Várost látni mentek, nagy házakat, csodás fényességeket.

Pirosra festi arcukat az öröm, hogy ott lehetnek — az öregeknek pedig valóságos könnyebbség. Mert van, aki a lovak-ra és a szerszámra vigyáz, veszteg ülve a szekéren, míg a meglett férfiak, nők szerte csatangolnak a városban — hogy az ő arcuk is piros lehessen.

És az is lesz. A férfiaké a lacikonyhán, az asszonyoké a patikából.

AZ ÉN ELSŐ PRINCIPÁLISOM

Mikor az iskoláimat elvégeztem, apám hazavitt szolgabírónak . . . Az apám annak vitt haza, hanem a főispán nem tett meg, csak tiszteletbeli esküdtnek: aminek az igazi neve »szalma esküdt«.

De hát jó volt nekem ez a szalma titulus is — abban a korban, amikor minden széna, még a szalma is.

Nagy tisztelettel viseltetem a megye iránt, s ez mai napig sem halt ki belőlem. Ma is nagyobb úrnak tartom még a vicispányt, mint a minisztert, s ma is elszorul még a lélegzetem s szinte hallani vélem a föld dübörgését, ha egy alispán lépked el mellettem, már ti. egy igazi alispán, a régiékből való.

No, de nekem semmi közöm se volt az alispánhoz. Engem csak a szolgabíró mellé tettek. Nagy ember volt nekem az is. Arra gondolni se mertem, hogy én egy alispán mellé jussak valaha. Jobb azt messziről csodálni. Talán el is ájulnék, ha egyszer úgy bolondjában megszólítana.

A szolgabírói irodában mintegy három-négy tiszteletbeli esküdt volt még s néhány írnok meg a hajdú, aki nemcsak a pálcát kezelte odakünn a deres mellett, hanem a tollat is megbírta: vétjegyeket állítván ki vele. Mert kezdett már átöltözködni egy kicsit a bíraskodás mostani modern formájába. Legelőször is a nyakkendőt vette fel.

Az esküdt kollegák mind gyakorolt emberek voltak már, akik szuverén göggel, lenézőleg bántak velem, semmiben sem segítettek, s én ott botlottam, csütlöttem köztük gyámoltalanul, árván, összeszorult szívvel, elkeseredve a világ ellen.

Három napig nem történt velem semmi, a negyedik nap azonban az egyik öreg esküdt ráhágott a lábamra.

Ez volt a szerencsém.

— Bocsánatot kérek — mondtam halkán fölszisszenve.

— Nem tesz semmit, fiacskám — szólt az öreg esküdt és megsimogatta a fejemet. Azután a helyére ment, és sokkal nyersebben dünnyögé: »Mit ténfereg a lábam alatt«.

Majd nyakon fogta a lúdtollat (csak ő irt még lúdtollal az egész kancelláriában), de az nem fogott jól, minélfogva ráfordult a hajdúra:

— András, hozzon ide tollat!

Rozsdás fényű szemeit dühösen hordozta körül s rajtam állította meg. Én félénken húzódtam össze a tekintete alatt.

— Ennek az úrnak pedig miért nem állít egy asztalt? Micsoda rendetlenség az!

Milyen boldogság egy asztal! András csakugyan begurította. Kopott, rozzant jószág volt, a sorompócskái kitördelve, a zöld posztója kiszaggatva, s az egyik lába is erővel meg akart válni a megyei szolgálattól.

Hanem azért mégiscsak asztal volt az, a vármegye asztala, melyhez nagy tradíciók tapadnak.

Valaha tán a vicispánok írtak rajta! Az ezer meg ezer tintapecsétje mind megszólalt előttem, s kevély dolgokat mondott.

Aztán ennek az asztalnak az a nevezetessége, hogy tulajdonképp szék. Hiszen így írjuk: »megjelenvén bírói székünk előtt«.

Már ti. akik írják, mert nekem nem volt még semmi dolgom. Pedig, hogy égtem a vágytól, ott láthatni nevemet egy akta alatt: »t. esküdt«. Hányszor írtam le napjában így, de csak a makulatúra papirosra! S gyorsan kitörültem elpirulva, nehogy a többiek észrevegyék.

A szolgabíró, tekintetes Nicsy István uram, naponkint tízszer is kijött a szobájából, mert ő külön szobában tárgyalt és dolgozott, s az esküdtek a kész ítéleteket, végzéseket a szobájába vitték naponkint egyszer aláíratni.

Benézett gyakran a nagy kancelláriába, de engem nem vett észre.

Fenséges alak volt, tojásdad nemes arccal, nagy beszélő szemekkel, roppant úrias modorral. Legalább nekem úriának tetszett. Ilyennek képzeltem én a királyt, csak hogy hermelin palástnak kell még rajta lenni.

Fájt, hogy észre nem vett, óhajtottam, hogy bárcsak megszólítana; de mikor bejött és szétnézett, mégis össze-rezzentem . . . az ünnepélyes pillanat közeli eshetősége mégis megdobogtatta szívemet, eltölté félelemmel, s úgy meglapul-tam asztalomnál, hogy ismét elkerültem figyelmét.

»Majd holnap . . . talán holnap!« Holnap már bátrabb leszek. Odalépek közel hozzá. Akkor okvetlenül észrevesz, s

ha észrevesz, lehetséges, hogy meg fog szólítani. A többi aztán az isten dolga: a jövő titka.

Hát egy ködös napon, még most is elöttem áll minden, amint az előszobában volt, balról a hajdú asztala, jobbról az óriási állvány az aktáknak s az állvány tetején a spirituszba tett corpus delicti, valami elvágott ujj — egy ködös napon, amint kifelé mennék az előszobán át, szembe rám nyitja az ajtót a szolgabíró.

— Alázatos szolgája.

— Szervusz öcsém! Hát már itt vagy?

— Itt vagyok már három hete, Pista bácsi.

— No, az derék. Hát van-e sok dolgod? Mi?

— Nincs — hadartam szemesütve.

— Igaz, igaz — mondá szórakozottan —, még nem szig-náltam rád semmit. No, gyere be! Adok egy csomó friss ügydarabot.

Olyan biztató hangon volt mondva a »friss« szó, hogy szinte arra helyeztem a fősúlyt, mintha kényeztetnének vele.

Nyolc keresetet adott ide az urambátyám, rámásolva azokra veres ceruzával az »M« betűt.

— Ezekre tárgyalási napokat tűzöl ki — dörmögé, és a szemöldökeivel eleresztett.

Mozdulatlanul maradtam ott, a nagy boldogság elkábí-tott, de a nagy feladat megijesztett.

— Tárgyalási napokat? — hebegém — hogy... én, hogy...

— Nézd meg a többi esküdtekét, abból meglátod.

Kevélyen vittem be hónom alatt nyolc aktáimat s azon-nal hozzáláttam az idéző végzések tanulmányozásához. Az öreg esküdt megmutatta a magáéit, miközben megvetőleg nézett rám, mintha mondaná: »Te sohasem fogsz így foglal-mazni!«

Ennek kapcsán alkalmat vett magának elpanaszolni az »iktató úr« előtt, hogy hitvány időket élünk... soha még olyan korrupció, mint mai napság... most már nincs semmi szent az emberiség előtt...

— Még a stílusomat is ellopják — mondá szörnyűlködve.

— Képzelve, amice, micsoda pompás szavam volt harmadéve:

»Jeleztetett általam«. Fölséges szó . . . mindig ezzel kezdtem a nagyobb szabású dolgokat. S íme, ma már az írnokok is ezt használják. Borzasztó dolog!

Az iktató, akit tréfásan »percsős«-nek neveztek, helyeslőleg bólingatott a haragvó hatalomnak.

— Vérlázító erkölcsök, amice! Mondok magamban tavaly, már csak nem írhatok egy stílusban az írnokokkal. Elmegyek a saját szavamtól, ott hagyom martaléknak . . . isten neki . . . Előveszem az »elétüntetett általam«. Hát mi történt? Ma már a díjnok is ezzel kezdi, ha szerelmes levelet ír is. Nem lehet megélni, amice! Mindent ellopnak az okos embertől.

Én ezalatt megnéztem a többi esküdtek citáló végzéseit nagy figyelemmel, mindnyája másképp volt fogalmazva — minél fogva azt gondoltam, miszerint legjobb lesz nekem is csak a végzések értelmét venni ki, s minél érthetőbb, egyszerűbb alakba önteni, s ennek következtében a következő végzés íratott általam a nyolc aktáimra:

»Jelen ügy tárgyalására augusztus 10-ének délelőtti 9 óráját tűzzük ki, amikor a felek a prts III-ik §-a terhe alatt idézettek.«

Nagy diadalérzettel vittem be a principálishoz, hittem, hogy meg fog dicsérni. Igyekeztem, hogy az írásom is szép legyen. Ha Kuvik Mihály, az egykori tanítóm meglátná, tudom, el volna ragadtatva. Olyan szép fonatú volt az írás, mint a vízi boglárka indája.

A szolgabíró megnézte az egyik végzésemet, elolvasta, letette s azután engem nézett meg.

— Hol jártál iskolába? — kérdé.

— Selmebányán — válaszoltam félénken.

— Sohasem lesz belőled stilisza — mondá zordonan. — Nincs irályod.

Látván, hogy nagyon elszomorodtam efölött, miközben végig kitörülgette gondos végzéseimet fekete krikszkrakszokkal, a vigasztalás egy morzsáját lökte oda:

— Iszen majd meglátom különben, mit faraghatok belőled. Most egyelőre ide írom neked a helyes formulárét.

S oda írta nyomott erős, nagy betűivel, mik mind úgy álltak ott, mint megannyi fegyveres pandúr:

»Jelen ügy tárgyalása megtarthatása lehetőségének szempontjából, kitűzve augusztus tizedikének . . . stb.«

— Ez az igazi szép stílus, fiacskám! — veté oda némi kevélységgel. — Ehhez tartsd magadat jövőre.

Ettől a naptól kezdve sokszor ért gúny. Olyan plánta lettem, melyről azt szokás mondani, hogy vagy a plánta nem jó, vagy a föld nem jó neki, nem fog megfogamzani. A vén esküdt látta a kitörülgetett fogalmazványt, s rám vicsorította a fekete fogait.

— A talentum, talentum — mondá célzással —, a talentumot nem lehet erőszakolni. Hja, hja . . .

Az »utolsó lúdtoll« ezt minden áldott nap ismételte példázólag különféle alakban, de mindig bizonyos pártfogói színezettel. Sőt egyszer, midőn a szolgabíróval beszélgetne, a következő hangosabban kiejtett szavak ütötték meg füleimet:

— Utazó esküdtnék kell használni szegénykét.

Ez alighanem reám vonatkozott.

— Jó, jó, majd — szólta a principális, ki igen kurtán mérte a feleleteket, s egy perc alatt tíz tárgy fölött szeretett átsikamlani.

Rendkívülinek, majdnem csodásnak tetszett nekem. Minden szava úgy hangzott, mint valami isteni kijelentés. Az óriási hatalom, melyet képviselt, annyira megaranyozta előttem.

A legelső kirándulásnál a kerületbe csakugyan engem vitt magával. Utazó esküdtnék lenni nagy kitüntetés volt más-különbén, eddig mindig csak a kedvencek jutottak hozzá. A vén esküdt ravasz fickó volt: engem segített rá erre a pozícióra, mert tőlem legkevésbé féltette befolyását.

Ott künn állt a bricska, a cifra tarsolyos huszárral a bakon. Repesett a szívem, mikor felültünk. A nagy bádogszelencét az aktákkal feltette a saraglyába az otthon maradt hajdú, az öblös tajtékipipát pedig meggyújtva nyújtotta át a tekintetes úrnak. A kocsis csak a nyelvével csettentett, s elkezdtünk repülni. A négy tüzes sárkány tudta talán, kit visz, soha életemben nem láttam még lónak kevélyebb járását.

A szolgabíró alig ejtett ki egy-két szót útközben, csak a deregi domboldalnál emberelte meg magát.

— Csináljunk, öcsém, egy kis örömet ezeknek a lovaknak. Szálljunk le.

Úgy lett, gyalog mentünk a partnak fölfelé, a keskeny ösvényén, mely nagy görbeséggel kerülgette a szakadékokat és vízmosásokat.

Szép verőfényes nyári nap volt. Tündöklött minden. Pásztorok egy vályút ácsoltak össze a domboldalba, azon át csurgott a víz egy másik vályúba alább s abból ismét fokozatosan egy alatta levőbe egész addig, míg lejött a forrás, ahová akarták, le a völgykatlanba. Lent a legutolsó vályúnál apró bárányok oltották a szomjukat, s vidám ugrándozással legeltek a kövér pázsiton.

Ahol össze nem dült, meg nem repedezett a föld, ott aztán igyekezett kipótolni, ami kárt az a talaj okozott a tulajdonosoknak, amelyik szó nélkül elszaladt az eke elől. Búza, lucerna zöldült a szabálytalan szántókon, halvány-piros virágokkal kirakva. Az ösvény két széle még tarkább, szebb volt; ott senki sem szántott-vetett, hogy ráerőszakolja a szótfogadó fekete agyagra, milyen növényt hozzon: azért hozott a szabad akaratából szeszélyesen ezerfélést.

A bogáncs, farkastej, vadrózsa dongóknak, darázsoknak elég jó, nem mindenki olyan kényes, mint a méh . . . Ámbár volt azokon méh is elegendő.

Sőt a szolgabírónak fel is tűnt az egyik, megnézegette nagy figyelmesen.

— Ejnye — szólt, s kivette pipáját a szájából —, ez mégis furcsa.

Rátékitettem a csodálkozó arcára, de felelni csak akkor mertem, ha kérdezett.

Lehajolt a csipkebokorhoz, összefogta a vadrózsa négy kis függönykékjét, s rabul maradt ott benn a szerencsétlen méh. Átfeketedett teste a finom virágszöveten.

A principális benyúlt ujjáival érte, s azután közlőrl is megnézte, megforgatta.

— Nem is hittem volna, öcsém . . .

— Mit nem hitt volna, urambátyám?

— Azt, hogy ezek az én méheim olyan messze elcsavarogjanak otthonról.

Ránéztem, nem tréfál-e? Az ő faluja legalább is másfél mértföld innen. De különben is, csak nem akarja velem elhitetni, hogy megismerte a saját méhét, mikor a világ minden méhe egyforma.

Komoly volt az arca, s amint gyöngéden lerázta ujjairól, látszott, hogy azt egészen a saját jószágának tartja. A szememből olvashatta ki, hogy nem hiszem, azért még hozzátette:

— Becsületesemre mondom, a tulajdon méhem, hiszen csak ismerem az ebugattákat!

Olyan természetes volt a csodálkozása afölött, miért csodálkozom én a fölismerésen — hogy gyanúm támadt, vajon nem hiányzik-e az egyik kereke?

S mikor újra felültünk a dombon, amint kissé élénkebben kezdett beszélgetni egyről-másról, bizonyos gyanakodással hánytorgattam szavait, megjegyzéseit.

Szilkére tartottunk ebédre, ott kellett fölvenni hagyatéki tárgyalásokat.

— Hát tudod-e jól a perrendtartást? — kérdé, amint beereszkedtünk a szőlők alatt a faluba.

— Tudom meglehetősen.

— Csakhogy azt úgy kell tudni, mint a miatyánkot.

— Sok szó az arra, hogy az ember bevágja.

— Én bizony még nem láttam, mennyi.

— Akkor honnan tudja, urambátyám?

(Mert azt már sokaktól hallottam, hogy az öt ujjában van.)

— Honnan tudom? — szólt bizonyos keserűséggel. — Hát mikor a kaszinóban tarokkozom, a többi asztaloknál ott disputálnak a fiskálisok, hol az egyik, hol a másik paragrafusról. Egy év alatt lassankint összefogdostam az elmémbe az egész törvényt.

Nagyzol és henege — gondolám magamban.

Harmadfél napig időztünk Szilkén egy igen kedves úri háznál, ahol már ott találtuk a principálisom családját is: mert a família ide közel lakott, Csetényben; maga a tekintetes asszony gazdálkodott az ősi kúrián, míg a földesúr évek óta benn hivataloskodott a városban, a megyei urak szólása szerint csak szombatokint rándulván haza, ahogy tréfásan mondták: »tisztát váltani«.

A családbeliek értesülvén, hogy az »öreg« ide érkezik, meglepetést csináltak neki. Álltak pedig a családbeliek a tekintetes asszonyból és két szemrevaló hajadon leánykából. Erzsi volt a nagyobbik és szebbik, egész sarkáig ért a lágy fekete haja, ha kibontotta, s egész a veséig perzselte az ember idegeit a tekintete, akire rávetette. A kis Nellike is csinos volt, de hát ahhoz nekem semmi közöm: hadd beszéljenek ő róla azok, akiknek ő volt a szebbik.

Addig a harmadfél napig nem cseréltem volna a főispánnal sem. Édes órák, melyeknek emléke még ma is csiklandozza öreg szívemet, s fájón rezg benne, mint egy régi szép dal elmosódott, ismerős melódiája.

A princípálisom nem sokat törődött a családjával, könnyelmű ember volt, azok közül való, kik az egész világot jobban szeretik, mint önmagukat. A népszerű emberek végzetes természete, hogy többre becsülik azt, ami nincs még meg, mint ami már megvan.

Új meg új hódításokra iparkodott. Ha száz ismerőse volt jelen, biztosra lehetett venni, hogy a százegyedik idegen irányában lesz a legszeretetre méltóbb. S valóban, őbenne voltak úgynevezett hódító tulajdonok, a közszeretet kacér pillangói körülropkódték, mint a sáska, s ezek miatt nem látott semmi egyebet, ami még körülötte van; vakon ment a pillangók után . . .

Amikor nem tarokkozott, örökké dolgozott, de többnyire tarokkozott, tehát éppen kevés dolgunk volt. Mindössze tíz hagyatékot vettünk jegyzőkönyvbe, s mintegy tizenkét más ügyet intéztünk el. A jegyzőkönyveket én vezettem — de ő diktálta könnyen, folyékonyan, az ő sajtóságaos kurta kifejezéseivel.

A délután a tarokké volt — és a miénk.

Bolyongtunk a kertben, én meg a lányok, kik ezerféle dolgokat csevegtek. És hogy tudott beszélni az Erzsike!

Istenem, milyen okos, milyen okos! Minden szavában volt valami él, valami magasabb értelem, mélyebb célzás! Én legalább visszaidéztem azokat sorba azután, és mindenikben megtaláltam a méregmorzsát vagy a mézcsöppet! És ahogy az egyes szavakat kimondta, a hang, a hangsúly ezerszínű festéket tudott azokba vegyíteni. Ha ugyanazt mondta is, az mindig más meg más volt! . . .

Első nap meg voltam magammal elégedve. Erzsike sokszor megszólított, megkülönböztetett, s én mindig helyesen válaszoltam neki. Meg is csodáltam aztán magamat emiatt harmadnapra, s minden hajszálam égfelé meredt, ha megdöntöttem, hogy ugyan hol vehettem azt a szertelen ügyeséget és lelki erőt?

Isten tudja, hogy volt — de úgy volt.

Ott ültünk egymás mellett egy gyeppamlagon egészen közel, kék perkál szoknyácskából egy darabka a csizmám hegyét horzsolta. Nelli, mint afféle kislány a pázsitra telepedett, és láncot csinált a lyukas béli pitypangokból. Azt mondta, addig be sem megvünk a kastélyba, míg olyan hosszú nem lesz, hogy minket kettőnket az Erzsikével körülérjen.

Erzsike mosolygott, aztán megfenyegette Nellit, és azt mondta neki:

— Ugyan, ugyan, te kis csacsi.

Mire Nellike méregbe jött és ráhajította a készülő láncot Erzsire, észnélküli futásnak iramulva a merénylet után.

Egyedül maradtunk, ketten egyedül. Csak a kert lombos fái néztek ránk, de ők se beszéltek semmit. Szélcsend volt. A virágpadokban nem lóbálózta a tulipánok tölcseirei, a liliomok sisakjai. Úgy rémlett, az egész természet arra ügyel, mit fogok szólni Erzsikéhez most.

Nem is tudom, hogy jutott ez eszembe, de amint eszembe jutott, kéjes félelemmel töltött el. Ránéztem a leány piros arcára és lesütöttem szemeimet, szívem pedig eiszorult. S amint másfelé fordult tekintetem, egyszerre homályban maradt minden, minden, erdők, mezők, hegyek. Pedig a nap hevesen sütött ott fönn. Nem ért semmit. Úgy látszott nekem, hogy a világnak az a másik oldala, amelyiken Erzsike áll, mintha ragyogóbb lenne.

Szólni, okvetlenül szólni kellett valamit.

— Ösmeri kisasszony a többi esküdteket is?

Ez volt az első nem idevaló ügyetlen kérdésem. Azontúl aztán egy se volt ügyes.

Erzsike elbiggyesztette duzzadt, piros ajkait.

— Az esküdteket? Azokkal a többiekkel szóba sem állok. Azokkal a többiekkel! Oh, de végtelenül jól esett ez a szó. Hogy ki van most már egyenlítő minden! Engem,

a lenézett embert, aki a többiekénél sokkal kisebb, egyszerre a többiek felébe tesz a principális kisasszonya!

Másnap délután kimentünk gombát szedni; a lányok megvárták, míg elvégezem a hivatalos dolgokat. Gombát ugyan reggel szokás keresni, de mi ezzel nem törődtünk sokat. Kis kosarakat hoztak magukkal, a másik kezökben a parazolt tartották.

A szerencse nemigen kedvezett. Nelli találta az első gombát, s kevélyen mutogatta. Szép vörösbőrű királygomba volt, de nem fiatal, mert már a héja hámlani kezdett. És mégis irigyeltük tőle.

Kivált Erzsi, ki most kottóztatett figyelemmel szegezte szeméit a földre, s engem is korholt:

— Magának valahol másutt jár az esze . . . Hát a földre nézzen, ha találni akar.

— Inkább nézem én magát — mondám hirtelen elszánással, tompa hangon.

Könnyedén elpirult, s ernyőjét hirtelen erre az oldalra fordította, hogy ne láthassam. Mikor pedig később leültünk a csószkunyhónál uszonnálni és pihenni, fehér tüllkötényét felhajtotta a fejére; semmit sem láthattam az arcából.

Ez ingerelt. A kötény finom szövete átnedvesedett a szájánál, s folytonosan rezgésben volt. — Nevetett a kis gonosz, hogy nem láthatom.

Pedig még bájolóbb volt így. Szép, fejlődő dereka, a vakító fehér alsószoknyák, melyek kilátszottak a csinos bokák körül, egészen elvették az eszemet, s önkénytelenül hozzányúltam a kötényhez, s elrántottam az arcáról.

Hirtelen ráütött a kezemre, és sértődve kelt fel.

— Sohasem fogom többé megmosni a kezemet — dadogám felhevülve.

— Mit akar maga én velem? — szólt hidegen.

— Én? . . . Semmit. Hát bántom én magát?

Nem felelt. S mert nem felelt, lesújtva s újra félnken álltam mellette. De elhatároztam, hogy csak lassan vonulok vissza, nehogy azt tartsa, ő utasított rendre: jobb lesz, ha úgy tűnik fel, mintha fokozatosan magamtól hagynék alább az érdeklődéssel.

Szerencsétlenségemre éppen akkor kellett kijönni a csőszék tarka macskájának, s az éppen a mi lábainknál futott el a suhogó kukoricaszárak közé.

— De furcsa macska — mondá közömbösen.

Az én édesanyámnak is éppen olyan macskája van.

— Ah! — szóló ő és úgy tett, mintha ásítana.

— Oh, kisasszony — mondám átrezgető melegséggel hangomon —, higgye meg, hogy arról a macskáról mindig eszembe fog jutni . . . míg csak élek.

Erzsike elkezdett erre kacagni olyan édesdeden, hogy az üres kosarat is elhajította nevéttében.

— A macskájokról fogok eszébe jutni? Hahahaha! Ugyan menjen, hihihi! Hiszen maga nagyon ostoba!

Úgy tudott kacagni, mint egy 'zuhatag a tündérerődében.

Végem volt. Ezt többé ki sem bírtam köszörülni, amíg ott voltunk. Most már én ostoba leszek hát előtte.

Leverten, feldúlt kedéllyel utaztam vissza másnap principálisommal a székvárosba. Lelkem tele volt keserűséggel, nyugtalansággal.

A szép Erzsi még akkor is nevetett, mikor búcsút intett szép fejcskájával, de ez a nevetése már nem volt bántó: inkább nyájaskodó volt, mintha azt mondaná: »Szegény kis ostobám, hát minek még még el?«

Zavart fejemnek köszönhetem, hogy a nagy bádogszelen-cét, amelyben az akták voltak s melyet én gondoztam, az úton elvesztettük valahol. Mai napig sem bírom elképzelni, miképp csúszhatott le a kocsiból.

Kétségbe voltam esve. Istenem, istenem, mi fog már most történni? A szolgabírónak a viláért sem mertem megmondani. Azt hittem, mindjárt lenyakaztat, ha megtudja.

Mikor a holmit leszedtük a kocsiról, akkor vettem észre, hogy hiányzik. Reményem volt, hogy hátha visszahozzák, valaki megtalálja. Hiszen aki felnyitja, mindjárt meglátja, hogy megyei akták. Ki merné azokat elsikkasztani.

Hanem nap nap után múlt, s a pléhszelence nem került meg.

A hetedik napon bejött egy szilkei fél és megapellálta az egyik ítéletünket. A föllebbezést benyújtotta a szolgabírónál.

A szolgabíró kijött a kancelláriába, s mogorván kérde tőlem:

— Hol vannak azok az a szilkei akták?

Remegtem. Egész testem lúdbőrzött, szívem összeszorult, s asztalomba fogódzva hörögtem, mialatt arcomat halálsápadtság borítá:

— Nem tudom . . . Elvesztek . . . Úgy gondolom. Bocsánatot kérek . . .

— No, no, no . . . ne félj, fiacskám — mondá jóságosan ahelyett, hogy dühbe jött volna. — Hát nem hoztad le a szelencét a kocsirol? Gondolkozz csak rajta.

— Nem hoztam.

— Ejnye, ejnye . . . az már baj — dörmögé —, bizonyosan kiesett a szelence a saroglyából a deregi zökkenőnél. Már most hát dologra, gyerekek, míg eszemben van még. Hadd diktáljam le nektek ezeket az aktákat.

S kelletlenül kezdte vakarni a fejét.

Majd előszólította az írkokokat, és lediktálta sorba elejétől végig mind a huszonkét jegyzőkönyvet az emlékezetéből.

— No — mondám csodálkozással magamon kívül —, most már elhiszem urambátyámnak a *deregi méheket*.

Ez a virtus-cselekedete közelebb hozta hozzám. A huszonkét lediktált jegyzőkönyv dicsőségének én voltam élő monumentuma. Megszeretett csupa merő hiúságból, s lassankint én lettem a kedvence.

Erzsikével még igen sokszor találkoztam, de a princípális észrevevén az én lázasnak induló érdeklődésemet, nem vitt ki többé a falujába, s csak extra muros kedvelt. A familiától elszakított végképpen.

Egyszer, egyetlen egyszer tettem még kísérletet.

Mint gyakorlottabb esküdtnek később látatlanba szokta aláírni a végzéseket, amiket hozzá bevittem. Aláírta volna az még a saját halálos ítéletét is. Az a vakmerő ötletem támadt, hogy végzésileg kimondatom általa, miszerint az Erzsi leány tartozik engem holtig szeretni. Ő úgysem veszi észre, hanem mikor az aláírt aktát megkapom, beteszem egy hivatalos borítékba, s elküldöm Erzsikének. Hátha megfogadná a vármege parancsát. Ereje van annak még a szívekre is.

Az öreg azonban, mikor már aláírta, hirtelen belepillantott — talán az ösztöne súgta meg —, s amint végigfutotta, nagy, szelid szemeit rám emelte. (No, ha akkor sem süllyedtem el — meg nem égek már én a tűzön sem.)

— Micsoda bolondozás ez?

Egy szót sem lettem volna képes kiejteni a mentségemre.

Megint felvette a tollat, miközben a másik kezével alácsúsztatta a furcsa végzést az íróasztal túlsó oldalára:

— Ez pedig itt marad. Ezt még majd megapelláljuk a királyi táblához.

Úgy rémlik, még egyszer, egy bálon, felhevülve a bortól és a bál izgalmaitól, hozzáléptem:

— Ej, emlékszik-e még? Mi van azzal a végzessel, urambátyám?

— Légy türelemmel, öcsém. Még mindig nem jött le a királyi tábláról.

... Biz az le nem jött — egész a mai napig, amikor ezeket a sorokat írom. Az ember szinte hajlandó hinni, hogy csakugyan a királyi táblán van.

PARASZT-MÁGNÁSOK

Egy pár éve annak, hogy három parasztember ülte meg az egyik asztalt a »Korona« sörházban. Egyszerű, sőt úgyszólván kopottas kékbeli ruhába voltak öltözve, varjú alakú és színű kalapjaikat tekintve, kiütődött a debreceni jelleg.

Jóízű vacsora után — mely tán sokba is került egy kicsit, mert a pincérek gyanúsán és aggodalmasan nézegették őket, amint a jóféle somlait és kecsagét hatalmas adagokban fogyasztják — vacsora után, mondom, amint a fizetőpincér odaállt az asztalhoz, az az ötlete támadt az egyiknek:

— Mondok valamit kegyelmeteknek, Szűcs Mihály és Tövískes János uram.

— No, ugyan? — feleli Tövískes.

— Az fizesse a vacsoránkat, akinek a legkevesebb pénze van.

— Bánja a piszi — felelte Szűcs Mihály —, én ráállok.

— Én se bánom — szólt Töviskes.

— Eszerint megegyeztünk — mondá nevetve az indítványozó Nagy Péter uram. — Annyit azonban mondhatok, lefőztem kegyelmeteket.

Mert énnálam negyvenkétezer forint van.

S kivágta a nagy vörös bugyellárist, ahonnan egyszerre elkezdett mosolyogni a negyvenkét rangos papiros.

— Akkor hát vivát — kacag fel Szűcs Mihály —, mert énnálam hatvanezer felé jár!

Felkelt erre az asztal mellől nagy lomhán Töviskes, s egy lenéző tekintetet vetvén a két földre, odaszólt a báméskodó pincérhadnak:

— Kellnyer, adja fel a köpenyegemet! *Ezek fizetnek!*

Ilyen gavallér volt Töviskes bácsi, az Alföld híres civise, ki mikor meghalt, nagy beneficiumot tett a városi szegényeknek és a református iskolának.

Azóta Bagi uram vette át a paraszt Rotschild szerepét. Csakhogy Bagi uram már sokkal civilizáltabb ember. Újságot járát, olvas, nem olyan fősvény és nem olyan pazar, mint Töviskes volt. Egyenletesebben költ, s egyenletesebben gazdálkodik.

Bagi uramon sem simít sokat a pénz, az neki mindegy, s ha elvetődik néha látogatóba a leányához, aki már perfekt úriasszony, s európai komforttal él szépen bebútorozott termeiben, ökegyelme biz azért bele nem fekszik a selyem paplanos ágyba egy világért sem. (Leszakadna az alattam édös lelköm.) Hanem leteríti jó zsíros bundáját a suvikszos padimentumra, s ott telepedik le a szoba közepén, aludván a boldogok álmát a hajnali csillag feljöttéig, amikor aztán fölhörpint egy üveg pálinkát s odább áll, mert hát a király se elég gazdag arra, hogy örökös vendégségben legyenek.

Töviskes bácsi még szimplébb ember volt Bagi uramnál, valóságos nyers paraszt. Ha Bagi uramon nem simít is a mód, de az idők rajta hagyták a nyomait; Töviskes bácsi ellent tudott állni az időnek is.

Ő nem dolgozott, hanem a pincéje előtt feküdt egész nap hason a kiterített subán, s vagyoni helyzetét csak különféle drága dohányzacskói jelezték. Egész életében dohányzacskókat stikkeltetett, s amennyi szűcs volt az Alföldön, az mind

csodálatos remek zacskókon törte az eszét Töviskes uram számára.

A feleségét, az »anyjukat« nagyon szerette s általában szép a mi népéletünkben a hitestársi hűség, mely annyiféle alakban nyilatkozik. (A hódmezővásárhelyi polgár is tavaly, nejével együtt tette a húszezer forintos fundációt az artézi kútra.) Töviskes is hitestársával egyetemben végezte minden dolgát, a donációt szinte közösen adták a jótékony célokra.

A virtus, ami minden ilyen mágnás parasztban megvan a faji vérnél fogva, úgy, ahogy megvan az még a külügyminiszterre felvergődött grófban is, nem hiányzott Töviskes uramban sem. De furcsán nyilatkozott benne.

Bagi uram egy akó feketekávét szokott rendelni, ha nagyon fölébred az önérzete. Töviskes pedig, mikor megharagították, felszántatta a kertjét s kivitt egy szakajtó húszast, és elvetette benne.

— Hadd teremjen ebadta hitvány ezüstje.

A húszasok egy részét természetesen összeszedegette a csínyért apprehendáló Töviskesné asszonyom, de azért a környékbeli gyerekek a régi adoma nyomán, még mindig kaparászgatnak az elhagyott kertben, ha egyéb dolguk nincs.

Most, mikor naponkint olvassuk az újságokban a tömérdek pusztulást, licitációt, gazdát cserélt főúri birtokot — jól esik őkegyelmeikre gondolnunk, akik a kis lajbi zsebükből fizették és fizetik az adójukat.

AZ OLVASÓHOZ — A NEM OLVASÓKRÓL

(Előszó, melyet szerző restségből *Tisza Kálmán* miniszterelnökkel mondat el)

Hárman valának az asztalfőn, a Petőfi-szobor bankettjén. Tisza a legközepén frakkban. Jobbról Jókai atillában kokárdával a mellén, balról pedig Ráth Károly öklelő bajuszával. Körülöttük szemben és szerteszét mindenütt előkelő »matadorok« itták a hegy levét.

Így ittak, iddogáltak . . Tisza letette szemüvegét: anélkül is rózsaszínű volt már a világ, s elmerengett édesdeden

Petőfi egyik költeményének tartalmán, hogy hányadik is már a pohár?

Ha valaki elkiáltaná magát most: »Gyerünk, verjük be a szabadelvű kör ablakait!« Biz'isten, velünk jönne Tisza is. Pompás kedélyben van mindenki. Egyszóval azon a fokon áll a bankett, hogy most már érdemes komolyan beszélni az irodalomról.

— Magatok vagytok az oka — mondja Tisza —, hogy a magyar ember nem foglalkozik most veletek annyit, mint azelőtt s hogy a nimbusz csökkent, magatok se foglalkoztok magatokkal annyit, mint Bajzáék korában — hanem minket politikusokat nyaggattok.

Ezen a témán aztán eleszmeccseréztek egy darabig a Tiszáék tájékán.

— De hát kivel foglalkozunk most? Nincsenek Vörösmartyk, Bajzáék, Petőfiék, hanem apróbb emberek.

— Lárifári. Hiszen mindenki azon kezdi hogy apró ember. Valamikor Deák Ferencnek is kilógott hátul az inge . .

— Nem az, nem! — veti ellen egy okos ember — . . . hanem Jókaiék után egy egész generáció hiányzik — aki átvehesse a nemzet koszorúit.

— Hát hova lett az a generáció? — csodálkozik Péchy Tamás.

— Hümm — feleli Jókai. — Az bizony talán nem ért rá megteremni. Úgy jártunk, mint az egyszeri ember a feleségével: olyan vén lányt vett el, hogy mindjárt unokát szült neki: a fiaikat kihagyta.

Ezen aztán Péchy is elmosolyodott, mert a vicceket ő is szereti.

— No, csak nevésetek a magatok baján — mondja a miniszterelnök. — Igazán tenni kellene már valamit. A minap körülbelül a nyár elején egy jó barátom vidéki kastélyában töltöttem egy kedélyes estét.

Megleptem őket — mert nem szeretem, ha parádé van miattam.

Hanem iszen mindegy az nekik. Olyan lukulluszi lakomát csaptak, hogy a muszka császár sem eszik olyat. Volt ott minden, amit csak nyújthat a modern civilizáció. Szőlő Velencéből, barack Milánóból, fácán, tengerirák. Egyszóval,

ami luxus csak van, az mind bőségben fölhalmozva a barátom házában. Nem nevezem meg, mert még kiírná valaki.

Pedig nagy öröm az, ha az ember ilyen bőséget talál, ami aztán *igazi tyúk* és nem csak színpadi, mint a Potemkiné volt. Mert nem készültek engem fogadni, nem vártak, mégis mindenük van, amit szemem szám megkíván. Bizony isten egész passzió ilyen gazdag országban miniszterelnöknek lenni.

Hát egyszer aztán lefekvés előtt a lelkem kívánt meg valamit. Legnagyobb bajom az idegesség, ezzel nem tudok elaludni.

(— A rossz lelkiismeret, kegyelmes uram! — akarta mondani Ráth Károly, de hirtelen a szájára ütött.)

Az ellen használok nyáron az ostendei fürdőket, de különben is megszoktam már, hogy lefekvés előtt mindig valami könyven alszom el . . .

Nemigen vagyok válogatós. Mindegy akármilyen. Hát amint szobáig kísér szíves házigazdám, mondom neki:

»Tegyetek, kérlek, valami könyveket az asztalomra, mert még olvasni szoktam ilyenkor.«

»Olvasni szoktál? — kérdé csodálkozó szemekkel. — Ugyan, ne rontsd a szemeidet kérlek. Nem kívánja azt a haza tőled . . .«

»Magam multságára teszem. Ezt is irigylitek már tőlem?«

Nosza, lett erre zavar, keresgélés a házban. Hallottam künn a diskurzust, a parancsokat. A szolgák lihegve jelentgették, hogy nem találnak sehol egy — könyvet.

Végre a kertész (nagy memóriájú ember lehetett) visszaemlékezett, hogy a báró úr nagyapja valaha könyveket rakatott a padlásra.

Csak aztán meg ne gyűjtsatok ott valamit!

Már félig le voltam vetkőzve, mert különben kijöttem volna szobámból. Az ördög feküdjék nyugodtan olyan házban, amelynek a tetején égő fáklyákkal járnak.

Nem kellett soká várnom. A szolgák visszajöttek azzal, hogy a tyúkok egészen pocsékká tették immár a főúri bibliotékát odafönn. Nem lehet azokhoz a könyvekhez emberi kézzel hozzá érni. Ha sok tudomány volt bennök, az ugyan el van ott temetve örökre.

Hallottam gazdám bosszankodó káromkodását.

»Már most mi az ördögöt csináljak? Mit adjak a miniszterelnöknek? Szégyen, gyalázat!«

Mai napig se tudom: úgy értette-e, hogy neki szégyen, vagy úgy, hogy nekem.

— Hopp! Menjen valaki a korcsmároshoz. Annál láttam a minap egy ócska könyvet az almáriumon. Verjétek fel! Azonnal adja ide . . .

Néhány perc múlva megkaptam a könyvet. Az inas hozta be egy drága műví ezüst tálcán, mint valami tengerentúli csoda-delikateszt. A két felső lapja el volt szakítva, a többi is tele zsírfoltokkal.

Mégis megismertem messziről. A Kákai Aranyos könyve volt énrólam.

Másnap aztán pironkodva, hebegve kért bocsánatot a gazda: hogy így, hogy úgy . . .

»Szívesen adtam volna — de bizony engedd meg, nincs énnálam egyéb könyv, mint az ízé . . . izzé . . .«

»No, mondd ki már, hogy az: adókönyv. Ugye azt akarod mondani?«

*

Eddig van, amit a miniszterelnök mesélt — ha igazán elmondta e kis epizódot —, én a magam részéről csak azt kívánom hozzátenni, hogy mindenesetre része lehet annak a százszor összeszidott kis kék könyvnek is abban, hogy a magyar közönség kezdi feladni irodalmát s elzárkózik a szellem és a haladás elől — de az elszegényedésen kívül ennek a közönynek, még erősebb, jeleknek sokkal rosszabb, okai lehetnek.

Míg a terített fehér asztal görnyed a csemegéktől s még a kisebbiken, a zöld asztalon ütik az alsót a királlyal, addig nem volna szabad üresen állnia a könyvasztalnak sem.

Vagy igaz, hiszen ott van rajta a kalendárium.

S ez ütött-kopott naptár, mely magányosan hányódik ott, évről évre közelebb mutatja az ezredik esztendőt.

Nagy idő ez is! Önök talán úgy tartják, hogy már eleget éltünk?

EGY ÖREG PÜSPÖK HÁZTARTÁSA

A néhai bonorum-direktor temetése után két napra eljött hozzám a püspök jól táplált titkára azzal a kellemes hírrel, hogy öméltósága engem óhajtana kinevezni.

Meghajtottam magamat.

— Mindenesetre megtisztelő rám nézve. Még csak azt óhajtánám tudni, mi javadalmazás jár ezzel?

— Utique — szolt a tisztelendő titkár —, nem sok, bizony nem sok, mert mi magunk is szegények vagyunk, éppen csak, hogy megélünk.

— Meglehetősen ismerem öméltósága szűk anyagi viszonyait.

— Annál jobb — folytatá kézdörzsölve. — Tehát. A fizetés ezer forint volna — ha volna honnan kivenni; hanem úgy mellékesen rámehet dominatio vestra hatezerre.

— Hát az se rossz — de mi ezekért a munka?

Hm! Erre már megakadt a püspöki titkár. Hát ugyan mi is csak? Végiggondolt a néhai bonorum-direktor egész pályáján.

— No, azt hiszem . . . úgy gondolom . . . természetes, hogy először is — igen először is bemutatja magát domine spektábilis öméltóságánál, minden vasárnap ott fog ebédelni velünk . . . igen is . . . s azután természetesen felügyel a birtokokra, hogy legalább tekintetességednek hajtsanak valamit.

Beleegyeztem, minélfogva néhány nap múlva megjelentem az elhagyatott püspöki rezidenciában, hol a bevert ablaktáblák, a lehullt vakolat, a bedűlt korhadt lépcsőzetek eléggé mutatták a belső életet kívülről.

Öméltósága idegenül nézett rám egy kis ideig, majd barátságosan kérdé jóságos egyszerűséggel:

— Nos, ön az a bizonyos ember? Foglaljon helyet. Ide közelebb. Nem kíván egy kis gyomorerősítőt?

Megköszöntem és elfogadtam egy félpohárnyit, miközben a püspök keserűn elpanaszolta, hogy nem tud megélni, teljesen lehetetlen neki.

— Pedig takarékosak vagyunk — sóhajtá. — Kiszámolva élünk. Négy krajcáros szivart szívak direktor úr. Nem szelel. De hát mit tegyek?

— Nem foghatom fel a dolgot. Nem hittem volna, hogy ennyire van. Mennyi a jövedelme méltóságodnak?

— Úgy gondolom nyolcezer forint.

— Teremtő isten, hát a többi?

— A többi? — szolt ő csodálkozva. — Miféle többi?

— Húszezer holdból legalább negyvenezer forintnak kellene lenni.

— Kellene. De mikor nincs.

— Igen, de mi lehet ennek az oka?

— Hát ki törné ezen a fejét, édes uram? Nincs, mert nincs. Néha húst sem hozathatok a mészárszékből. Szegény vagyok.

— De hisz méltóságod szerényen él, s nyolcezer forint végre is csinos summa.

— Hiszen ez, ez! — mondá jámborul. — Csináljon hát valami rendet, direktor úr, hogy legalább adósságba ne kelljen verni magamat.

— Mennyi cselédet tart méltóságod?

— Négyet. A kapus van itt, a titkár, az inasom meg a szakácsné, aki főz.

Megkapván kinevező levelemet, legelső dolgom volt a rezidenciában csinálni rendet. Előhívtam a szakácsnét.

— Hogy hívják a nemzetes asszonyt?

— Nemes özvegy Pungó Istvánné.

— Mióta van őméltóságánál?

— Abban az esztendőben jöttem kérem alássan, mikor a Kártyi Pistát akasztották.. Furcsa fattyú volt...

— Mondja el nekem a napi kiadásait.

— Miféle kiadásokat?

— Vegyük például a konyhai kiadásokat.

— Hát legelőször is, kérem alássan, hozatok naponkint 24 font borjúhúst, 10 font marhahúst, hogy jó leveske legyen, kérem alássan, azután néhány baromfit vesz a lányom a piacon... ez az ebéd.

— Kezdjük mindjárt a reggelin. Mi kiadása van a reggelire?

— Legelőször is hatvan kifli.

— Hüm! Ez tán sok egy kicsit. Ki eszi meg azt a sok kiflit?

— Hát csak elfogy, kérem alássan.
— És azt a tömérdek húst?
— Jó étvágyunk van, kérem alássan.
— Elhiszem, de tíz font mégis csak megárt egy gyomor-
nak.

— Nem emlékszem, hogy valamelyikünk beteg lett volna
valamikor — vágta vissza Pungóné nagy alázattal.

Mikor aztán egy jegyzékbe vettem a Pungóné napi
kiadásait (ilyenforma arányokban valának egész végig), fel-
mentem a püspökhöz, s megkérdeztem:

— Mennyi kiflit eszik meg méltóságod a reggelijéhez?
— Ha egészséges vagyok, néha megeszem egy egészet
is.. de legtöbbször egy félkiflit.

— Vannak-e gyakran vendégei?

— Ki jönne énhozzám? — tört ki keserűen. — Nem
törődik énvelem senki. Tudják, hogy szegény vagyok. Nem
jön ide a szarka sem — mert az is éhen fordulna le a ház-
fedélről. Énmagam nem mehetek sehová. mertsánta az egyik
lovam, és másikat nem tudok venni helyette; csináljon rendet
direktor úr . . . tegyen valamit énérttem.

Nagy buzgalommal fogtam a jó öreg püspök helyzetének
javításához, Pungóné asszonyomon kezdve a reformokat,
meghagyván neki, hogy ezentúl csak negyven kiflit szabad
hozatni a reggelihez (még így is tíz jut egy emberre), húsban,
fűszerben, mindenben ledevalváltam a kiadásokat felényire.

Hanem lett erre aztán vihar a rezidenciában olyan, aminő-
ről fogalmam sem volt. Az emberek mind haragosan néztek
rám. Az ajtókat dühösen csapkodták az épületben. A titkár
majd feltaszított a lépcsőkön, és nem is köszönt. A kapusnak
volt egy mérges komondor kuttyája, az belebolondult a nad-
rágomba, a kapus ott nézte hidegvérrel, amint küszködtem
vele, s a világért se mondta volna »csiba te! Hogy mersz
a direktor úrba beleköttni«. Pungóné egyszer napközben majd
nyakon öntött a moslékos dézsából. S magának a püspöknek
minden ételt kozmásan adtak fel, a szobáit be nem fűtötték,
a slafrokkját meg nem találták, a feketekévéjét elfelejtették
megfőzni, egyszóval borzasztó zenebona támadt.

Hát még másnap, mikor a pék, a mészáros, a fűszeres,
mind eljöttek deputációba a püspökhöz, hogy ellenük esküd-

tem, hogy tönkre akarom őket tenni, a házi személyzet pedig elkezdett keservesen panaszkodni, hogy éhen halnak, kiszáradnak, elsoványodnak, mint a héring.

A szegény püspök eljött hozzám a kerti lakba (mert ott voltam beszállásolva), s összetett kezekkel kért:

— Direktor úr, csináljon rendet... csináljon kérem rendet, hogy megélhessünk.

— De méltóságos uram, hiszen éppen azt kezdtem csinálni.

— Éhen halnak, tessék elhinni, éhen halnak... az egész város éhen hal... Most volt itt a pék, a fűszeres, a mézsáros, a rumszállító...

— Méltóságos uram, egy ember, aki tíz kiflit eszik reggelire, a többi étel mellé, s tíz font húst ebédre, az nem halhat meg — mondám némi szigorral.

A jó öreg püspök megijedt makacsságomon, s kérlelő bátortalan hangon szólt:

— Tessék elhinni, nem úgy van. A história emlékezik olyan emberekről, akik sokat ettek. Ezek mind olyanok. Egytől egyig különös emberek. Kolosszális gyomrok. A gyomrokhoz ne tessék nyúlni kérem, mert már Menenius Agrippa is... Ne legyen olyan makacs kedves fiskálisom. Én kérem. Hagyja meg nekik, szegénykéeknek az eledelüket.

— Hát 'iszen nem bánom méltóságos uram, ha már úgy van.

— No lássa, tudtam én, kinéztem én, hogy derék ember — felelte bánatos örömmel —, hagyjuk ezt csak annyiban. Hanem csináljon rendet, okvetlenül csináljon valami rendet édes jó direktorom!

AZ ÉN ASSZONY ISMERŐSEIM

A barna asszonyomat említtem legelsőnek, mert az volt a legutolsó. Nem volt fiatal, sem nem volt szép, de volt benne valami igéző, lebilincselő. S mindez azért, mert már elmúlt harmincéves.

Ezek az évek előnyösek voltak neki. Arcára pompásan illett a hervadás kezdete. Modora pedig egyesíté mindazt

a művészetét a kellemnek, amit egy olyan ember képzel a párizsi nőkről, aki még sohasem beszélt velök.

Szellemes volt és bölcs, de mégis naiv. Hangja képes volt minden modulációra. Ezt a szót »nekem«, amint kérdőleg, csodálkozólag, közönyösen, ridegen, büszkén, hanyagul ejtette ki, hallottam tőle vagy negyvenféleképpen. Gyönyörűség volt azt meghallgatni.

Magam sem tudom, miért vigyáztam meg éppen ezt a szót. Miért nem egy másikat? Hiszen minden szó sajátos bájos zene volt az ő vékony ajkai között. Minden szó új volt, mindig új volt, ha ő mondta ki.

Orra, úgy tetszik nekem, kissé pisze volt, de nem a párizsi piszeség, hanem hegyben végződött és ellapult valahogy az arcon, mintha csak oda volna lehelve. Az álla nagyon is előre nyúlt, ez nem volt szép, de később éppen emiatt tetszett nekem. Még ma is ingerlő rám minden előre álló női állcsont!

Ha a homloka nem lett volna oly túlságosan alacsony, talán hamarabb észrevettem volna, hogy tetszik nekem, de így nem vettem észre sokáig.

Pedig igen jó, igen nyájas, túlságosan nyájas volt irántam, de én sohasem gondolkoztam ezen. Egyszóval, nem foglalkoztam vele. Hiszen van az úgy, hogy az ember nem vesz észre valamit, amire ránéz.

Nem is gondoltam volna arra soha, hogy udvaroljak neki, ha egyszer éppen oda nem nézek az ebédlőben az asztalra, ahol a teát öntötte a vendégeinek.

Mindenkinek ott állt a csészéje, cukrot tett a csészékbe, s óvatosan két-két kanálnyi rumot mindenikbe, hanem mikor a következő csészéhez ért, egyszerre pajkos mosoly játszott az arcán, s körmyed finom kezével durván megfogta a rumos üveget, s könny nélkül töltötte a csészébe. Annyi, de annyi kedély volt ebben, hogy az leírhatatlan.

Elpirultam, mert a saját modoromra ismertem ebben. Nem szólt semmit többé, de én már tudtam, melyik az én csészém. Hiszen úgy csinálta meg a teámat, ahogy én magam csináltam azt meg.

A teából forró pára szállt föl, s e forró pára most olyan volt előttem, mintha arany füst lenne. Valami csodálatos melegség csapott meg. A pára szétoszlott a kis szalonban, s

minden ragyogó fényes lett tőle. Az a nagy ernyős lámpa sem világított még olyan derűten, olyan nyájasan soha.

Ettől a perctől nem ment ki többé a fejemből a »kis néni«. Csodálatosan növekedett a szépsége napról napra.

Másnap csak ennyit mondtam magamban:

»Hiszen nem is olyan csúnya ez a kis néni!«

Egy hónap múlva már nem volt párja az egész világon.

Hanem amióta ő észrevette, hogy én melegebb vagyok, lett ő hidegebb. Bolond egy taktika ez! Sok bajt, gyötrelmet okoz a férfiaknak.

A közöny még csak jobban nevelte szenvedélyemet. Szavaimat, vallomásaimat szívesen látszott hallgatni, de felbátorító válasza nem volt számomra.

Elmondtam neki sokszor, hogy miképp szerettem bele, milyen csekélység, a teaöntés tett rabjává.

Mosolygott, azután felsóhajtott kedves szívbelopódzó gúnyolódással:

— Lássá, lássa, e nélkül a csekélység nélkül meddig várhattam volna... Mert hiszen ön nem tudhatja, nem-e vártam én is. Nos, hát várjon most ön is, míg engem is meg nem indít valami csekélység...

De biz erre nemigen volt már semmi kilátásom. Úgy tetszett nekem, hogy az asszony egyik barátomért rajong, s engem csak azért kedvel, mert róla beszélgethet velem. Mert ilyenek, tessék elhinni, mind ilyenek.

Ez a gondolat ölt vagy egy fél évig. Helyzetem egészen reménytelennek látszott, s kezdtem megszokni a lemondás gondolatát, látogatásaimat is ritkábban tettem, midőn egy napon találkoztam vele a sétányon.

Egyedül volt. Nehány lépésnyire tőle a dajka cipelte a gyerekeit. Ő maga egy csukott napernyőt lógatott a kezében, nekem pedig egy új botom volt, melynek a gombja egy csontórát képezett. Ha az ember lecsavarta, nyugodt lelkiismerettel hordhatta zsebórának is, mert szépnek szép volt, s elég tisztességesen mutogatta az időt.

— Ejnye, de kedves kis órácska ez — mondja a szép asszony —, hogy adja nekem?

Ránéztem és féltréfásan feleltem:

— Ezt a csont órát?

- Igen ezt.
- Hát tudja mit, odaadom egy pásztoróráért. — Az asszony édesen elmosolyodott, rám nézett egy hosszú mély átható pillantással. Mintha hangyák mászkáltak volna tagjaimon . . .
- Menjen, maga rossz ember! Nagyon drága. De megadom.
- Most tudtam hát meg, hogy ez volt az a csekélység, amit ő várt, s amire mégis nekem kellett várnom.

A GUMILASZTI ZSINÓR

Szeptember egyik szép verőfényes napján egy jó barátom így szólt hozzám:

- Nem jössz ki ma Demjénfalvára?
- Kihez?
- Egy társaság lesz Vázsonyiéknál, csupa ismerősök.
- Szívesen. Vázsonyiné csinos menyecske s kellemes társalgó.
- Nagyon kellemes — szólt Nagy István (úgy hitták említett jó barátomat).
- És azt hallom, erényes asszony.
- A megtestesült erény — szólt komolyan.
- Bizonyosan a férjét nagyon szereti?
- A bolondulásig.
- Hogy még akadnak ilyen asszonyok is.
- Csodálatos.

Délután csakugyan odarándultunk. Kedves kis kastélyban laknak Demjénfalván Vázsonyiék, s a fiatal férj pompás jó cimboránk volt, míg meg nem házasodott.

Most is elnézünk hozzá — kivált Nagy Pista, de ő már felénk se jön a régi megszokott kocsmahelyiségekbe, ahol annyi kedélyes órát töltöttünk. Bolond ifjúság! Az egész világ nyitva van előtte, s mégis úgyszólván egyetlen kocsmai asztalnál telik le élete.

Vázsonyiék szívesen fogadtak bennünket, annyival is inkább, mert egy kitűnőséget is magunkkal csaltunk útköz-

ben: a kerület országgyűlési képviselőjét, akit tudtuk, hogy nagy örömmel fogadnak, mert hiú volt egy kicsit Vázsonyi is, neje is — a magyar ember büszke a vendégeire. Mai napig sem bírom megérteni, hogyan köthették ki maguknak törvényileg a nemesek, hogy a király ne szálljon, ha utazik, hozzájuk?

Szépen telt a nap, nagy ebéddel, azután délután nagy uzsonnával s végre az este nagy vacsorával. Ebből áll a falu.

Voltunk vagy tizenketten, mind férfiak, hölgy csak egy volt köztünk: a gyönyörű háziasszony, ki azonban, amint én észrevettem, a legszívesebben Pista barátommal beszélgetett, sőt egyszer a kertben meglepetve vettem észre, mintha egyetértő pillantást váltottak volna egymással.

Nagy szöget ütött ez a fejembe. De mégis lehetetlen! Ez az angyal? Oh, oh, hová is gondoltam. Bolond ötlet. Pajkos egy kicsit, s kedveli a vidám Pistát, úgy tekinti, mint pajtását, ennyi az egész.

E pillantásoknak nem is lehet jelentősége, hiszen a férje is láthatta.

Hanem a lefekvéskor éles szememnek (rendőr voltam valamikor) feltűnt egy körülmény, s ez az volt, hogy valamennyiünk közül csak Nagy Pista kapott külön szobát. Mi többiek pedig kettesével-hármasával lettünk elhelyezve a szobákban, az ebédlőben pláne négyen aludtak.

Ez mégis furcsa!

De furcsa is csak azért volt — mert ha van külön szoba, az minden nagyobb tapintat nélkül, a legmagasabb rangú embert, az általok is egész nap kitüntetett képviselőt illetné, s nem az apró-cseprő törvényszéki jegyzőcskét. — No, már ebben van valami!

Lefekvés előtt még bementem a Pista szobájába, s ott egy-egy pohár szilvóriumot ittunk még meg altatóba. Figyelmesen megnéztem a szobát. Két ajtaja volt, amelyikből az egyik abba a szobába vezetett, ahol mi hárman aludtunk, a másik pedig abba a szobába, ahol a szép háziasszony aludt a gyerekekkel. De az utóbbi ajtó nemcsak hogy csukva volt, hanem egy függő lakattal is jóformán egészen nem létezővé téve.

Barátom már levetkőzve feküdt az ágyon, s így szólt:

— No, igyunk még egy pohárral, aztán menj be, feküdj le, én is eloltom a gyertyát, álmos vagyok.

Én még néhány szót szoltam, s ez alatt kalapomról hirtelen leszakítottam a rajta levő gumilasztí zsinórt, s észrevétlen gyorsan, ügyesen odakötöttem az ajtóba beerősített lakat és a rézkilincs körül. Mert bármilyen erős lakat volt is az, gyanakodtam rá.

— Jó éjszakát, Pista.

— Jó éjszakát!

Reggelre kelve, siettem a Pista szobájába. Pista ott feküdt az ágyban, ahogy tegnap hagytam, éppen akkor ébredezett.

Az ajtóra néztem — *a vékony gumilasztí zsinór szét volt szakítva.*

A reggelinél pirosan, üdén jelent meg a szép menyecske, a Pistától tréfásan kérdezte:

— Jó reggelt. Nos, hogy aludott, uram? Hogy érezte magát?

— Jól. Köszönöm.

A fülébe súgtam Pistának:

— Mit fősvénykedel a szavakkal. Tedd oda az »önnek« is. Önnek köszönöm.

A KÉPVISELŐHÁZ MADARA

Nyári időben elégszer megtörténik, hogy a t. Ház helyiségeinek nyitott ablakain át egy csíz röptül be és a büfé vagy a könyvtárszobán át, csattogó szárnyaival egyenesen a folyosóra száll. A szegény kis csíz leül a magasan fekvő ablakok valamelyikének párkányára s búbját igazgatva kedves bronz színű csőrével, apró szemeivel értelmesen pisl og, minthaafel s alá sétálgató képviselők frondeurködését vagy vidám adomáit vigyázná.

— No, Schwindler, itt vagy? — mondják a képviselők a madárnak, és a kalapjaikkal hessegetik.

De az föl sem veszi, legfeljebb szemecskéit hunyja be, mintha apró ónszínű hólyagokat húzna rájuk.

— Schwindler! Schwindler!

Ösmeri mindenki, vidáman szólítgatják.

A Schwindler föl sem veszi ezt a nagy országos népszerűséget, egykedvűen kopogtatja az ablaküveget, s vájkál a ripacos falban, ha pedig megunja magát, odább röpül a bal-folyosóról a mamelukfolyosóra. Emitt a napfény több, ott a szivarfüst kevesebb. A büféből kivezető csikos pokrócon gyakran találni tortamorzsákat is. A csíz már azt is tudja. Leereszkedik a magasból a kenyérkeresés e közmondásos talajára, s ugrálva keresi a morzsákat az agyonpuhított szőnyeg megereszkedett szálkái közt.

Sőt megtette azt a vakmerőséget egyszer, hogy betolakodott magába a Házba, s leült az elnöki szék mennyezetére, felül. A mennyezet zöld szövetből van. Azt hitte a bohó, valami fán biggyeszkedik, s elkezdett csicseregni. Péchy Tamás kétségbe volt esve, miképp vonja meg tőle a szót, mert erőszakos rendszabályokat nem engednek a házszabályok. A jegyzőkönyvi megrovás az egyedüli ostor.

A csíntalan csíz nem respektál semmit; mandátum nélkül jár-kél itt, ahol még a mandátumnak is harminc napig kell érnie, mint a vadkörtének. S dacára, hogy nincs mandátuma, mégis védi az immunitás. A kis Schwindlerhez a világért sem nyúlna senki. Az öregebb képviselők pláne bizonyos pietással nézik, s még cukrot is adnának neki a bonbon-stanicliból. Az indusok szent madara is megirigyelhetné parlamentünk kis madarát.

Pedig ez csak közönséges csíz. Mondják, a nagyapja valóságos kanári volt még. Úgy viszi, és úgy fogyatkozik, mint a dzsentrí. Az unokái bizonyosan már csak közönséges verebek lesznek.

De hát miért áll olyan nagy tiszteletben a Schwindler itt, ahol semmit sem tisztelnek nagyon, ami nem miniszter, és miért nevezik Schwindlernek, ennek külön kis története van.

A nevezetes madár tulajdonképpen nem a maga ura, hanem a képviselőházi házmaster tulajdonát képezi, s valaha igen szépen jövedelmezett a gazdájának. Igen, igen, múltja van a kicsinek, s e múltja miatt tartják tisztességben a Ház urai, kiket emlékeztet valakire, aki itt ült, járt egykor közöttük, s e múltja miatt dédelgeti a házmaster is a szép drótkalit-

kában, melynek az ajtaja nappal mindig szabadon van hagyva. Ritka bizodalom egy madárhoz a XIX. században!

De kezdjük az elején.

Valamikor Lisznyai Kálmánt nevezték a »madarak pajtása«-nak. De ő csak pajtáskodott, s versenyt énekelt velök; ő inkább konkurrensük volt. A madarak igazi jóltevője báró Kemény István.

Az pedig nagy szó ebben az országban, amelynek népe egyebet sem tett vagy tizenkét esztendeig, mint hogy egy madarat üldözött, és szidott folytonosan.

Kemény István azonban nemcsak a madarakat szerette, hanem az embereket is. Ami sokkal nehezebb. Hogy rendkívüli ember volt, ezt képviselőtársai tudhatják legjobban abból, hogy rendszeren eljár az ülésekre. Sőt a néhai jó Kemény István nemcsak kötelességből, de mulatságból is minden üres idejét a Házban töltötte, akár volt ülés, akár nem. Bement a háznagyi hivatalba, ha ott nem talált senkit, benyitott az irodába, s ha ott sem volt ember, elvégezte rendes sétáját a folyosón, úgy, mint üléses napokon szokta, vagy lement a szűk, sötét udvarkába, elbeszélgetni a házmesterrel, vígan lógázva kezében hírhedt esernyőjét, melynek nyelére ezt a keserű humorral komponált feliratot vésette: »Oh, demokrata, ha tán eltulajdonítanád ezt az esernyőt, gondold meg, hogy az a szegény báró Kemény Istváné volt.«

Ilyenkor látott meg Kemény egy csízt a házmester kalitkájában.

— Mennyiért adja nekem ezt a madarat? — kérdé a házmestertől.

— Nem eladó, méltóságos uram, mert nagyon kedves jószágom.

De amit egyszer Kemény István föltett magában, ahhoz keményen tartotta magát. Hiszen ott a folyosói közmondás: hogy az erdélyi embernek minden sikerül, kivált ha még kálvinista is hozzá.

Nem tágított. Másnap is letipegett a kis udvarba a csízhez; ingerkedett, játszott vele, sőt cukrot is hozott neki a kalitkárácsok közé, amit a reggeli kávéjánál takarított meg neki.

— Hát mégse adja ide ezt a kis szürke legényt, mi?

— Ugyan minek volna az a méltóságának?

— Szabadon ereszteném.

— Hüm! — dűnnyögte magában a házmester. — Meggondolom. Biz isten meggondolom.

Néhány nap múlva aztán csakugyan megpuhult a szíve nagy váratlanul.

— Isten neki, eladom hát a csízt a báró úrnak, ha már ennyire van. De nem válhatok meg tőle két forintnál alább.

Megadta persze a két forintot örömmel, s még aznap délben valami unalmas szónoklat alatt lehívta barátait, hogy tanúi legyenek a csíz ünnepélyes kieresztésének. Még egy kis piros harasztot is kötött a nyakára a báró, hogy szebb, különb legyen a többi szárnyasoknál.

S egész nap olyan jókedve volt utána, mint mikor az ember valami adójavaslatra »nem«-mel szavaz, könnyűnek, boldognak érezte magát, madarat lehetett volna vele fogatni, amiért a madarat kiereszthette.

Hanem negyed-ötödnapra, mikor lement a házmesterhez, megint egy csíz volt a kalitkájában.

— Hát ezt mennyiért eresztjük ki, gazda?

— Egy forintért, méltóságos uram, mert ez már közön-ségesebb.

Megalkudtak a váltságdíjra és azóta minden héten kétszer is szabadságoltak csízt a mecsetes kalitkából: a bárónak mindig volt egy forintja erre a célra, a házmesternek pedig mindig volt csíze egy forintért.

. Azaz hiszen ugyanazon csíz volt az mindig. Az ár-mányos házmester úgy szoktatta meg, hogy egy kis röpködés után a szomszédos kertekben és udvarokban visszajött, s ma-gától repült be a nyitott kalitkájába.

A dolog kitudódott később. De már akkor életbe volt léptetve a Csemegi kódex; a kis schwindler madarat nem lehetett megbüntetni.

A KIRÁLY KIBÉKÜLÉSE

(Egy nagyon régi krónikából)

A Koburg-család archívumában találták megírva ezt a történetet. Novellának nagyon mesés, történelemnek valószínűtlen, de a mesénél mégis több.

Volna biz az tán történelem is, ha valami bolondos Ambrus deák, ki az utókor számára följegyzé, hozzá nem komponál egyet-mást, alkalmasint a saját eszéből. Most már én nem tudom különválasztani mi az igazi, mi a mese.

A diárium ezt a címet viseli: »Hogyan lőn békülése jó néhai Mátyás királynak Koháry István uram eő kegyelmével?«

De még egy király is csak úgy békülhet ki valakivel, ha előbb megharagszik arra a valakire.

Ebből tehát önként következik, hogy ott kell kezdenem, mért haragudott meg a király egyik legjobb vitézére, Koháry Istvánra?

Mert hogy a legjobb vitéze volt, a háborúban megmutatta a kardjával, mikor pedig Mátyás, kivált nagy vadászatok idején, Zólyom várában tarta udvart, közel a Koháry István birtokához, nem egy csiklandós szolgálatot végzett körülötte.

Sok udvari nemes sűgött össze ravaszul »Hej, ha Koháry beszélne«, s sok udvari dáma gondolta fázva: »Jaj, ha Koháry beszélne«. Benne volt a király kegyében nyakig. Az pedig olyan jó langyos fürdő, hogy senki se szeret belőle kijönni magától, ha csak ki nem taszítják.

De hát mondjuk már el, miképp esett ki belőle.

Úgy történt az egész, hogy a testvére, Koháry Péter nemrég azt a szörnyűséget követte el a feleségével, midőn összekocantak, megfogta a szépasszony darázsderekát, s kihajította Kékkő várának ablakán át a rettenetes mélységbe. Ott is veszett szegény Giléty Zsófia. Csak a sziklák lettek pirosak egy időre, amerre lezuhant, és a csipkerózsák nyíltak haloványabbaknak azontúl a meredeken.

Ki tudja, mi volt az oka Koháry Péter uram szörnyítettének? Talán erről is István tudna beszélni? Péter maga nem szólt senkinek, tőle meg nem merte megkérdezni senki. Aminthogy nem is igen volt tanácsos.

Mikor ezt meghallotta Budán igazságos Mátyás király (Giléty Boldizsár ment fel hozzá panaszra), legott egy századot indított Péter elfogatására, egy vallon kapitány vezénylete alatt.

Szigorú parancs volt kiadva a kapitánynak: élve vagy meghalva, de elhozza Koháry Pétert, hogy példás büntetése essék a hitvesén elkövetett gyilkosság miatt.

A vallon kapitány útra is kelt egy pénteki napon. (Már akkor sem volt jó pénteken útra kelni.)

Vasút még akkor nem volt Budáról Kékkőre. (De nem panaszképpen mondom, mert még most sincs.) Az utak se voltak jobbak a maiaknál, hát bizony nem lehet rossz néven venni a derék vitéz Strong kapitánynak, hogy csak hétfőn este állított be vacsorára a kékkői várba, ahol már gyanú-pörrel élt Koháry, bár Strong kapitány kedélyes arca éppen nem árult el semmi rosszat, amint éji szállást kért a várúrtól nyájas hangon.

— Szívesen bocsátom be a király embereit a felvonó hídon át, Strong kapitány. Pihenjete meg nálam, ha jó járatban vagytok.

Ott fenn azután a nagy ebédlőteremben összeszorongatta a vendége kezeit, és azt kérdezte tőle egész derülten:

— Hova mentek erre, Strong kapitány?

És a szemé közé nézett a déli gesztenyészínhajú daliának.

— A rabló csehek ellen megyünk erre.

»Hm, nem ezen a tájon vannak a csehek édes atyám-fia« — dörmögé Koháry Péter, s kezdte magát csehül érezni, volt eszében, hogy vacsora előtt lopvást beszaladjon a vár-nagyához, nemes Kristó Mihály uramhoz s ráparancsolja, hogy reggelig ne sajnálja leitatni azokat a derék fickókat: egy kis maszlagot bízvást vegyíthet az italukba, hadd aludjanak el tőle a királyi vitézek minél jobban.

A vacsora után azt mondja a kapitány Kohárynak.

— Csodálkozom uram, hogy a feleségedet eltitkolod előlem. Pedig tudom, hogy szépasszony, táncoltam is vele lánykorában egy Erzsébet napján az udvarnál.

— Hm! felelte Koháry ravaszul. — Hát még semmit sem hallottál?

— Nem, semmit. Csak azt hallottam róla, hogy valóságos angyal.

— Az ő már! — szólt Koháry szomorú hangon.
— Ne beszélj az ég szerelmére! — kiáltott fel Strong tetetett csodálkozással. — Mi történt?

— Ej, szomorú történet az, ne kívánd meghallani.
— De mégis. Ládd, nagyon leköteleznél, ha elmondanád.
— Ám, ha kívánod, figyelj, elmondom, miképp történt.
Jer közelebb ide az ablakhoz, hogy megértsd az egészet. Itt álltam én ezelőtt húsz nappal a nyitott ablaknál, ő pedig ott állt, ahol te most. A holdvilág szépen sütött odakünn, s a nyárfák lassan hajladoztak, susogtak odalenn. Hajolj csak kijjebb kapitány... ott annál a boglyas kis bokornál egy hegedűs pengette lantját... tudod egy trubadúr, de nem egészen igazi, hanem amolyan gazfickó... már rég gyanakodtam rá... Zsófia merengő arccal hallgatta, tudod, ahogy az asszonyok szokták az ilyesmit... én átfogva tartám derekát, amint most a tiedet, és amint félre pillantok egyszer, észreveszem, hogy a feleségem egy kis levélkét hullat ki kezéből... a fehér levélke szállt... szállt lefelé, én láttam azt s egyszerre minden vérem fölforrt a dühtől, s amint így átkarolva tartám az asszonyt, ahogy téged most, egy hatalmas lökéssel kiszállítottam a másik világba... így ni, kapitány, ... teringette! Mit üzensz, gazfickó a legényeidnek?

Strong kapitány bizony nem üzent többé semmit sem a legényeinek, sem a kedvesének, ha voltak valahol. Vitték már őt a halálnak a paripái lefelé, s az ő piros vére is befestette a sziklákat éppúgy, mint a Giléty Zsófiáé, akivel együtt táncolt valamikor a Szilágyi Erzsébet anyakirályné nevenapján.

No, ez már nem volt tréfadolog!

Erre már Kristó uram is azt mondta: »Nem adnék a fejedért, uram, három denárt«.

— Nem is kell énnékem a három denárod, hanem keríts egy parasztgúnyát, amibe kiöltözsem.

Meglett az álruha, s Koháry Péter még az éjjel elbujdosott, ki tudja merre, ki tudja hova. Élő ember nem bírt ráakadni.

Pedig ha egy tű veszett volna el, talán azt felkutatják. Mert a király parancsa még szigorúbb lett most.

— Halállal bűnhődjék ott, hol megtalálják, s halállal bűnhődjenek a fogdmegek, ha meg nem találják.

Kutatták mindenfelé, de hasztalan, mintha a föld nyelte volna el, sehol semmi nyoma. Városokban nyomozták, erdőket felhajszoltak érte, még a barlangoknak se hagytak békét. Csak egy helyütt nem keresték, a testvérénél, a király bizalmas hívénel, pedig éppen ott tartózkodott Koháry Istvánnál, kinek neje öccse volt Zsófiának.

Mondják, hogy maga Giléty Mária árulta el a királynak titkon küldött üzenetben Péter ott való tartózkodását.

De mire odajöttek elfogatására, már üthették a lába nyomát: kiszökött Lengyelországba.

Ahogy kitudódék Koháry árulása, lón bezzeg tanácskozás Budán, mi történjék vele. Fejét vegyék-e vagy pedig a jószágát?

Mátyás király okos ember volt, s így elmélkedett: ha a fejét veszem, kevesebb fejem lesz eggyel, de ha a jószágait veszem el, hát több uradalmam lesz eggyel.

Elvette hát a jószágait. S azonfelül kitiltotta színe elől.

Nem is maradt vitéz Kohárynak semmije, csak a felesége, meg annak a kis birtoka, no meg a jó kardja, csakhogy mi hasznát veszi, ha nincs kiért kihúzni többé?

Hanem iszen esett az Mátyás király alatt úgy, hogy egyszer-másszor nagyobb szüksége volt a vasra, mint a földre, s királyi szívnek sok ablaka van, könnyen kiszelleződik a haragja.

Vagy meglehet, egészen más tette hajlékonyá a békülésre.

Mikor három évre rá, újra Zólyomban tölté a király a nyarat, az a gyanú maradt fenn, hogy Koháry Istvánné asszonyom, a szép Giléty Mária, maga ment volna könyörögni a király elé nagy titokban, a férje tudtán kívül, adja vissza jószágukat.

Meglehet, nem állítom, de valószínű nagyon. Vagyonhoz volt Mária szokva, most pedig nem telt sem bársonyos köntös-kékre, sem aranyos gyémántos kösöntyűkre, szépitő kenőcsökre. Szegényen éltek, Zólyom mellett egy kis faluban voltak.

Pedig Mária élt-halt a fényűzésért.

Nem akarok ebbe a kérdésbe belemenni. Kényes dolog. A diák, aki a diáriumot csinálta, kipontozott sorokat hagyott

e helyt, mintha rám bízta volna az akasztófárávaló, hogy valami rosszat gondoljak ki helyette.

De én bizony nem gondolkozom az ő kedvéért. Csak úgy egyszerűen mondom el a többit.

Egy este lódobogás hangzott Koháry szegényes udvarán. A Cinke nagyon ugatott odakinn.

— Levelet hoztam kegyelmednek, Koháry István uram!

— Levelet? Kitől?

— A királytól — mondá a vitéz.

Koháry reszketve futotta át a sorokat, melyeknek ez volt tartalma:

»Megbocsátok neked, Koháry, megjelenhetsz udvarom előtt holnap délben, de csak úgy, ha se gyalog nem jössz, sem semminemű alkalmatosságon, s ha magaddal hozod a legjobb barátodat és a legnagyobb ellenségedet.«

Koháry meggondolkozott egy kicsit, majd így szólt a csatlóshoz.

— Kerülj beljebb a házba, remélem, nem mégysz vissza most éjjel.

— Nem szándékozom visszamenni uram, mert egyenes Gácsra tartok a király dolgában, a szép Forgáchnéhoz.

— Pihend ki itt magadat.

— Megpihenek a kamrában, ha megengeded, de csak hajnalig, mert sietnem kell, holnap délre már visszavár a király.

— Ám, ahogy akarod. Jó éjszakát!

— Csak egyre kérnélek, uram, ez ékszereket viszem Gácsra a királytól — s hamisan hunyorított a szemével.

— Teringette, ezek valóságos keleti gyöngyök — szólt Koháry.

— Hm, tudja a király, hova mit küldjön. No, de ne szólj szám, ne fájjon fejem. Hát kérlek, uram, tedd el nekem e kis szekrényt hajnalig, jó helyre, hogy el ne vesszen, ha megtalálna éjjel ölni valaki. Majd bezörgetek érte az ablakon hajnalban.

Koháry átvette az ékszert, hogy elteszi, s azzal bement a nejéhez. Ütközben azonban egy jó ötlete támadt. »Nem, nem mutatom meg neki — dörmögé. — Úgyis oly kapzsi, hiú, hogy meggyúlne vele a bajom.«

S amint így tovább szötte e gondolatot, meg a király csodálatos kívánságait karosszékében ülve, a Cinke agár

felmászott a térdeire, s rendre elkezdte nyalogatni a kezeit, s nyöszörgött, farkát csóválta, mintha mondani akarna neki valamit.

— Min töprenkedel, jó uram? — kérdezgeté az asszony.

De Koháry nem felelt neki, annyira el volt merülve.

— Sötét gondolataid lehetnek, édes férjem. Homlokod nagyon borús!

— Valóban asszony — szólt. — Egy terv kóvályog a fejemben . . .

— Nem bírnám kitalálni?

— Nem, Mária, azt nem találd ki — mondá, s ijesztő lett a tekintete.

— Nos, próbáljuk meg. Ki jött az udvarunkra? Mit jelentett az a lódobogás? Kivel beszéltél odakünn?

— Éppen ez az, ami nagy szeget ütött fejembe. Egy velencei kereskedő kért szállást, ki a világ legszebb keleti gyöngyeivel megy Zólyomba, hogy azokat elárusítsa a királynak.

Giléty Mária olyan lett, mintha parázson ülne. Majd keserűen nézett végig a saját viseltes ruháin és felsóhajtott.

— Szeretném neked ezeket megszerezni.

— Hogy-hogy? — szólt élénken, s arcát elborítá a láng.

— Szuroksötét van odakünn, senki se látta idejönni, nos hát senki sem fogja látni elmenni sem.

— Istenem, te bolondozol . . .

— Nem, komolyan beszélek. (S öklével haragosan ütött a szegényes fenyőasztalra.) Meguntam már a szegénységet, Mária.

— Én is meguntam, István.

— A gyöngyökkel átmegyünk Lengyelországba. Ott megveszi valaki, és legalább kényelemben élhetünk. A gyöngyök fele is elég lesz erre: a másik felét te viselheted.

Az asszony arca most fehér lett a fölindulástól.

— Ám jól van, istenem, tégy, amit akarsz, én nem szólok semmit, van magadnak is eszed, de azt előre megmondom, hogyha valami rossz támad belőle, engem ne érjen semmi baj, én nem láttam, nem tudtam semmit.

— Ne félj te attól. Nem fogja azt tudni, csak a két lélek, én meg te.

— Csak egy lélek, én meg te.

Koháry kiment, s csak egy jó óra múlva tért vissza a szobába.

Cudar idő volt, s a fürgeteg zúgott künn, a fák recsegve hajladoztak, az ablaktáblák reszkettek.

A szépasszony ottbenn levetkőződött fogvacogva, s bedugta fejét a dunyhák alá.

— Itt vagyok — szólt Koháry tompa hangon, amint belépett. — Alszol már?

Mária úgy tett, mintha most riadna fel.

— Ki az? Mi az? Te vagy, István? Jaj, milyen szörnyű álomom volt felőled: vagy meglehet, hogy nem is álom volt.

— Nem volt az álom. Megtörtént, Mária!

— Szent isten! — sikoltott fel. — Megölted?

— Meg! — mondá sötéten. — Minek oltottad el a mécsset, csupa vér a ruhám, amint így motozni fogok bevérezem a bútorokat.

Mária meggyújtotta hirtelen a mécsset, s látta egy pillanatra urát, amint ruháiról a vér csepegett, iszonyodva hunyta be szemeit.

— Hát nem akarsz látni a gyöngyöket?

— Nem, jaj nem!

De azért kinyitotta félig szemét, s mint a nyúl, mohón pislogott az asztalra rakott drágaságokra.

— Mi történik a holttesttel? — kérdé suttogón, ábrázatából kikelve.

— Eltakarítottam az istálló padlata alá.

Ebben volt a dolog, s midőn napkeltekor a szépasszony fölébredt, így szólt hozzá az ura:

— Kár volt az éjjel olyat cselekednem! Épp az imént kaptam levelet a királytól, hogy megbocsát. Ha tudtam volna... ha tudtam volna!

Kezeit tördelte kétségbeesésében.

— És mit fogsz már most tenni? — kérdé siránkozva.

— Elmegyünk a király elé ma délben. Kelj fel és öltözködjél.

— Helyes — szólt s szépasszony élénken —, legalább fölveszem a gyöngyöket.

— Nem, Mária, a gyöngyöket most még föl nem veszed, míg a múlt éji dolgom el nem avul. A gyöngyöket elástam a föld alá. Várjunk még velök egy kicsit.

Eppen délre szóltak a zólyomi harangok, mikor Koháry István beléptetett a várba, mellette balfelől a felesége jött, fekete ruhában, hosszú földigérő fátyollal, jobbról pedig a sovány Cinke kutyát vezette maga mellett egy zsinóron, úgy azonban, hogy a jobbik lába mindig a kutya hátán volt, mikor a várudvarba belépett a ballábával pedig egyet-egyed ugrott, hogy versenyt mehessen a lépegető lába a vitt lábával.

A király ott állott egész udvarával a várbejáratnál, s névetve nézte a csodálatos jövetelt.

— Itt vagyok, királyom — szólt Koháry István, a fejét meghajtva —, se gyalog nem jöttem, se alkalmatosságon.

— Igaz! — mondá a király. — Jer hát közelebb. Magaddal hoztad, amit kívántam?

Koháry levette lábát a Cinkéről, eleresztette a zsinórját, majd a vállán levő korbácsot bontá ki, s jót vágott vele a kutyán.

Vonítva futott el a szörnyű ütés fájdalmával.

Ekkor szájával csettentett Koháry: odaintette kutyáját, az ránézett szemeivel szelíden és visszajött, mintha semmi se történt volna; még hízelkedett is a gazdájának.

— Fölséges uram, ez az én legjobb barátom!

— Ritka hű barát magam is látom — szólt a király elérzékenyülve.

S egészen közellépett Koháryékhoz. Lángoló tekintete odatapadt az asszonyra, de az asszonyé is őrá.

— Mért kacérkodol őfelségével, te szemtelen! — súgta oda neki dühösen Koháry.

— Hallgass, azt mondom — hörgé az asszony eltorzulva a dühtől.

— Mindjárt megkorbácsollak.

— Mit? Te korbácsolsz meg engem, te gyilkos... gyilkos, gyilkos! — kiálta az asszony fékvesztett gyűlölettel.

— Hogyan? Mit beszélsz, asszonyom? Koháry István nem gyilkos!

— De igenis gyilkos, fölséges uram. Az éjjel egy utas hált kamránkban, ki egy keleti gyöngysort hozott volna eladás végett fölségednek, de ez az ember megölte.

A király homloka fenyegető ráncokba húzódott össze.

— Tehát te is olyan vagy, mint testvéred.

Koháry István felemelte fejét magasra.

— Nem, felség! Hanem ez az asszony olyan, mint a testvére.

— Magyarázd ki magadat.

— A te szolgád volt nálam az éjjel, fölség, valamely ékszerrel, a gyöngyöket átadta nekem megőrzés végett reggelig, s én csak egy furfangot gondoltam ki az asszony kipróbálására. Magamat bekentem egy leölt bárány vérével, s szolgádat reggel elbocsátottam az ékszerrel. Ennyi az egész! Éppen itt is jön már a szolga.

Valóban most érkezett meg Gácsról a lovas, s megerősítette, amit Koháry István mondott.

— Íme, fölséges úr — tette aztán hozzá —, az én legnagyobb ellenségem!

— Okos ember vagy — mondá a király elkomolyodva s némi gondolkozás után. — Beváltottad, amit kívántam, s kimentetted még tetejébe bátyádat is a hínárból. Úgy látom — kívált ha abban is igazad van, hogy olyan az asszonyod, mint testvére — bátyád is csak a legnagyobb ellenségétől szabadítá meg magát. Megkegyelmezek neki. Értesítsd oda, ahol él, hogy visszajöhet! Téged pedig ezennel visszafogadlak udvaromba, s megerősítek minden jószágaidban. Valamint lépést teszek az egyháznál, hogy az érdemtelen asszonytul megszabadulhass, ki elárult, s ki a hóhér bárd alá juttatott volna.

Koháry István elpirult, s zavarodottan dadogá:

— Nem, felség... hagyj meg őt nekem... mert megszoktam... és mert szeretem.

A király nevetve vont vállat, mintha mondta volna:

»Hát tessék ebből okosnak lenni!«

AZ ILLOJÁLIS ALATTVALÓK

(Egy sportsman elbeszélése)

Uraim, higgyék meg önök, a kutya a teremtés remeke. És Noét nagyrabecsülöm . . . igenis, mert elronthatta volna a dolgot, ha véletlenül megfedlekzik a kutyáról. Teringettét, mi lett volna az esetben belőlem?

Már kora hajlamaim a kutyákhoz vonzottak. Mint gyermek együtt játszottam az apám szelindekeivel. S azok szerettek engem. Becsületemre mondom, urak, még most is könnyezek, ha ezen atyai szelindekek jutnak eszembe. Oh, ezen gyermekkori emlékek!

Amint azonban a világba léptem, meglehetősen elhidegültem szelindekeim iránt, megösmervén a kutya-nemességet és kutya-arisztokráciát. Milyen világ az, milyen világ!

Mondhatom önöknek, hogy Európa összes előkelő kutyáit szerencsém volt látni, s igen közeli érintkezésben valék nem eggyel. Játszottam a walesi herceg kutyáival, láttam svéd király doggját. Főnséges állat, gyerekek! Megveregtettem a monacói herceg vizsláját, s egy ugyanazon pamlagon ültem lord Dudley világhírű Gis kopójával. Borzolgattam a Levelier marquisnő kis ölebecskéjének okos fejét, s beszéltem vele franciául, mert a kedves állat mindent megért, csak hogy éppen felelgetni nem tud. Vagy tud is talán, de derogál neki szóbaállni az emberekkel!

Hanem hát mi ez, mind, a B. úr felséges vizslájához, mely úgy idomítás, mint testalkat és vér tekintetében ragyogó tüneménye e századnak!

Nem sportsman az, aki még nem látta a »Blikk«-et, mert Blikknek hívják a földkerekség legnemesebb kutyáját. Én pusztán azért utaztam Csehországba, hogy a Bükket láthassam. De minden fogalmamat, a legragyogóbb képzelődésemet is felülmúlta a valóság.

B. urat régóta számítom legbensőbb ismerőseim közé . . . Itt Pesten a kaszinóban ismerkedtem meg vele. Pompásan játsza a pikét, kár, hogy nem vagyonos ember.

Csudálatos játéka a sorsnak, hogy a legdrágább, legértékesebb jószágot, mely valaha létezett, a végzet nem egy

királynak vagy hercegnek szánja, hanem egy szegényebb cseh nemesnek!

Úgy látszik, a végzet is kötekedik már a főrendekkel.

De én nem bánтам ezt az egy esetet: hiszen hasznomra fordíthatom azt. Ki tudja, nem-e szerezhetem meg tőle a Blikket? Hiszen a szegény ember hamarább rászorul a pénzre, s a szegénység rossz tanácsadó; egyszer majd azt találja neki tanácsolni »add el a Blikket«.

Mikor Csehországban voltam, kiválasztva a kedvező pillanatot, elő is hoztam B-nek (nem mondom ki az egész nevét, mert mint az alábbiakból kilátszik, diszkreditálnám az udvar előtt).

— Uram, nem szándékozik ön eladni e bámulatra méltó állatot?

Kinevetett:

— Nincs arra eset, uram . . .

— De ha mégis . . . Ha valaha az a szándéka lenne, ígérje meg nekem, hogy értesít.

— Arra ne számíton . . . az lehetetlen. — S itt elbeszélte nekem azon óvatosságot, mellyel Blikk renomóját őrzi, kölykeit nem adja el, pedig drága összegeken kérik az angol urak, mert e kölykök ugyanazon vérből származván, devalválják az anya becsét, mely bizonyos fokig specialitásából is folyik. A kölyköket a legszigorúbb ellenőrizet mellett befojtják a Moldvába.

S valóban B. úrtól nem lehet csodálni, ha ragaszkodott az ő Blikkjéhez — mert a Blikk hírneve fényt vetett őrá is. A leghíresebb kutjának a gazdája is bizonyos nimbuszal bírt, s szívesen nyíltak meg előtte nemcsak Ausztriában, de Magyarországon is a főúri klubok és házak. A Blikkre neki szüksége volt, hogy szerepelhessen köztünk!

Mindegy, én nem csüggedtem. Ha én valamit fölteszek magamban, hiszen tudjátok, milyen kemény fickó vagyok, én attól aztán nem tágitok. Az ördögbe . . . egy gentlemannek minden sikerül, ha szívóssága van hozzá! Én pedig kőből vagyok, ördög és pokol!

Eladtam a dézsmaváltsági kötvényeimet, eladtam a regalet Zeherén, egyszóval össze csináltam kétezer aranyat (ennyit szándékoztam költeni a Blikkre), s ezzel a kétezer arany-

nyal mindenütt a nyomába jártam B-nek. Ha ő Prágában volt, én is Prágában mulattam, ha Bécsbe ment, én is ott voltam, ha Pestre jött, magam is hazajöttem. Kerestem klubot klubra, s ott gibickedtem a kártyaasztaloknál mellette, kidagadt szemekkel, lázas izgatottsággal leve, mikor jut tönkre, mikor szorul meg pénze oly nagyon, hogy közbeszólhassak:

»B. úr itt van kétezer arany azért a Blikkért«.

Történt is egyszer, hogy nagyban folyt a játék egy éjjel (a derék Gály is in floribus volt még). B-nek izetlen pechje volt, minden pénzét elvesztette hajnal felé.

— Nem játszom tovább — szolt és felkelt. — Nincs pénzem!

— Adok én önnek — mondám —, itt hordom a tízezer forintot a kutyáért.

— Ah, no . . . Arra ön ne számítson. A kutyát sohase adom semmiért.

— De — dadogám elcsüggedve —, ne fosszon meg legalább a reménytől. Engedjen élnem, uram! A Blikk az én életcélo.

Nevetett jóízűen, s hazament üres zsebbel a »Lili«-t fütyürészve.

Azóta aztán, minél jobban halványodott a reményem, annál vakmerőbb lettem B. iránt is; minden egyes alkalommal, ahol csak találkoztunk, megkínáltam a kétezer aranyal.

A legutóbbi nagy vadászatok alatt Karintiában, melyeken őfensége a trónörökös is részt vett, ott volt B. is a Blikkel, s természetesen én sem maradhattam el.

Az egész vadászat alatt a Blikket néztem, s valóságos láz fogott el, ha meggondoltam, hogy nem az enyém és sohasem lehet az enyém. Úgy voltam . . . becsületemre mondom, úgy voltam vele, mint a szerelmes az ideáljával.

— B. kedves barátom — esengtem megtörve, alázatos hangon —, adja nekem azt az állatot . . . ne kínozzon.

Vigyorgott, úgy mint régente, s otthagytott faképnél.

— Megbánja még — kiáltám utána —, majd megbánja!

Nem is válaszolt.

Alighogy e párbeszéd ejtődött köztünk, vége lón a vadászatnak; vadászok, hajtók és ebek összegyűltek a tisztáson

s maga őfensége vidáman szólított meg néhányunkat... Nekem ezt mondta: »Ej, báró, miért olyan szomorú ön?« Istenemre! Őfensége nagy pszichológus, valóban odavoltam.

E pillanatban őfensége az ebekre vetett egy kegyes tekintetet, s mint nagy műértő, fejedelmi szemekkel, azonnal észrevette Blikket, lehajolt s a páratlan eb fejét kezébe kegyeskedvén venni, figyelmesen megnézegette, s egy igazi sportsman chic-jével megveregette lapockáit.

— Gyönyörű eb — mondá őfensége. — Kié c ritka példány?

E történelmi pillanatban méla csend támadt. Valaki halkán mondá: »B. úré a kutya«.

Őfensége hanyagul B. úr felé fordult:

— Gratulálok önnek a szép állathoz. Valóban kedves!

B. elvörösödött, orra, homloka, arca fáklyaszín lett. Érezte, hogy mit kell egy gavallérnak mondania ilyenkor; tudta, igenis tudta, mit kell tennie, s küzdött is benne a lojalitás az önzéssel egy darabig, más talán nem vette észre, de én láttam, éreztem, tudtam, míg végre egyik sem győzött a másik fölött, s B. úr így szólt mély meghajlással:

— Az eb nem az enyim főnség! Egy félóra előtt adtam el kétezer aranyon.

— Derék összeg — szólt őfensége, s egy másik urat szólított meg egészen más tárgyban.

B. úr ügyes ember. Szépen kimászott. Ez az egy felelete tízezer forintot ért neki, mert különben azt követelte volna az illedelem, hogy az ebet azonnal felajánlja őfenségének. Az is chic volt tőle, hogy engem nem nevezett meg, mert különben nekem kellett volna Blikket odaadni.

Még aznap átadtam neki az összeget. Blikk most az enyém. Furcsán jutottam hozzá, annyi tény. De végre is az enyém... Az ördögbe csak, ha az embernek komoly törekvései vannak, higgyétek meg, hogy eréllyel, szilárd kitartással okvetlenül eléri célját.

AZ ASSZONY HAJÁNÁL CSAK AZ ESZE HOSSZABB

(Egy kis korrajz)

Egy este a »Deák-klub«-ban sehogy sem bírt összeverődni a parti, a képviselők unatkozva ógyelegtek a biliárd-téremben, az olvasószobában s éppen úgy esett a dolog, hogy egy megyének a követreiből jött össze három s negyediknek Geréby László, a főispánjuk, aki különben nem tudott tarokkozni. Fényes bizonyítéka az is a főispánok tudatlanságának.

— Nohát mi az ördögöt csináljunk; beszéljünk!

Ebben a beszélgetésben találta aztán kibőffenteni a főispán:

— Tudjátok-e, urak, mi jutott az eszembe? Ne tartsunk mi az idén otthon követválasztást.

Ránéztek csodálkozva a többiek. Azt hitték, megbolondult. De amint aztán magyarázni kezdte az ötletét, lassan-lassan kigyúlt a tűz szemeikben.

Igali Bory Imre remegő hangon szólott közbe:

— Felséges gondolat! Pszt, ne beszélj hangosan, mert ellopják tőlünk a többi megyék!

S ez a gondolat csakugyan értékes volt: megért nekik személyenkint húszezer forintot. Egy képviselőségnek ennyi az ára ő megyéjükben. Könnyebb ott a hazáért meghalni, mint élni érte!

Az ötlet magja az volt, hogy a nyolc követ közül, amelynyit a megye küld, jövőre is négy kormánypárti s négy bal-középi jöjjön fel, ugyanezek a személyek mindenestül, csak-hogy ne kerüljön nekik semmibe.

A kivitel nem volt nehéz. Egy napra konferenciát tűztek ki a megyei székvárosba, arra leutaztak a képviselők, s meghítták mind a két pártból a primipilus perszónákat.

Diktum faktum, minek nyújtánám hosszabbra, megtörtént a paktum, hogy tekintettel a szűk termésre, mely az idén volt (Kelendy Miklós képviselő társunknak pláne a bir-kái is kidöglöttek), a közelgő választásokon nem fog felhívatni a közbizalom. (Drága dolog az, tisztelt értekezlet, becsületesre mondom, nem bírjuk ki.) Ami különben csak a szegény nép érdekében történik, melyből mindig elpusztul nyolc

kerületben vagy negyven lélek, a bevert fejeket nem is számítva, mert az nem árt a parasztnak.

Beleegyezett mindenki. Hiszen istennek tetsző okos dolog az s ideje már, hogy megjöjjön egyszer az urak esze is. (Azt hitte volna az ember, hogy biz az már örökös vándorlásban léssen.)

Megszerkesztették a jegyzőkönyvet; ezt és ezt a kerületet képviseli ez és ez, punctum. Aláírták mint kötelezőt és hogy gondoskodva legyen arról is, ha időközben megbokrosodnék valaki, aláírtak, s Geréby főispánnál deponáltak külön-külön százezer forintnyi váltót, hogy ez legyen a biztosíték. Amelyik párt netán kilépne a hámból, annak a váltóit folyóvá teszik, s a százezer forinttal visszaszorítják a kisafához.

Bölcsen volt kiokosodva. A vármegye gúnyosan nevetetett. Mert hát olyan nevetséges is az, hogy az ország meghozza a maga törvényeit, a király megszentesi, de a nemes vármegye azt mondja erre: »már én mégis csak a magam akarata szerint cselekszem«.

Kivált a főispán volt nagyra vele, hogy egy ellenzéki megyében ügyes leleménnyel újra megtarthatja a négy kormánypártit. Félig se tréfa ez! Már látta is álmában a hivatalos lapban azokat a bizonyos cicerós betűket.

Hanem ha a vármegyének több esze volt, mint az országnak, lakott ebben az időben Felsőőrden egy gyönyörű asszony, akinek még több esze volt, mint a vármegyének. Ami nem is csoda, sok okos asszony van a világon, de okos vármegye igen kevés!

Apczy Ágnesnek nevezték a szép özvegyet, pozsgás piros arca volt, mint a pogácsa-alma, hamis tekintete, mint a mesebeli kigyóé s aztán az a kedves elbűvölő viselkedése! . . . Bizony megzavarná fejét, akivel szóbaáll, még akkor is, ha meg nem szépítené az a nimbusz, hogy a miniszter unokahúga.

Télen Pesten lakott, csak nyáron át Felsőőrden, amiből szükségképp következik, hogy voltak nyári és téli udvarlói is.

A téliekhez semmi közünk, azoknak a nevei most csak a vizitkártya-kosárkában szerepelnek, illusztris személyiségek, követek, miniszterek névjegyei jelentőségteljes betűikkel, behajtott füllel, kettétörve . . . Az az érdekes, titokzatos

nyelve a szocietésnek, mely ékesen szólóbb azoknak, kik nem értik, mint azoknak akik használják.

A nyári udvarlók ellenben, maga Geréby főispán (minden héten kétszer jön Érdre), a másik, a fiatal Belér Ferenc, egy hajdani dúsgazdag serfőző fia, az is kétszer jön minden héten, a harmadik báró Bolykai Pál. Ez áll most a legnagyobb gráciában. Mert ez csak egyszer jön egy héten.

Az udvarlók sorsa körülbelül a következő. Vagy ők unnak rá arra, akinél szépelegnek, vagy az un öreájuk. A végeredmény egyre megy. Apczy Ágnesnél aztán folytatásnak úgy ment, hogyha őt unta meg valaki, megölte, hogy megbosszulja, ha pedig ő unt rá valakire, azt is megölte, hogy lerázhassa. A végeredmény egyre megy.

... Hanem azért ne tessék megijedni, nem lesz ebben a kis történetben haláleset!

Sőt ellenkezőleg... hiszen báró Bolykai (anyai ágról ő is valami rokon), amint a lugasban ott ül Ágnes mellett, éppen egy szép boldog életről fecseg.

— Látod, ha úgy szeretsz, ahogy mondod, hát eljöhetsz hozzám feleségül.

Ágnes a kezére ütött félpajkosan.

— Ugyan eredj, te kedves bolondom! Fiatal vagy hozzá, vagyonod is kevés, aztán legalább valami állásod lenne.

— Hát 'iszen kineveztetethetnél valaminek...

— Minek, te golyhó? Van is neked eszed valamire?

— Elég nekem a te hatalmad.

— Hallgass, te bolondos fiú.

S odatapasztotta vidám enyelgéssel a rózsás tenyerét a fiatalember szájára, mint ahogy azok a nénik szokták, akik azt szeretnék, hogy az ő öccsük minden szava csupa színbölcsesség legyen.

— Oh, te kis csacsi, csacsi! — kacagott édesen, csengéssel. — Hát engem vennél el, ha valami volnál. De nem mennék ám hozzád... nem én. No, de nem is leszel te soha semmi.

S mégis, hogy Pestre ment Apczy Ágnes — mondják a rossz nyelvek —, megtette volna a miniszternél a lépéseket, nem lehetne-e kinevezni a fiatal Bolykai bárót főispánnak?

A miniszter azt felelte állítólag az unokahúgának:

— Micsoda gondolat az Ágnes? Hiszen még egész éretlen a te kis báród. Azt mondd, hogy majd megérik a hivatalában? Jó, jó. De hát mióta olvasol te is vezércikkeket, hogy valóságos vad embereknek képzelsz bennünket, akik az öregeket erőszakkal agyonütik, hogy a fiataloknak helye legyen? Mi bevárjuk mindenkinek a természetes halálát, érted-e? Ez a kormányzás titka! Előbb meg kell a főispánnak bukni vagy halni, akkor aztán beszélhetünk erről... Ej, ej, micsoda bolond szeszély ez tőled!

Lehet is, hogy csak szeszély volt. Hiszen melyik asszony nem szeszélyes? Aztán olyan csodálatos a megyei levegő, hogy aki azt szívja, vagy protegálni akar, vagy protegáltatni. A kevély címerek csillogása a kastélyok homlokán, százados jegenyék bólogató koronái az utak mellett, beszédes patakok, betömi őket az erdő haraszttal, mogyorófa vesszők, melyeket a csalitos nevel a hajdú kezébe, röpülő békanyál, mely befonja a fűzfabokrokat és növényeket — mind uralkodásra, erőszakra, intrikára, engedelmségre tanítanak...

Letett-e tervéről a szépasszony? Meglehet. De a politika-csinálás szenvedélyéről dehogy tett volna le!

Egyikén azoknak a délutánoknak, midőn a hiú nagyra-vágyó Béler volt Érden, merész célzásokkal esengve utána, odavetette hanyagul egy-két szóval:

— Ha magának uram több bátorsága volna, magának minden sikerülne.

— *Minden?*

— Minden?

— Az is, amit én gondolok?

— Az is.

És elpirult hozzá egy kicsit — mert a szép Ágnes mindenik udvarlójáról tudta, mit gondol. De órála egyik udvarlója sem tudta.

— Hát ugyan mit kellene tennem? — kérdé élénken.

— Nagyra kell törnie... Most is itt van rá az alkalom. Lépjen fel a kerületünkben. Úgysem akarja Borcsányit senki.

— De a paktum, a paktum?

— Az önt nem köti. Mit bánja ön a mások pénzét?

— Igaz, csakhogy százezer forinttal bizonyosan megbuktatnak.

— Kérdés. Százegyezer forint lehet a lelkesedés, mellyel jelöltségét fogadják a megbotránkozott választók.

Többé ki nem ment a Béler fejéből ez a bogár, s meghízott ott nagyra a hiúság ételén; harmadnapra azzal jött Érdre:

— Föllépek, ha segít.

— Hát hogyan segíteném! — mondá odaadó mosollyal.

Föl is lépett aztán. Egy reggel kitűzték a zászlókat az egész Erke folyó mentén a kis falusi házakra: »Éljen Béler Ferenc a baloldal jelöltje!« (Borcsányi ellenjelölt Deák-párti volt).

Az egész vármegye felröfönt erre a hallatlan merényletre. No, még ilyen se történt mióta elvettük a tótoktól ezt a vármegyét. Hát megbolondult ez a Domine Béler Ferenc! Hogy mer az itt föllépni, mikor még csak nem is nemes ember! Szörnyűség!

Maga a tündérmenyecske befogatott még aznap délután a fehérfonatú kis kocsjába, s a penészszín pónikat maga hajtotta Alsóérdre, ahol a balpárt elnöke, tekintetes Billey Márton uram nejét, a jó Mari nénit látogatta meg. (Mari néni sehogyse tudta elképzelni, honnan egyszerre ez a nagy szerencse.)

Billey bácsi éppen otthon volt, s udvariasan okvetlenkedék »a miniszter unokahúga« körül, aki még meg is csókolgatta az öregurat, dacára a tüskés lompos szakállának.

Uzsonna alatt aztán előadta Ágnes a nagy megbotránkozását, mily csúfság érte a kerületüket, tönkre van téve az egyezkedés, oda a vármegye becsülete, Béler föllépett baloldali programmal: hogy hát ezt most nem lehet úgy hagyni, ki kell rekeszteni a pártból.

Billey uram a fejét vakarta, káromkodott, kiment az udvarra, ott összerugdosta az eleibe került háziállatjait. (Azoknak, szegényeknek eszük ágában sem volt, hogy ők most politikai indokból szenvednek.) Akkor aztán bement a szobájába, s még aznap intézkedett a konferencia összehívása iránt.

A konferencia, mint előre várható volt, kirekesztette Bélert a pártból, s proklamálta ezt megyeszerte, úgyhogy a szegény jelölt feldúlt arccal jelent meg a következő héten Ágnes előtt.

— Proskribáltak, kiátkoztak! Megvan a szörnyű szégyen! Már most mit tegyek?

Kétségbeesetten roskadt le egy karosszékbe.

— Hogy mit tegyen? — mondá Ágnes haragos villámkokkal a szemében. — Itt csak egy út van! Föl kell lépni a függetlenséginek.

— Úgy van! Azt fogom tenni.

Nem is nehéz dolog. Az ember valamivel több hazaszere-tetet vegyít a beszédeibe, erősebb szavakat használ a helyzet festésére. Előveszi valami vén dicsekedő mameluknak egy régi programbeszédét, s azt átcsinálja megfordítva. Ebből áll az egész.

S így jobban is tetszett az Erke folyó partján. Szűz föld az ott! Még sohasem hallottak olyan hangokat. Tódult zászlóhoz a nép lelkesedéssel.

A vármegye meg volt ijedve. Borcsányi Gedeon izgatottan szaladgált a főispán nyakára, hogy »elő most azokkal a váltók-kal«. A váltó aláírók ellenben szintén ott szaladgáltak, hogy ne bántsa még a váltókat, majd csak végszükségben. Borcsányi ekkor elkezdett alkalmatlankodni a négy balpárti követ kerületében, mire azok viszonzásul ráütöttek a Deák-párti kerületekre pártokat szervezni.

Ebben a zagyva hadviselésben és irtóztató fölfordulás-ban, hol mindenki félt, hogy elveszti valamijét: legelőször is a főispán vesztette el a maga fejét (pedig jó nagy fej volt), s hogy soha meg se találhassa többé, elszökött a sok baj elől a szépasszonyhoz Felsőérdre.

Ágnes macskahízalással fogadta a »menekült«-et, s adott is neki legott tanácsot:

— Én azt tartom, el kellene Bélert fogatni. Ezzel vége volna a zavaroknak.

— Hm, elfogatni? De miért?

— Gondolkozzunk. Bizony van őneki is valami »fog-piszkálója«.

— Ahá! Persze. No, gondolkozzunk!

— Ha másutt nem, a beszédeiben... Egy kis felség-sértés, izgatás, valami efféle...

— Pompás! Csakhogy nézze édeském... az a baj, hogy ezek a beszédek nincsenek nyomtatásban.

— Oh, oh! Hiszen ez inkább szerencse. Hát nincsen a vármegyének valami szertára, ahonnan négy olyan fület lehetne szerezni...

— Milyen fület?

— Hát amelyik hallotta — ha arra kerülne a sor.

— Ami azt illeti, hm.. nem éppen lehetetlen... valóban ilyen fülek mindig vannak.

— És lássa, ha maga azt megteszi, maga lesz a legerélyesebb főispán hírében az országban.

Hm. No lám. Maga mégis okos asszony.

Lehajolt, megcsókolta kezét a jó tanácsért, s újra elvontak lelki szemei előtt azok a bizonyos cicerós betűk a hivatalos lapban...

Erre következő éjjel elfogták Béler Ferencet az ágyában, s bevitték a székvárosba az éj leple alatt, ahol becsukták kegyetlenül.

Protestált, hivatkozott jogra, személyszabadságra, de biz' mind nem használt semmit. Rimánkodott, hogy legalább azt mondják már meg, miért fogták el s kinek a rendeletéből, az örök, pandúrok hallgatagon vállat vontak.

Csak a választás utáni reggelen (hogy ím lefolyt tegnap minden illő rendben a paktum szerint) ereszté ki tekintetes Elek István várnagy uram, megjelenvén a nagy kucskokkal.

— Hát miért voltam én becsukva? — ordított rá Béler.

Elek István uram édes nyájassággal felelé:

— Bizony nem szolgálhatok vele, tekintetes uram.

És mindenütt ezt a feleletet találta. A hosszú ambituson, amerre átment, a megyei urak vidám mosollyal üdvözölték: »Szervusz Feri«, mintha semmi se történt volna. Maga a főispán barátságosan szorongatta meg kezét a kapu alatt: »Hogy van, hogy, barátom uram?« a vicispán ebédre invitálta. Mindenünnen a napfény sütött rá.

De mihelyt az esetet kérdezgette, egyszerre elborult minden homlok, és senki sem tudott róla semmit. Ilyen csodálatos kétszínű hatalom a vármegye.

Csak Budán a belügyminiszter fogta fel másképp a dolgot; no, mert a szépasszony is szövetkezett vele a bosszúállásra.

Mivel hát az mégis szörnyűség, hogy egy főispán elfogasson ok nélkül egy követjelöltet. Micsoda vihar lesz majd ebből a »Ház«-ban!

A miniszter azt mondta unokahúgának, hogy ezen még sokáig fog gondolkozni. De mint egy igazi miniszterhez illő, mégsem gondolkozott sokáig: két hét múlva már megjelentek a hivatalos lapban azok a bizonyos cicerós betűk... azaz hogy nem éppen azok a bizonyosak:

... Geréby Lászlót fölmentem, s helyébe kinevezem báró Bolykai Pált...

És erre a históriára még azt se lehet mondani, jól vagy rosszul van-e kigondolva, mert úgyszólván mindnyájunk szemeláttára történt.

LÁTOGATÁS EGYIK ALAKOMNÁL

Nem lenne nyugodt a lelkiismeretem, ha el nem beszélném, hogy odahaza járva miképp látogattunk el piktorommal az irka-firkáimban előforduló Filcsik Istvánhoz, amely látogatásból az is kitetszik végre, hogy őkegyelme nem valami képzelt alak, aminőt a költők szoktak kigondolni, hanem valóságos eleven csizmadia, aki huszonkét forint állami adót fizet és hat forint községi pótlékot, a csoltói 116. sz. telekjegyzőkönyvben foglalt belső telek, ház és más ingatlanok fejében.

Lusta ember, tele van örökös panasszal, éppen amiatt a huszonkét és hat forint miatt; azt mondja nem terem a föld a revolúció óta, megbicsaklott, mióta a muszka katonák lovai megtaposták, a mesterség is rosszul megy, lehetetlen megélni.

Pedig a mesterség menne valahogy, de Filcsik nemigen megy utána.

Kis házikóban lakik a falu legközepén, az udvarán kút van, de se kávája nincs, se gémje, csak kövek vannak körülötte, s elég aláhajolni a vödörrel, hogy meríteni lehessen belőle.

Mindjárt a kút mellett barnállik a szemétdomb: itt áll ez már növekedőben vagy ötven év óta, amit a szobából kisorspörnek, csizmasarkak és talpak nagy halmaza. Sok, régen erős lábnak a hüvelye!

Maga »az isten csizmadiája« ott benn pipázgat az ócska griffmadaras lánán elterülve, s nagy kellemetlenül fordul meg, amint belépünk hozzá.

— Ősmer-e még Filcsik bácsi?

E hangra kapkodni kezd ősz fejével: »Hogyne, hogyne!« Mialatt kezeivel idegesen nyomkodja homlokát s állát, mely nemigen lehetett beretvélva vagy egy hete, úgyhogy a serte szinte csikorgott keze alatt. »Igen, igen... hol is csak? Ahá! no...« s arcát egyszerre elönté a nyájas öröm. »Teringette, hiszen a tekintetes öcsém uram az! No, már ez mégis csak valami.«

— Eljöttem, régen nem láttam. Ez a barátom itt, piktor Pestről.

Filcsik aggodalomteljesen pillantott a bemutatott úri ember cipőire (nem szerette, ha munkát hoznak neki), de látván, hogy azok jó karban vannak, újra kiderült a homloka.

— No, az derék, hogy el tetszett jönni.

S könyökével törült le fűgén egy széket.

— Hogy van, hogy bátyó? Jól érzi magát, mi?

— Hát csak maradhatós a világ járása, maradhatós. Ámbár öreg embernek sehogyse jó. Köszvény gyötör kezemben, lábamban, úgy meghasogat néha, hogy ordítok, s még csak egy inasom sincs, akin ilyenkor a dühömet kitölthetném.

— Olyan rosszul megy a mesterség?

— Bomoljon meg, örökké alkalmatlankodnak vele.

Pedig nem ér semmit, becsületesemre mondom. Váltig korholom az embereket: hát nem bírjátok egyébüvé vinni a hitvány lábbeliteket, hát nincs már más csizmadia a világon, hogy mindnyájan énrám szorultok? De nem használ, kérem. Valami pikkjök van rám, hogy erőnek erejével engem rohannak meg, s ha már a nyakamra hozzák, meg kell csinálnom, mert ha nem, rám fogják, hogy felhagytam a mesterségemmel... Ezt pedig mégis csak restelli az ember. Gyűlölöm az embereket, téns öcsém uram! S mégis én varrjak nekik csizmát? Hát nem fátum ez?

— Az a. De tudja-e, miért jöttem?

— Csak nem talán... izé... — kérdi félénken, s zavarral tekintett végig most már az én lábbelimen.

— Le akarja a barátom rajzolni.

— Engem? — mosolygott, s lopva megsodorintotta tömött ősz bajuszát. — Csak nem tán?

— Önt bizony — felelte útitársam udvariasan.

— Nincs már nekem szeretóm — szólott szemérmesen és húzódozva.

— Könyvbe akarjuk kiadni.

— Könyvbe? Mire való volnék én a könyvbe. Ugyan ne figurázzanak az urak!

— Annak pedig meg kell lenni, Filcsik bácsi. Egymás után! Gyürközzék neki, egy félóráig, miért ne ülhetne vesztet, míg lerajzolják?

Filcsik a fejét vakarta.

— Hej, de furcsa egy dolog. Szeretném, ha elmaradhatna valahogy. Nem nekem való az már! Ejnye, ejnye!...

Kétségbeesetten nézett rám, alig bírtam magamat visszatartani a nevetéstől.

— No, ne kötekedjék, bátyó. Addig úgyse megyünk innen egy tapodtat sem! Nosza, akassza a nyakába szaporán a bundáját.

— Én? A bundámat? Ilyenkor? A kánikula közepén? Hiszen kinevetnének a gyerekek is!

— Pedig a bunda a fő.

— Hm, tudom — sóhajtott föl —, a híres bundát akarják lefesteni. Hja, hol van az már?

Szomorúan hajtotta le a fejét, s szeme idegenül révedezett a szobában, bizonyosan azt a régi hatalmas bundát látta maga előtt, képzeletében.

— Jó lesz akármilyen bunda — szoltam közbe.

Bámészan fordult felém, mintha arcomból szeretné kifürkészni különös kívánságunk okát. Azután gondolkozva járt fel s alá, a dohányzacskójával veregetve a bal tenyerét.

— Isten neki... ha már így van, így van. Keresztül esem ezen is. Megteszem a kedvéért. Édesapja ura jó patrónusom volt! Hát csak tessék hozzáfogni.

Az ajtószegen függő parasztbundát, molyette, fekete prémes gallérral, nyakába kapcsolta, s szánalmas önmegadással leült a karosszékbe az ablakhoz, hol a jobb világitás esik rá...

Útitársam elővette vázlatkönyvét, s csakhamar hozzálátott a csontos nagy arc megörökítéséhez.

Filcsik mozdulatlanul szuszogott, az izzadságot sem merte letörölni homlokáról, pedig nagy melege volt. (Hogy is ne lett volna, forró nyári délután, bundában?) Mindig jobban-jobban fűjt, míg egyszer csak aláhanyatlott kopasz feje, s ráncos szemhéja lecsukódott az örökkön mosolygó szemekre; elnyomta a buzgóság.

Csak a piktor szava rezzenté fel egy jó óra múlva.

— Megvan már, Filcsik úr!

Kíváncsian futottam a képhez, bár csak vázlatban volt, de mégis meg lehetett ismerni az öreget: különösen a szemkifejezése van eltalálva.

— Olyan itt Filcsik bácsi, mint egy nádorispán!

— Hát iszen, hogy iszen . . . — motyogta az almárium felé lépegetve.

— Mi? Meg se nézi?

— Nem én, a világért sem. A tükörbe se nézek én, elmúlik abba néha félesztendő. Csak tegye el az úr azt a protokollumot.

S miközben így beszélt, az almárium fiókjának legalján a bicskiák, tűk, hovájok, árák és kérgesek között kotorászott idegesen.

— Hej, haj, nini . . . Talán bizony a szű ette meg! Vagy hogy a deszka nyelte el. A fészkes hernyó essék beléd, hol lappansz már, no? . . . Ahá! Itt vagy kutyafülű!

Egy ezüst forintot tartott az ujjai közt, s piktoromhoz lépve, markába akarta csúsztatni.

Az nevetve és zavarral tolta vissza kezét.

— Mit csinál, Filcsik bácsi? Hiszen mi tartozunk köszönettel.

— Jól van, jól! — förmedt fel mogorván. — Tudom én, mi a becsület.

Annyira tudta, hogy még künn az udvaron is megpróbálta túladni a forintoson, pedig fogadni mernék egy forintba, hogy nem volt ennél több forintja.

FÜGGELÉK

A MI OLIGARCHÁINK

A »Pesti Hírlap« tegnapi számában valaki egy magyar oligarcháról mond el egy anekdotát. Elolvastam — de hát mi az még a mi dunántúli oligarcháinkhoz, például egy Eszterházy herceghez képest.

Sokkal finomabb ember volt Balassánál. Nem virtusból pazarolt — hanem egyszerűen csak azért, mert nem is ösmerte a tárgyak értékét és a pénz becsét.

Őt az egész világ összes meglepő dolgai csak annyiban érintették, hogy némelyiket akarta közülnök, némelyiket nem akarta.

Gazdatisztjei cudarul meggazdagodtak, mellette volt egy bonorum direktora, aki föltétlenül uralkodott az óriási birtokok felett.

Ha pénz kellett, pénzt adott, ha nem volt, kölcsönt vett — tehát pénz mindig volt: olyan ostobaságról, hogy neki valaki számoljon is, fogalma sem volt a hercegnek.

Hagyott neki tenni mindent. A bonorum direktor végre odáig rakoncátlankodott, hogy egy írást nyújt egyszer aláírás végett a hercegnek.

— Hát ez mi? — kérdé az ásítózva.

— Ez? Emlékszik kegyelmességed arra a kis nyíres völgyecskére Pápán túl: odaajándékoztam a múltkor a fiamnak. Mindössze néhány hold — és a szomszédban van egy kis tagja —, nagy örömet okozott neki.

A herceg érzéketlenül írta alá ezt az aktát is.

Nem volt, csupán egy passziója: a vadászat s ebben is csak a szarvasokra. Egész életét a szarvasok utáni hajszában

töltötte. Szobái tele voltak szarvas képekkel, nappal szarvasokról beszélt, még éjjel is szarvasokról álmódott. Egész múzeuma volt már az általa elejtett szarvasok földi maradványaiából, agancsokból és bőrökből. Minden egyes szarvasnak vezeték és keresztnevet adott a holta után.

Hát egyszer egy este jelentik neki a vadászok:

— Kegyelmes uram, egy tizenöt agancsos szarvast láttunk az erdőben!

— No, ez nekem való lesz! — kiáltá felvillanyozva. —

Reggel pont hét órákor ott leszünk a lesben.

Egy tizenöt agancsos szarvas már régen legfőbb vágyai közé tartozott. Már csüggedni, desperálni kezdett volt. Denique mégis van hát isteni gondviselés!

Hívatta is nyomban a bonorum direktort. Maga futott ki eléje, mikor jött.

— Nagy öröm, spektabilis . . . nagy eset történt.

— Mi történt olyan nagy eset?

— Tizenöt agancsost láttak a vadászok. Reggel hét órákor megyünk, inspektor úr. Jöjjön el ön is. Előérzetem van, hogy leterítem.

A herceg nem tud aludni egész éjjel, furkálta a szarvas, már hajnalban talpon s reggeli után nyomban elindult a vadászaival és tisztársaival.

— A direktor már hihetőleg ott lesz — szólt a herceg, mert nagyon szerette a direktorát. Azután kivette az óráját:

— Nyolc perc múlva hét, mire odérünk, már ott lesz okvetlenül. Az ördögbe is, hogy ne lenne! Tizenöt agancs, nem bolondság!

De amint odaértek, a direktor még nem volt ott. A herceg kedvetlenül nézett az órájára.

— Hat perc elmúlt, ez mégis furcsa!

Bosszankodva nézegetett körös-körül, megint elővette az óráját türelmetlenül.

— Hét perc . . .

— Ne várjuk talán, ha kegyelmességednek terhére van.

— De mikor megmondtuk neki, hogy itt várjuk.

— Igaz, megmondtuk.

— Szörnyűség — dörmögé a herceg — egy tizenöt agancsossal szemben!

E pillanatban megzörrent a haraszt, s vidám arccal előlépett a bozót közül — az inspektor.

— Jó reggelt, kegyelmes uram — szólt fesztelenül.

— Jó reggelt — viszonzá a herceg és órájára nézett. — Tizenöt egész perc! . . . Direktor úr, ön a mai naptól fogva el van bocsátva.

A szegény direktor is úgy járt, mint a mesebeli hős, ki hetven sebet kapott a csatákban, mind kiheverte és végre is egy méhcsípésben halt meg.

Hanem hiszen *megélt* már ő — a *halála* után is.

J E G Y Z E T E K

RÖVIDÍTÉSEK

- MK** = Mikszáth Kálmán
MK_m = Mikszáth Kálmán Munkái. (Borítóklapon: Mikszáth Kálmán Összegyűjtött Munkái.) 1–33. köt. Bp. Révai Testvérek kiad. 1889–1908.
Jk = Jubileumi kiadás. Mikszáth Kálmán Munkái. 1–32. köt. Bp. Révai Testvérek kiad. 1910.
Hi = Hátrahagyott Íratok. (A Jk folytatása.) 1–19. köt. Szerkesztette és sajtó alá rendezte Rubinyi Mózes
Krk = A jelen kritikai kiadás
Visszaeml. 1922 = Mikszáth Kálmánné Visszaemlékezései [1. kiad.] Rubinyi Mózes bevezetésével és jegyzeteivel. Bp. 1922. Athenaeum kiad.
M = megjelent (újságban, folyóiratban, könyvalakban)
It = Irodalomtörténet
[Szögletes zárójelben] a sajtó alá rendező kiegészítései és megjegyzései.

TUDNIVALÓ

A jelen kötetbe foglalt elbeszélések kéziratai nem maradtak fenn.

A KAVICSOK ÉS AZ APRÓ GENTRY ÉS A NÉP C. KÖTETEK KRITIKAI FOGADTATÁSA

A *Tót atyafiak* és *A jó palócok* országos sikere után az 1883-as évben MK-tól három újabb kötet jelent meg. Az ezeket követő kritikai visszhang már túlkrozi azt az elismerést és felcsigázott várakozást, amelyet az előző két kötetével az író felkeltett. E két kötet művészi erényeiből kiindulva, az azokban elért művészi színvonal magaslatáról vizsgálják a kritikusok az 1883-as esztendőben napvilágot látott új műveket is.

1883. június elején jelent meg a Petőfi Társaság kiadásában a *Kavicsok* c. kötet, amely MK-nak korábban írt elbeszéléseiből ad egy kis ízelítőt. Az alábbiakban felsoroljuk a kötetben megjelentetett elbeszélések címét, lapszámát. Azoknál a novelláknál, amelyek már megjelentek a Krk kötetekben, szögletes zárójelben tüntetjük fel a megfelelő kötet, ill. lapszámot. Ahol a Krk-ra való utalás hiányzik, az azt jelzi, hogy a novella a kronológiai sorrendnek megfelelően a Krk 30—33 közötti kötetében jelenik meg.

Sárika grófnő 1—21. [Krk 27. köt. 185—197. 1.]

Talpig ember 22—45. [Krk 28. köt. 67—80. 1.]

Hogy lettem én író 46—55.

Az öreg Dankó bácsi 56—73.

Brigli Jim »érdekes esete« 74—82. [Krk 29. köt. 167—171. 1.]

Egy homályos történet 83—138. [Krk 2. köt. 233—266. 1.]
Homályos ügy címmel.]

A Rékiék Borsája 139—142. [Krk 29. köt. 171—173. 1.]

A falu leghóbortosabb embere 143—149.

Képek a vármegyéből:

Egy konferencia 149—154.

Aki túlságosan lojális 154—157.

A bécsi hintó 157—159.

A császár embere 159—162.

E kötet 163. lapján megjelentett utószó szövege a következő:

A szerző utószava

Az elbeszélések és apróságok, melyek a *Kavicsok* cím alatt vannak e kötetben összegyűjtve, noha csak most jelennek meg, régi dolgaim. Valamennyit hét-nyolc év előtt írtam.

Ezt a megjegyzést pedig a kritika furfangos kijátszása miatt kell megtennem. Mert ha tűrhetőbb lesz a kötet, mint a mostani könyveim, akkor azért dicsérnek meg, hogy tűrhetőbb, ha azonban nagyon gyöngö lesz a mostaniakhoz képest, és megszidnak, akkor is csak megdicsérnek, hogy mennyit haladtam már azóta!

Igen, egészen a kritika miatt kellett e megjegyzést idecsatolnom, mert ami a közönséget illeti, az — amilyen felette elnéző — megbocsátja nekem azt, hogy *fiatal* is voltam valamikor.

Mikszáth Kálmán

A *Kavicsok* c. kötet utóéletéhez hozzátartozik, hogy MK e válogatást a későbbiek folyamán, az MKm megjelenésekor megbontotta. Az elbeszélések egy részét más összeállításokba sorolta, más részét nem jelentette meg az MKm-ben és ennek következtében a Jk kötetekben sem kaptak helyet. A *Sárika grófnő*, *Talpig ember* és *A jaku leghóbortosabb embere* c. elbeszéléseket az MKm 4. köteteként megjelent *Pipacsok a búzában* c. kötetbe illesztette; a *Hogy lettem én író és Az öreg Dankó bácsi* címűeket pedig az MKm 5. köteteként kiadott *Tavaszi rügyek* c. kötetbe sorolta. A *Kavicsok* többi darabját — *Brigli Jim* érdekes esete, *Egy homályos történet*, *A Rékiék Borcsája* címűeket, továbbá a *Képek a vármegyéből* ciklus darabjait — nem jelentette meg többet kötetben.

A *Kavicsok* megjelenéséről a sajtó inkább csak hírt adott, érdemben alig foglalkoztak vele, csupán a Petőfi Társaság folyóirata, a *Koszorú* méltatta részletesebben a kötetet.

Az első híradás az Enyedi Lukács szerkesztette Szegedi Naplóban megjelent aláírás nélküli kis közlemény (1883. jún. 5. VI. évf. 126. sz. 3. l.): »Mikszáth Kálmán hírneves elbeszélőnkől „Kavicsok” cím alatt egy kötet elbeszélés jelent meg a Petőfi Társaság kiadásában, melynek tartalma olvasóink előtt részben ismeretes. E kötetben a szellemes írónak régibb dolgozatai foglaltatnak a következő originális utószó kíséretében: [Közli a napilap, „A szerző utószavá”-nak teljes szövegét.] Mikszáth régibb dolgai is oly jók, mintha sohasem lett volna fiatal. Mi viszont azt kívánjuk hozzá, hogyha megvénül bár, sose öregedjék meg.«

A Budapesti Hírlap (1883. jún. 6. III. évf. 155. sz. 2. l.) az alábbi mondattal jelezte a kötet megjelenését: »(Mikszáth Kálmántól) e kedves tollú fiatal rajzírótól újabb füzet jelent meg, ezúttal a Petőfi Társaság kiadásában. A füzet „Kavicsok” címet visel [!] s a szerző hat [sic] régibb, kiadatlan elbeszélést tartalmaznak [!].«

Az Egyetértés (1883. jún. 10. X. évf. 158. sz. 9. l.) néhány soros híradást közölt: „Kavicsok” cím alatt egy kötet elbeszélés hagyta el a sajtót Mikszáth Kálmántól, a jeles elbeszélőtől. A Petőfi Társaság

adta ki, s Aigner Lajos könyvkereskedés útján kapható 1 frt 20 krért. Mikszáth a kötet végén azt a megjegyzést teszi, hogy ezeket az elbeszéléseket 7—8 év előtt írta, s reményli, megbocsátja neki a közönség, hogy fiatal is volt valamikor. A bocsánatra azonban semmi szükség. Mikszáth tehetségét, humorát e kötet elbeszéléseiben is élvezni fogja a közönség. Nyolc kisebb elbeszélés és rajz van benne: [következik a címek felsorolása.]»

A Képes Családi Lapok (1883. jún. 17. V. évf. 38. sz. 607. l.) szintén szignó nélkül megjelentetett hírében számol be a kötetről: »„Kavicsok“ címmel a Petőfi Társaság egy kötet elbeszélést adott ki Mikszáth Kálmántól. A kötet nyolc kisebb elbeszélést és rajzot tartalmaz és négy képet „a vármegyéből”. Utószavában a szerző „a kritika furfangos kijátszása” végett megjegyzi, hogy az elbeszélések és apróságok „bár most látnak először napvilágot, hét-nyolc év előtti művei”. Az olvasó azonban nem fogja elfogadni a mentegetőzést, hanem élvezettel fogja olvasni az élénken, kedves humorral írt rajzokat.»

A Pester Lloyd rövid híradásában (1883. jún. 24. 173. sz. 3. l.) megjegyzi, hogy minden könyv, amely MK nevével jelenik meg, kedvelt olvasmányává válik a közönségnek. Az új kötetben megjelent elbeszélések a megyei életből merítették tárgyukat. Bár az írók java része több évvel korábban íródott, mégis elevenen érzékelteti az író elbeszélő tehetségét és szeretetre méltó humorát.

A Koszorú mf. szignóval jelzett ismertetést közölt (1883. jún. 24. V. évf. 25., sz. 401—403. l.) a kötetéről. (Az mf. szignó feloldását álnévtelen lexikonunk nem ismeri.) A méltatás szövegét az alábbiakban közöljük, azzal a megjegyzéssel, hogy az egyes darabokra vonatkozó részletek — ha lényeges megállapítást tartalmaznak — az illető elbeszélés jegyzetei között kapnak helyet.

»A hosszas küzdelem után hirtelen feltűnt írónak szerencséje (de néha szerencsétlensége is), hogy a kritika s a közönség régebbi műveik iránt is figyelmes lesz, sőt azokat hasonló érdeklődéssel olvassa. Kíváncsivá kezd lenni a szerző fejlődése iránt s szeretné tudni: tulajdonképpen mi volt az oka, hogy az illető nem aratott mindjárt e korábbi kísérleteivel sikert?

Jól jár az író, ha e figyelmet azzal viszonyozhatja, hogy az olvasónak nem szerez felettébb nagy csalódást. E tekintetben pl. Csiky Gergely, ki évek hosszú során át mint semmiképp sem méltányolt novellaíró lap-pangott: rosszul számított, amikor az akadémiai és nemzeti színházi első diadalok után egyszerre csak egy vaskos, gyöngye elbeszélés-kötettel lepte meg a könyvpiacot. Régi dolgozatok gyűjteménye volt; nem elismerésre, csupán elnézésre tarthatott igényt.

Mikszáth Kálmán szerencsésebb. A „Tótatyafiak” s a „Jó palócok” gyors híre jutott, s elkapkodott kötetei után a hét-nyolc év előtt írt rajzok, elbeszélések jókora készletéből most szedett össze egy sorozatot. A szerző „Kavicsok”-nak nevezte e kísérleteket, amiből a gonosz indulatú kritikus azt következtethetné, hogy e szerénység tulajdonképp jókora szerénységre, mert újabb műveit bizonyosan már — drágaköveknek tartja.

Mindazáltal ne habozzunk, s mondjuk ki, hogy e tizenkét elbeszélés és rajz közt nem mindegyik „kavics”, sőt „nemes kő” is találkozik köztük, ha csak apró szilánk is. Ilyen mindjárt *A falu leg-hőbortosabb embere* című genre . . .

. . . Mikszáth Kálmán egyik erős oldala, a művészi befejezés iránti érzék, már régebbi műveiben is feltalálható. Egy másik: a kényes fordulat diszkrét kifejezése, amikor az író az elhallgatással mond igen sokat, szintén feltalálható e kötetben, mégpedig egy igénytelen vázlat végén. Címe: *A Rékiék Borcsája* . . .

. . . Sok életképesség nyilvánul a *Brigli Jim érdekes esete* című karcolatban, mely kivételképp idegen tárgyú . . .

. . . Vannak apróságok a kötetben, melyeknek nincs más előnyük, mint a jóízű előadás. A *Képek a vármegyéből* című ciklus egyes darabjai afféle krónikás adomák . . .

Tulajdonképpeni novellát hármat vett föl gyűjteményébe a szerző. Ezek különböző értékűek. A *Sárka grófnő* közel rokonságban áll Jókai Mór szeszélyes, elbizakodott mágnáskisasszonyaival . . .

Már a *Talpig emberben* nem utánzó Mikszáth Kálmán . . .

Egy különös, de érdekes kérdést vet föl a szerző. A *látszat*, sőt ennél is több: a *meggyőző bizonyíték* elítéli az embereket, ezek magukat is bűnösnek *tudják magukat*, s az ítéletnek alávetik magukat; és mégis *ártatlanok*, noha el sem hiszik, s bűn nélkül kell elviselniök, amit a végzet furfangos cselvetése által rájuk mért . . .

Ugyanilyen kérdéssel foglalkozik az *Egy homályos történet* című elbeszélés . . .

Az öreg Dankó bácsi s a Hogy lettem én tró című rajzokban egy öreg pedellussal ismerteti meg bennünket a szerző.«

*

Az 1883-as év másik két Mikszáth-kötete, a karácsonyi könyvpiacon megjelentetett — egyaránt 1884-es megjelenési dátumot jelző — *Az apró gentry és a nép* c. elbeszéléskötet és a *Nemzetes uraimék* c. regény. A két mű szinte egy időben 1883. december elején került ki a nyomdából. A kritikák többsége is egyszerre tárgyalta a két munkát, és főként a regénnyel foglalkozott, amely új oldaláról mutatta meg MK tehetségét. A *Nemzetes uraimék* c. regényt a Krk korábbi ciklusa már közölte (2. köt. 85—223. l.) és ugyanott ismertette a megjelenés utáni közvetlen kritikai visszhangot is (i. h. 382—386. l.). Így e kötetben — azoknál a kritikáknál, amelyek együtt tárgyalják a két Mikszáth-művet — a *Nemzetes uraimékra* vonatkozó közléseket mellőzzük.

Az elbeszéléskötet címlapját követő lapon a következő ajánlás olvasható: »Ezt a könyvem ajánlom Telki Sándornak a jeles írónak énreám való emlékeztetésül«. — Az alábbiakban feltüntetjük a kötetben megjelentetett rajzok címét, lapszámát. Azoknál az írásoknál, amelyek a Krk jelen kötetében foglalnak helyet, szögletes zárójelben hivatkozunk a jelen kötet lapszámára is. Ahol a Krk-ra való utalás hiányzik, az azt jelzi, hogy a novella a kronológiai sorrendnek megfelelően a Krk 30—33 közötti kötetében jelenik meg.

Előszó

Az olvasóhoz — a nem olvasókról 1—8. [ld. a Krk jelen kötetében 184. l.]

Alföldi emberek

A rokkant szeker 11—14.

Bagi uram frakkban 14—18.

Az egyetlen gazember 18—21. [ld. a Krk jelen kötetében 126. l.]

Milyen a magyar iparos? 21—24.

Egy rendőr génie 24—31. [ld a Krk jelen kötetében a 96. lapon]

Apabácsika 31—36.

Felföldi emberek

Utazás Palócországban

1. A Kesely rögeszméje 39—42.

2. A palóc föld flórája 42—44.

3. Az új üstökös 44—46.

4. Képzeltbeli kényelem 46—49.

5. Nás Gyurkó 49—52.

6. A csodálatos halastó 52—55.

7. A Pakas 55—58.

A hosszú életűek 58—61.

Az utolsó lovag 61—66.

A Lupcek Jani házassága 66—71. [ld. a Krk jelen kötetében a 11. l.]

A kántorfiú, akit megettek 71—78.

Történetek a „tisztelt folyosó”-ról

Régi urak, régi cselédek, régi rablók 81—85. [ld. a Krk jelen kötetében a 91. l.]

Gróf Apponyi Albert és a bárányok 85—89.

Esküdjél meg a kakasra! 89—92.

A nagy Regdon Mihály 92—100. [ld. a Krk jelen kötetében 112. l.]

Hát velem mi lesz? 100—105.

A szegény jámbor úrmádia 106—111.

A pénzügyminiszter reggelije 111—114. [ld. a Krk jelen kötetében 94. l.]

Saját külön regényeink

Haszonbérlet koromból 117—126. [ld. a Krk jelen kötetében 38. l.]

Akik ugatnak 127—129.

Azok a »nyájás olvasók« 129—136. [ld. a Krk jelen kötetében 46. l.]

A tízforintos kutya 136—138.

Tessék engem becsukatni 139—143. [ld. a Krk jelen kötetében 35. l.]

Egyéb históriák

A legmodernebb párba 147—152. [ld. a Krk jelen kötetében 32. l.]

A veszett sógor 152—158. [ld. a Krk jelen kötetében 28. l.]

Salamon ítélete 158—161.

A cheque 161—165. [ld. a Krk jelen kötetében 5. l.]

Az apró füvek 166—168.

A csodahajó 168—172.

A százegyedik asszony 173—177. [ld. a Krk jelen kötetében 14. l.]

A menny belseje 177—183. [ld. a Krk jelen kötetében 100. l.]
A gyarmati vásár vagy gyereket kérek kölcsön 183—186. [ld.
a Krk jelen kötetében 167. l.]

Az üres bölcső 187—191.

Egy öreg püspök háztartása 191—196. [ld. a Krk jelen kötetében
188 l.]

A kötet 197—198. lapján a következő utószó olvasható:

Végszó

(A szerző töredelmes mentegetőzése)

Az *ólomszőlő* címmel akartam kiadni ezt a kötetet eleinte, mert valóban az ólomszőlőben termett, hol mi újságírók dolgozunk nagy verejtékkal.

Olyan is az. Úgy nézem alakjaimat, tárgyaimat, mintha sietségben idő előtt szakítottam volna le egy csomó fürtöt, s gyömöszöltem volna egy hordóba. Ha a nap egy kicsit jobban megsüti, s ha én egy kicsit jobban megkapálom, lehetett volna ezekből talán jó bor.

De mindegy. Olyan amilyen. Nincs vele megrövidítve senki, csak talán Teleki Sándor, akinek tiszteletből, szeretetből és a tavaly ajándékba küldött bicskájáért, ajánlom és küldöm viszonzásul ezt a könyvet — mely nem akar sokkal több lenni, mint egy közönséges adomáskönyv, azzal a különbséggel, hogy ezeket az adomákat mind én magam éltem át, vagy gondoltam ki.

Könyvem csak Telekinek rövidség; mert már figyelmeztetett engem egyszer:

— Nem szeretem öcsém, ha nekem balkézzezzel töltenek.

Igaz, igaz, de ha az embernek a másik kezébe köszvény van? . . .

Valaki megütődhetnek még azon is, miért használom a Scarron nevet?

Nem hivalkodásból teszem. E névvel ismeretes a kis elbeszélések nagyobb része, hát meg kellett tartanom. Ha magam választom nevemet, illőbbet, mert szerényebbet veszek föl. De az ólomszőlőben mindenki egy nevet kap a szerkesztőtől, melyet ha tetszik, ha nem, viselni kell — mint a rekrutának a nagy bakancsot.

S a túl nagy bakancs olyan aztán, hogy nem az emberi láb nyúzza el őt, hanem ő nyúzza el az emberi lábat.

Mint a kötetbe illesztett elbeszélések felsorolásakor kitént, az írásoknak több mint a fele a korábbi, főleg a Pesti Hírlapnál töltött évek termése. A kritika e kötetről szóló észrevételeiben nem foglalkozik az írói fejlődés fokaival, az elbeszélés-gyűjteményt mint a megjelenés időpontjában elért írói fejlődés-állapotot vizsgálja.

Az *apró gentry* és a *nép* c. kötet utóéletéhez hozzátartozik, hogy MK ezt az összeállítást az MKm megjelentetésekor némileg megváltoztatta. A kötet első kiadásában közzétett frásokból néhányat elhagyott

és helyükbe — a későbbi évek terméséből válogatva — újabb, igényesebb elbeszéléseket illesztett. Az *apró gentry és a nép* 1884. évi első kiadásából az MKm összeállításakor az alábbi írásokat iktatta ki: *Gróf Apponyi Albert és a báránnyok, Esküdjél meg a kakasra!*, *Azok a menyás olvasóka, A tizforintos kutya, A veszett sógor*. A kötetet záró *Végszót* is elhagyta MK. A felsorolt írások ennek következtében a Jk-ból is kimaradtak. A kihagyottak helyébe az MKm 1889. évben megjelent *Az apró gentry és a nép* kötetébe a következő elbeszéléseket illesztette az író: *Írói birtok, Olaszországi út, Kínos ügy, Vidéki alakok (I. Az általános választó, II. A nagy toszttrozó, III. A római, IV. A furcsa alperes), A forma*. Végül a Jk sajtó alá rendezésekor kimaradt az MKm összes kiadásában egyaránt szereplő bevezetés, *Az olvasóhoz — a nem olvasókról* c. írás.

Az apró gentry és a nép megjelenését követő visszhang első darabja nem kritika, hanem Teleki Sándornak a kötet ajánlásáért „vizonzásul” írt tárcája, amely a Budapesti Hírlapban jelent meg (1883. dec. 6. III. évf. 336. sz.). Teljes szövege a következő:

•HUGO VIKTOR TÁRCÁJA
MIKSZÁTH KÁLMÁNNAK SZÍVES ÜDVÖZLET

Koltón, N. [agy]-Bánya mellett, dec. 3.

Kedves Kálmán öcsém! Tegnap délben kaptam könyvedet, — este elolvastam egy szuszra: ma, megköszönöm. Az a könyv, amelyet én letevés nélkül egyhuzamban elolvasok, az határozottan jó; erről meg azt mondom: pompás.

Nekem nem rövidség, hanem megtiszteltetés, melyet nagyra veszek, s ismételve köszönök. Igaz, nem szeretem, ha bal kézzel töltenek, de embere válogatja, hogy ki tölti, ez meg éppen egészen jobb kézzel van töltve, s koccintok is egyet rá: Az isten éltesen boldogul! Vivat! Zsivió! Sze trejászke! Hurrá! Hoch! és éljen! Ezeket a nemzeti-ségeket mondtam, egyiket sem akarom megrövidíteni.

Én is tiszteletből, szeretetből és az idén ajándékba adott szögedi Sziráki halász bicskéért, vizonzásul küldök neked egy kis históriát, ha kidolgozod, mulatságos lesz.

Ne keresd az asszonyt . . megvan. Egy nagyon szép asszonyt azt kérdi:

— Hát ott az íróasztalán miféle rongyos, piszkos tárca van. Nem méltó az egy római szent birodalmi gróf asztalára, stikkolok én magának egy szépet.

— Jaj, kedves! Ennek históriája van.

— Mondja el.

— Szívesen. Jerseybe a Hugo fiúkkal szoros barátságban voltam, együtt jártunk halászni, vadászni, tanítottam őket lovagolni, együtt vívtunk, ők erősebbek voltak nálam a vitézrel, én erősebb a karddal, ők szúrtak engem, én meg pufáltam őket, örökösen együtt voltunk; ezen a jusszon a szülőjöknek is nagy gráciájokba jutottam.

Az öregúrnak, mindnyájunk nagy mesterének, az a jó szokása volt, hogy minden újévkor ajándékozott nekem egy rajzot, mely mindegyik az ő modorában egy fantasztikus költemény — „rajzban”. Egy újév napján maga jött hozzám, s abban a rongyos tárcában hozta el rajzát.

— S az a tárcza Hugo Viktoré volt?

— Az.

— Adja nekem. — És ezt olyan szép kérdő, majdnem kunyoráló hangon mondta, hogy fogai olyan szép fehérek voltak, ajkai pirosak, s olyan muskotályosan mosolygók, s azok a szép szemek ragyogva könnyörögtek. Én abban a pillanatban az egész Hugo-családot neki adtam volna.

— Tessék — mondám —, de én azt előbb kitakaríttatom, s úgy viszem el magához.

— Jól van, az isten áldja. — És a nagyon szép asszony távozott.

*

Éppen nálam volt a másik szobában Cinober.

Dorában azt kérdi a mama: Ösmeri Narvaest? Nem. Nem ösmeri Narvaest? Nem. Ugyan, hogy ön nem ismeri Narvaest?

Te sem ösmered Cinobert, ugye?

Cinober barátom egy zseniális részeges tekergő, szakasztott mása Mrwcsáknak, magyar fordításban, minden mesterséget tud, egyet sem úz, korhely egész a sárga földig, kártyás és paklizik, összerakja a kártyát s mindig slágere van, híres kozák a mi vidékünkön, tud beretválni és hajat nyirni, vérszívót rak és köpölyöz, gyógyít embert, zsidót és állatot, oláh templomokba aranyos szent képeket füst, zöld és violaszín ördögöket, az atyaistent térdig érő fehér szakállal, a fiút narancsszín hajjal, a galambot kékre. Elkártyázza és leissza magáról ruháját, s úgy jár az utcán, mint egy török dervis, becsukják az ispotályba, s ott tartja a város, míg valaki szánalomból föl nem öltözteti, a könyörület az ő szabója. Bernáth Berci nevezte el Cinobernek, mert a cinoberlakk-ról leitta a spirituszt; szobafestő, dekorátor, úgy tud füttyülni, mint a rigó, s csattog, mint a fülemile. Józanon jól lovagol, Vilmos huszár volt a forradalom előtt, és alatt mint regimentkovács.

Mondom Cinobernek:

— Takarítsa és állítsa helyre ezt a tárcát, vagy elküldöm a könyvkötőhöz. Maga részeg ugye?

— Még nem — s kiveszi kezemből a tárcát.

Látogatók jöttek hozzám, s elfeledtem Cinobert tárcástól együtt. Másnap küldök utána; Cinober sehol, tekereg a vidéken. Meglátogatom a nagyon szép asszonyt, s kérdi, hol a tárcza? Elbeszélem a kázust Cinoberrel; szóból szó, s összezőrrentünk annyira, hogy kézszorítás nélkül hagytam ott a nagyon szép asszonyt. Az utcán már megbántam hevességemet, vissza akartam menni, de hát tudod te azt, hogy az ember néha úgy — kivált mikor nincs igaza — teszi magát; mintha neheztelne. Minden igaz ok nélkül elmentem Debrecenbe, pedig ok

volt rá – pár hétig oda ültem, visszajövet egy névjegyet kapok, melyre írva volt: Ha elhozza a tárcát, megbocsájtok. Rohanok Cinoberhez, Cinober sehol.

Na megállj, Cinober!

Kibékültünk tárca nélkül.

Inasom mondja: ma láttam Cinobert; szaladok hozzá, a szoba közepén, a padozaton összekulcsolt lábakkal mint valami basák, ülnek hárman s pipaszó mellett kártyáznak.

– Hát maga mit csinál?

– Calabriászszom!

– Hol van a tárcám?

– Az a rongy? Tudom is én.

Elfogott a mérég, a vér – az a du Jardin vér, majd megmondom egyszer neked, hogy mi az – fejembe tódult, s két pofont oktrojálók a Cinober pofájára.

*

– Cinober volt nálam tegnapelőtt. – Mondja a bányai főkapitány.

– Bepanaszolt ugye?

– Be.

– Hát ön mit mondott?

– Azt, hogy ön kővárvidéki lakos, menjen Somkútra panaszra a vármegyéhez.

Harmadnap kopogtatnak ajtómon. – Tessék! – Egész józanon állt be Cinober, s minden előljáró beszéd nélkül kezdi.

– Na, hát már most én mit csináljak?

– Mivel?

– A peremmel.

– Hát folytassa.

– Hol?

– Ahol tetszik

– De ha nem lehet, elmentem a kapitányhoz Bányán, azt mondta, menjek Somkútra; elmentem Somkútra, Buttyán Laci azt mondta: menjek Kolozsvárra, mert a gróf oda való. Már most én azért jöttem, hogy megkérdezzem, mit csináljak?

– Menjen Kolozsvárra.

– Hogyis ne, na, tizenkilenc mértföldet gyalogoljak én két pofért, aztán meg Kolozsvárott azt mondhatják, hogy menjek Nagyenyedre, nem vagyok éppen egészen bolond. – Béküljünk ki.

– Én nem haragszom.

– Jó, jó! De a két pof?

– Mennyit érhet meg?

– Vagy ötven krajcárt csak megér.

— Tudja mit, adok magának még két pofot, és egy forintot. Odaadtam a forintot, és kilöktem.

Ebből a kis históriából, ha keretbe teszed, meg fény-mázolod, jó világításba helyezed, te pingálhatsz egy jó zsánerképet Cinober si presta.

Isten áldjon.«

Az elbeszéléskötetről az első kritikát Sziklay János írta »Mikszáth Kálmán új könyvei« címmel, egyszerre beszámolva az elbeszélésekről és a »Nemzetes uraimék« című regényről. (Fővárosi Lapok 1883. dec. 13. XX. évf. 342. sz. 1858—1859. I.) Sziklay János ismertetésének *Az apró gentry és a népre* vonatkozó megállapításai a következők:

„Ólomszőlő címmel akartam kiadni ezt a kötetet — írja Mikszáth *Az apró gentry és a nép* című új kötetének végszavában —, mert valóban az ólomszőlőben termett, hol mi újságírók dolgozunk nagy ve-rejtéssel.»

Szelíd humorral enyhített keserűség van ez egyszerű szavakban. Keserűség irodalmi állapotaink miatt, hogy egy külföldön is már neves író szintén kénytelen a hírlapírás ólomszőlőjében taposni, verejtékezni — a mindennapiért. Összegyűrni hevenyében, hámozatlan leg-szebb gondolatait, az idő rövidsége miatt meg nem érhetett eszméit; mert a közönség szomjas, újat és újat akar mindennap, de nem fizet a gazdának, a kiadónak annyit, hogy ez megfizethesse a nemes termény értéke, becse szerint. Az író úgy van, mint a szegény ember darabka földjével, ha élni akar, nem szabad arra néznie, hogy mentől jobbat, hanem mentől többet termeljen. Nem szabad virágmagot vetnie, hogy kényeret arathasson. Szép virágot lát fakadni a szürke papíron, ha leül íróasztalához, s amíg görnyedve dolgozik, eltűnnek a virágok; száraz gabonaszemek lesznek betűi, melyeket a köznapiság egyforma, nyers kővén őröl.

És ebben a kenyérgyűrő munkában is megmaradt Mikszáth kedélyének üdesége. Ha valakinek szabad ezért az őszinte öröm és elismerés hangján szólni, talán nekem szabad, ki közvetlen tanúja vagyok az „ólomszőlőben” művelt dolgainak. Három új kötetrel lép egyszerre a közönség elé; kettő az imént jelent meg, *Az apró gentry* meg a *Nemzetes uraimék*; a harmadik nemsokára, egy hét múlva következik. A természetesség bája, az előadás nemes keserűsége, az ötletek elevenysége, a lelki állapotok könnyed, finom, gyakran hajszálvastagnyi, de mindig találó rajza, a nyelv zamatossága, a mindent összefűző nyájas humor: mindezek a kiváló tulajdonságok nem fogyatkozta meg erejükben, épségükben.

Urak és parasztok életéből kikapott események, mozzanatok; tájak, genre-alakok rajza, jóízűen körülciomázott adomák tarka bokretájából áll az egyik kötet, *Az apró gentry és a nép*, mely Scarron neve alatt jelent meg. A negyven darab kis elbeszélés meg rajz öt részben van összefoglalva. Az első részben egypár alföldi típust állít elénk . . . [*A rokkant szekérről és a Bagyi uram frakkban* c. rajzról tett megjegyzéseket ld. Krk megfelelő kötetében].

Egymás után is élvezet olvasni az össze nem függő apróságokat; egyik a másikat kívántatja, mintha egy egésznek volnának külön fejezetei. De igazi jóhatásukat akkor érezhetjük leginkább, ha egyszerre csak egyet olvasunk. Mint egy kellemes összhangzat benyomása, úgy zeng vissza ez apróságok point-je is lelkünkben. A kedves olvasónők helyesen cselekedeznek tehát, ha felosztják e könyvet negyven napra; mindennap egy kis elbeszélés hatását érzik át; s mire az utolsóhoz értek, meg vagyok győződve, kedvük lesz újra kezdeni a kötetet. S ez lesz a kis műveknek legnagyobb, bár nem hirdetett dicséretük.

Az Alföldről a Palóccországba utaztatja a szerző olvasóit. Oda, ahonnan költészetének első virágait hozta. Egypár úti kép, adomaszerű elbeszélés után egy érzékeny történettel rekeszti be e részt . . . [*A kánortorjú, akít megettek* c. elbeszélésről szól.]

. . . A *Történetek a tisztelt folyosóról* az általa írt közkedveltségű országházi karcolatok fajtájába valók. Politikai magjuk van, azért kevésbé is tartósak. Rövid idő múlva már kevesen fogják érteni a bennük levő politikai vonatkozásokat. A jelen pillanatban azonban senki sem tagadhatja meg tőlük az érdekességet.

Jóízű adomákkal gyönyörködtet a következő részben.

Ezek a „saját regényeink”. Egy bundabérlő viszontagságát festi keseredett humorral a *Haszonbérlő koromban*; természetéhez híven nyájasan szatirizálja *Azok a nyájias olvasók* című alatt a falusi olvasó publikumot, mely a kaszinóban, másodkézből rendeli meg a lapot, pedig gyakran olcsóbban és jobban, meg gyorsabban is hozzá juthatna előfizetés útján; *A tíz forintos kutya* története már nem új ugyan, de így elmondva, mindig szívesen halljuk, de (végén csattan az ostor) legkedvesebb köztük a *Tessék engem becsukatni* . . . [A kritikus néhány sorban ismerteti a rajz fordulatait.]

. . . Az utolsó rész „Egyéb históriák”. Tizenegy apró történetet és adomát foglal egybe. Humora már átcsap a szarkazmusba a *Legmodernebb párbaj* két hengegő hősenek leírásában, míg a *Vesztett sógor* egy veszettség rögeszméjében kínlódó s elpusztuló ember rajzába erősebb, sötétebb színeket vegyít. Egyike a legjobbaknak a *Százegyedik asszony* . . . [A kritikus röviden összefoglalja a rajzot és csattanóját] . . . Rokontárgyú az *Üres bölcső*, egy eleven családi kép, melynek azonban nagy hibája mind a férj, mind a nő ellenszenves — mondhatnók — jellemtelensége. Ellenben *Az apró füvek*, e parányi természet-allegória, valóságos zsuzsu, nemcsak ragyogó, de becses is. Erdemes, hogy elménk emlékképpen tartogassa.

És most de parvis ad magnos . . . [A következőkben a kritikus a *Nemzetes uraimék* c. regénnyel foglalkozik. Főbb megállapításait ld. Krk 2. köt. 383. 1.]

A Pesti Napló (m. a.) szignóval jelzett cikket közölt Mikszáth Kálmán címmel, amely szintén egyszerre számol be a két új kötetről. (Pesti Napló 1883. dec. 15. 34. évf. 344. sz. 1. 1.) Az ismertetés bevezető részében a kritikus néhány mondattal jellemzi MK írói sajátosságát.

»A Révai-testvérek, e vállalkozó könyvkiadócég egyszerre két művét bocsátotta a könyvpiacra egyik termékeny írónknak, Mikszáth Kálmánnak. Gyorsan felkapta a népszerűség szárnyaira a fiatal szerzőt, s e kötetek is tanúságot tesznek róla, hogy nem érdemtelen ajándékozott meg kegyével. Nem tudnánk egyhamar senkit megnevezni az újabb írói nemzedékből, kinek szépirodalmi alkotásai annyira rávallának a hazai termő talajra, annyira magukon viselnék a magyar génusz bolyegét, mint a Mikszáth tollából kikerült dolgozatok. S aligha csalódunk, ha éppen e körülménynek tulajdonítjuk azoknak kedveltségét közönségünknel s az előszeretettel is, mellyel a külföldi irodalmakba átültetik szerzőnk apró genre-képeit és jellemrajzait.

Ezek a kis rajzok a Mikszáth sajátképpeni birodalma, specialitása. Egy-egy odavetett vonással, egy röpke mondással, amely sajátképpeni létoka az egész rajznak, oly találóan, oly élethíven élénk állítja alakjait, hogy önkénytelenül is rájuk ismerünk, úgy találjuk, hogy láttuk már valahol mi is ezt az alakot . . .

[A *Nemzetes uraimékről* szóló főbb megállapításokat ld. Krk 2. köt. 383. l.]

. . . A mai dzsentrí nem a régi nemesség többé, de legalább abból való, mondja szerzőnk, s a mai dzsentrinek szenteli másik kötete java részét; az „apró gentry”-nek, a bocskoros nemességnek, a mai közélet terén szereplő apró nagyságoknak. Egész sora a hálás alakoknak vonul el szemünk előtt; szeretetre méltó humorral rajzolja szerzőnk gyengéit, megeresztli olykor a gúnynak a nyilait is, de újra meg újra eszünkbe juttatja, mennyire szívéhez nőtt ez az osztály, mennyire szereti gyengéiben is. S a sajátképpeni népeletről sem feledkezik meg. Törül metgett típusokban mutatja be, jellemző sajátosságaikban, melyek nem nélkülözik az árnyékot sem, de még kevésbé vannak híjával a fénynek. Tarka kaleidoszkóp ez a kötet (egyik legszebb darabja, *A nagy Regdon Mihály*, lapunkban jelent meg először), finoman cizellírozott kabinetdarabok gyűjteménye. Azt jegyezte meg róla Teleki Sándor, akinek ajánlva van, hogy elkezdvén olvasni, egyhuzomban végig olvasta. Ez lesz a kötet sorsa többi olvasóinak kezeiben is. S ez a legjobb dicséret, amelyet egy könyvről mondhatni. . . 4

[Közlük *A rokkant szekér* és *A gyarmati vásár vagy gyereket kérek kölcsön* c. rajzokat.]

A Vasárnapi Újság »Mikszáth új könyvei« címmel szintén együtt tárgyalja a két könyvet aláírás nélküli beszámolójában (Vasárnapi Újság 1883. dec. 16. XXX. évf. 50. sz. 810. l.). »A *Nemzetes uraimék* és az *Apró gentry* címen jelent meg legközelebb két kötet a könyvpiacra. Az első regény, a másik kis terjedelmű elbeszéléseket tartalmaz, többnyire humorosakat, de itt-ott van köztük egy-egy poétikusabb darab is. Úgy látszik, mintha két különböző egyén volna az író. Egyhelyütt a poétát látjuk tisztán, más helyütt a humoristát. Az *Apró gentry* kötetből legjobban látszik meg a szerző sokoldalúsága. A kötetben vannak politikai satírák jóízűen előadva, különösen jól sikerültek az egyes írók és politikusok elbeszélési modorának paródi-

zálása, oly fzléses diszkrét modorban, hogy az azoknak is mulatságot okozhat. Negyvennél több [sic] apró történet van a kötetben...« [Az ismertetés a továbbiakban a *Nemzetes uraimékkal* foglalkozik. Főbb megállapításait ld. Krk 2. köt. 383. l.]

A Nemzetben (1883. dec. 21. II. évf. 349. sz. 1. l.) Sz. T. szigóval Szana Tamás »A karácsonyi könyvpiac« című cikkében több más könyvvüjdonságról szólva az alábbiakat írja *Az apró gentry és a népről*:

»A Révai testvérek, kik elsősorban a magyar elbeszélő irodalom fejlesztését tűzték ki főadatukul, a hosszas téli estékre kínálnak szórakoztató olvasmányokat. Csak magától *Mikszáth* Kálmántól, az újabb időkben oly gyorsan népszerűvé lett elbeszélőtől két csinos kötetet kapunk kiadásukban. Az egyik *Az apró gentry és a nép* hírlapi cikkek tarka gyűjteménye. Közöttük egy-egy alig emelkedik felül a jóízűen elmondott adomák színvonalánál, de van olyan is, melyet egész kis elbeszélésekké kerekített ki az író találmányossága. Mikszáth élénk előadási modora azonban vonzó olvasmánnyá teszi valamennyit. Az előszó, melyet szerző Tisza Kálmán miniszterelnökkel mondott el, találon jellemzi a magyar közönség ama részét, mely nem szokott könyveket vásárolni...« [Szana Tamás röviden írt a *Nemzetes uraimékról*, de e regényre külön cikkben (»Nemzetes uraiméka«, *Nemzet* 1883. dec. 23. 351. sz.) újból visszatért. Főbb gondolatait ld. Krk 2. köt. 384. l.]

A Koszorú 1883. dec. 23-i számában (V. évf. 51. sz. 819. l.) az alábbi hirdetészerű közleményt jelentette meg az elbeszélés-kötetről: »Mikszáth Kálmántól, a jeles elbeszélőtől megjelent „Az apró gentry és a nép”. Van benne harminc kis elbeszélés, melyek keretében nagyszágos és tekintetes urak, meg gazdauramék és „hallja kendek” mozognak, a magyar élet eredetiségében. Ezek az „Alföldi emberek” és „Felföldi emberek” című sorozatban találhatók együtt. Egy másik sorozat „Történetek a tisztelt folyosó”-ról, képviselőházi rajzok, melyeket Mikszáth Kálmán a „Pesti Hírlap”-ba szokott írni. Majd „Saját külön regényeink” címmel anekdotás rajzok következnek, végül pedig „Egyéb históriák”, tizenegy apró történet. Mindannyi kellemes olvasmány.«

Az elbeszélés-kötetről részletes kritika jelent meg Keszler József tollából »Mikszáth egyik új könyve« címmel a *Harmónia* o. folyóiratban (1883. dec. 23., II. évf. 34. sz. 2—4. l.). A bíráló MK írói fejlődése kapcsán felveti a rajz műfaji problémáit is. A kritikus álláspontjában konzervatív színezetű véleményt fejtet. Rosszallja és eltéli a hagyományos elbeszélés-fajoktól, a terjedelmesebb beszélytől való elfordulást. Az 1880-as és 1890-es évek irodalmi kritikáiban e kérdés állandóan előtérben állt. A konzervatív akadémiai körök e műfaji problémából kiindulva támadták a polgári színezetű városi irodalom képviselőit. Keszler József MK-ról fejtegetett nézetei e vita egyik állomását jelzik, ez magyarázza a kritikus helytel-közzel éles, sőt személyeskedő

hangját is. Az alábbiakban teljes egészében közöljük ennek az igen érdekes kritikának szövegét:

»Mikszáth Kálmán igen termékeny író; egyet ráz a kabátja ujján, és párosával hullanak belőle a könyvek. Legutóbb is két kötetet küldöttek be hozzánk a derék Révai testvérek, Mikszáth bőkezű kiadói. Az egyik kötetben regény van, a fiatal író első regénye. Erről majd más alkalommal fogunk beszélni. Most csak a másik, vékonyabb kötetről kívánunk szólni, melynek címe: *Az apró gentry és a nép*.

E könyvben még a régi Mikszáthtal találkozunk: a „rajz”-íróval. És mielőtt a kezdő regényíró művét vennők bírálat alá, jónak látjuk a már régóta ismert rajzíróval leszámolni. Meg fogjuk neki adni mindazt, ami az övé, készségesen és őszintén; de le fogjuk szedni róla nyugodtan és habozás nélkül mind azt az öt meg nem illető cifraságot, melyet a gondatlan, felületes bírálat és a szolgálatra kész pajtáskodás bőségesen ráaggatott.

Tárgyilagóság és igazságosság leszünk, amint ez Pulszky Ferenc által kifejtett programunkban (Harmonia, f. é. 32. sz.) meg volt ígérve.

A rajz, a karcolat, a kép, mely Mikszáth nevét oly gyorsan tette ismertté nálunk, igen apró genre a prózai elbeszélés nagy és jelentékeny családjában. Nem csupán terjedelme apró; de ha a regénnyel vagy csak a novellával vetjük egybe, értékre nézve is alsóbb rendű. Kétségtelen, hogy a sikerült rajz, ha mégoly rövidke is, többet ér valamely rossz regénynél. De ha a maga nemében való tökéletességet tesszük fel mindkettőnél, úgy a rajz a regény mellett számba sem jöhet. És azért bármily sikerült rajzokkal dicsekedő írók kikiáltani nagy prózaíróknak, melyben Eötvös, Kemény és Jókai is működött: ez nézetünk szerint legalábbis nagy merészség.

Tudjuk jól, hogy Andersen, Turgeniew és Daudet is írtak apróságokat, melyeknek olvasásában az egész művelt világ nagy gyönyörűségeket lelt. De ezek az írók nem azért nagy írók, mert ez apróságokat írták. A kiváló helyre, melyet a világirodalomban elfoglalnak, más művek által lettek érdemesek; és bizonyára kétségbe estek volna, ha a halhatatlanságot azokért adják meg nekik, amiket ők, az óriások, irodalmi játéknak tekintettek.

Az első fönntartásunkat tehát kimondjuk azonnal. A rajz alsórendű válfaj, apróság. És csupán apróságokkal — mégha ezek teljesen sikerültek is — az ember nem lehet nagy íróvá. Mikszáth Kálmán tehát még igen sok és különösen sok igen jó, felsőbb rendű művet lesz kénytelen írni, míg eleget tesz a hírnévnek, melyet a magyar közönség neki, némi kecsesgető előjelekre, nagylelkűen előlegezett. Ha Mikszáth nem váltja be becülettel, amit első füzetecskéi ígérni látszottak, a közönség józan és biztos ítéletű része el fog tőle fordulni, mint nem fizető adóstól. Fordíthatja aztán az ő forgács-irodalmát akár a svéd király, akár a patagóniai pápa: itthon észre fognak térni az emberek, és nem fognak többé hallgatni a nagy dobra, melyet „virginiázva és mókázva” vernek érdekében a „spéci barátok”.

Tévedés volna azonban hinni, hogy a rajz, mely az igazi nagy művek sorában még ki sem látszik a földből, magában véve valami könnyű munka volna. Ebbe a csekélységbe sok művészet fér bele; sőt, mondjuk meg haladéktalanul, ez a csekélység csak akkor jó egyáltalán számba, csak akkor ér valamit, ha az író-művészet minden tökéletessége, minden — raffinementja megvan benne.

A rajzban szükséges az invenció, a kompozíció, a poézis — melyet némelyek realizstikus festéssel vélnek helyettesíthetni — és a stílus; mindez pedig nagy, igen nagymértékben. Ezek a rajzok olyanok, mint a múlt századbéli burnót-szelencék, anyaguk arany; a vésés rajtuk remek, valóságos szobrászat; ki vannak rakva gyémántokkal és zomán-cos részletekkel; meg vannak csiszolva és simítva, mint a tükörlap; és végre mégis csak — burnót-szelencék. Ilyenek a rajzok, melyeket az említett nagy írók írtak, midőn jókedvükben ez alsórendű válfajhoz alászálltak, mint megannyi nagy tehetségű szobrászok, akik apró szelencék vésésével szórakoznak üres óráikban. A nagy írók időtöltésének gyümölcsén is meglátszik a nagy írók génusza; és ez teszi az apróságokat becsesekké és drágákká.

Már most, ha látni akarják, hogy mivé lesz az a rajz, mikor nincsenek meg bennük a becses kellékek, melyeket a nagy író játszva tud beléjük önteni, laporgassák végig Mikszáth Kálmánnak *Az apró gentry és a nép* című gyűjteményét. El fognak rémülni a paraszt tubákpiksiseken, melyeket itt Mikszáth tucatszámra gurít világgá.

Invencióról és kompozícióról szó sincs bennük; legtöbnyire régi anekdoták, falusi pletykák és lapos, mindennapi ötletek vannak e könyvben összehordva, mely minden lapján megtagadja azt, amit címe ígér. Dzsentri és nép még csak előfordul az első tíz darabban; de a dzsentri is, a nép is oly hibásan és hamisan van bennük festve, hogy rájuk nem lehet ismerni. Látott már valaki olyan parasztot, ki egy rudat és egy kötelet szolgáltat egy idegen úri ember kocsijának felszereléséhez, és a holmijáért fizetésképpen kínált pénzt el nem fogadja? — Az ilyen paraszt a *Rokkant szekér* anekdota hőse; és benne látja Mikszáth — saját szavai szerint — „a magyar paraszt találó fotografiáját” . . . Látott már valaki egy paraszt „Pali bácsi”-t, aki hűtlen „feleségét megölte; aztán megsíratta a börtönben”; még évek után is felveri a parkot sírásával, ha felesége eszébe jut; és mikor „letép egy-egy rózsát, gyöngéden, részvétellel néz rá, mintha sajnálná, hogy le kell szakítani tövéből . . . mert talán ki tudja . . . fáj az vagy a rózsának, vagy a tövének . . .”? Látott már valaki ilyen szelíd lelkű gyilkost? Nem? Nohát olvassa el e könyvben az *Egyetlen gazembert* és meg fog ismerkedni „Pali bácsival”, akinek felcícomázásáért Mikszáth elront egy különben csinos adomát, nem tudván az anekdotának helyes csattanós véget komponálni.

A modorossá vált romanticizmus tölti meg a *Nás Gyurkó*, a *Palócföld flórája*, *Az utolsó lovag* című darabokat; ügyetlenül van elmondva *A Lupcsék Jami házassága*, melynek komikuma bizonytalan és mindvégig homályban marad; jelentéktelen és lapos *Az új üstökös* realizmust affektáló meséje.

A könyv első harmadán túl aztán szerzőnk egyet fordít subáján; ott hagyja a dzsentrit meg a népet, ahol oly rosszul és oly hamis világtításban látta őket; és kezdi mesélni, hogy a képviselőház folyosóján mit pletykáznak, mit adomáznak. Itt aztán leírja Mikszáth egy izetlen, ostoba allegóriában, hogy miképp tagadta meg Tisza Kálmán a „bihari pontokat”, elmondja tovább, hogy miképpen nem lett miniszter Somssich Pál; hogyan akart Apponyi Albert könnyíteni a leölt bárányok sorsán stb. stb. — Ámulva kérjük magunkban: mi ebben a dzsentri? mi ebben a nép? Hol ebben az író invenciója? Mi van itt megkomponálva? De egyáltalában miért mondja írónk ezeket a semmiségeket „elbeszéléseknek”. E megjelölés alatt minden magyar ember egyebet ért, mint korcsmai konverzációt. Ebben a könyvben pedig ennél egyéb nincs.

Mikor aztán Mikszáth elvégezte, amit a „tisztelt folyosón” hallott, belebonyolódik egy harmadik sorozatba, melynek főcíme ez: „Egyéb históriák”. No, e sorozatnak elolvasását már senkinek sem ajánlom; mert abban az unalom az olvasóra életveszélyes kezd lenni. Örökre elalhatik rajta, aki nem tud oly hevesen mérgeledni az ostobaságok fölött, mint mi, szegény újságrók.

A legbántóbb azonban e könyvben az a sivárság, kedélytelenség és izetlenség, mely benne a rajz egyik megkívántató főkellékét, a poézist helyettesíti . . .

[Részletesebben bírálja a kritikus *A kántorfű, akit megettek* c. rajzot.]

. . . De eddig Mikszáth csak az undorítóban tetszett magának. Később kegyetlen lesz, és sikeresen próbálkozik meg a vérlázító dolgokkal . . .

[Erre példaként *A veszett sógor* c. rajzot emeli ki, a róla írottakat ld. a Krk e kötetében.]

. . . Íme tehát mivé lettek az apró rajzokhoz megkívánható főkellékek, az eredeti invenció, a kompozíció és a poézis Mikszáthnál, kinek nincs képzelő és mesealkotó tehetsége és kinek lelkébe a költészet csak úgy jár, mint a lepke a börtönbe; ha néhanapján véletlenül beletéved a sötét odúba, ott repked, és meghal.

¶ Csak Mikszáth stílusáról kell még beszélnünk.

Stílus a deplorable. Olyan pongyola, mint a kender áztató palócasszony.

Csak néhány próbát iktatunk ide belőle:

(104. l. [*Hát velem mi lesz* c. karcolat]) „A lelkesült Deákpártnak éljen! közt vonultak ki a termékből Andrassy, Eötvös etc. . . hogy mint igazi miniszterek térjenek vissza holnapután”. — Itt valószínűleg azt akarta mondani az író, hogy „harmadnapra”, mert „holnapután” csak akkor használható, midőn a beszélgetés percétől számítunk.

(118. l. [*Haszonbérő koromból* c. rajzból. Ld. Krk e kötetének 39. lapján]) „Mivel hogy nem fog lehetni tudni . . .” Helyesen ez: nem tudhatják, vagy nem fogják tudhatni.

(119. l. *Haszonbérő koromból* c. rajzból. Ld. Krk e kötetének 40. lapján]) „Leírhatnám hogy néz ki . . .” Ez germanizmus.

(119. l. [*Haszonbérld koromból* c. rajzból. Ld. Krk e kötetének 40. lapján]) „a levélben, amit Mimi írt, benne volt még az a gyöngéd sor is, hogy okvetlenül bundába jöjtek, mert ő nem venné lelkére, ha megfáznék, ha valami bajom lenne . . .” Megfáznék? Kicsoda? Mimike? — És amit? Talán: „melyet”.

(121. l. [*Haszonbérld koromból* c. rajzból. Ld. Krk e kötetének 41. lapján]) „Megölne a tudat, az önvád pazarlásom felett.” . . Ezt ki sem lehet egyhamar igazítani, mert „tudat” genitívális konstrukció, „önvád” pedig „miatt” kötszót kíván.

(uo.) „ha a kocsistól kérdezősködtem egyet-mást” Talán „kérdözgettem”?

(122. l. [*Haszonbérld koromból* c. rajzból. Ld. Krk. e kötetének 42. lapján.]) „aki bizonyos napibér mellett kötelezi magát” . . Nem „napibér mellett”, hanem „napibérért” vagy „napibér fejében”.

(170. l. [*A csodahajó* c. rajzból]) „Már-már lehetetlenné lett betartani a terminusokat” . . . Ez németes (einhalten).

Vég nélkül fűzhetnők tovább az idézést, ha érdemes volna az ilyen pongyolasággal még tovább bibelődni. Az olyan virágzó értelmetlenségekre, mint: „velős, szelíd, nemes arcú” (velős arcú!!); vagy pedig: Az „ezüst síp penészlepetten pihent” (Penészes ezüst!!), súlyt sem helyezünk.

Rendkívül mulatságos Mikszáth, mikor latinul beszél. Ezen a nyelven, úgy látszik, nem tud; és talán éppen ezért kísérteti lelkét Cicero idiómája. De csak két ízben.

Egyszer ezt írja (130. l. [*Azok a „nyájás olvasók”* c. rajzból. Ld. Krk e kötetének 47. lapján]):

„Pars pro toto. Míg mi itt szépen disputálunk az egyes rovatok felett, beleöljük a lelkünket, hogy ez a kifejezés így legyen és ne úgy legyen, az irány kinyomatot leljen itt is, ott is, hogy a rövid hírek a vegyesek után jöjjenek, s hogy milyen hang legyen az irányadó, mi az élvezetesebb a léleknek, hogyan *kellemeztessük* magunkat: addig a tisztelt olvasó azt se tudja odahaza, ha nem olvas, élünk-e még, ha pedig olvas, akkor azt se tudja, hogy bennünket olvas-e?”

Az olvasótól kérdem, hogy mi ebben a sok unalmas kotyogásban a „pars pro toto”? Épp ennyi joggal azt is írhatta volna szerzőnk, hogy: „Ora pro nobis” vagy: „Lucus a non lucendo”. Ezek épp úgy oda illettek volna, mint a „Pars pro toto”.

Más helyt (165. l. [*A caek* c. rajzban. Ld. Krk e kötetének 7. lapján]) azt írja, hogy az öreg kanonok az Ovidiusból éppen a „Liber amorum”-ot olvasta. Itt szerzőnk világosan azt hiszi, csak egy liber amorum van az „Ovidius”-ban.

Egyébütt nem bolygatja Mikszáth a rómaiak nyelvét és irodalmát. E két próbával beelégteli. Mi is.

Ezekből láthatja olvasónk, hogy e könyvben a parasztság, a műveletlenség, a durvaság szabadon ülik orgiájukat. Ritkán mutogatták magukat cinikusabb módon, mint e könyvben.

Nem tagadjuk meg Mikszáthtól, hogy némelykor jóízűen tud elmondani valamely adomát vagy párbeszédet, melyet valahol hallott.

Kétségtelenül megvan neki az a beszédrészletező tehetsége, mely vidéki kaszinókban és megyeházaink irodáiban nem is olyan ritka. És e póriás narrátori tehetségének nyomát is látjuk az *Apabácsika*, *A tíz forintos kutya* és a *Tessék engem becsukatni* című darabokban, melyek szintén e kötetbe foglalvák.

De az író ilyen jelentéktelen jó tulajdona még akkor sem kölcsönözhetne irodalmi értéket egy kötetnek, ha e kötet mindenegyves során is észre volna vehető.

Ez a könyv, az itt-ott benne föl villanó egy-két sziporka dacára is, üres és értéktelen; és az is marad örökké, bármit trombitáljanak róla a pajtások, kiknél Mikszáth „véleményt tud kieszközölni”.

És ha Mikszáth a „Végszó”-ban elismeri, hogy könyve talán jobb is lehetett volna, és így kiált fel: „Mindegy. Olyan amilyen. Nincs vele megrövidítve senki”; úgy Mikszáth igen nagyon téved. E könyvvel igenis meg van rövidítve minden ember, aki érte pénzt ad; és leginkább meg van vele rövidítve az a hírnév, melyet Mikszáth Kálmán néhány sikerültebb elbeszéléssel a nagylelkű olvasó közönségnél oly ügyesen meg tudott szerezni. Ezt pedig kar volt vesztegetni. Ki tudja, vissza lesz-e szerezhető?

A Koszorú — a már említett rövid közlemény után — Tóth Sándor tollából „Mikszáth új könyvei” címmel részletesebb ismertetést közölt (1884. jan. 6. VI. évf. 1. sz. 12—14. l.). A bírálóknak *Az apró gentry és a nép* c. kötetre vonatkozó részlete a következő:

»Mikszáth Kálmán két új kötetét a leghelyesebben hagyta el egyszerre a sajtót: egyik a másiknak magyarázója. A magyar dzsentri szokásai, gondolkodásmódja, érzülete egy idő óta legkedvesebb forrásul szolgált ez írónak; s mi, kik a „Pesti Hírlap” Scarron álnevű tércéit vagy Mikszáth regénykísérletét: *Mácsik*, a nagyerejű címűt a Magyarország és Nagyvilág-ban olvastuk, természetesen találtuk az utat, hogy műzsája átcsapott s öröndetesnek a sikert, mely költő erejének erősödését jelezte. Ma tehát nem a rajzok lázkelte emberével van már dolgunk, akit méltán féltettek sokan, légióra menő utánzóival együtt, hogy nagyobb alkotás híján ereje modorosságba vesztet: a neki való világba lépett, mely csakugyan reális szépségű és mindenek fölött igaz. „Az apró gentry” képei még csak vázlatok, modellek, szén- vagy krétarajzok, itt-ott kivillanó szellemmel, találó helyzettel adomaszerű csoportosítással: a Jókai lelke, mely tulajdon munkáiba nem fér bele. Nem kicsinylés e nyilatkozat, hanem jelzése a messzebbvivő tanulmányoknak. Mikszáth hamar átlátta, hogy kedves palóc idilljei nem a *kimeríthetetlen* idillvilág apró képei, meg a természet együgyű jelenségei sem azok az anyagok, melyekben reális gondolkozásunk folyton gyönyörűséget lel: mi több, észrevette rajzaiban az arnyalatok mögött elmosódó vonásokat és a dús kolorit dacára szembeötlő egyformaságot is. Amiről a bíráló nem szólt, megmondta neki a saját érzéke vagy a közönség maga, mely híret szeretettel fölkapta és mindenkinél igazabb ítéletet hangoztatott fölötte: átcsapott abba a körbe, melyhez vére, rokonszenve és ismeretei, mint legilletékesebbhez vezették, a hajdani nemes

emberek közé...» [A továbbiakban a kritikus részletesen elemzi a *Nemzetes uraimék* c. regényt. Kritikai észrevételeinek főbb gondolatait ld. Krk 2. k. 384—385. l.]

Porzolt Kálmán a Figyelő 1884. övfolyamának 1. számában „Egy év irodalma (1883)” c. cikkében (XI. évf. 50—51. l.) foglalkozik MK írói fejlődésével. Fejtegetéseiben nem az 1883-as év új terméséről szól, hanem inkább kimondatlanul az új művek szemszögéből vitatja azt a kiemelkedő helyet, amelyet MK *Tót atyafiak* és *A jó palócok* nagy sikerével kivívott.

»... A Jókai nevével az utóbbi években gyakran emlegették együtt *Mikszáth Kálmán* nevét. Sőt sok primitív „kritikus” az egyik írórt rófnak véve azzal mérte a másikat s nagy képpel akarta eldönteni, hogy „melyik nagyobb”? Nézetünk szerint mind a kettőben megvannak a nagyság töredékes vonásai, de amelyek teljesen különböznek egymástól.

Mióta Mikszáth Kálmánról „A Tót atyafiak” és különösen „A jó palócok” című kötetei után általánosan kimondták, hogy „genie”, néhány buzgó, lelkes, de avatatlan ismertetői, kik sokkal inkább bámulták és tisztelték Mikszáthot, mint sem megértették, a különböző genieknek olyan mindenféle tulajdonságát rákenték Mikszáth elbeszéléseire, amelyekből ezekben semmi sincsen.

Így „A jó palócok”-ról azt hirdették, hogy a palóc nép sajátos szokásait, életmódját s általában jellemző vonásait mind visszatükrözi, úgyhogy „A jó palócok” olvasásakor a palóc világ különleges zamatját éri az olvasó, s hogy azok a történetek speciális palóc történetek. Ez nem áll. Azok a történetek nemcsak a palócok között, de bárhol másutt is megtörténhettek. „A jó palócok” érdeme nem az, hogy a speciális palóc életet híven fotografálja, ha ezt tenné, hibája volna s nem érdeme. A Mikszáth történetei az általános emberit, a tiszta emberit tükrözik vissza s nem egy vidék különlegességeit. Ha ezt tenné, akkor Mikszáth csak úgy érdemelne említést jó formán mint egy különleges táj-író, s munkái körülbelül egy genrebe tartoznának a megboldogult székely „Koncsag Lajkó”-val. Ha a magyar literatúrában ilyen speciális író volna Mikszáth, úgy a külföldön, mely a magyar különlegességek iránt nem érdeklődik, semmi esetre sem tehetett volna oly nagy hatást. Éppen hogy a külföldön nagy elterjedést nyert, az bizonyítja legjobban, hogy Mikszáth általános emberi vonásokkal rajzolja apró történeteit.

Ez apró történetekben éppen ellenkezőjét találjuk meg annak, amit Jókai regényeiben találunk. Míg Jókainál a végtelen fantáziát csodáljuk, addig Mikszáth fantáziája alig terjed egy közönséges novella határáig. Azonban míg Jókainál a nagy tárgy lazán szétterjeng, addig Mikszáth kis meséje kerek kompozícióba gyűl. Amíg Jókai pszichológiája rossz, addig Mikszáth nélkülözi a pszichológiai mélységet; ebben tehát némileg megegyeznek. De megegyeznek, s ez Mikszáth dicséretére legyen mondva, a kidolgozás művészetében.

Mikszáth stílusa szintén folyékony, könnyen elbeszélő, szellemes,

sőt igen sokszor *humoros és egyéni*. Ebben rejlik Mikszáth zsenialitása, mely bár nem tartozik a korszakalkotó, nagy szabású lángelmék közé, a maga kis genre-ében sokkal eredetibb, semhogy megérdemelné, hogy Auerbachhal, akár Bret Harttal hasonlítsuk össze nagy kegyesen.

Mikszáth ez évben „Kavicsok” címmel adott ki egy kötet elbeszélést, melyek nem állanak ugyan a „A jó palócok” színvonalán, de a genialis rajzoló egész szeretetreméltóságát magukon hordják. Az év legnagyobb részét Mikszáth hírlapi alkalmi cikkekcskék „karcolásával” töltötte el, s bár ő nem kívánja komolyan vétetni zsurnalistai munkálkodását, „karcolatai” az olvasóközönség között példátlan népszerűségre tettek szert, s például országgyűlési csevegései bár sokszor távol állanak az igazságtól, a szellemességhez mindig közel vannak s Magyarországon meghonosították a Wolf Albert-féle szellemes, franciás causerieket . . . †

A Figyelő következő számában (1884. 2. sz. 153—157. l.) Porzolt Kálmán „Irodalmi Szemle” c. cikkében újból foglalkozik MK-val. Az előző írásában jelzett fenntartásait kifejtve részletesen bírálja a *Nemzetes uraimékat*, majd rövidebben, és kevesebb éllel a következőket írja *Az apró gentry és a nép* c. kötetről:

„Az apró gentry és a nép” címmel még egy kötetet adott ki Mikszáth, ebben harmincöt apró történet van, legtöbbnyire megtörtént dolgok, vagy anekdoták és ötletek hírlapi földolgozása. Mindegyik tele van Mikszáth szellemességével és humorával s egy különben üres vagy unalmas dolgokkal megtömött újságban (a „Pesti Hírlap” hasábjain jelent meg legtöbbje) fel is tűntek, de az irodalomtörténet bajosan fog velük sokat foglalkozni s talán csak azt említjük fel róluk, hogy ezek hozták divatba azt az adoma-költészetet vagy ötlet-költészetet, mely egy anekdota vagy ötlet kidolgozásával megelégszik, de amelyhez Mikszáth szelleme kell, hogy megjelenhessék nem kötetben összegyűjtve, de csak egy napig élő újság hasábján is. †

*

Itt jegyezzük meg — mint ez a Krk *Elbeszélések* c. sorozatának korábbi köteteiből is kitűnt —, hogy a Mikszáth-irodalom igen keveset foglalkozott az egyes elbeszélésekkel. Mint a fent bemutatott egykorú kritikai észrevételekből is látható, inkább általánosságban szólnak a tárgyalt elbeszéléskötetről, részletesebben nem térnek ki az egyes novellákra. Ugyanez vonatkozik a későbbi irodalomtörténeti igényű feldolgozások legtöbbjére is. Ezért ahol érdemleges megállapítást egy-egy novellával kapcsolatban nem találunk, ott formálisan nem jelezzük az irodalom hiányát.

AZ ELBESZÉLÉSEK JEGYZETEI

A CSEKK

- M. I. *Pesti Hírlap*. (Szerk. Kenedi Géza.) 1882. december 18., 4. évf. 348. sz. (1—2. l.) A »Pesti Hírlap« tárcója főcím alatt. Névjelzés: *Scarron*.
- II. *Az apró gentry és a nép*. Harminc kis elbeszélés. Írta *Scarron* (Mikszáth Kálmán). Bp. 1884. Révai Testvérek kiadása 161—165. l.
- III. a) *Az apró gentry és a nép*. Második bővített kiadás. Bp. 1889. Révai Testvérek kiad. *MKm* 2. köt. 172—176. l.
b) [3. kiad.] 1893.
c) [4. kiad.] 1897.
d) [5. kiad.] 1901.
e) [6. kiad.] 1903.
f) [7. kiad.] 1908.
- IV. *Jk* 29. köt. 1910. *Apró vázlatok és rajzok*. I. köt. 131—135. l.

Keletkezése

Az elbeszélés aloíme utal arra, hogy a jogászi élet élményvilága nyújtotta MK-nak az anekdotikus történet szálait. A rajz két motívuma: a pénzkölcsönző készít írást arról, hogy valakinek bizonyos mennyiségű pénzt kölcsönzött, továbbá a csekk funkciójának mint fizetési eszköznek nem ismerete, MK más írásában is előfordul. A pénz kölcsönadó juhász ad írást a kölcsönkérő Kőrmöczynek *Az eladó birtokban* (ld. *Krk* 5. köt. 90—91., ill. 250. l.) is, de nem naivságból, hanem azért, hogy hirtelen halála esetén mihaszna fia nehogy többet követeljen a kölcsönzön. Az utalványok és a csekkek »természete« után érdeklődik a *Szent Péter esernyőjében* az öreg Gregorios Pál is (ld. *Krk* 7. köt. 89., ill. 251. l.).

E két motívum többszöri előfordulása arra utal, hogy MK gyakorló jogász korában vagy személyesen tapasztalt vagy hallomás útján értesült hasonló esetekről. Az elbeszélés első személyben való előadása még nem bizonyítja a személyes élményt, inkább a történet

gondos megkomponáltságát jelzi, az elhitézés eszközeként szerepel. Éppen ezért az anekdotikus általánosság jegyeivel felruházott kanonok alakja mögött ma már hiába keresnők az eredeti mintaképet, hiszen MK még névvel sem illette alakját, csupán a rajz keletkezése időpontja előtt bekövetkezett halálát jelzi. De ez a mozzanat is inkább az anekdotikus indítás egyik kellőkeként kerülhetett a rajz bevezető sorába.

Az itt bemutatott alak kissé emlékeztet a Krk jelen kötetében közreadott *Egy öreg püspök háztartása* című elbeszélés főalakjára. Ott is egy, az élettől elszakadt anyagi ügyekben járatlan papot rajzol meg MK.

Szövegváltozatok

A Pesti Hírlap (PH) 1882. évi első változata után *Az apró gentry és a nép* c. kötet (1884) összeállításakor MK változtatott az elbeszélés szövegén. A Révai-féle gyűjteményes kiadás alkalmából (1889) tovább csiszolta a korábbi fogalmazását. A Jk-ban több önkényes módosítással találkozunk, ezeket a szövegváltozatok között felsoroljuk. Az 1889. évi kiadás szövegét vettük alapul.

Lap Sor

- 5 : 5 nemes arcú. (PH: nemes arcú. *Az ember így képzelte magának őszentségét. . . . nem Tiszta Kálmánrt értem, hanem a pápát.*)
 9 küldött a (PH, 1884: küldött el a)
 11 Mit hoztál (PH: Mi jót hoztál)
 18 írást sem fog (PH, 1884: írást nem fog)
 25 Hát amivel (PH: Hát amit)
 6 : 5 karosszékéből (PH, 1884: karszékéből)
 " 7 följegyezve (Jk: feljegyezve)
 8 ilyenénformán (Jk: ilyenformán)
 22 *fri*-ről szóló (Jk: *forin*tól szóló)
 27 Igenis, teljesen (PH: Igenis, az teljesen)
 31 azért (Jk: ezért)
 7 : 10 be nem teszem (PH: be sem teszem)
 " 13 bolonddá. Nem (PH, 1884: bolonddá, nem)
 21 Esedezem, hiszem (PH: Esedezem *alássa*n, hiszen)
 21 felváltom. Pénzt (PH, 1884: felváltom, *pénzt*)
 22 ezért (PH: azért)
 23 megtartsam, nagy (PH: megtartsam, *nagyon* nagy)
 38 bele *indulatos*an (PH: bele *öntudatos*an)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 5 : 6 *törlesztési ráták* — adósság visszafizetésekor mindenkor esedékes pénzüsszeg.
 7 : 20 *Canis mater* — ebanyja!
 " 30 *»Liber amorum«* — MK valószínűleg a három könyvből álló *»Amores«*-re gondolt, vagy esetleg a szintén három könyvből álló humoros tankölteményre, az *»Ars amatoria«*-ra.

Irodalom

Kráhl Vilmos szerint (Mikszáth a jogász. Bp. 1941. 22., 24. l.) MK »patvarista pályája több témát szolgáltatott neki részben reminiscenciákhoz, részben külön írói alkotásokhoz.« Ezek közé sorolja ezt a rajzot is. Megállapítja, hogy a kis írás »alapjául szolgáló történetre nincs közelebbi adat: tárgya azonban arra mutat, hogy nyilván a joggyakorlat körében felmerült esetből vétetett.«

A MÁSOK EMLÉKEI

M. *Pesti Hírlap*. (Szerk. Kenedi Géza.) 1882. december 24., 4. évf. 354. sz. (9—10. l.). A tárcarovatban. Névjelzés: *Scarron*. Kötetben itt először.

Keletkezése

Az anekdotikus történet bevezetője — elmélkedés a visszaemlékezés-irodalomról — aktuális téma volt: az 1870-es évek derekától gombamód elszaporodtak a visszaemlékezések. A könyvtermés jelentős hányadát alkották. Az esetek többségében a visszaemlékezés szinte nem szolgált semmi mást, csak azt, hogy a visszaemlékező személye előtérbe kerülhessen.

Kossuth Lajos és Garibaldi nézeteltéréséről előadott történetet MK minden valószínűség szerint Teleki Sándortól, a Kossuth-emigráció érdekes és hányatott sorsú alakjától hallhatta. Teleki Sándor (1821—1892) már fiatalon, az 1840-es években részt vett Spanyolország belső harcaiban, Liszt Ferencsel beutazta Oroszországot. Petőfi Sándornak bizalmas barátja volt, a költő az ő kastélyába vonult vissza Szendrey Júliával kötött házassága után. A szabadságharc idején beállt honvédek, sok ütközetben vitézül harcolt. Kossuth Lajos kormánybiztosként Erdélybe küldte, itt Bem seregében ezredesi rangig emelkedett. A világsi fegyverletétel után külföldre emigrált, az osztrák hatóságok in effigie felakasztották. Törökországban, majd Franciaországban élt, ahonnan azonban köztársasági érzelmei miatt III. Napóleon rendőrsége elűldözte. Victor Hugo szorosabb baráti köréhez tartozott. Az 1850-es évek végén Garibaldi seregében küzdött. 1867 után tért haza. Az 1870-es évek végétől több visszaemlékezés-kötete jelent meg: Emlékeim (1879—1880), Egyről-másról (1882), Garibaldi alatt (1883).

A szövegről

A jelen Krk a PH szövegét közvetíti az alábbi két, feltehetően sajtóhibából származó fordulatot javítva:

Lap Sor

9: 8 Krk: aki nem volt (PH: ami nem volt)

” 31 Krk: Mire volt jó megsérteni (PH: Mire volt megsérteni)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 8 : 22—23 *Azaz, hogy Kossuthot láttam. Legalább tisztán emlékszem rá. Ott szónokolt a nógrádi megyeház előtti téren...* — Magyarország vármegyei és városai c. sorozat »Nógrád vármegye« c. kötete az 1848-as eseményeket számba véve nem tesz említést arról, hogy Kossuth Lajos toborzó útja során a nógrádi megyeháza előtt, azaz Balassagyarmaton is megfordult volna.
- 9 5—6 *akkor születtem, amikor már ő künn bujdosott.* — MK más helyütt is 1849-es születési dátumról beszél (így pl. a *Tavaszi rügyek* című elbeszélésben), sőt az ő személyes közlése alapján Szinnyei József is 1849-re tette születési évét. Megjegyzendő, hogy MK *1847. január 16-án* született, tehát a világsi fegyverletétel idején két és fél esztendő volt. (A születési dátum hitelességéről ld.: Várdai Béla: MK. 1910. 4. l.; Kálniczky Géza: Mikszáth diákévei Rimaszombatban. Kosice 1926. 12. l.; Rejtő István: MK, a rimaszombati diák. Bp. 1959. 36. l.)
- 35 *Őn már Garibaldi, Kossuthot is hozza...* — Ehhez hasonló nótát szolgált meg MK *Az a fekete jolt* c. elbeszélésében is (*Tót atyafiak*. Jk 15. k. 52. l.).
- 10 : 2 *Öntözte otthon Caprerában...* — Garibaldi amerikai önkéntes száműzetéséből való hazatérése után megvásárolta a Szardignától (Szardínia) északkeletre levő 16 km² területnyi szigetet, ott telepedett le, és ott is halt meg 1882-ben.

A LUPCSEK JANI HÁZASODÁSA

- M. I. *Pesti Hírlap*. (Szerk. Kenedi Géza) 1882. december 27., 4. évf. 355. sz. (1—2. l.) A »Pesti Hírlap« tárcája főcím alatt. Névjelzőként: »*Igazi kaland Scarrontól*«.
- II. *Az apró gentry és a nép*. Harminc kis elbeszélés. Írta Scarron (Mikszáth Kálmán). Bp. 1884. Révai Testvérek kiadása. 66—71. l.
- III. a) *Az apró gentry és a nép*. Második bővített kiadás. Bp. 1889. Révai Testvérek kiad. MKm 2. köt. 73—78. l.
b) [3. kiad.] 1893.
c) [4. kiad.] 1897.
d) [5. kiad.] 1901.
e) [6. kiad.] 1903.
f) [7. kiad.] 1908.
- IV. *Jk* 29. köt. 1910. *Apró vázlatok és rajzok*. I. köt. 54—58. l.

Keletkezése

A rajzban megelevenített történet az író fiatalkori élményvilágába vezet. A benne szereplő alakról az életrajzi feljegyzések semmi

adatot nem őriztek meg. Így nem tudjuk megállapítani, hogy Lupcsek Jani alakja mögött ki rejtőzködhet.

Érdemes megjegyezni, hogy a Lupcsek név már korábban is előfordult MK írásában. A több változatban megírt *A vármegye rókájában* szerepel egy Lupcsek nevű személy. A reformkori történetet meg-elevenítő elbeszélés legteljesebb alakja az 1877-ben közzétett *A vármegye rókája* c. elbeszélés (ld. Krk 1. köt. és a hozzáfűzött jegyzeteket). Itt Lupcsek Fogtőy Márton fiskális »adjunktusa«. Lupcsek neve szerepel már az első, az 1873-as befejezetlen változatban, a *Nibelungok harcában*, itt is a fiskális adjunktusaként, és szerepel az ötödik, a Szegedi Naplóban közzétett *Szegeden* című változatban ugyancsak Lupcsek néven a fiskális famulusaként. MK jellemét sem részletezi: egy kissé együgyű, de ravaszkodó ember képét idézi elénk. A korábbi elbeszélés-változatok Lupcsekja és a rajz Lupcsek Janija között közelebbi kapcsolatot felfedezni nem tudunk.

Közelebb vezet az élményforráshoz az elbeszélésben néven nem nevezett birodalmi kancellár alakja. Róla MK az első kidolgozásban megemlítette: »ki most ott ül a magyar képviselőházban a mamelukpadon« (12:24). A birodalmi kancellár Forgách Antal gróf, Nógrád megyei nagybirtokos volt, aki a Bach-korszakban Bécsben hivatalt vállalt és ezért az 1860-as években a megyei nemesség megtagadta. Forgách Antal halála alkalmával MK *A halál után* c. visszaemlékezésében eleventette fel személyéhez fűződő emlékeit (Pesti Hírlap 1885. ápr. 5. 93. sz., Jk 28. köt. 168–165. l.). Ezek szerint a jelen elbeszélésben eladott eset az 1850-es évek második felében történhetett meg, MK-nak tehát gyermekkori élménye lehetett Lupcsek Jani furcsa története.

Szövegváltozatok

A Pesti Hírlap (PH) 1882. évi első változata után *Az apró gentry és a nép* c. kötet (1884) összeállításakor MK módosított az elbeszélés szövegén. A Révai-féle gyűjteményes kiadás alkalmából (1889) tovább csiszolta a korábbi fogalmazást. A Jk-ban egy, valószínűleg nyomdahibából származó hiányt a szövegváltozatok között megemlítettünk. Az 1889. évi kiadás szövegét vettük alapul.

Lap Sor

Cím PH: *Lupcsek Jani házassága.*

- 11 : 17 szép cikornyás (PH: szép kalligrafikus)
- „ 19 a szekretáriusa mellé (Jk: a szekretárius mellé)
- „ 23 *Czapik* András (PH: *Csapanka* András)
- „ 26 ez a *Czapik!* (PH: ez a *Csapanka!*)
- 12 : 2 irkálni a ködmönökre (PH: irkálni rá a ködmönökre)
17–18 inas, hogy a (PH: inas, s mondja, hogy a)
24 kancellár fel s alá (PH: kancellár, ki most ott ül a magyar képviselőházban a mamelukpadon, fel s alá)
- 13 : 9 miért volna lehetetlen? (PH: miért lehetetlen?)
10 úr zordonan. (PH: úr zordonan. *Kell? Holnap kell?*)

Lap Sor

- 13 : 22 szükséges *dolog a magyar állampolgárság*. (PH: szükséges, *hogy magyar állampolgár legyen.*)
26 még *ez se* (PH, 1884: még *az se*)
29 magyar *és* *hogy* (PH, 1884: magyar *s* *hogy*)
31 mereven *és* szótlantul (PH, 1884: mereven, szótlantul)
32 *igét sem* *bírt* (PH, 1884: *igét se bírt*)
39 *ezzel a fényes mesével, amit* (PH: *ezekkel a fényes álmokkal, amiket*)
14 : 10 szolgálatból (Ph, 1884: szolgálattól)
19—20 semmi *különös* lehetetlenséget! (PH: semmi, *de semmi* lehetetlenséget)

A SZERELMES GENTLEMAN

- M. I. *Pesti Hírlap*. (Szerk. Kenedi Géza.) 1882. december 30., 4. évf. 358. sz. (1—2. l.) A »Pesti Hírlap« tárcája főcím alatt. Névjelzés: *Pluvius*.
- II. *Az apró gentry és a nép*. Harminc kis elbeszélés. Írta Scarron (Mikszáth Kálmán). Bp. 1884. Révai Testvérek kiadása. 173—177. l. [A megváltoztatott *A százegyedik asszony* címmel!]
- III. a) *Az apró gentry és a nép*. Második, bővített kiadás. Bp. 1889. Révai Testvérek kiad. *MKm 2. köt.* 186—190. l.
b) [3. kiad.] 1893.
c) [4. kiad.] 1897.
d) [5. kiad.] 1901.
e) [6. kiad.] 1903.
f) [7. kiad.] 1908.
- IV. *Jk 29. köt. 1910. Apró vázlatok és rajzok. I. köt. 144—147. l.*

Keletkezése

Az elbeszélés a Mikszáth-irodalomban *A százegyedik asszony* címen ismert; MK *Az apró gentry és a nép* c. kötetének sajtó alá rendezésekor az elbeszélés eredeti címét megváltoztatta, a három hónappal később közzétett *A százegyedik asszony* c. elbeszélésének címét és annak bevezető sorait e novella címe és első tizenhárom sora helyébe iktatta, és ezenkívül néhány stiláris változtatást végzett a szöveg más részén is (ld. alább, a *Szövegváltozatok* között). Erre az »átalakításra« először Rubinyi Mózes hívta fel a figyelmet, amikor a *Hi 10.* kötetében megjelentette az addig kiadatlan *A százegyedik asszony* c. elbeszélést. Jegyzeteiben a következőket írta: »... A százegyedik asszony című a *Pesti Hírlap* 1883. évfolyamának 84. számában jelent meg. Ennek bevezetése egészen addig: Igaz, hogy Peresziné... (50. l.) szó szerint megegyezik a címével együtt a *Jk 29:114-től* közölt novella első sorai-val, egyébként különálló, egymástól független darabok ezek. Neveze-

tes, hogy é régibb összeállításban a bevezetés s maga a novella harmonikusabb egységbe olvadnak össze, mint a későbbi szerkesztésben. (Hi 10. köt. 244. l.)

Rubinyi Mózes észrevételei során nem említi e novella eredeti címét és azt a körülményt sem, hogy MK az átalakítás alkalmával elhagyta ennek bevezető tizenhárom sorát. Arra viszont joggal hivatkozik, hogy e változtatás ártott a novella könnyedebb kompozíciójának: az elé illesztett bevezető sorok nagyobb lélegzetű történetet ígérnek.

A jelen Krk-ban először helyreállított bevezető sorok — bár nem adják meg a szereplő személyek kilétének kulcsát — visszaadják a kis írás szerkezeti egyensúlyát. — A 14 : 12—16 sorban MK ugyan arra utal, hogy egy vidéki levélben közöltek alapján írja meg a történetet, de ez nem visz közelebb a személyek azonosításához.

Arra nézve nem állnak rendelkezésünkre adatok, hogy mi készítette MK-t a fentiekben vázolt átalakításra, és arra, hogy lemondjon az ennél az írásnál sokkal jobb és kerekesebb *A százegyedik asszony* kötetben való megjelentetéséről.

Szövegváltozatok

A jelen Krk-ban helyreállítjuk a PH-ban közölt címet és az elhagyott bevezető sorokat. Mivel MK a Révai-féle gyűjteményes kiadás megjelentetésekor tovább finomította a korábbi szöveget, így az 1889. évi kiadást vettük alapul. A Jk-ban található szövegromlást a szövegváltozatok között megemlíjtjük.

Lap Sor

Cím: Az apró gentry, Jk: *A százegyedik asszony*

14 : 1 — sor helyett *Az apró gentry és a nép* c. kötetben és a Jk-ban

15 : 3 a három hónap múlva a PH-ban, 1883. március 25-én megjelent, *A százegyedik asszony* c. elbeszélés bevezető sorai olvashatók, illetőleg az átalakítással járó két utolsó összekötő mondat.

Sok tarka-barka dolgokat írt meg hajdan a pajkcs tollú Boccaccio. Veronai, florenci asszonyok segítették benne. Amennyi rossz jút azok a tűzre tettek, annak a hamujában növesztett ő virágokat.

És annyit . . . de annyit, hogy az ember azt hinné, nekünk, akik elkéstünk, csak az erényeik jutottak már, hogy történeteket szőjünk belőlük egy boldogabb időszaknak, amikor megint vétkezni fognak az asszonyok.

. . . Mert nehéz megmondani, mikor boldogtöbbak: vétkekben vagy ártatlanságukban?

Hanem én most ezen nem tűnődöm, mert nekem még van egyetlenegy gonosz történetem a fiókomban.

A történetkének hőse van és hősnője.

Foglalkozunk először a hőssel. Úgy ismeretes mindnyájunk előtt, mint igazi genilemann, fölemelt fővel jár

Lap Sor

- 16 : 18 lehet udvarolni (PH: lehet *ám* udvarolni)
22 mégis megtegyék (PH: mégis *meg legyen mentve az enyészettől és megtegyék*)
25 mosolyognak rá. (PH: mosolyognak *rajta*)
27 lévő (PH, 1884: levő)
29 kidobta az ablakon (PH: kidobta *fumigálva* az ablakon)
16 : 1 Ehhez filozófia (PH: Ehhez *is* filozófia)
18—9 mondani, vígjáték (Jk: mondani, a vígjáték)
20—1 pörölj be illetékes (PH: pöröljék *be az* illetékes)
31 gyalázatot, álmatlan (PH: gyalázatot, *gyötrelmet*, álmatlan)
38 meg Alfrédnek (PH: meg a *szegény* Alfrédnek)
39 epedett szegény (PH: epedett *azelőtt* szegény)
17 1 Alfréd (PH: *S* Alfréd)
1—3 lemondott. *Rózsaszín* levélben megküldte neki a *szépasszony az igényt. Egészen helyes volt. A járásbíró beadta* (PH: lemondott. A járásbíró *pedig* beadta)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 14 13 *az új dzsentri-klub* — MK valószínűleg az 1883-ban megnyíló Országos Kaszinóra utalt, amely — ellentétben a Nemzeti Kaszinóval — a dzsentrinek lett kedvelt találkozó helye.
15 1 *patentírozott szekundáns* — itt: elismert párbajsegéd
3 *septemvirális tábláé* — Tabula Septemviralis (Hétszemélyes tábla) a király által kinevezett hét személyből álló fejlebbviteli fórum. 1723-ban tagjainak számát 15-re emelték. Jogköre kizárólag fejlebbviteli ügyekre terjedt ki. Az 1868. LIV. t.-c. 4. § a magyar királyi Kúriát tette a Hétszemélyes tábla helyére.
3 *appelláta fórum* — fellebbezési bíróság
4 *Mondjuk a derék fiatal urat Alfrédnek (mondjuk, mert a nőcsábítótka körülbelül e névvel keresztelik a regényekben)* — MK feltehetően Vajda Jánosnak 1876-ban megjelent »Alfréd regényt című versesregényére utal, amelynek hőse csésésap szoknyavadász, jellegzetesen az egykorú Pest arslánja.

A ROSSZ MATÉRIA

- M. I. *Koszorú*. (A Petőfi-társaság heti közlönye. Szerk. Szana Tamás) 1883. január 7., 14., 5. évf. 1., 2. sz. Teljes névjelzéssel. Két folytatásban, az alábbi részletezés szerint:
1. január 7. (1. sz. 1—3. l.) elejétől »Míg a hajó készült, Anna . . . « kezd. bekezdésig bezáróan.
2. január 14. (2. sz. 21—24. l.) az említett bekezdéstől végig.

- II. *Pesti Hírlap*, (Szerk. Kenedi Géza) 1883. január 14., 5. évf. 14. sz. (9., 10., 11., 12., 13. l.) a tárcarovatban. Teljes névjelzéssel.
- III. *Szegedi Napló*, (Szerk. Enyedi Lukács) 1883. január 14., 6. évf. 10. sz. (1., 2., 3. l.) Teljes névjelzéssel.
- IV. *A tekintetes vármegye*. Igaz történetek. Mannhoimer Ágost rajzaival. Bp. 1885. Révai Testvérek kiadása. 73—89. l.
- V. *A tekintetes vármegye*. Igaz történetek. Mannheimer Ágost rajzaival. Második, bővített kiadás. Bp. 1889. Révai Testvérek kiadása. *MKM* 1. köt. 89—113. l.
- VI. a) *A tekintetes vármegye*. Igaz történetek. Harmadik kiadás. Bp. 1892. Révai Testvérek kiadása. 63—80. l.
 b) [4. kiad.] 1896.
 c) [5. kiad.] 1900.
 d) [6. kiad.] 1903.
 e) [7. kiad.] 1907.
- VII. *Jk* 14. köt. 1910. *A tekintetes vármegye*. 56—70 l.

Fordítások:

Špatný základ. — Slavná župa. Napsal Koloman Mikszáth. Z maďarského přeložil František Brábel (Matice lidu ročník XX. číslo 5.) V Praze. Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých. 1886. pag. 66—79.

Aus schlechtem Stoffe. — Nach dem Ungarischen von Robert Tábori. »Koloman Mikszáth: Zwischen einst und jetzt. Erzählungen aus jüngsten Vergangenheit« c. kötetben. Leipzig und Budapest 1886. Verlag von Singer und Wolfner.

Der arme Koststudent. — Gesammelte Schriften von Koloman Mikszáth. II. Bd. Intimes aus dem Menschenleben. Autor. Übers. a. d. Ungar. v. Josef Julian Gr. Zamoyiski. 2. Auflage. Leipzig G. H. Meyer. 1899. pag. 53—74.

Keletkezése

Az elbeszélés keletkezési körülményeivel, illetőleg élményanyagával kapcsolatban az eddigi Mikszáth-irodalomban két vélemény áll egymással szemben. Gyöngyösy László határozottan állítja, hogy »rimaszombati emlékekből íródott« (MK. Bp. 1911. 27. l.). Néhány lappal e közlés előtt MK rimaszombati életéből közöl mozaikokat, és ennek során megjegyzi, hogy Dobos Mihály nevű hentesnél volt teljes ellátáson, »ki nem élmezte, hanem valósággal hízta a gondjaira bízott nebulókat. Mikor hozzá kerültek, mindgyíket megmérte s aztán aggodalmasan leste napról napra, vajon gömbölyödik-e, pirosodik-e a pofácskájuk? A diligencia végén újra megmérte a gyermekeit, s nagy elégtétellel számolt be a szülőknek, hogy a gondjaira bízott csemete ennyit meg ennyit hízott. Kálmánra nemegyszer panaszkodott, mert eleget evett ugyan, de semmi módon nem akart meghízni. — Csúffá

tesz ez a gyerek — mormogá nemegyszer a derék hentes —, mintha csak Molnárral kötött volna kontraktust. Molnár pedig egyetlen ellen-sége volt a jószívű hentesnek Rimaszombatban, aki véle versengve hizlalta a nebulókat. Hogy vetélytársán diadalmaskodjék, a teljes ellátás díjából elengedett két forintot. Meg is bukott nemsokára mind a kettő. (I. m. 24—25. l.)

Mikszáth Kálmánné viszont úgy emlékezik, hogy második eljegyzésükkor egy beszélgetés alkalmával mondotta el MK-nak a történe-tet, 1882 júliusában. Ezek szerint MK nagyon szerette a legkisebb Mauks-gyereket, a még diák Gyurit. Arra kérte feleségét, hogy ősszel ő vihesse vissza a gyereket Selmecebányára. »Nem olyan könnyű az, Kálmán — utasította vissza —. Nekünk a gyerek elhelyezésénél nagy körültekintéssel és úgyszólván ravaszsággal kell élni, mert a dolog úgy áll: a gyerek rosszul néz ki, nyurga és borzasztóan sovány, amely körülmény rontja a kosztadók becsületét, mert legutóbb egy özvegy bányahivatalnoknál volt koszton, aki azt hiszem a legjobb szívű asszony egész Selmecen, jómódú is, nincs szüksége a kosztpénzre, in-kább szórakozásból tartja a gyerekeket akikkel, feleteti a nyugdíját. . . No, most már aztán, mikor a múlt héten Gyurkát elhoztam, azt mondta, hogy ne is haragudjak, de a gyereket vissza nem veszi, mert a kinézése árt az ő kosztadói becsületének, olyan sovány, mintha egy-szer enne egy héten. . .

— Ja! Ja! eine schlechte Materie! Eine schlechte Materie! — ismételte — tessék neki másutt helyet keresni. . .

— Mi azonban, és ez a dolog bibije, elhatároztuk, hogy a fiút mégis rászorítjuk a jó öregasszonyra, először azért, mert a jó koszt a fiúra életkérdés, másodszor pedig, mert a kis unokaleány, az Annuska jó befolyással van a gyerekekre, megszelídíti, mint ő mondja a kisleányt mindenkefelett szereti. . . Mi tehát így főztük ki nagy ravaszsággal a dolgot: hogy Nelka [a nővér, Mauks Kornélia] egész egyszerszerűen, mintha nem tudná, hogy nekem felmondta a kosztot, odaviszi a gyereket és addig kéri, míg csak vissza nem veszi.

Ezt a hosszú beszédet Kálmán félig behunyta szemmel hallgatta. Még egy kissé megnehezteltem is, mert úgy látszott, nem is figyel arra, amit beszélek, de mikor elhallgattam, vagy tíz perc múlva azt mondja:

— Lássá Ilonka, ez a jó téma, olyan elbeszélést csinálók ebből, hogy koronája lesz minden megírt dolgaimnak. . . ez már a téma . . . ilyenek kellene nekem.

No, én ezt ugyan nem tudtam elképzelni, pedig csakugyan, a 'Rossz matéria' a legszebb elbeszéléseinek egyike lett.« (Visszaeml. 1922. 140—141. l.)

A két eltérő eredeztetés végső soron nem ellentétes egymással. Mind a két történet olyan mozzanatokot emel ki, amely az elbeszélés lényeges eleme. Gyöngyösy az egymással versengő két kosztadó figu-ráját, a diák-tömés tényét, az évvégi »mázslás«-t és a sovány diák-nak a kosztadó becsületét rontó mozzanatokot emeli ki, míg Mikszáth-né ezt az utóbb említett elemet, a kosztadó — feltehetően cipszer asszony — argumentumát: »eine schlechte Materie« és a házban levő

fiatal leány, Annuska alakját. Tehát a két érvelésmód együttesen adja az elbeszélés cselekményvázlatát. Anélkül azonban, hogy bármelyikének is hitelét kétségbe vonnánk, figyelembe kell venni azt aényt is, hogy harminc, illetőleg negyven évvel az elbeszélés elkészülte után jelentek meg, és ez befolyásolhatta a visszaemlékezés fordulatait!

A tények mindenesetre arra utalnak, hogy az elbeszélés alapmotívuma, a kosztosaikat jól tápláló diák-tartó, MK egyéni élménye lehetett. Az tény, hogy a rimaszombati kisdíák, a II., III. és IV. gimnáziumi osztályt járó MK Dobos Józseféknél lakott. (Ld. legújabban: Rejtő István: MK, a rimaszombati diák. 1959. 26., 28., 30. l.) Az is tény, hogy Dobosék alakját és a »táplálási vetélkedés«-t az 1885-ben írt *A két koldusdiákban* megörökítette (ld. Krk 3. köt. 324., 325—326. l.). A diák-tömés motívuma az 1895-ben írt *Ne okoskodj, Pistában* is felbukkan (ld. Krk 8. köt. 20—21. l.).

MK e rimaszombati élményeket ebben az elbeszélésben — éppúgy mint *A két koldusdiákban* — transzponálja. Itt nem Debrecenbe helyezi a cselekményt, hanem »második szülőföldjére«, Szegedre. Erre utal a szegedi városrészek szerepeltetése (18 : 14—15), Szeged és környékének többszöri említése (19 : 11; 23 : 10; 26 : 34) és a Tisza folyónak az elbeszélés cselekményébe való beleillesztése.

Viszont teljesen szegedi ihletésűnek tartja az elbeszélést a Szegedi Naplónak *A rossz matéria* Petőfi Társaság-beli felolvasásáról Hariri álnéven beszámoló Sebők Zsigmond: »... meseszövése (a tárgy a szegedi felsővárosi polgárság köréből van véve) valódi remekelés...« (Hariri: Fővárosi levél. Szegedi Napló 1883. jan. 9., 5. sz. 12. l.) E megállapítást megismétli a Szegedi Naplónak az elbeszélés közlésekor megjelent kis hírecskéje is, »Szegeden játszó beszélynek« jelezve az írást. (Szegedi Napló 1883. jan. 14., 3. l.)

Közvetlenül az elbeszélésnek *A tekintetes vármegye* c. kötetben való megjelentetése után a Fővárosi Lapoknak (A—s) szignóval (a jelet ma már feloldani nem tudjuk, Gulyás Pál sem veszi számba) jelzett cikkecske jelent meg. Ennek szerzője egy MK-nal közösen tett Tisza-parti sétát elvenít meg:

»Ott álldogált az innessó parton, a híd előtt a hű vámtiszt, az öreg Huszár bácsi, ki már szegény azóta átkelt a túlsó partra, de nem a Tiszán, hanem a Lethe vizén.

Egyszer csak közeledik feléje a felsőváros felől nemzeti Molnár András uram, vezetvén az ő három kövér diákját Huszár Mihály elé, eme kéréssel:

— Ugyan edős Miska, mázsáld meg ezöket a kosztos gyereköket, hadd tudjam meg, mennyit nyomnak, mielőtt útra bocsájtom ökönt. Akkorra értünk oda mi is. Kíváncsiak voltunk, hogy ugyan mennyit nyomhat bécsi fontokban az a három derék gyerek?

Oda állt az öreg mázsa mellé, rakta rá, csak rakta a nagy körtvéket; háromszáz se bírta öket lebillenteni.

— No, még tizet! — szölt oda Molnár András.

Ott termett a 'tízes' és a mázsa nyelve billegni kezdett, s megállt vízirányosan nyugalomra.

— Háromszáz és tíz font a három együtt — szolt az öreg vámtiszt.

Ebből született 'A rossz matéria' jó materiája. . . « (A—s: »A tekintetes vármegye« [Mikszáth Kálmán új kötetéről] Fővárosi Lapok 1884. november 28., 280. sz. 1807. l.)

*

Mint már említettük, ez az elbeszélés elhangzott a Petőfi Társaság 1883. jan. 6-án megtartott közgyűlésén. Az író helyett Margittay Dezső olvasta fel. A Pesti Hírlapban »A Petőfi-társaság közgyűlése« címmel névjelzés nélküli beszámoló jelent meg. MK-ra vonatkozóan a következő olvasható: bevezetőben megjegyzi az anonim referáló, hogy a társaság tagjai közül kevesen jelentek meg, »szinte csak azok jöttek el, akiknek hivatalos minőségben kellett eljőnniök: az alelnök, a titkár, azok akik és azok akiktől felolvastak valamit. Ámbár az utóbbiak közül is hiányzott egy: Mikszáth Kálmán. Már nagyon megszokta a tapsot. Őt már nem érdekli az a sok szépasszony, hogy türelmetlenkedik, míg az ő „Rossz materiájára” kerül a sor, hogy' hallgatják aztán szinte visszafojtott lélegzettel, hogy tapsolják dagadtra kis kacsóikat a nagy élvezettől; már ő az ilyeneken túl van; szőnyű cinikus! . . . « A beszámoló befejezésül megemlíti, hogy »a program utolsó pontját Mikszáth Kálmán „A rossz matéria” című rajza tette, melyet Margittay Dezső olvasott fel; valóságos éljen riadalt keltett a kis remekmű, melynek elejét a Koszorú ma megjelent száma közli.« (Pesti Hírlap 1883. jan. 7. sz. 9. l.)

Szövegváltozatok

A Koszorú 1883. évi első változata után a Pesti Hírlap (PH) és a Szegedi Napló (SzN) ugyanaz nap közölte még az elbeszélést. A három közlés szövege — kisebb eltérésektől eltekintve — nagyjából azonos. *A tekintetes vármegye* című kötet (1884) sajtó alá rendezésekor MK gondosan átjavította az elbeszélés szövegét, majd a Révai-féle gyűjteményes kiadás alkalmából (1889) még tovább csiszolta. A Jk-ban több, feltehetően figyelmetlenségből származó szövegromlást találhatunk, ezeket a szövegváltozatok között számba vesszük. Az 1889. évi kiadás szövegét vettük alapul.

Lap Sor

17 : 12 lévén (Koszorú, PH, SzN: levén)

„ 27 megbotránnykozást (Koszorú, PH, SzN: megbotránnykozást)

18 : 8 jaj be (Koszorú, PH, SzN: ja beh)

Lap Sor

- 18 : 14 maga kis (Koszorú — 1884: maga a kis)
„ 31 font volt a kezem (Koszorú — 1884: font lett a kezem)
19 : 14 versenyzés, mert (Koszorú, PH, SzN: versenyzés. Mert)
„ 32 vitte a Nagykék (Koszorú, SzN: vitte — Nagykék)
20 : 7 elszontyorodva (Jk: elszontyolodva)
12—13 Hol jár erre sógor? — szöklítá meg végre, de azt is csak amolyan ímmel-ámmal. (Koszorú, PH, SzN: Hol jár, hol sógor?)
18 Na, és nyomnak-e (Koszorú, PH, SzN: Na, és aztán nyomnak-e)
23 hova (Koszorú, PH, SzN: hová)
31 nehéz testükkel (Koszorú, PH, SzN: a nehéz testükkel)
33 a petrezselymek (Koszorú, PH, SzN: petrezselymek)
„ 38 hajítani (Jk: hajtani)
21 : 11 magyarázható (Koszorú, PH, SzN: magyarázandó)
14 maga kis Anna (Koszorú — 1884: maga a kis Anna)
„ 34 méltósággal (Koszorú, PH, SzN: méltóságosan)
22 : 4 operettbeli (Koszorú — 1884: operettei)
6 vajon (Koszorú, PH, SzN: vajjon)
7 Krk: kislány (1884 — Jk: kis leány [a Koszorú, PH, SzN alapján javítottuk])
18—19 nagy fejét, simogatja, játszik a hajával, amiől az édesdeden pislog (Koszorú, PH, SzN: nagy fejét, s keres benne — mint ahogy a polgáraszonyok nevezik ezt a mulatságot, az pedig édesdeden pislog)
20 Krk: lehet az, mert (1884—Jk: lehet, mert [a feltételezhető szövegromlást a Koszorú, PH és a SzN alapján javítottuk])
24 delejes fürtök (Koszorú, PH, SzN: delejes füvek)
25 susognak (Koszorú, PH, SzN: suhognak)
26 gyermekeknek (Koszorú, PH, SzN: gyerekeknek)
34 Krk: kislány (1884 — Jk: kis leány [a Koszorú, PH és a SzN alapján javítottuk])
„ 35 és a lekapcsolt (Koszorú, PH, SzN: és lekapcsolt)
„ 38 s elbeszélte (Koszorú, PH, SzN: s el is beszélte)
23 : 10—1 Szegedre, s (Koszorú, PH, SzN: Szegedre is, s)
12—3 be legtöbbször (Koszorú, PH, SzN: be a legtöbbször)
16—7 fiú, hova fogatkozol, mit csinálsz? (Koszorú, PH, SzN: fiú, mit csinálsz?)
19 szorgalmas (Koszorú, PH, SzN: szorgalmatos)
„ 25—6 tudna azután (Koszorú, PH, SzN: tudna ezen azután)
„ 33 iskolába (Koszorú, PH, SzN: oskolába)
„ 36 Molnár András (Koszorú, PH, SzN: Molnár István)
„ 37 ebédre Anna (Koszorú, PH, SzN: ebédre az Anna)
24 : 1—3 De ha Annának nem szerzett örömet a diligencia, a szegény Tóth Gyulának az is keserűség volt, ami másnak boldogság: a vakáció. (Koszorú, PH, SzN: Óh ezek a gyermekkori idillek — de kár azokért, hogy végük szakad. Az aranyfüstből is felhő

Lap Sor

- lesz, mint minden másféle füstből. A tavasznak éppen a korán érő virágait csápi meg a dér a legbiztosabban.*
Szegény Tóth Gyulának is el kellett mennie.
- 24 : 6 korhelyeket« — közelednek (Koszorú, PH, SzN: korhelyeket« (ők magukat címezték így). Kedves szüleim — írta — közelednek)
- 13 leszünk (Koszorú: teszünk)
- 14 gyermeket (Koszorú, PH, SzN: gyereket)
- 20 ketté, mindjárt meg (Koszorú, PH, SzN: ketté, mindjárt, mindjárt meg)
- 25 rossz a gyerek (Koszorú, PH, SzN: rossz a poronty)
- „ 28 biztatgató (Koszorú, PH, SzN: biztatgatta)
- 25 : 7 eddigi formájából (Koszorú, PH, SzN: a formájából)
- 9 halaványabb (Jk: halványabb)
- 11 nem jön? (Koszorú, PH, SzN: nem megy?)
- 11 rajta Molnárék (Koszorú — 1884: rajta a Molnárék)
- 21 látszott mesterkél (Koszorú, PH, SzN: látszott a mesterkél)
- „ 27 ábrázatán (Koszorú, PH, SzN: ábrázatján)
- 26 : 6 ismerte meg (Koszorú, PH, SzN: ösmerte meg)
- „ 36 elhalóan (Koszorú, PH, SzN: elhalón)
- 27 8 hogy oda mehessen (A Koszorúban és a PH-ban az »oda« szó ritkított szedéssel)
- 27 : 9 azután soha többé (Koszorú: azután semmikor többé)
- 12 reggel (Koszorú, PH, SzN: reggelre)
- 14 mint a tenger (Koszorú, PH, SzN: mint egy tenger)
- 18 Anna szemeit (Koszorú, PH, SzN: Anna a szemeit)
- „ 32 ködön és az ablakon (Koszorú; ködön s az ablakon)
- 28 : 14 felemelve (Koszorú: fölemelve)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 17 : 25—6 keresztülfutott az Iskola utcán, sőt az egész Palánk városrészén át — Iskola utcának hívják ma is Szeged legrégebb, egyetlen »víz előtti« utcáját; itt volt a Szegedi Napló szerkesztősége s benne MK szegedi lakása is; Palánk városrész, a szegedi belváros egykori neve.
- 18 : 15—6 a Felsővárosnál már csak a Móra-városrész — Szeged északi részének külvárosa
- 20 : 6 kacabáj — szegedi tájszó, am. hosszú ujjú selyemrékli
- 21 : 23—
- 22 : 13 a papírhajó eregetése mint a bimbózó szerelem motívuma újból felmerül a *Különös házasságban* Krk 13. köt. 82. l.
- 3—4 operettbeli Menelaus király — MK feltehetően Offenbach »Szép Heléna« című operettjére utal.
- 27 : 23 címet — fahéj

Irodalom

Bródy Sándor a titánkodó kritikust parodizálva, annak stílusában a tartalom ügyefogyott jellemzése után a következőket írja: »Hát mintha ez a kis elbeszélés nem is volna rossz? Sőt mintha jó volna! Vagy éppen nagyon is szép volna! Persze pillanatra elfeledheti az ember, hogy magyar íróat olvas és Bret Harte-ra gondol, aki távol lakik innét messze Amerikában. És mindenféle gondolatok nélkül engedi át magát az élvezésnek. . . És nem tud menekülni a hatása alól. . . Ej, egy novella még nem tesz senkit nagy íróvá! És ebben az egy novellában sincs semmi „világnézet”. Pedig az a földolog. . .« (MK új kötetéről. Ország-Világ 1884. nov. 29. 5. évf. 48. sz. 777. l.)

A Pesti Napló »A falu írójáról« c. —s— szignós ismertetése (1884. nov. 30. 35. évf. 330. sz.) az elbeszélésről megjegyzi, hogy »egy szegény debreceni [sic] diák története, akinek hét apja van«. A továbbiakban röviden jelzi a cselekmény-vonalat.

Sebbők Zsigmond Plautus álnévvel megjelentetett ismertetésében (»MK. II. Az új könyvről. Szegedi Napló 1884. nov. 28. 7. évf. 279. sz.) az elbeszélésről megállapítja, hogy »földink. Szegeden történik. Két gyermek naiv, idillikus szerelme van leírva benne megindítóan szépen. . .« A tartalom ismertetése után megjegyzi, hogy az elbeszélés befejezése »pompás kiegészítője a remek elbeszélésnek, melyben oly hatalmasan nyilvánul Mikszáth nagy tehetsége«.

A Pester Lloyd »Ungarische Literatur« c. *Dr. Silberstein Adolf* tollából közölt kritikájában (1884. dec. 18. 347. sz.) az elbeszélés bevezetőjéről megjegyzi, hogy a kezdete bájos. Részletesen ismerteti tartalmát, majd a befejezéssel kapcsolatban megállapítja, hogy erőltetett és természetellenes, de ennek ellenére a bevezetőben kialakított egész-séges humort nem rontja el.

A Regényvilágban *B. S.* [Bródy Sándor?] »Írói egyéniség« c. írásában szól az elbeszélésről. (Regényvilág 1884. 5. évf. 11. sz. 229—230. l.) Megállapítja, hogy »ha az író érez és obszervál: akkor szubjektív; ha az író amit érez és obszervál, úgy tudja reprodukálni amint érezte és megfigyelte: akkor tárgyias; ha az író érzésének és obszerválásának módja tárgyszerintés: akkor nem szubjektív, s nem objektív, hanem igazi író! Mikszáth Kálmán egyéb semmi csak ez. Maradandó becű hosszabb elbeszélő művek megteremtéséhez semmi sem szükséges csak ez. S csak ez szükséges ahhoz, hogy megszüléssék a Rossz matéria — Mikszáth új könyvének legjobb darabja — s csak ez alkotta meg Alphonse Daudet „Tartarin de Tarasconját” . . . Nem hiszem, hogy a Rossz matériát, a szegény kis Tóth Gyulát s megható tragédiáját lehetetlen volna például 100 lapon tárgyalni, mégpedig úgy tárgyalni, hogy az árva kisfiú s az összes szereplő személyek meg maga a történet ne vesszen értéke s érdekességéből. Sőt a részletesebb kidolgozás által csak nyerne a mű. A kérdés — azt hiszem — csak az lehet: mély-e vagy sekélyes Mikszáth vénája? Ha sekélyes, akkor a nagyobb méretek elárulják azt, mit a kicsiny vázlat beföd, s akkor

hosszabb művek teremtésére csakugyan nincs inklinalva. De ez mindenestre nem az ő szubjektivitásán múlik. . . »

Várdai Béla (MK. 1910. 116. l.) az elbeszélésről megállapítja, hogy »egy szegedi emléket dolgozta fel«, »a legmegindítóbb lapjait nyújtva benne s egyben a legfényesebbet is, mert rajtuk csilognak azok a könnyek, melyeket annyi magyar kis diák hullathatott rájuk, mikor elérzékenyül olvasásuk közben. . . »

A VESZETT SÓGOR

- M. I. *Pesti Hírlap*. (Szerk. Kenedi Géza) 1883. január 8. 5. évf. 8. sz. (1–2. l.) A »Pesti Hírlap« tárcája főcím alatt. Névjelzés: S—n.
- II. *Az apró gentry és a nép*. Harminc kis elbeszélés. Írta Scarron (Mikszáth Kálmán). Bp. 1884. Révai Testvérek kiadása. 152–158. l.

[Itt jegyezzük meg, hogy *Az apró gentry és a nép* későbbi kiadásából MK ezt a rajzot elhagyta, nem vette fel a Jk-ba sem, de nem került be a Hi köteteibe sem.]

A rajzban megszólaltatott elbeszélővel MK valószínűleg maga találkozhatott. A megveszett rokonával dicsekvő ember figurája tizenegy év múlva, 1894-ben a *Beszterce ostromában* újból felbukkan. Itt MK az emberi ostobaságról elmélkedve megjegyzi: »Ösmertem egy urat, aki arra volt hiú, hogy az ő sógora megveszett. Éveken át beszélte mindenkinek a kutyaharapástól támadt veszettség fázisait, amint azt megfigyelte rajta, hozzátevéen nem minden kevélység nélkül: „A tulajdon sógorom volt!« (Krk 6. köt. 131. l.)

A szatirikus rajzzá feldolgozott történetben MK a dicsekvő, az érdeklődést minden áron maga felé fordító embertípust akarta kigúnyolni. De a kevéssé gondos megformálás eredményeként ez az írói szándék elsiklik, az irónikusra hangolt történet egyre inkább elveszíti gunyos felhangjait és helyet ad a megveszett ember naturalisztikus ábrázolásának. A szatirikus él felé próbálja az író visszafordítani a történetet az első közléskor megformált csattanóval (ld. *Szövegváltozatok*), de ez nem sokat segített a kompozíción. *Az apró gentry és a nép*-ben való közlés előtt simított stíláriis egyenetlenségein (ld. *Szövegváltozatok*). Az 1884-es kötetet fogadó kritikái visszhangnak ezt az elbeszélést illető megjegyzései készíthették MK-t arra, hogy *Az apró gentry és a nép* kiadásából kirekessze ezt az elbeszélést, és ne vegye fel a Jk-nak az 1884-es kötet többi elbeszélését tartalmazó 29. kötetébe se. Rubinyi Mózes »MK élete és művei« c. munkájának bibliográfiai függelékében mint a hírlapok hasábjain rekedt írást tünteti fel ezt a rajzot (i. m. 117. l.), megelégedve arról, hogy *Az apró gentry és a nép* 1884-es kiadásában már megjelent kötetben.

A jelen Krk *Az apró gentry és a nép* első kiadásának szövegét közvetíti.

Szövegváltozatok

Lap Sor

- 29 : 13 körmeikkel, feje (PH: körmeikkel, a vér örült táncot járt ereiben, feje)
15 összerágni, s abban (PH: összerágni abban)
16 zúgásban, amit ő hallott, mintha (PH: zúgásban, ott körülötte mintha)
- 30 : 4—5 beszéljen. — Remélve (PH: beszéljen — s remélve)
6 sógor sebes (PH: sógor, szegény, sebes)
7 — *Nem tréfálok. Egy kutya* (PH: *A dolog úgy áll, én nem változtathatok rajta. Egy kutya*)
24 reggeliztem, mikor (PH: reggeliztem a Ströbl-kávéházban, mikor)
27—8 szólt a sógor. *Semmit sem vettem észre rajta.* (PH: szólt a sógor)
- 31 6—7 mert hiszen katonadolog minden baj a világon (PH: mert minden katonadolog, ami van a világon)
7 szelíden engedte (PH: szelíden hagyta)
17 nekem egy kis barátságos szolgálatot (PH: nekem még egy kutya-barátságot)
- „ 39 sor hiányzik a PH-ból
32 8 még? (PH: még.)
11 akarok, hagyj (PH: akarok. Hagyj)
16—17 vele, mert *soha többé föl* (PH: vele, mert föl)
19 sor után a PH-ban még a következő zárósorok olvashatók:
— *Hát az elájult asszonyból mi lett aztán?*
— *Hogy mi lett? Az is megveszett nemsokára.*
— *Lehetetlen!*
— *Férjhez ment rá három hétre egy miniszteri hivatalnokhoz.*
— *Vagy úgy? Így hát megint van már sógora?*
— *Hagyja el kérem. Hiszen ha lenne! Nincsenek összeküldve.*

Irodalom

Keszler József egykorú bírálataiban (Harmónia 1883. dec. 23. 2. évf. 34. sz. 2—4. l.) a rajzról megállapítja, hogy »mindezt Mikszáth a hamiskás gúny színével tudja előadni. Eleinte az olvasó azt gondolja, hogy valami tréfa fog kisülni az egészből. De később a darab hőse, miután az orvos által nyújtott mérget bevette valóban meghal. . . Erre aztán az olvasó nem tudja, hogy voltaképpen kit kellett volna itt a Rókusba vinni: az embert-e, aki megveszett? a sógort-e, aki így beszél a történetet? vagy az író-t, aki ilyesmiről ír?«

A LEGMODERNEBB PÁRBAJ

- M. I. *Pesti Hírlap*. (Szerk. Kenedi Géza) 1883. január 10., 5. évf. 10. sz. (1–2. l.) A »Pesti Hírlap« tárcája főcím alatt. Névjelzés S–n.
- II. *Az apró gentry és a nép*. Harminc kis elbeszélés. Írta Scarron (Mikszáth Kálmán). Bp. 1884. Révai Testvérek kiadása. 147–152. l.
- III. a) *Az apró gentry és a nép*. Második bővített kiadás. Bp. 1889. Révai Testvérek kiadása. *MKm* 2. köt. 162–167. l.
 b) [3. kiad.] 1893.
 c) [4. kiad.] 1897.
 d) [5. kiad.] 1901.
 e) [6. kiad.] 1903.
 f) [7. kiad.] 1908.
- IV. *Jk* 29. köt. 1910. *Apró vázlatok és rajzok*. I. köt. 122–126. l.

MK e rajzban a két nappal korábban közölt *A veszett sógor*hoz hasonló szerkesztési módban — egy ismerőse meséli el a történetet — ironikus hangon veszi tollhegyre a zsidó kispolgári réteget is megfertőző párbajmániát. A satirikus hang ebben az írásban sokkal találóbb, a megformálás is sikerültebb, mint a két nappal korábban keletkezett rajzé. A satirikus hang végig kíséri a bemutatott hős magatartását, és a csattanó is szervesen illeszkedik a történethez.

Szövegváltozatok

A Pesti Hírlap (PH) 1883. évi első változata után *Az apró gentry és a nép* c. kötet (1884) sajtó alá rendezésekor MK módosított az elbeszélés szövegén. A Révai-féle gyűjteményes kiadás alkalmából (1889) MK tovább esziszolta a korábbi fogalmazást. A *Jk*-ban több, feltehetően figyelmetlenségből származó szövegromlást találhatunk, ezeket a szövegváltozatok között számba vesszük. Az 1889. évi kiadás szövegét vettük alapul.

Lap Sor

- 32 : 6 sárga arcán (PH, 1884: sárgás arcán)
 „ 10 stb. Schwarcz (Jk: Schwarz)
 33 3 fejébe (PH, 1884: fejibe)
 13 *Meg kell lenni*, a Spitzkopf-leány (PH: *Muszáj kérem*, a Spitzkopf-leány)
 18 idejövök (PH, 1884: idejövünk)
 19 reggel *csakugyan* benyitott (PH: reggel benyitott)
 27 Nos, miféle (PH, 1884: Nos, és miféle)
 28 Krk: testből. (PH—Jk: testből? [Örökletes sajtóhiba. Javítottuk!])
 34 Persze az. (PH: Persze az? [sajtóhiba])

Lap Sor

- 33 : 37 bágyadtan rogyott (PH, 1884: bágyadtan hanyatlott)
34 : 2 Krk: erdőcskébe (PH—Jk: erdőcskében [örökletes sajtó-
hiba, javítottuk])
„ 4 segédjei (Jk: segédei)
„ 16 Mért (Jk: Miért)
„ 20 szakad (Jk: szakadt)
35 : 11 Kevély lépésekkel (PH: kevély Ugron Gábor-i lépésekkel)
„ 14 én Weisz (PH, 1884: én meg Weisz)
„ 21 vágtyól (PH, 1884: vágtyul)

Tárgyi magyarázatok

- 34 : 1 a hősvértől pirosult gyászterre — Kisfaludy Károly 1824-ben írt »Mohács« c. költeménye első sorát itt MK ironikus hangon alkalmazza a kisszerű körülmények gúnyolására.
34 : 8 *tandler* — német eredetű argo szó, am. zsidóbarát.

TESSÉK ENGEM BECSUKATNI

- M. I. *Pesti Hírlap*. (Szerk. Kenedi Géza) 1883. január 13., 5. évf. 13. sz. (1—2. l.) A »Pesti Hírlap« tárcája főcíme alatt. Névjelzés: Scarron.
II. *Az apró gentry és a nép*. Harminc kis elbeszélés. Írta Scarron (Mikszáth Kálmán). Bp. 1884. Révai Testvérek kiadása, 139—143. l.
III. a) *Az apró gentry és a nép*. Második bővített kiadás. Bp. 1889. Révai Testvérek kiadása. *MKm* 2. köt. 159—161. l.
b) [3. kiad.] 1893.
c) [4. kiad.] 1897.
d) [5. kiad.] 1901.
e) [6. kiad.] 1903.
f) [7. kiad.] 1908.
IV. *Jk* 29. köt. 1910. *Apró vázlatok és rajzok*. I. köt. 117—121. l.

Keletkezése

Az elbeszélés magvát képező anekdota forrását a PH-ban közölt első változat néhány, a kötet-közlés alkalmával elhagyott közbevetése őrizte meg. Ezek szerint az elbeszélés újságíró alakja Tóth Béla volt. Az ő személyére utalnak az alábbi szövegváltozatok: 35 : 1 *Egyik barátommal, Tóth Bélával történt*; 36 : 6—7 *Hát mondom, az én Béla barátom, akiből már azóta neves író lett, s aki most már ezen tárcá után regényalakká is váltik...*; 36 : 38 *Béla*nak egy... A bemutatott törté-

net tehát Tóth Bélával történt meg, ő mesélhette el MK-nak. Valószínű azonban, hogy nem a megírás időpontjában játszódott le a komikus eset, hanem még az 1870-es években. Erre utal MK-nak az »akiből már azóta neves író lett« közbevetése is. Tóth Bélának ugyanis az 1880-as évek elején jelentek meg ismertebb, figyelmet felkeltő tárcái és karcolatai. Az 1870-es évek második felében még kezdő újságírónak számított és mint kezdő vállalhatta el a MK által jelzett helyettesítést a Borsszem Jankónál. Ezt a feltevést támasztja alá az a tény, hogy a tréfás történetről később maga Tóth Béla is megfeledezett, mert amikor 1898-ban megindította a hatkötetes Magyar Anekdotakincs kiadását, a negyedik kötetbe beillesztette — minden megjegyzés és szövegváltoztatás nélkül — MK elbeszélését, és forrás megjelölésként a történet végére odaillesztette: »Mikszáth Kálmán«.

Szövegváltozatok

A Pesti Hírlap (PH) 1883. évi első változata után *Az apró gentry és a nép* című kötet (1884) sajtó alá rendezésekor MK módosított az elbeszélés szövegén. A Révai-féle gyűjteményes kiadás alkalmából (1889) az író tovább csiszolta, javította a korábbi fogalmazást. A Jk-ban több, feltehetően figyelmetlenségből származó szövegromlást találhatunk, ezeket a szövegváltozatok között felsoroljuk. Az 1889. évi kiadás szövegét vettük alapul.

Lap Sor

- 35 : 1 Egyik újságíró kollégámmal történt (PH: Egyik barátommal, Tóth Bélával történt)
- 36 : 6—7 Hát, mondom, az én barátom, akiből már azóta neves író lett, éppen valami verset faragsált, mikor hirtelen (PH: Hát mondom, az én Béla barátom, akiből már azóta neves író lett, aki most már ezen tárcá után regényalakká is válik, éppen valami verset faragsált, (akkor még a derék Patay Pista volt a divatban) mikor hirtelen)
- „ 17 tekintetes (1884: tekintetes [sajtóhiba])
- „ 27 Mert én (PH, 1884: Mert, tetszik tudni, én)
- „ 32 odaát (PH, 1884: od'át)
- „ 38 Barátomnak egy (PH: Bélának egy)
- 37 : 2 látta be, miért (PH: látta, miért)
- 7 magának, menjen (PH, 1884: magának. Menjen)
- 17 bibe van. (Jk: bibe van!)
- „ 37 megértvén Kupka (PH, 1884: megértvén a Kupka)
- 38 : 4 fedezhette fel (PH, 1884: fedezhette azt fel)
- 13 redakciókban (Jk: redakcióban)
- 13 mindég (Jk: mindig)
- 28 fordult, hogy (PH, 1884: fordult, megint arra fordult, hogy)
- 28 becsukatni (PH, 1884: elcsukatni)
- 30 volt róla véve a (PH, 1884: volt véve róla a)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 35 : 4—5 *Borsszem Jankót szerkesztette, mikor Csicseri Bors nem volt odahaza.* — Az 1868-ban Deák-párti liberális szellemben megindított élelapt Agai Adolf szerkesztette Csicseri Bors álnevében.
- 36 : 3 *Protzman bácsi* — Protmann József báró a pest-budai rendőrigazgatóság vezetője volt az 1850-es években, az abszolutizmus korában.
- 19 *citatórium* — tréfás, népies ízű szóalkotás a *citál* szóból

HASZONBÉRLŐ KOROMBÓL

- M. I. *Pesti Hírlap.* (Szerk. Kenedi Géza) 1883. február 4., 5. évf. 35—36. sz. A »Pesti Hírlap« tárcája főcím alatt. Névjelzés: *Scarron*. Két részletben:
1. február 4. (35.sz. 1—2. l.) Elejétől »De mit toldjam, foldjam, másnapra ott voltam...« kezd. szakaszig. (Vége köv.)
  2. február 5. (36. sz. 2—3. l.) (Második közl. és vége.) Az eml. szakasztól végig.
- II. *Az apró gentry és a nép.* Harminc kis elbeszélés. Írta *Scarron* (Mikszáth Kálmán). Bp. 1884. Révai Testvérek kiadása. 117—126. l.
- III. a) *Az apró gentry és a nép.* Második bővített kiadás. Bp. 1889. Révai Testvérek kiadása. *MKm* 2. köt. 123—133. l.
- b) [3. kiad.] 1893.
  - c) [4. kiad.] 1897.
  - d) [5. kiad.] 1901.
  - e) [6. kiad.] 1903.
  - f) [7. kiad.] 1908.
- IV. *Jk* 29. köt. 1910. *Apró vázlatok és rajzok. I. köt.* 95—103.

Keletkezése

Az első szám első személyben megírt történet főhőse, Cserkeszy, a fősvény hivatalnok. Jellemrajza szinte erre az egyedüli tulajdonosra épül. A tervezett leánykerés is fukarság miatt futott zátonyra. Közvetlen oka: a téli utazásra napi díj ellenében kikölcsozött bunda körül támadt bonyodalmak. A bunda-kölcsozás motívuma MK későbbi írásában, az 1896-ban megjelentetett *Katánghy viszontagságos életében* is felmerül. Katánghy Menyus is bundát bérel a választásokat megelőző »puhatolódzó« utazására: »Az átellenben lakó Singer Jakab szabóüzletéből kibéreltek egy bundát (mindennapra egy forint bér). . .« (Krk 9. köt. 66. l.). A regényben is felvillan annak lehetősége, hogy a névnapozáskor a nagy bundahegyben elkallódik a kölcsozött

bunda (uo. 74. l.). De Katánghy jellemét másként formálta az író: az elcsereléstől való félelem nem foglalkoztatja tovább, és látogatásával el is éri célját, hazaszökésekor a bundával sem történik semmi baj.

A fősvény hivatalnok történetében a kölcsönzött bundával kapcsolatos gondok és aggodalmak kerülnek középpontba. A fukarság árnyékolja be a kellemesnek ígérkező látogatást, a hős állandóan csak azt latolgatja, hogy az eltelt órák növelik az árendára fizetendő összeget. Ez a motívum adja meg az elbeszélés ironikus alaphangját is.

Az elbeszéléskötetbe való megjelentetésekor MK kihagyta az elbeszélés főhőse és az öt fuvarozó kocsis között elhangzott párbeszédet (ld. a *Szövegváltozatok* között 53 : 3). Érdekes, hogy a jelen történettel párhuzamosan készülő *Nemzetes uraimék* c. regény néhány nappal később közölt, a Magyarország és a Nagyvilág 1883. márc. 4. számában megjelent folytatásában szinte azonos szövegű párbeszéd alakult ki Mácsik és Suska Mihály kocsis között (vö. Krk 2. köt. 140–141. l.).

Szövegváltozatok

A Pesti Hírlap (PH) 1883. évi első változata után *Az apró gentry és a nép* című kötet (1884) sajtó alá rendezésekor MK változtatott az elbeszélés szövegén. A Révai-féle gyűjteményes kiadás alkalmából (1889) MK tovább javította, csiszolta a korábbi fogalmazást. A Jk-ban néhány szövegromlást észlelhetünk, ezekre a szövegváltozatok között felhívjuk a figyelmet. Az 1889. évi kiadás szövegét vettük alapul.

Lap Sor

- 40 : 11 venné (1884: venne)
15–6 takarítónőt a szabómhoz, dolgozzon (PH: takarítónémat a József térre szabómhoz, Morgensternhez, hogy dolgozzon; 1883: takarítónét)
18 okvetlen (PH, 1884: okvetlenül)
23 örömmel (PH, 1884: örömemre)
26 PH, 1884, Krk: úri (1889 — Jk: úri [örökletes sajtóhiba, javítottuk!])
28 kezdődik? (Jk: kezdődik.)
31 Valóságos megelegedés szállotta meg lelkemet (PH: Valóságos nyugalom ült lelkemre)
„ 33 óvatosan (1884: óvatososa [sajtóhiba!])
„ 35 eloltottam, szemem (PH, 1884: eloltottam is, szemem)
„ 36 felkereste. Sötét (PH: felkereste, sötét)
41 : 5 Lassan jár (PH: Lassan megy)
7 mióta (PH, 1884: amióta)
13 tetszik, most (PH: tetszik a most)
16 felett, mert szegény (PH: felett, s aztán szegény)
16 vagyok, nemigen (PH: vagy s nem is igen)

- 41 : 25 és 26 sor között a PH-ban — a későbbi kiadásokból kihagyott — alábbi párbeszéd olvasható:
 — Mikor indul N-ből az omnibusz?
 — Este 9 órakor.
 — Azután fölveszik ott az embert bizonyosan?
 — Fölvenni fölveszik — mondá a kocsis —, csak odaérjünk.
 — Hát azt gondolja, hogy nem érünk oda? — kérdém aggodalmasan.
 Nagy füstmacskát fújt felém a pipájából.
 — Odaérni odaérünk, csak fölvegyék az urat.
 Ebből aztán nem lettem okos, hanem átadtam magam néma rezignációval a homályos jövőendő esélyeinek.
- „ 26 másnap (PH, 1884: másnapra)
 „ 29 leszedni (PH, 1884: leszedetni)
 „ 30 készen várt. (PH: készen várt rám.)
 „ 33 ténsúr (PH: teens úr)
- 42 : 7 Elképzzelheti, *tisztelt* (PH: Elképzzelheti, *nyájas*)
 „ 15 jószágot (PH, 1884: jószágomat)
 „ 16 mindenre (PH, 1884: minderre)
 „ 22 meg. De (PH, 1884: meg *mi*. De)
 „ 26—7 még *nincs* készen (PH, még *nem* kész)
 „ 32 nem *is* gondolhattam (PH, 1884: nem gondolhattam)
 „ 34 ünnepre (PH, 1884: ünnepekre)
 „ 35 ünnepek (PH, 1884: ünnep)
 „ 38 elmenni, amikor (PH, 1884: elmenni *reggel*, amikor)
- 43 : 6 megbocsátom, *kis boglyaskám* (PH: megbocsájtom, *hadd halljam*)
 32 Krk: perctől s én egészen (1884 — Jk: perctől s *hogy* én egészen [a PH alapján javítottuk !])
 „ 36 óráról órára (PH, 1884: órárul-órára)
- 44 : 1 sublód-kaszni^{ba} (PH, 1884: sublód-kaszny^{ba})
 7 Senki sem törődött velem. (PH; Senki *sem* volt ott, a *»Pesti Hírlap»*-ban olvasgattam a *Beksic*s cikkeit. Senki sem törődött velem s ez elég ok volt már, hogy ilyenkor, amikor már más *úgy* sincs hátra, az ország dolgaival törődjem. ; 1884: Senki *sem* volt ott. Senki sem törődött velem.)
 12 ifjú úrnál (Jk: ifjúnál)
 20 Cserkeszy (PH: Cserkészy)
 22 olyan veszedelem (PH, 1884: olyan *nagy* veszedelem)
 26 asszonyom, *ha* (PH, 1884: asszonyom. *Ha*)
 27 — 8 eljöttem *bunda nélkül* (PH: eljöttem a *kikölcsönzött bundában*)
 36 sor után e sor a MKm 1889 utáni kiadásokból kimaradt: *S mi lesz, ha megkapom is?*

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 38 1 *Gogoly írt már egy szép elbeszélést a köpenyegről...* — MK Gogol »A köpenyeg« című novellájára utal, amely magyar nyelven először Arany János fordításában jelent meg a Szépirodalmi Figyelő 1861-es évfolyamában. Kötetben — ugyancsak Arany fordításában — az Olesó Könyvtár 11. füzeteként megjelent »Beszélyek az orosz életből« című kötetében.
- 3 *majeszatikus* — (lat.) helyesen: majeszatikus — fejedelmi, felséges
- 39 : 11—3 *készséggel ismerem be róluk, [a szabókról] hogy az emberiség formáját isten után ötlük kapja. Sőt nem ritkán ök korrigálnak az isteni művön is!* — MK korábbi elbeszélésében a Garibaldi bieliáiban, hasonló módon jellemzi a munkájára rátarti Kutlik szabót (Krk 28. k. 22. l.). *A beszélő köntösben Lestyák uram is hasonló formában fogalmazza meg a szabómesterség embert-teremtő voltát* (Krk 3. köt. 226. l.).

A KIS ÁLMOS

M. »Remény«. Árvízkönyv. Összeállította: Erneyi Károly. Győr 1883. Kötetben itt először.

Az Erneyi Károly szerkesztésében megjelent kis füzetet könyvtáraink nem őrizték meg. A jelen kötetben közölt szöveget a Fővárosi Lapokban (FL) (1883. február 8. 20. évf. 32. sz. 208. l.) megjelent közleményből vettük át. E közlemény az alábbiakat írja az azóta elkallódott kiadványról: »„Remény” Győrről Erneyi Károly ily című emléklapot állított össze, melyet „árvízkönyv”-nek nevezett, habár teljességgel nem könyv, sőt nem is füzet, hanem olyan, mint egy heti divatlap egy száma, lilaszín borítékban, csinosan kiállítva a Czéh Sándor özvegye nyomdájában. Az emlékszám ára 30 kr., s a tiszta jövedelem a győri és Győr megyei árvízkarosultaké lesz. A győri január 8-diki árvízről Pereszlényi János írt bele cikket s ezzel kezdődik a tartalom. Utána Mikszáth Kálmán „A kis álmos” következő meséje következik.« Az FL teljes terjedelmében közli MK írását, majd közli, hogy »E mese után Gáspár Imrétől két vers („A téli nap” és „Járok künn”) s Hevesi Józseftől „Az árvízkarosult” című fővárosi életkép olvasható. Érdekes, amit Jászai Mari, a Nemzeti Színház tragikái színésznője, „Emlékeimből” címmel mond el. Ezt is ideiktatjuk: « Jászai Mari visszaemlékezésének szövegét közli az FL, majd a következőket írja: »Ez után „Album” című rovatban Vadnai Károlytól, Kautz Gyulától, Langer Józseftől és Fehér Lajostól olvashatók emléksorok... [Részletek következnek a jelzett szerzők írásából]... Az emlékszámot Erneyi Károly „Ha az isten is úgy akarja” című kis elbeszélése fejezi be.«

AZOK A »NYÁJAS OLVASOK«

M. I. a. *Pesti Hírlap*. (Szerk. Kenedi Géza) 1883. március 3., 5. évf. 62. sz. (9., 10., 11. l.) A tárcarovatban. Névjelzés: *Scarron*.

II. *Az apró genyry és a nép*. Harminc kis elbeszélés. Írta *Scarron* (Mikszáth Kálmán). Bp. 1884. Révai Testvérek kiadása. 129—136. l.

I. b. *Hi* 12. köt. 1917. *Anekdóták I.* 91—97. l.

Keletkezése

Az elbeszélés első közlésekor alkalmazott cím: »Pesti Hírlap! Ki ad többet érte?« és a kötetbe iktatáskor törölt két szövegrészlet 49 : 26—27; 49 : 38 arra mutat, hogy az elbeszélést tulajdonképpen a Pesti Hírlapot propagáló célzat hozta életre. Erre utalnak még az újságírás belső műhelytitkaira rávilágító gondolatok is, amelyeket MK még a végleges változatban is meghagyott. E gondolatokkal szervesen ötvöződött össze az elbeszélésbe illesztett első anekdota a vidéki újságelőfizetőről, aki azt sem tudja, hogy milyen újságok is jelennek meg tulajdonképpen a fővárosban (46 16—47 11 sorig terjedő rész). Az ezt bevezető mondat mindkét változatban az anekdotikus fordulat szinte elengedhetetlen eszköze. De az is feltételezhető, a »vidéken lakó János bátyám« utalás nem anekdotikus fordulat, hanem a Moharán élő birtokos, Plachy János személyére utal. Ennek megnyugtató eldöntése ma már lehetetlen.

Az elhihető megoldást választja MK az elbeszélésbe szőtt második anekdotikus történetnél is (48 : 28—50 : 24 terjedő rész), itt a hitelességet egy vidékről érkezett levélből foglaltakra való hivatkozással kívánja fokozni.

Mind a két motívum, a tájékozatlan vidéki olvasó és a napilapok előfizetésére szánt pénzt »elszóróló« vidéki urak alakja már korábban is foglalkoztatta MK-t. 1874-ben, illetve 1875-ben megírta *Az újságfalót*, a kávéházi lappéldányokat magának követelő újságolvasó alakjában (ld. *Krk* 28. köt. 265—266. l., ill. 50—53. l.). A friss hírek iránt közömbös, az apjától örökölt régi újságokat olvasó alakot *Mi mindent örökölhet az ember őseiől?* című anekdotában gúnyolta ki (ld. *Krk* 28. köt. 152. l.). E novellához legközelebb áll az *Egy rossz előfizető* című írásának Kőkényesi Jóska nevű kétezerholdas földbirtokosa, aki megszűzi vidéki birtokáról felutazik Pestre, hogy ott a kávéházban »potyára« olvashassa a napilapokat (ld. *Budapesti Napilap* 1877. júl. 1., *Hi* 9. köt. Dekameron II. 118—121. l.). — Később a *Két választás Magyarországon* c. regényben is felmerül a kaszinóból alberlet útján átvett napilapok motívuma (*Krk* 9. köt. 112. l.).

Meg kell jegyeznünk, hogy e motívumok ilyen gyakori visszatérése feltétlenül arra utal, hogy e típusokkal MK személyesen találkozott, nem is annyira pesti, hanem inkább balassagyarmati tartózkodása idején. Erre utal az a körülmény is, hogy a második történetben a licitáció résztvevőinek nem ad nevet, hanem csak foglalkozásukat jelzi: »volt országgyűlési képviselő úr, aki Deákról per 'Feri

barátom' beszélt, a »tiszteendő plébános úr«, a »tekintetes alispán úr«, a »pénzügyi igazgató«, a »főfiskális«. Egy személyt azonban a végleges szövegben megnevez: Ernyeczky Jánost, neki viszont a foglalkozását nem említi meg. Az első változatban ezt az alakot még nem illette teljes névvel, hanem csak »E—czky« betűjelekkel. Tehát feltételezhető, hogy megtörtént esetet elevenített meg MK elbeszélésében. De ezt már egyértelműen eldönteni nem lehet.

Itt említjük meg, hogy Rubinyi Mózes MK Hi köteteit sajtó alá rendezve, a Pesti Hírlap 1883. évfolyamában megtalálta ezt a rajzot. Megfelelkezve arról, hogy az író a cím megváltoztatásával és szövegjavításokkal *Az apró gentry és a nép* első kiadásában már megjelenítette, Rubinyi a *Hi Anekdoták* c. kötetében újból kiadta a rajz Pesti Hírlap-beli változatát.

Szövegváltozatok

A jelen Krk *Az apró gentry és a nép* első kiadásának szövegét közvetíti. A Pesti Hírlap (PH) szövegváltozatait zárójelben közöljük.

Lap Sor

Cím: PH: *Pesti Hírlap! Ki ad többet érte?*

- 46 : 1 újságírók, kik (újságírók, akik)
 30 *Rajtam esett meg az eleven példa* vidéken lakó (Megírtam már egyszer valahol, hogy miképpen jártam meg az én vidéken lakó)
- 47 : 17 *hogyan* (hogy)
 21—2 *melege, a beosztás bravúrja, a frissesség* (melege, az *elrendezés díszes pompája, a frissesség*)
 „ 22 Krk, PH *lehe* (Apró gentry: léhe [sajtóhiba, javítottuk!])
 „ 28 *mint a jóllakott embernek* (mint a *szegény* embernek)
- 48 : 3 *közel a biztos példát* (közel a *számos* példát)
 4—5 *nyomorúságos fősvénykedésében, mely szintén* (nyomorúságos *grejzlerkedésében, mely szinte*)
 12 *újságunkért, a »Fővárosi* (újságunkért. A »Fővárosi)
 23 *pénzt papirosért.* (pénzt a papirosért.)
 27 *van nekem a pénzügyminiszter.* (van nekem *Szapáry Gyula*)
 34 *hóban, az új esztendővel kitzüzetett* (hóban, *mikor már mind megjöttek a lapok, kitzüzetett*)
- 49 : 4 *ábrázattal ültek* (ábrázattal *ott* ültek)
 17 *német. Legalább* (német *szegénynek!* Legalább)
 21 *Mindegy, telik* (*Híszén* telik)
 23 *Ernyeczky* (E—czky; e változtatást ld. még: 49: 24; 49 : 37; 50: 1; 50: 6; 50: 10; 50 : 12; 50 : 21 sorokban is!)

Lap Sor

- 49 : 26—27 az 6 számára. Bolondságok (az 6 számára. *(Mennyekő kemény gyerek az a Beksics! Aranyat ér annak minden betűje!) Hát igen, politika vagyon az elején, az neki jó és édes. (Tudja ám a módját a Törs is!)* Bolondságok)
- „ 28 a legvégén (a legislegvégén)
- „ 34 kotta-mellékleteit — *hogy* azokat (kotta-mellékleteit — azokat)
- „ 38 Hírlap-t-ját, roppant (Hírlap-t-ját, *ami ellen nekünk semmi kifogásunk, mert az az 6 »Pesti Hírlap-t-ja tulajdonképpen a mi »Pesti Hírlap-t-unk. S roppant)*

Tárgyi magyarázatok

- 46 : 26 a jó öreg »Hont-t — Az 1863-ban meginduló politikai napilapot Jókai Mór szerkesztette, rövid megszakítással 1882 augusztusáig, amikor Csernátony Lajos Ellenőr c. lapjába olvadt. Tehát MK e kis rajzának megírásakor a napilap már hét hónapja megszűnt.
- 47 : 1 *Ellenőr* — Politikai napilap, fennállt 1869—1882. aug. 31-ig, amikor a Honnal egyesült s a két lap Nemzet címmel jelent meg.
- 4 *Egyetértés* — Politikai napilap, a függetlenségi és 48-as párt lapja, Csávozszy Lajos alapította 1874. ápr. 1-én. 1913-ban szűnt meg.
- „ 24 *praenumeráns* — előfizető
- 48 : 12 *Fővárosi Lapok* — Szépirodalmi napilap. Megindult 1864. jan. 1-én Tóth Kálmán szerkesztésében, majd 1864-től 1892-ig Vadnai Károly szerkesztette. 1903-ban szűnt meg.
- 35 *(nem mondom meg a kis városka nevét, mert Göcsej lenne belőle)* — itt Göcsej az elmaradottságot szimbolizálja.
- 39 *Oldal József, Abray Károly és a környékbeli könyvkomponálók — Oldal József* (1822—1884) hírlapíró. Középszerű elbeszélései, regényei az 1860-as, 70-es években jelentek meg, neve kiesett az irodalmi köztudatból, csak az irodalmi bibliográfia regisztrálja tevékenységét. *Abray Károly* (1830—1915) tárcacikkeket, elbeszéléseket, regényeket írt, különösen történelmi tárgyú írásai vonzották a kortárs olvasókat. Legtöbb műve az 1860-as években jelent meg, 1870-ben látott napvilágot »Magyarország 1848—49-ben« c. regényes korrajza.
- 49 : 7 *Pesti Napló* — politikai napilap, első száma 1850. márc. 9-én jelent meg. Politikai iránya a szerkesztők változása s a kormányzat nyomása következtében nem volt egyenletes, 1875-ig a Deák-párt lapja volt, a fúzió után mérsékelten ellenzéki lett.
- 11 *Magyar Állam* — Katolikus egyházpolitikai napilap, az Idők Tanúja folytatásaként 1868. decemberében jelent meg.

Lap Sor

- 49 : 14 *Nemzet* — A szabadelvű pártnak a Hon és az Ellenőr egyesüléséből Jókai Mór főszerkesztésében 1882. szept. 1-én kezelt napilapja. Ebben az időben MK is elhelyezett néhány írást az újságban. 1899-ben a *Nemzet* beleolvadt a Magyar Nemzetbe.
- 16 *Lloyd* = Pester Lloyd — 1854-ben alapított budapesti német nyelvű napilap, a magyar kereskedelmi élet érdekeinek szolgálata mellett a magyar irodalmi élet alakulását is figyelemmel kísérte.

HISTÓRIA EGY HÁZASSÁGRÓL

- M. I. *Fővárosi Lapok.* (Szerk. Vadnai Károly) 1883. március 15., 16., 17., 20. évf. 62., 63., 64. sz. Műfaji megjelölésként: »(Elbeszélés)«. *Teljes névjelzéssel.* Három folytatásban az alábbi részletezés szerint:
1. március 15. (62. sz. 393. l.) elejétől »(Pedig akkor még új volt ez a játék. . .« bekezd. végéig. (Folyt. köv.)
  2. március 16. (63. sz. 399. l.) »Az úrnő arcát elfutotta erre a mérég. . .« bekezd. végéig. (Vége következik.)
  3. március 17. (64. sz. 405. l.) Az eml. szakasztól végig.
- II. *Szegedi Napló* (Szerk. Enyedi Lukács) 1883. március 22., 23., 24., 6. évf. 66., 67., 68. sz. a tárcarovatban. Műfaji megjelölésként: »Elbeszélés«. *Teljes névjelzéssel.* Három folytatásban, az alábbi részletezés szerint:
1. március 22. (66. sz. 1—2. l.) elejétől »(Pedig akkor még új volt ez a játék. . .« bekezd. végéig. (Folyt. köv.)
  2. március 23. (67. sz. 1—2. l.) az eml. szakasztól »Az úrnő arcát elfutotta erre a mérég. . .« bekezd. végéig. (Folyt. köv.)
  3. március 24. (68. sz. 1—2. l.) Az eml. szakasztól végig.
- III. *A tekintetes vármegye.* Igaz történetek. Mannheimer Ágost rajzaival. Bp. 1885. Révai Testvérek kiadása. 1—20. l.
- IV. *A tekintetes vármegye.* Igaz történetek. Mannheimer Ágost rajzaival. Második, bővített kiadás. Bp. 1889. Révai Testvérek kiadása. *MKm 1. köt.* 1—24. l.
- V. a) *A tekintetes vármegye.* Igaz történetek. Harmadik kiadás. Bp. 1892. Révai Testvérek kiadása. 1—20. l.
- b) [4. kiad.] 1896.
- c) [5. kiad.] 1900.
- d) [6. kiad.] 1903.
- e) [7. kiad.] 1907.
- VI. *Jk 14. köt. 1910. A tekintetes vármegye.* 3—19. l.

Fordítások:

Historien om et Aegteskab. — Koloman Mikszáth. Novelletter fra Ungarn. Paa Dansk ved. Al. Schumacher. Kjöbenhavn. H. Hagerup. 1885. pag. 55—72.

Historie jednoho manželství. — Slavná župa. Napsal Koloman Mikszáth. Z mad'arského přeložil František Brábek. (Matice lidu ročník XX. číslo 5.) V Praze. Nákladem spolku pro vydávání latiných knih českých. 1886. pag. 51—65.

Die Geschichte einer Ehe. — Schorers Familienblatt. Bd. IV. Nr. 34.

Geschichte einer Heirat. — Gesammelte Schriften von Koloman Mikszáth. IV. Band. Frühlingstriebe und andere Geschichten. Autor. Übers. a. d. Ungar. v. Andor von Spóner. Leipzig. G. H. Meyer. 1899. 71—101.

Keletkezése

Az elbeszélés bevezető soraiban MK a szülőföld, a »görbe ország« nyújtotta témának tünteti fel története cselekményét. Erre utal a tájleírás, de ezt jelzik az alkalmazott helységnevek is: Szécsény, Karancs, szanadai völgy, Szügy helység, ill. földrajzi nevek mindegyike Nógrád megyében volt található, de erre utal még a Nógrád megyei Plachy Mihály szerepeltetése is. A többi személynév már bizonytalanságot támaszt.

Az elbeszélés igazi forrására — Kovács Gyulára, ill. művére — azonban az alig két héttel később megjelentetett *A széttört kapocs* c. elbeszélés lapalji jegyzete utal. Itt a következőket írja MK: »Az én igen tisztelt barátom, Kovács Gyula, írja most nagy apparátussal a magyar házasságok történetét, ő szokott nekem odavetni néha egy-egy morzsát.« A jelzett kapcsolatra *A széttört bilincs* jegyzeteiben utalunk, itt csak azt jegyezzük meg, hogy a *História egy házasságról* alapját képező tényeket valószínűleg még munkája írása közben mesélhette el Kovács Gyula az írónak. Az érdekes jogesetet könyvében is »A házasságkötés Magyarországon egyházi és polgári jog szerint« (Bp. 1883. 107. l.) is felhasználta, mint a »tridentí házasságkötési forma« okozta jogi bonyodalmak egyik jellegzetes példáját.

Kovács Gyula előadásából megismert jogi probléma — a további forráskutatásokat is] feleslegessé téve — elegendő ahhoz, hogy világosan lássuk, MK írói képzeletét megragadta a sajátos jogeset és annak fő elemeit történelmi elbeszélésébe átültette. A két főszereplő nevét átalakította: Frankenberg Károly nevét Franke Györgyre, Blanc Anna Zsófiát Brizló Borbálára változtatta. A Temesvár környékén történt esetet áthelyezte szűkebb pátriájába, fordulatos epizódokat és remek karakter-figurákat teremtett: a vidám és könnyelmű Anzelmus barátot, a csavaras eszű Franke Johanna grófnőt, Kászonyi Györgyöt, a jóságos nagybácsit. És némi történelmi anakronizmus révén az elbeszélés csattanójában az 1711-ben elhunyt I. Józsefet is

szerepelteti. Mint a fent ismertetett történelmi adatokból ugyanis kitűnik, maga a »házasság« csak 1714-ben történt, és a római egyházi fórumok viszont csak 1732-ben foglalkoztak az ügygel, de döntésük Kovács Gyula előtt sem volt ismert. A jus placeti alkalmazása tehát teljesen MK írói invenciójának szülötte.

A történelmi forrásoknak MK által ebben az időben kialakított felhasználási módjával még *A széttört kapocs* c. elbeszélés jegyzeteiben foglalkozunk.

*

Az elbeszélést MK Veres Pálné jótekonysági estjén olvasta fel. Erről a Szegedi Naplóban Hariri [Sebők Zsigmond] Fővárosi leveleiben a következőképp számol be: »... Gyönyörű vendégsereg előtt Gyulai Arany Jánosról olvasott föl kitűnő esszé-töredéket, Mikszáth Kálmán az aranyhajú Brizló Borbáláról mesélt el gyönyörű történetet...« (Szegedi Napló 1883. márc. 13. 58. sz. 2—3. l.)

Szövegváltozatok

A Fővárosi Lapok (FL) 1883. évi első változata után egy héttel a Szegedi Napló (SzN) is közölte az elbeszélést. *A tekintetes vármegye* c. (1884) sajtó alá rendezésekor MK néhány módosítást hajtott végre az elbeszélés szövegén. A Révai-féle gyűjteményes kiadás alkalmából (1889) MK tovább esziszolta a korábbi fogalmazást. A Jk-ban több, feltehetően figyelmetlenségből származó szövegromlást találhatunk, ezeket a szövegváltozatok között számba vesszük. Az 1889. évi kiadás szövegét vettük alapul.

Lap Sor

- 51 : 23 ékességben (FL — 1884: ékességekben)
 52 : 2 azon mód szerint (FL: azon szerint; SzN: aszerint)
 „ 11 főzetendő (Jk: főzendő)
 53 : 21 befűjta (1884: befutja [sajtóhiba!])
 54 : 5 pletykával; feléje (FL, SzN: pletykával (*ha megvolt-e már akkor is? Meg persze, az még Árpáddal jött be!*); feléje)
 55 : 25 bírt (FL — 1884: bír)
 56 : 20 útportól (FL, SzN, 1884: úti portól)
 57 : 18 képében (FL, SzN: képiben)
 „ 31 keserő (FL — 1884: keserű)
 58 : 38 került a dolog. Boroszlóban (FL — 1884: került. Boroszlóban)
 59 : 6 Anzelmus barátomat (FL — 1884: Anzelmus barátot)
 „ 16 jött, nyájás (FL — 1884: jött *Borbála*, nyájás)
 „ 33 átkukorékol (FL, SzN: átkukorítkol)
 „ 35 sem (FL — 1884: se)
 61 : 39 Krk: éhes (1884 — Jk: éles [az örökletes sajtóhibát a FL és a SzN alapján javítottuk!])
 62 : 7 téntha (Jk: tánta)
 10 is ott kellett (Jk: is el kellett)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 51 : 22 *Gróf Brunsvik* — gróf Brunsvik József 1807—1827-ig Nógrád megye főispánja volt. Alakját MK a *Nemzetes uraimé*kban is szerepelteti (Krk 2. köt. 178:25, jegyzet 382. l.). Már ott is anakronikus felléptetőse, itt, ebben az elbeszélésben a szülőföld hangulatának ólónkobbbé tételére használja MK a Brunsvik nevet.
- 24 *Thököly Imre* — (1657—1705) alakjának szerepeltetését a történelmi légkör felidőzésére használja MK.
- 28 *Kalotay Kristóf* — képzelet-alkotta figura. Nagy Iván ilyen nemesi nevet nem tart számon.
- 30 *Beniczky Péter* — valószínűleg az írói képzelet teremtette alak.
- 52 : 5 *Csuropka János* — MK alkotta személynév
- 8 *Kászonyi Gergely* — MK teremtette alak; a családnevet Nagy Iván csíkszéki eredetű székely családként tartja számon (6. köt. 121—122. l.), melynek tagjai Magyarországra is átszármaztak.
- 38 *szandai völgy* — Szanda kisközség Nógrád megyében, balassagyarmati járás. Vára csak 1544—51 között volt a törökök kezében.
- 53 : 1 *Kubinyi Boldizsár* — itt MK teremtette alak. A Kubinyi-család kiterjedt, ősrégi nemes család (vö. Nagy Iván, 6. köt. 477—496. l.). A családnak van nógrádi ága is, de e tagjai csak a XVIII. század második felében települtek le a vármegyében. A novella cselekményének MK-tól jelzett idejében még nem laktak a vármegyében. A név szerepeltetése a helyi színek felidőzését segíti elő.
- 19 *Plachy Mihály* — itt MK teremtette alak. A Plachy-család eredetileg Hont vármegyei volt, innen származtak el utódaik Nógrád, Zólyom, Heves, Pest megyébe. Nemességet I. Lipóttól kapta a család 1699-ben. Nagy Iván számontart Plachy Mihályt, aki a család »János-ágának« leszármazottja. MK korában a család leszármazottjai, Plachy Mátyás késői leszármazottjai, Plachy Ferenc és családja Ebecken élt. (Nagy Iván: Magyarország családai. 9. köt. 304—308. l.)
- 20 *Veres István* — MK által teremtett alak. A Thököly-féle szabadságharc sorsát a karlócai béke megkötése (1699) pecsételte meg, akkor száműzték Thökölyt. E mozzanat felidőzésére itt szintén korfestő, de a *Keletkezés*ben jelzett történelmi tényekhez képest anakronizmus.
- 29 *tridentí zsinat* — Concilium Tridentium 1545—1563 között ülésezett az olasz tiroli Trient városában, célja az volt, hogy a XVI. századi hitújítók ellenében a katolikus egyház megreformálását hozza létre.

Lap Sor

- 55 19—35 a szécsényi szerzetesek napidíjas vendég »felfogadása« — MK egy korábbi *A t. Házból* c. karcolatában (Pesti Hírlap 1882. dec. 17. 347. sz. 9. l.) Komjáthy Béla képviselő által előadott adomaként írja le, hasonló fordulatokkal a szécsényi barátok »vendég-szerzésének« okát és formáját.
- „ 23 *verdung* — régi mérték; itt: egy iccének a negyed része.
- „ 31 *diurnum* — napidíj
- 60 : 27—29 *a magyar királynak van egy furcsa privilégiuma: ő tudni-üllik »hogy tetszik«-et játszhatik a római pápával* — E privilégiumot *jus supremae inspectionis*-nak nevezték (azaz az államfő főfelügyeleti joga az egyházak fölött), mely szerint az állam az egyháznak azon autonóm jogkörében kifejtett minden fontosabb cselekvéséről, illetve az egyházi életnek, különösen az államot is érdeklő nyilvánulásairól tudomást szerezni jogosult. E jog gyakorlatának egyik nevezetes esz-köze a »*jus placeti*«, vagyis az államnak az a joga, hogy az egyházi törvényeknek és rendeleteknek kihirdetését és végrehajtását állami jóváhagyásától teheti függővé.
- 61 11 *savoyai herceg* — Szavoyai Jenő herceg (1663—1736) a törökök elleni felszabadító háborúk híres hadvezére.

Irodalom

Bródy Sándor a titánkodó kritikust parodizálva, annak stílusában a következőket írja: Nincs semmi »világnézet« a *História egy házasságról* c. elbeszélésben sem. »Nincs! Nincs! Szóval nincs bennök semmi, csak érdekesek; kevés bennök az esemény, de ami van, az nagyon megható; nem naturalisztikus, de nagyon igaz; rövidre fogott dolog, de az ember elgondolkozhatnék egyen-egyen akár álló napig. . . Szóval nincs bennök semmi, nincs bennök filozófiai gondolkodás, magvas eszmék az emberiség megmentése tekintetében, szociális forradalomra vonatkozó célatok; szóval nincs bennük világnézet. . .« (MK új kötetéről. Ország-Világ 1884. nov. 29. 5. évf. 48. sz. 777. l.)

A Pesti Napló »A falu írójáról« című —s— szignós kritikája (1884. nov. 30. 35. évf. 330. sz.) erről az elbeszélésről megjegyzi, hogy »legjobban tetszett az első számú elbeszélés, a história egy házasságról. Moglehet, hogy ebben azon körülménynek is része van, mert ezt olvastuk először.« Majd idézetekkel tarkítva ismerteti meséjét.

Sebők Zsigmond Plautus álnévvel megjelentetett ismertetésében (»MK. II. Az új könyvről.« Szegedi Napló 1884. nov. 28. 7. évf. 279. sz.) ezt az írást »tökéletes, kerek elbeszélés«-nek tekinti »érdekes tartalommal«. A tartalmi ismertetés után megjegyzi: »Pompás alakjai az elbeszélésnek Anzelmus barát és a kuruc Kászonyi Gergely, az elhagyott Brizló Borbála egyetlen pártfogója. . .«

A Pester Lloyd »Ungarische Literatur« c. *Dr. Silberstein Adolf*

tollából származó kritikájában (1884. dec. 18. 347. sz.) erről az elbeszélésről megjegyzi, hogy MK sajátos témavilágában játszódik. A továbbiakban részletesen ismerteti tartalmát.

Muzsai K. János »A tekintetes vármegye« c. ismertetésében (Fővárosi Lapok 1884. dec. 24. 21. évf. 302. sz. 1948. l.) szubjektíven ír az elbeszélésről: »A ceruza kiesik a kezemből és mennél jobban bonyolódik a Brizló Borbála ügye, annál kényelmesebben könyöklök neki az asztalnak. Azután megfedkezém kritikus mivoltomról, könyvről, szerkesztőségéről, mindenről — és követtem a regélőt abba a szép világba, melyben a nap sugarai mindent megaranyoznak. . .«

Várdai Béla (MK. 1910. 115. l.) szerint az elbeszélésben a »hősnőnek házassága elismertetése után való futkosása oly graciózus kellemmel van előadva, mintha, mondjuk, egy bájos lányka tenné tívé a világot valami hamis koboldok által elrejtett zsuzujá után. . .« A mellékalakokról megjegyzi, hogy »egy-két elejtett szavukkal, mozdulásukkal eleven emberekül állítja elénk« őket az író.

Kráhl Vilmos részletesen foglalkozik az elbeszéléssel (Mikszáth a jogász. 1941. 31., 51. 86—91. l.). Megállapítja, hogy a »jus placeti« műszo »külön filológiai tréfára is alkalmat az írónak«. Az elbeszélés tartalmi kivonatolása után a benne rejlő kánon jogi problémát boncolja, kitérve az »alattomos házasság« jogi értelmezésére is. Fejtegetései során megemlíti: »Kovács Gyula többször idézett könyvében elbeszélésünk történetével majdnem ugyanazon időből egy egészen analóg tényállású másik konkrét eset van elmondva.« (I. m. 91. l.) Ezek szerint Kráhl Vilmos nem ismerte fel, hogy MK elbeszélése és Kovács Gyula lapalji jegyzetben közölt példája között szoros összefüggés van!

A SZÁZEGYEDIK ASSZONY

- M. I. *Pesti Hírlap.* (Szerk. Kenedi Géza) 1883. március 25., 5. évf. 84. sz. (10., 11. l.) Rovaton kívül. »(Egy kis tréfa)« alcímmel. Teljes névjelzéssel.
- II. *Arad és Vidéke.* (Szerk. Sümegi Kálmán) 1883. március 29., 3. évf. 72. sz. (1—2. l.) »Arad és Vidéke tárcája« c. rovatban. Teljes névjelzéssel.
- III. *Hi 10. köt. 1917. Dekameron III.* 50—57. l.

Keltekzése

Az elbeszélés történetéről *A szerelmes gentleman* c. rajz kapcsán korábban már szólottunk (ld. e kötet 258—259. l. és uo. Rubinyi Mózesnek ezzel az elbeszéléssel kapcsolatos megjegyzéseit).

Keltekzési körülményeiről ma már nem tudunk többet megállapítani, mint amennyit MK az elbeszélés szövegében megemlít. Adatok hiányában nem tudjuk eldönteni, hogy az előadott történet valóban családi anekdotán alapul-e. A pajzán »férjesalási« történet azonban — ismerve MK szeretetét és tapintatát családjá iránt —

feltehetően nem közvetlen rokoni körét illetheti, lehet, hogy még tá-
gabb rokonságával sincs kapcsolatban.

Semmi fogódzó sem áll rendelkezésünkre annak eldöntésére sem,
hogy mi készíthette MK-t arra, hogy életében elteltének ennek a
novellának kötetben való megjelenítésétől. Azt sem tudjuk meg-
állapítani, hogy miért »áldozta fel« az író e novella egészével szerves
összefüggésbe állított »Boccaccio-motívum«-ot *Az apró genyri és a nép*
c. kötetében közölt *A százegyedik asszony* címre változtatott *A szerel-
mes gentleman* érdekében, amely elé illesztve e novella bevezető sorait,
annak szerkezeti egységét is megbolygatta.

Nem vezet közelebb ennek a kérdésnek az eldöntéséhez az a tény
sem, hogy egy hónappal korábban, 1883. febr. 13-án megjelentetett
A t. Házból c. karcolatában MK különös szenvedélyekről szólva meg-
említi, hogy a »többi között olyan ismerősöm is akadt, akinek a
főszenvedélye abban kulminált, hogy ahova jött, mindenütt meg-
igazította az órákat az övé szerint... Egyszer az az én ismerősöm
a vasúti órát is meg akarta igazítani az övé szerint. Hanem ebből
aztán nagy baj lett.« — A saját órájának pontossága volt a mániája
A különös házasság Pereviczky Kristófjának is (Krk 14. köt. 27—28. l.).

György Lajos forrástanulmányának (Tárgytörténeti jegyzetek
Mikszáth anekdotáihoz. Irodalomtörténeti Füzetek 47. sz. 1933.) »A
félszemű férj« c. fejezetében számba veszi a hűtlen nő találékonyasá-
gának az irodalomban másfélezer év óta járatos motívumát, megál-
lapítja, hogy »Mikszáth anekdotája mellé, amely nyilván közvetlenül
a Gesta Romanorum szövegével függ össze, még a következő magyar
változatokat állíthatjuk: 1. Haller János: Gesta Rom. CXXII. r. Ka-
tona kiad. 348. l. — 2. Kónyi János Democritus. 1816. kiad. I. 146.
sz. — 3. András Sámuel: Anekdoták. 1790. kiad. II. 58. sz. (Hepta-
meron 6. nov.) — 4. Hazai kal. 1817. — 5. Aszalay József: Szellemi
omnibusz. 1856. kiad. II. 134. l. . . « (I. m. 20—22. l.)

A szövegről

A Pesti Hírlap (PH) 1883. évi első közlése után az Arad és Vidéke
is (AéV) megjelentette az elbeszélést. MK életében kötetben nem je-
lent meg. A jelen Krk a PH szövegét közvetíti az alábbi tollhiba
kijavításával:

Lap Sor

66 : 11 Krk: Az *udvarlót* a régi történetek (A PH, AéV vagy írói
elírásból, vagy észre nem vett sajtóhiba révén értelmet
zavaróan »A férjet a régi történetek. . . « kifejezés olvasható)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

64 : 20 *makacssági végzés* — a bírói idézésre meg nem jelent féllal
szemben az ő távollétében, tehát meghallgatása nélkül hozott
ítélet

66 : 11 *sifonér-kasznyi* — fehérnemű- és ruhásszekrény

A TISZA

- M. I. Nemzet.** (Főszerk. Jókai Mór; fel. szerk. Visi Imre) 1883. március 25., 2. évf. 83. sz. (2. l.) *Teljes névjelzéssel.*
- II. Magyar Ifjúság.** (Szerk. Kürthy Emil) 1884. január, február 1. évf. 2., 3. sz. *Teljes névjelzéssel.* Két folytatásban, az alábbi részletezés szerint:
1. január (2. sz. 25—27. l.) elejétől »És a szél is simogatja. . . » kezd. bekezdésig bezáróan.
  2. február (3. sz. 45—47. l.) az említett bekezdéstől végig.
- III. A tekintetes vármegye.** Igaz történetek. Mannheimer Ágost rajzaival. Bp. 1885. Révai Testvérek kiadása. 45—55. l.
- IV. A tekintetes vármegye.** Igaz történetek. Mannheimer Ágost rajzaival. Második, bővített kiadás. Bp. 1889. Révai Testvérek kiadása. *MKm 2. köt.* 51—69. l.
- V. a) A tekintetes vármegye.** Igaz történetek. Harmadik kiadás. Bp. 1892. Révai Testvérek kiadása. 38—50. l.
- b) [4. kiad.] 1896.
  - c) [5. kiad.] 1900.
  - d) [6. kiad.] 1903.
  - e) [7. kiad.] 1907.
- VI. Jk 14. köt. 1910. A tekintetes vármegye** 35—45. l.

Fordítások:

Tisa. — Slavna župa. Napsal Koloman Mikszáth. Z mad'arského přeložil František Brábek. (Matice lidu ročník XX. číslo 5.) V Praze. Nákladem spolku pro vydváni lacinych knih českých. 1886. pag. 79—88.

Die Teiss. — Gesammelte Erzählungen von Koloman Mikszáth. A. d. Ungar. übers. v. C. Langsch. II. Bändchen. (Universal-Bibliothek. Nr. 3664.) Leipzig Ph. Reclam. s. a. pag. 70—79.

Keletkezése

A gyermekkor emlékeit felidézõ elbeszélésben MK az 1867-ben tizenhat éves korában elhunyt Mari hûgának alakját elevenítette meg. Mikszáth Mária három évvel volt fiatalabb az írónál, 1850-ben született, 1867-ben tizenhat évét betöltve egy hirtelen tüdőgyulladás rövid idõ alatt életét oltotta. (Ld. MK levelét Mauks Ilonának, Krk 24. köt. 113—114. l., ill. jegyzetét 268. l.; továbbá Visszaeml. 1922. 91., 92., 93., 95. l.).

MK hûga alakját a késõbbi *Egy vadászpálya eleje és vége* c. írásában is felvillantja (Jk 24. köt. 88—89. l.), a jelen elbeszélésnél öt hónappal korábban keletkezett *Mikor a strõkõvet hoztuk* c. elbeszélésé-

ben a testvér elvesztésének fájdalmas időszakát, a sírja fölé állított sírkő hazaszállításának körülményeit idézte fel.

Az elbeszélés időpontjára a szövegen belül találunk utalást (70 13), ezek szerint a történet 1858 körül eshetett meg.

MK annyiban módosította az életrajzi mozzanatokot, hogy — nyilván a nagyobb hatás kedvéért — félárvának tünteti fel magukat, holott Mikszáth János — mint tudjuk — 1873-ban halt meg.

*

Az elbeszélésnek *A tekintetes vármegye* c. kötetben való megjelentetése után a Fővárosi Lapokban (A—s) szignóval jelzett cikkeske jelent meg (a jelet ma már feloldani nem tudjuk, Gulyás Pál sem veszi számba). A cikk ismeretlen szerzője egy MK-nal közös Tisza-parti sétát elevent meg:

»— De bolond is ez a Tisza — szólt az író —, ilyen ez odafent is, úgy kanyarog mintha mindenütt máslit akarna kötni az ország nyakára.

— Kötött is az már máslit, olyan szorosat, hogy sokan meg is fulladtak tőle.

— No, de néha árt, néha meg használ, mint például szegény Péli bácsinak is: aha! Péli bácsi. . . most jut csak eszembe az ő históriája.

Rátévedt újra szeme a folyó szőke vizére, melyen nagy kalapos máramarosi oláhok úsztatták a tutajokat lefelé. Elővett egy kék kötésű könyvecskét, s abba beleírta ezt a két szócskát: „Péli bácsi”.

Ebből a két szóból folyt azután „A Tisza” története. . . » (A—s: »A tekintetes vármegye» [MK új kötetéről] Fővárosi Lapok 1884. nov. 28. 280. sz. 1806. l.)

Szövegváltozatok

A Nemzet (N) 1883. évi első közlése után MK az 1884. januárjában meginduló Magyar Ifjúságban (MI) is megjelentette az elbeszélést. E közléskor az N-beli szöveget nyomatta újra. Néhány apróbb javításon kívül három fel nem fedezett, ún. »értelmes« sajtóhiba is belekerült a szövegbe (68 : 2 *Tót aratók* h. *Több aratók*; 68 : 5 *országuk* h. *országut*; 70 : 25 *agyarkodó* h. *aggaskodó*). E hibákon kívül szintén három, alább a részletes felsorolásból kitűnően a 72 : 29—30; 74 : 1 és a 74 : 4 sorokban olyan szövegromlás következett be, amelyet MK nem javított. De e szövegromlásokat nem vette észre *A tekintetes vármegye* c. kötetet (1884) sajtó alá rendezésekor sem, és a MI-beli szöveget adva nyomdába e torzulások örökletes sajtóhibákká váltak. Különben a kötetbe való illesztéskor MK lényegesen módosított az elbeszélés szövegén. A Révai-féle gyűjteményes kiadás alkalmából néhány apró javítással csiszolta a korábbi fogalmazást. A Jk-ban néhány szövegromlást észlelhetünk, ezekre a szövegváltozatok között felhívjuk a figyelmet. Az 1889. évi kiadás szövegét vettük alapul.

Lap Sor

Cím: (N, MI: *A mi kis Morzsánk*)

- 68 : 1 országban ritkán (MI: országban odafenn ritkán)
3 egy-két szót: pénzért (N, MI: egy-két szót, *micsoda világ van odalent, pénzért*)
4 elzárná (N: bezárná)
7 Alföld? (Jk: Alföld.)
9 miénk (N, MI: mienk)
10 nótáíkból (N, MI: nótáíkból)
10 felénk egy-egy (N: felénk néha egy-egy)
11 sem (MI: se)
22—24 A gyámunk, *Péllý, engem is elvitt*, egyrészt, hadd lássam az Alföldet, de másrészt, hogy otthon (N, MI: A gyámunk *vitte, Péllý Gábor bácsi, s engem is elengedett magával*, egyrészt hadd lássam az Alföldet; de másrészt azért, hogy otthon)
25 *Gyönyörű volt az út, persze nekem, mert Gábor* (N, MI: *Sok mindent láttunk útközben, csupa gyönyörűség volt, persze nekem. Mert Gábor*)
28 *be volt kötve mélyen* (N, MI: *volt bekötve, s mely alól kicsüngött hátul dús szöke haja*, mélyen)
,, 28—9 nézett sem (MI: nézett az sem)
,, 31 Mert még (N, MI: Mert *hát még*)
,, 31—2 a mi kis *Mariskánk* (N, MI: a mi kis *morzsácskánk!*)
,, 33 *Péllý bácsi* (N, MI: *Gábor bácsi*)
,, 33 vidéket. (N, 1884: vidékeket)
69 1 Tengelyen utaztunk, hanem *el* volt (N, MI: Tengelyen utaztunk, *akkor még, az én gyerekkoromban nem is igen lehetett másképp, hanem úgy* volt)
4 még *akkoriban* híre (N, MI: még híre)
5 A fuvarost *Pernye Mihálynak* hitték, zömök (N, MI: A fuvarost, *aki tiszafüredi származású volt*, *Pernye Mihálynak* hitték. Zömök)
6 akit nem vetett fel a szapora beszéd. (N, MI: akit azonban *szerencsére nem nagyon* vetett fel a szapora beszéd)
9—10 sorok között az N-ben és a MI-ben a következő szöveg olvasható:
— *De úgy-e odaérünk akkorra?*
Pernye uram gondolkozott *kissé, azután úgy félvállról vetette oda:*
— *Talán, hogy bizonyosan!*
10 lehetett senki (N: *lett soha* senki; MI: *lehet soha* senki)
12 Csodálatos szép (N, MI: *Tokaj* csodálatos szép)
14—5 olyanformán, hogy *Pernye uram mindig a legnagyobb sárban*, a széleken eveztetten ekhós (N, MI: olyanformán, hogy a nagy sárban is *Pernye uram mindig csak a széleken eveztetten a nagy* ekhós)
17 Tüzes! Gyi te! (N, MI: Tüzes! — *hajította egyre.* — Gyi te!)
21 vele s a hajósgazdával (N, MI: *vele is, a hajósgazdával*)
25 ez a Tisza! (N, 1884: ez az a Tisza!)

Lap Sor

- 69 : 27 nyájaskodva *felette* (N: nyájaskodva *kérdé* ; MI: nyájaskodva *felelt*)
- 31 bolondom! (N, MI: bolond *rozmaringom!*)
- 35 aztán *kipirult* tündöklőnek a *mi* kis *Mariskánk* (N, MI: aztán *elkezdett* tündökölni a *kis morzsánk*)
- 70 : 4 meg a *Marcsánkat!* (N, MI: meg a *morzsánkat!*)
- 5—6 tiltakozott szigorú hangon, szemérmes (N, MI: tiltakozott a *morzsa* szigorú, *igenis* szigorú hangon, szemérmes)
- 9 ej, azt hittem (N, MI: ej, *morzsa*, azt hittem)
- 10—1 rázta összeboglyozott fejét (N, MI: rázta az összeboglyozott fejét)
- 17 mindig (N, MI: mindig)
- 26 csónakba termett az ilyen (N: csónakba *való* termett az ilyen)
- 33 a *picínyt* is (N, MI: a *Morzvát* is)
- 34 De az már nagy (N, MI: De már a *Morzsa* nagy)
- 35 mind *kirázta* maga (N: mind *kirakta* maga)
- 36 sifonér-kasznyját (N: sifonér *kasznyít*)
- 37 gurult valahová (N: gurult *alá* valahova)
- „ 71 2 miért (N, MI: mért)
- 7 batyú, málha (Jk: batyúmálha)
- 7 málha között. (N, MI: málha között *s alatt.*)
- 9 itt *Mari* (N, MI: itt *morzsa*)
- 12 kínnal *cammogtam* (N, MI: kínnal *poroszkáltam*)
- 14 seholsem (N, MI: seholse)
- 15 Péry Jánosék (N: Péry Jánosék)
- 27 férfiú (N: férfi)
- 36 kis *Mariskánk*ból? (N, MI: kis *morzsánk*ból?)
- 36—7 istenem, *istenem!* Kétségbeesik (Jk: istenem! Kétségbeesik)
- 2 *felette* néhány (N: fölötte néhány)
- 3 Mindég (N: Mindíg)
- 8 — Szegény *sógor!* — motyogá (édesatyánk volt a *sógora*) (N, MI: — Szegény *testvérem!* — motyogá (édesanyánk volt a *testvére*; 1884 — Jk: édesanyánk [örökletes sajtóhiba!])
- 20 ismer (N, MI: ismer)
- 29—30 Krk, N: a rudas lova, a *másiké* nagyon el volt *fáradva*, a *harmadik pedig* a rossz út (MI, 1884 (és minden kiad.) — Jk: a rudas lova a rossz út — a valószínűleg nyomdatechnikai okból származó csonkulást megszüntettük!)
- 73 3 törölgette (N: törülgette)
- „ 5 fölülmúló (N: felülmúló)
- „ 29 kérdezte (N: kérdeztük)
- „ 33 maradtunk-e el (N: maradtunk-e még el)
- „ 35 nádasból (N: nádasnál)
- „ 36 beszúrta botját (N: beszúrta a botját)
- 74 1 Krk, N: csináljak *itt* a fiúval (MI, 1884 (és minden kiad.) — Jk: csináljak a fiúval — a feltehetően szedéshibából eredő kihagyást javítottuk)

Lap Sor

- 74 : 4 Krk, N: ez a hely (MI, 1884 (és minden kiad.) — Jk: az a hely — a szedéshibából eredő hibát javítottuk)
4 állunk, a rév (N, MI: állunk, a *szandai* rév)
5 De mi hasznom nekem abból, hogy ez rév? (N, MI: De hát mi hasznom nekem abból, hogy ez a *szandai* rév?)
16 nyakkendőjét (N: nyakkendője)
29 hogy itt *van* a (N, MI: hogy itt a)
33 biz'isten a *Mariska!* (N, MI: biz isten a *morzsa!*)
33 ölte meg (N: ölte még meg)
36 — *Mari, Mari!* Hahó! (N, MI: — *Morzsa, morzsdcska!* Hahó!)
- 75 6 — De no, legyen eszed már — símogatta (N, MI: — De *hisz* legyen eszed *kis ezüstöm* — símogatta)
7 Hiszen itt (N, MI: Hiszen már itt)
17 felemelte (N, MI: fölemelte)
31 ébredt (N, 1884: ébredett)
31 fel az úton; megkérdezte (N, MI: fel *Szolnokig*; megkérdezte)
34—36 összevegyült a *folyam* locsogásával, mely *míniha* *dajkának állna be, szelíden ringatta, s belebeszél az álmaiba.* (N, MI: összevegyült a *habok* locsogásával, *mínt két testvér* *közül, ha az egyik szelíden ringatná a másikat s álmaiba belebeszélne.*)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor:

- 69 : 39 *hajsókkal* — hintáztat, ringat (Rubinyi: MK stílusa és nyelve. 157)
70 : 17 *szereadás* — kecskeszörből szótt, majdnem négyszögletes, táska, kemény anyagú fedeles tarisznya

Irodalom

A Pesti Napló »A falu írójáról« c. — s — szignóval megjelentetett kritikája (1884. nov. 30. 35. évf. 330. sz.) az elbeszélésről megjegyzi, hogy »pompás kis karikatúra arról a hatalmas folyóról, melynek oly sok „máslija” van . . .«, továbbá »az elbeszélés csak úgy duzzad a humortól . . .«. Egy mozzanatot kiemelve jellemzi így a kritikus az elbeszélést.

Sebők Zsigmond Plautus álnévvel megjelentetett ismertetésében (»MK. II. Az új könyvről.« Szegedi Napló 1884. nov. 23. 7. évf. 279. sz.) az elbeszélést »a kötet egyik legszebb darabjának« tartja, »amely ellenállhatatlanul ragadja el az olvasót. Csupa mosoly, csupa szín, csupa kedély.«

Várdai Béla (MK. 1910. 38. l.) önéletrajzi mozzanatok szempontjából említi meg az elbeszélést, megjegyezve, hogy »ez útjáról fogja majd megírni lehangulatosabb rajzai egyikét, A Tisza címmel.«

A SZÉTTÖRT KAPOCS

- M. I. *Pesti Hírlap.* (Szerk. Kenedi Géza) 1883. március 29., 30., 31., 5. évf. 87., 88., 89. sz. A tárcarovatban. Alcím: »Történelmi kép«. Névjelzés: *Scarron.* Három folytatásban:
1. március 29. (87. sz. 9—10. l.) Elejétől »A kastély ura szerette a könnyű...« bekezdés végéig. (Folyt. köv.)
  2. március 30. (88. sz. 13—14. l.) Az eml. szakasztól »— Ne félj semmit kis rezedaszálam...« bekezdés végéig. (Folyt. köv.)
  3. március 31. (89. sz. 9., 10., 11. l.) Az elbeszélés végéig.
- II. *Szegedi Napló.* (Szerk. Enyedi Lukács) 1883. szeptember 6., 7., 8., 6. évf. 203., 204., 205. sz. A tárcarovatban. Alcím: »Történelmi kép«. Teljes névjelzéssel. Három folytatásban:
1. szeptember 6. (203. sz. 1. l.) Elejétől »A kastély ura szeretete a könnyű...« bekezdés végéig. (Folyt. köv.)
  2. szeptember 7. (204. sz. 1. l.) Az eml. szakasztól »— Ne félj semmit kis rezedaszálam...« bekezdés végéig. (Vége köv.)
  3. szeptember 8. (205. sz. 1., 2. l.) Az elbeszélés végéig.
- III. *Hi 10. köt. 1917. Dekameron III.* 16—28. l. [A kiadás az író lapalji jegyzetét elhagyta!]

Keletkezése

Kovács Gyula, akire MK az elbeszélés lábjegyzetében hivatkozik, ekkor »A házasságkötés Magyarországon egyházi és polgári jog szerint« c. munkáján dolgozott, amely 1883 derekán jelent meg nyomtatásban. Közlelbbi kapcsolatukról részletesebb adatok nem állnak rendelkezésünkre. Kovács Gyula (1849—1935) 1883-ban gyakorló ügyvéd volt, tagja a budapesti ügyvédvizsgáló bizottságnak és az ügyvédi kamara választmányának. 1883 folyamán a Pázmány Péter Tudományegyetem egyházi jog magántanára, 1884-ben az MTA levelező tagja lett.

A jegyzetben MK maga jelöli meg történelmi elbeszélése forrását.

Bár MK az elbeszélés szövegében (76 : 22) és a lapalji jegyzet záró mondatában (»Ami kevéssel én toldom meg, az nem az igazság rovására, hanem csak kiszínezésére van«) a történelmi hűsre hivatkozik, az elbeszélés és a forrásként említett oklevél összevetése arról tanúskodik, hogy MK a történelmi mozzanatokat képzelet segítségével alakította-formálta. Az a mód, ahogy e változtatásokat megtette, igen érdekes módon jelzi MK-nak e korabeli történelmi szemléletét.

Legszabadabban a közismert történelmi alak, Zsigmond király személyével kapcsolatban változtat. Az okiratból kitűnik, hogy a pápa irata Zsigmond király halála után érkezett Budára, tehát maga az egész házasság-bontási történet a király uralkodásának utolsó évében bonyolódott. Az elbeszélés cselekményének időpontja, noha az író nem

jelöli meg pontosan, legalább néhány évtizeddel korábbra tehető. Zsigmond király még fiatalon járja az országot »Dercs vitéz« álruhájában (77 : 9); továbbá: a házasságot felbontó pápai okirat kihirdetése után a Maróth Annától elválasztott Korogh megfenyegette a királyt és mint ahogy az elbeszélés szövege közli: »Beszélgettek is róla egyszer, és pedig Siklós várában, mikor rab volt ott a király, mert odacsukták a lázongó magyar urak, hogy egy kis móresre tanítsák.« (85 17—19) Zsigmond királyt pedig 1401-ben zárták Siklós várába. A történet MK felfogásában az 1300-as évek végén játszódik le és így az író összeköti a királyellenes összeesküvés mozzanatokkal.

A történelmi idő visszaforgatása MK számára alkalmat nyújtott arra, hogy az elbeszélést romantikus felfogásban dolgozza ki. Ennek a koncepciónak következtében lesz szerelmes Maróth Anna a deli Dercs vitézbe, és az iránta érzett szerelem fordítja el Korogh Jánostól. Titkát ezért vallja meg Dercs vitéznek. Az álruhás király pedig lovagi gesztussal tesz ígéretet a tervezett házasság megakadályozására. A romantikus vonásokat fokozza az a körülmény is, hogy a szervezkedésben résztvevő Maróth János Dercs vitézt is beavatja a királyellenes összeesküvésbe.

A forrásként említett okirat tehát nem az elbeszélés alapja lett, hanem egy írói gondolat elindítója. MK a közölt okiratból a pápa házasságfelbontó engedélyének tényén kívül szinte már minden mozzanatot mellőzött, illetőleg a kigondolt mese érdekében átformált. Az így létrejött történelmi eltérésekre, anakronizmusokra a *Tárgyi magyarázatokban* utalunk.

MK-nak ez a történelmi elbeszélése az író történelemszemléletének korabeli szakaszát jellemzi. Egy-egy megragadó ötlet érdekében nem sokat bajlódik a történelmi hitelességgel, képzeletét szárnyra bocsátva szövi a mese fonalát. Mint a Krk korábbi kötetei rámutattak, az 1880-as évtizede derekától ez a művészi gyakorlat a realista szemlélet következtében jelentősen módosul, a művészi elképzelés csapongását alárendeli a történelmi tényeknek, és ha a meseszöveg érdekében alakítja is a történelmi eseményeket, az átformáláskor nem közismert történelmi személyeket érint, hanem az önmaga teremtette figurákat formálja szabadon.

Három hónappal MK elbeszélésének megjelenése után a PH névjelzés nélküli ismertetést közölt Kovács Gyula időközben megjelent munkájáról »A házasságkötés Magyarországon« címen (Pesti Hírlap 1883. jún. 17. 166. sz. 8. l.). Az ismertetés alábbi mondatához: »A munka igen érdekes. Abban nemcsak a tudós találja meg a neki valókat, de a politikus is.« — az alábbi jegyzetet fűzte »A szerk.«: »Sőt a szép-irodalmi író is. Mikszáth Kálmán csak nemrég is, a még akkor sajtó alatt volt műből merítette egy érdekes beszélvények tárgyát.«

Az elbeszélés utóéletéhez tartozik, hogy alig félévvel a PH-ban való közlés után a Szegedi Napló is lenyomatta. MK közvetlenül e közlés után a PH 1883. szept. 8., 248. számában, a 10—11. lapon

nyilatkozatot tett közzé, tiltakozik az engedélye nélküli utánnomások ellen és tiltakozása végén a cím megjelölése nélkül foglalkozik a Szegei Naplóban újra közzétett elbeszéléssel. A nyilatkozat szövege a következő:

A VIDÉKI ÚJSÁGOKNAK

Az ember igazán hiába csinál magának akármilyen politikát. Mindig okosabb emberek, akik kijátsszák és kiparírozzák a griffjeit.

Hát énnekem van meg az a szokásom, hogy mint mikor a csizmadia kaszálni megy, leveti az ezüst gombos mándlit s meg a haját is másképp választja el — az újságunkba mindig álnévvel írom alá cikkeimet.

Közönségesen a »Scarron« nevet használom. — De nem valami hivalkodásból, mert az a Scarron úr valamikor igen jeles író volt, s éppen nem érdemli meg, hogy a becsületes nevét tönkre tegyem. Eleget meghurcolta már azt akkor a felesége. Nem én választottam azt, hanem valamelyik redaktor szóta rám, s úgy rajtam száradt azután.

Kímélem is amennyire bírom, a gyengébb, fogyatékosabb magzataimat már a »Pluvius« névvel jelölöm.

Megjártam már ezzel is.

Egyszer valaki azt kérdezte tőlem:

— Nem tudja ön kérem, ki az a Scarron a »Pesti Hírlap«-nál?

— Én vagyok az — szóltam kényelmetlenül.

— Meglehetős dolgok — mondá ő —, többnyire elolvasom. De hát az a Pluvius vajon ki lehet?

— Az egy vidéki ember, nem is tudom hogy hívják — hebegtem pironkodva.

— Vidéki ember? — rikkantott fel az ismerősöm. — Tudja-e uram, hogy az nagyszerűen ír? Az aztán valami, uram!

Ebből pedig az a tanúság, hogy az ember sohase tagadja meg a magzatait, ha púposak, ha vakok, görvélyesek, ha sántítanak is: mert sokféle a gusztus, sohasem lehet tudni, kinek melyik tetszik közülök a legjobban.

Ebből kiindulást nyugodtan tűröm, hogy a vidéki újságok két esztendő óta kinyírják a pesti újságokból a tárcáimat, elbeszéléseimet s megutáltatják azokat velem, mert mire már a királyhágóntúli lapokból elem kerülnek, az a processzus egy esztendeig tart, s nekem mindennap látnom kell ezalatt más más betűkkely»A rossz materiát«, a Brezoi ludakat, s nem tudom még mit. A kiadóm is csudálja, ha annyit látja, s így okoskodik: »Ezt én még egyszer lenyomtassam? Minek?« s le nem nyomtatja. Pedig éppen ez az egy lenyomatás volna az, amelykért honoráriumot fizetnek.

No, de mindegy. Hiszen nekünk úgylis szegényeknek illik lenni. Megtűröm én még azt is, hogy a Pluvius vagy Scarron név helyett csak úgy propis auctoritate odabigyesztik egy-egy cikk alá a saját nevemet. Háttha ők jobban tudják? Van aztán olyan cikkem is, amiről nem szeretem, ha tudja valaki, hogy én írtam, némelykor fontos

okaim vannak rá, ez alá semmi nevet se írok. A vidéki újságoknak (persze azokról a lapokról szólok, akiket illet) az mindegy. Ők felrakják a leszedett címereket erőhatalommal. Bosszunkodva látom egészen kinyomtatva a nevemet. De hát miért rontsam meg apró örömeiket?

Régi »Családi körökben« idők mohával eltakart novelláimat felböngészik, s egy-egy ilyen gyalázatos novella végig kísérti a vidéket mint valami sírból kikelt rém. Ijedten kapom el szemeimöt, ha valahol meglátom, s megborzong bele a hátam — de elszenvedtem még ezt is. Soha egy zokszavamat nem hallotta senki. Mert igazságszolgáltatás van abban, hogy amit főztél, edd meg.

De mikor az történik velem, ami ma, hogy a Sz. Napló az aláírt M. K. (gondolom Martonfalvy Károly) betűk által félrevezetotve, egy olyan történelmi képet közöl a nevem alatt, amit nem én írtam — ezt már nem állom ki szó nélkül.

Köszönöm e jó akaratot — de van én nekem elég bűnöm magamnak is.

Tessék csak azt a történelmi képet átíratni a gazdájának.

Az utolsó bekezdésekben feltüntetett vidéki lap — a rövidítés ellenére — kétségkívül a Szegedi Napló. Azt ma már nehéz eldönteni, hogy mi készítette MK-t arra, hogy a Pesti Hírlapban »Scarron« álnévvel jegyzett elbeszélését »megtagadja«. Talán annyit feltételezhetünk, hogy ebben szerepe lehetett annak, hogy ismerősei vagy esetleg ellenfelei szóvá tették a történelmi események fentiekben már jelzett erőteljes átalakítását. Annyi azonban tény, hogy MK életében ez az elbeszélés kötetben soha meg nem jelent.

A szövegről

A jelen Krk a Pesti Hírlap (PH) szövegét közvetíti, az alábbi sajtóhibák javításával:

Lap Sor

76 : 10 Maróth (PH: Maroth; hasonló eltérés még: 77 : 15; 77 : 16; 77 : 36; 78 : 2)

77 2 Gara (PH: Gera)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

76 : 4—5 *krónikában járatos ember könnyen eltalálhatja, hogy miért.*

— A pártütő urak 1401-ben a Baranya vármegyében lévő Siklós várába zárták az elfogott Zsigmond királyt.

7 *Korogh János* — A Korogh család a XIV. század végén virágzott. Koroghi István machói bán volt Zsigmond király korában és sokat fáradozott utóbb Mária király-asszonynak Palisna Jánostól való kiszabadításán, míg egy csatában maga is fogságba esett 1387-ben. Innen kiszabadulva, 1388-ban

- nyerte kir. adományként Harsányt. Két fia maradt I. János és Fülöp (Nagy Iván i. m. 6. köt. 1960. 369. l.).
- 76 : 8 *Omode nemzetség* — a XIV. század derekán kihalt, az Aba nemzetségből származó család. Az elbeszélés időpontjában a család már közel háromnegyed évszázada kihalt.
- 10 *Maróth családról* — Nagy Iván szerint 1319-ben élt Maróthi István ispán fia, Mihály mester, aki III. András királytól Albert osztrák és stájer herceg elleni hadban mutatott vitézségéért adományt nyert. Mihály utódai, János és Dénes, Zsigmond király alatt éltek. Az utóbbi Nikápolynál esett el 1396-ban; János pedig, ki a nikápolyi csatából szerencsésen megmenekült, Zsigmond király hűséges embere (főleg a Horváth János pártja ellenében) és több csatában hadvezére volt. Sokszoros érdemeiért birtokokat kapott Valkó, Szerém, Bács, Bodrog és Pest megyében 1404-ben, 1427-ben pedig Kőrös megyében Velike városát kapta adományban. Maróthi János leányáról Nagy Iván a következőket jegyzi meg: »Leánya, Anna 1437-ben Korogh Jánosnak jegyeztetett el, de az egybekelés előtt a két fél rokonsága közt támadt viszály és vérontás folytán Eugen pápa engedélyével a pécsi püspök a jegyeseket elválasztá. Fiai János és László voltak.« (I. m. 7. köt. 335. l.)
- 10 *Bolán helység* — Valószínűleg MK által alkotott helységnév.
- 28 *IV. Jenő pápa* (uralk. 1431—1447) — a *Keletkezésben* kifejtettek alapján szerepeltetése anakronisztikus.
- 77 1—2 *Omode, Gutkeld vagy Gara vér* — ősi, a XVI. századig kihalt családok. Az *Omodékról* ld. 76 : 8 jegyzetünket; Gutkledek nevét Nagy Iván i. m. a Maróthi családnál említi meg, mint e család ősi ágát *Guthkeled* néven; *Gara* családot Nagy Iván nem tart számon, hanem Garai családról ad részletes családfát. (I. m. 4. köt. 327—331. l.)
- 10 *az Ujváriaknál* — Nagy Iván (i. m. 11. köt. 395—396. l.) Ujváry családot csak a XVII. századból tart nyilván Gömör és Somogy vármegyékben.
- 10 *Laczfiak* — Nagy Iván ilyen nevű családot nem tart számon, viszont a röviden bemutatott Laczkfi családról szólva megjegyzi, hogy Laczkfi István »1398-ban Zsigmond király Horvátországban a kőrös-udvarhelyi gyűlésen lefejeztetett.« (Nagy Iván i. m. 7. köt. 6. l.)

A JÓ ÖREG RAKSÁNYI

M. *Pesti Hírlap*. (Szerk. Kenedi Géza) 1883. április 3. 5. évf. 92. sz. (1., 2., 3. l.) A »Pesti Hírlap« tárcája főcím alatt. Névjelzés: S—n. Kötetben itt először.

»Raksányi bácsi« alakjáról közelebbit nem tudunk. Ma már nehéz megállapítani, hogy eredeti nevén szerepeltette-e MK rajzának figuráját, vagy az élő alaknak maga adta a Raksányi nevet. Nagy Iván (i. m. 9. köt. 621—629. l.) ugyan nyilvántart egy Turóc megyei nagy múltú Raksányi családot, de adatok hiányában ma már nem lehet eldönteni, hogy az elbeszélés hőse kapcsolatban volt-e az említett családdal. A bemutatott élettörténetből annyi mindenestire kitűnik, hogy az 1880-as évek Magyarországnak jellegzetes figuráját eleveníti meg ez az írás.

MK korábbi és későbbi elbeszéléseiben többször bukkannak fel olyan alakok, akik valamilyen formában pereskedésből élnek. Az egyik típus a szenvedélyes pergyűjtő figurája. A *vármegye rókájában* Kalap Mihály azzal büszkélkedik, hogy Fogtőy »huszonöt darab perét viszi« egyszerre (Krk 1. köt. 142. l.), *Az eladó birtokban* Patáncsy »pörököt gyűjtött. Szenvedélye volt a pörlekedés, egyszerre húsz-harminc pört is vitt, s ha hallotta, hogy valakinek különös póre van, megvette tőle jópénzért.« (Krk 5. köt. 68. l.), *A Krúdy Kálmán csinytevésében* szereplő esztergomi mágnás is szenvedéllyel gyűjti a pereket (Krk 11. köt. 72—73. l., mint Király István jegyzetei kimutatják, MK mintaképe ennél az alaknál Baldacsy Antal volt. I. h. 298. l.). — *A komposzesszor fák* Lányi Józsefje is szenvedélyes pörlekedő volt (Jk 25. köt. 100. l.).

A pörököt gyűjtő figurák ellentéte a »peraktákkal házalók« csoportja. A *Nemzetes uraiméknak* Mácsik próbálkozik meg a Laczkó familia jussának visszaszerzésével (Krk 2. köt.), *A dolmányosi puszta* Hoitsy Mihályja is ősi jussát keresi (Jk 28. köt. 143—157. l.). Az ősi jussokra hivatkozott Kállay János képviselő is, akiről MK *A fehér szerecsen* című nekrológiájában emlékezett meg. (Hi 5. köt. 135—138. l.)

A rajz Raksányi bácsijához legközelebb áll a peréből élő figura, *A furcsa felperes* című rajz meg nem nevezett dzsentri alakja (Jk 29. köt. 181—184. l.). — MK »pörös« figuráit Kráhl Vilmos: Mikszáth a jogász c. művében gyűjtötte egybe (Bp. 1941. 129—131. l.).

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 85 2 *Mohácsi bácsi* — Alakjáról ld. MK *Mohácsi bácsi* című nekrológiáját Hi 5. köt. 4—9. l.
- 86 : 1 *Spanga* — Spanga Pál, az 1883. márc. 29-én meggyilkolt Mailáth György országbíró elfogott gyilkosa. Bűntársaival, Berecz Jánossal, Piléty Mihállyal együtt mindhármukat kivégezték.
- 3 *Mailáth* — Mailáth György (1818—1883) kir. főtárnokmester, országbíró. Sajtát lakásán, a budai várban levő Batthyány-féle házban 1883. márc. 29-ére virradó éjjel meggyilkolták.
- 87 : 24 *Miksa császár* — (1832—1867) osztrák főherceg, III. Napóleon ajánlatára 1864-ben mexikói császárrá koronázták, de a köztársasági erők nyomására a francia támogatás megszűnt,

- Miksa elmenekült a fővárosból, a köztársasági erők elfogták és kivégezték.
- 89 : 23 *Ez az ösztöne még a 60-as évekből való* — utalás az öltözködésben, magyaros ruhadarabok viselésében megnyilvánuló hazafias tüntetésre.
- 37 *Ha a Henczi-szobrot akarják ledönteni* — Henrik Hentzi (1785—1849) osztrák tábornok, Buda bevételénél esett el 1849 májusában. 1852 nyarán Ferenc József császár jelenlétében díszes oszlopot állítottak emlékére Budán a Szt. György téren. A nemzeti öntudatot joggal sértő emlékművet több tüntetés és parlamenti interpelláció után 1899-ben távolították el.

RÉGI URAK, RÉGI CSELÉDEK, RÉGI RABLÓK

- M. I. *Pesti Hírlap.* (Szerk. Kenedi Géza) 1883. április 7., 5. évf. 96. sz. (9. l.) »A t. házból« rovatban. *Névjelzés nélkül.*
- II. *Szegedi Napló.* (Szerk. Enyedi Lukács) 1883. április 11., 6. évf. 82. sz. (1—2. l.) A tárcarovatban »A tisztelt ház folyosójáról« címmel, az alábbi bevezető szöveggel:
- »Mikszáth Kálmán most az úgynevezett folyosó embereihez tartozik. Ezen szenvedélyen is keresztül megy az ember, mint a többi fiatalsági passziókon. Hogy a folyosó purgatórium-e, ahonnan magába a mennyországba (a Házba) juthat az ember bizonyos ott kitöltött idő múltán, nem merjük állítani. Meglehet, hogy így van az. Mindegy. A legtöbbet mi olvasók nyerjük Mikszáthnak ebből a passziójából, a folyosói látogatásai nem vesznek el nyomtalanul. Hatalmas vonásokban írja le embereit, akikkel ott megismerkedik. S némelykor pajkosan megteszi, hogy az ő hangjukon és módorukban beszélgeti őket. S ezt a virtust oly tökélyre viszi, hogy mint az alábbi történetben, valósággal magát Eötvöst véljük hallani — de Mikszáth derült fényű lelkével vegyítve.«
- III. *Az apró gentry és a nép.* Harmincz kis elbeszélés. Írta Scarron (Mikszáth Kálmán). Bp. 1884. Révai Testvérek kiadása. 81—85. l.
- IV. a) *Az apró gentry és a nép.* Második bővített kiadás. Bp. 1889. Révai Testvérek kiadása. *MKm* 2. köt. 89—93. l.
 b) [3. kiad.] 1893.
 c) [4. kiad.] 1897.
 d) [5. kiad.] 1901.
 e) [6. kiad.] 1903.
 f) [7. kiad.] 1908.
- V. *Jk* 29. köt. 1910. *Apró vázlatok és rajzok.* I. köt. 67—70. l.

Keletkezése

MK-nak Eötvös Károly elbeszélő művészetéről írott »stílium-utánzata« alkotó művészetének sajátos termése. A kis írás *A t. Ház* rovatban jelent meg, az aznapi parlamenti életéről szóló beszámolóban szöve, szinte annak szerves részét alkotva. A parlamentben a görög nyelv tanításáról folyt azokban a napokban a vita. Éles Henrik képviselő a görög nyelvnek »a rendes tantárgyak sorába való felvétele ellen nyilatkozott«. Felhívta a miniszter figyelmét tankönyvekre, melyek némelyikében, nézete szerint, a morállal ellenkező dolgokat tanítanak. (Pesti Hírlap 1883. ápr. 4. 93. sz. 9. l.) A következő nap Rostaházy Kálmán »különösen Éles Henrik tegnapi idézeteinek hitelességét vonta kétségbe« (Pesti Hírlap 1883. ápr. 5. 94. sz. 9. l.). A szavazáson az országgyűlés elfogadta a görög nyelv iskolai tanításáról szóló javaslatot.

E napirendi pontok vitájának leírásába szötte MK a kis történetet, jellegzetes módon megelevenítve Eötvös Károly sajátos anekdotikus előadói stílusát. A Hunkár Antaltól és Sobri Jóskáról szóló történet valóban Eötvös Károly egyéni témája volt. Összegyűjtött Munkáinak VI. »Emlékezések« című kötetében megjelent »A híres Bakony és a híres Sobri Jóska« című elbeszélése szól erről a témáról. (Eötvös Károly munkái. VI. köt. Emlékezések. 63—101. l.) A kötet jelzése szerint 1885-ben keletkezett, tehát két évvel MK e kis írásának megjelenése után. Eötvös Károly széles adomázó kedvében valószínűleg sokszor elbeszélte Hunkár Antal kirablásának történetét. Feltehetőleg egy ilyen alkalommal hallhatta MK is, és megérezve benne Eötvös nyelvének zamatát, fordulatainak különös ízeit, választotta ezt a témát Eötvös Károlyt idéző »stílus utánzatához«.

E helyütt nem kívánjuk az említett elbeszélés szövegét összevetni MK írásával, minthogy nem a nyomtatásban megjelent Eötvös-írás, hanem az előszóban előadott történet adta MK számára az alapot. Annyit azonban meg kívánunk jegyezni, hogy az MK által említett főbb motívumok megtalálhatók Eötvös elbeszélésében, pontosabban Hunkár Antal kirablása, Hunkár bécsi látogatása a királynál, a királynak elmondott szöveg szinte mindkét írásban megegyezik. Eltérés két ponton van: MK részletesen ecseteli Hunkár Antal inszurrekciós tetteit és öreg szolgájának hősiességét, a befejezésben pedig MK úgy tünteti fel a további eseményeket, hogy Hunkár Antal panasza nyomán nem történt volna semmi, a megyei hatóságok tehetetlenek voltak Sobrival. Eötvös elbeszélésében Hunkár Antal inszurrekciós tetteiről csupán néhány mondatot olvashatunk (lehet, hogy más alkalommal, az előszóval való előadáskor ezt is jobban színezte). Hunkár bécsi látogatásáról Eötvös részletesebben ír, és előadja, hogy ennek lett az a következménye, hogy a dunántúli megyék összefogtak a szegénylegények ellen, és kivezényelt katonaság segítségét is igénybe véve két év alatt megtisztították a vidéket a garázdálkodó szegénylegényektől. Különben Eötvös elbeszélésének nagyobb része erről a »hadjáratról« szól.

Szövegváltozatok

A Pesti Hírlap (PH) 1883. évi első változatát négy nappal a közlés után a Szegedi Napló (SzN) is átvette, elhagyva *A t. Házból* rovatban megjelent beszámoló szöveget, a kiadásoknál közölt bevezető szöveg kíséretében közölve a »stílus-utánezatot«. MK *Az apró genyry és a nép* című kötet (1884) sajtó alá rendezésekor némi módosításokat hajtott végre a szövegen. A Révai-féle kiadás sajtó alá rendezésekor nem változtatott azon. A Jk-ban sem található említésre méltó szövegromlás. Az 1889-es kötetkiadás szövegét közvetítjük, itt a jegyzetek között közöljük a »stílus utánezatot« megelőző és követő országgyűlési beszámoló szövegét is.

Van hát végre egy könyv, mely iránt melegen érdeklődik a közönség.

Lehetséges ez? Igenis lehetséges, mert ez a könyv most olyan, mint a pisztolyosó kendővégről, okvetlenül meglő valakit.

Ez a könyv pedig a *Gury erkölcstana*.

Vén kéjenc, öreg Gury, hitted volna-e valaha, mikor bolondos erkölcstanodat megírtad, mely szerint a »Fekete hajó« is szent passiójáték lenne, hitted volna-e valaha, hogy ez a könyv lőni fog, s hogy vagy Éles Henriket, vagy főtisztelendő Rostaházy uramat teríti a küzdőhomokra?

A »karcolások konzorciumat gúnyos mosollyal fogadja az újmódi párbajt, melyhez olyan szekundásokat keresnek, mint aminő Hegedüs László és Brezovay tanár.

A folyosókon mindamellet, hol az egyiket, hol a másikat veszik elő a heccmeisterek — nehogy el találjon aludni az új botrány. Isten ments! Nincs már semmi hetek óta. Olyan becses ez, mint az egyetlen úszkáló zsírfolt a sovány levesben!

— Ez a legelső modern párbaj — jegyzi meg bölcsen Madarász Jenő, ki most lábadt fel hetekig tartó betegségéből, melybe Komjáthy-nak egy zajos vacsorája döntötte, mert amilyen ártatlanok a pisztolyai, éppen olyan veszedelmesek a vacsorái.

— Na tudjátok — szól Wahrmann Mór fumigatíve —, nem lehet őket csodálni, mind a kettő *vérszegénységben* szenved.

Bent a tisztelt házban ma három kacsot végeztek el. Meglehetősen változatos szónoklatok közt.

Herman Ottó Steinackerrel koccant össze, egymásra kiabálván külső ismertető jeleiket.

— Az úr mennykő nagy paksamétákkal jár az utcán — csúfondároskodék Herman Ottó.

— Az úr meg a hosszú sörényével teszi magát nevetségessé — vagdalkozott vissza Steinacker.

Künn a büffében és a zugokban Thaisz Lexi ellen készült valami. De a tornyosuló föllegeket gondosan simítgatta egy gondos kéz.

Ne csináljatok most esőt fiúk . . . mikor önmagától nedvesedik alatta a talaj.

Általában a Spanga fiaskó, s a Mailáth halála és az azzal összefüggő részletek, körülmények, nemcsak a köznépet tartják folytonos izgatottságban, hanem a képviselői körökben is, ahol a dologtalansággal együtt születik a pletyka, rendszeren ez az ügy képezi a trics-tracs tárgyát.

Az egyik kombinál, a másik méltatlankodik, a harmadik csak kíváncsi. Van, aki szatirizál, sok akad olyan is, aki hasonlónak tetsző dolgokra visszaemlékezik.

S ki lenne a visszaemlékező más, mint Eötvös Károly.

Öneki különben is minden alkalommal van egy története mindenki számára, amelyik apropóra jön s amelyikben benne van a tanulság s a finom irónia is a viszonyokra. Úgy esurog ajkairól, mint a méz.

S ha már tegnap megtettem azt, hogy a szép tehetségű Prileszky Tádé elbeszélését tettem közzé, Apponyi grófról és a bárányokról, miért ne közölhetném az Eötvösét is, úgy ahogy elmondta a t. Ház fiatalabb része előtt, fölírván elé önhatalmúlag a következő címet:

Lap Sor

- 91 2 jár a rabló (SzN: járnak a rablók)
16 Sobriét (SzN: Sobrit)
33 darabon és (SzN: darabon e)
„ 38 hidd el, a masinájuk (PH, SzN: a masinájuk, hidd el)
92 6 Ilyen volt (PH, SzN: Nem volt ez Berecz János, vagy mi kőnek híják . . . Ilyen volt)
12 éppen egy későbbi esetét akarom nektek (PH, SzN: éppen azt akarom nektek)
14 Mindég olyan (PH, SzN: Mert az mindig olyan; 1884: Mindég olyan)
14 volt az! (PH, SzN: volt.)
26 jegyzem meg, hogy Sobri (PH, SzN: jegyzem meg, hogy nem olyan kegyetlen rablás volt, mint a Mailáthé, mindamellett, hogy nem kesztyűben történt mint ez. Sobri)

Ejnye . . . most veszem észre, hogy Eötvös egészen elvette a helyemet az elbeszélésével.

Most már kénytelen vagyok rövidre csapni össze a történeteket.

S csak az fáj, hogy még mindig Pulszky Gusztit is nélkülözni fogják olvasóim — mint ahogy mi nélkülöztük ma az ő beszédjében az »szé-t és a »csé-t.

Pedig Gusztiról már írni kell. Mert elfelejtik.

Nem is csoda . . . mikor olyan ritkán beszél most Szilágyi Dezső!

Tisza, mint igazi református ember, dacára a pénteknek nem akart ma bőjtölni s (azon kis időt kivéve, míg ő beszélt) — a folyosón

tartózkodott, menekülvén az idegen beszédek elől, hol is csángó dolgokat intézgetett, ami hovatovább feltűnőbb jelleget vett fel.

Legelőször a kis Thallóczy került elő valahonnan, beküldte a miniszteri szobába. Ez az oláhországi csángó. Azután Somsichot sikerült neki a piros szobába juttatni. Ez a főcsángó. Végre pedig Odescalchi Arthurt, a bukovinai csángót, tuszkolta be a miniszteri szobába. De ő maga nem ment utánuk.

Szent isten, mi fog történni?

Az újságírók kíváncsi arccal cirkáltak a szoba előtt.

»Mi folyik, mi történik vajon?«

A legvalószínűbbnek az látszott, hogy rájuk csukja legelőbb az ajtót, azután rájuk gyűjtatja a házat — így aztán vége lesz szimpli-citer az egész bejöveteli galyibának.

Csakhogy akkor Hoitsy még mindig elevenen maradna?

És Jókai? Hátha az is bent van már szegény, és az is ott ég!

Micsoda rettenetes csapás lenne ez az országra! Mert akkor a megkezdett »Damokosokat« mint töredéket Gyulai Pálnak kellene befejezni a »Nemzet«-ben.

S lenne mégis legalább egyetlen egy jó magyar regény!

De nem! A tanácskozó csángók elevenen kerültek ki a piros szobából. Nem esett rajtok egyéb szerencsétlenség, csak az, hogy nem hallhatták a Leskó István beszédjét.

Azt pedig, ha az embernek jó kedélye van, még ki is lehet heverni.

A PÉNZÜGYMINISZTER REGGELIJE

- M. I. *Pesti Hirlap.* (Szerk. Kenedi Géza) 1883. április 28., 5. évf. 117. sz. (9. l.) »A t. Házból« rovatban. Névjelzés: S—n.
- II. *Az apró gentry és a nép.* Harminc kis elbeszélés. Írta Scarron (Mikszáth Kálmán). Bp. 1884. Révai Testvérek kiadása. 111—114. l.
- III. a) *Az apró gentry és a nép.* Második, bővített kiadás. Bp. 1889. Révai Testvérek kiadása. MKm 2. köt. 116—119. l.
b) [3. kiad.] 1893.
c) [4. kiad.] 1897.
d) [5. kiad.] 1901.
e) [6. kiad.] 1903.
f) [7. kiad.] 1908.
- IV. *Jk 29. köt. 1910. Apró vázlatok és rajzok. I. köt. 89—91. l.*

Fordítások:

Der Premierminister frühstückt. — Gesammelte Schriften von Koloman Mikszáth. II. Band. Intimes aus dem Menschenleben. Autor. Übers. a. d. Ungar. v. Josef Julian Gr. Zamoyski. Zweite Aufl. Leipzig. G. H. Meyer. 1899. pag. 133—137.

Keletkezése

MK-nak ez a kis politikai szatírája *A t. Házból* rovatban jelent meg, az aznapi parlamenti beszámoló helyett. *Az apró gentry és a nép* sajtó alá rendezésekor úgy vélte, hogy ez az írás eléggé általános ahhoz, hogy konkrét helyzetképet adjon az országgyűlés hangulatáról, szelleméről, a képviselők magatartásáról. A kötetbe való illesztéskor elhagyta a kétrészes történet első részét — ezt itt a *Szövegváltozatok* előtt közöljük —, feltehetően túlságosan erőteljesnek, talán személyeskedőnek is tarthatta Plachy Tamás »megcsipkedését«. S mint ez a *Szövegváltozatok* alábbi felsorolásából kitűnik — elhagyta a napi jellegű megjegyzéseket is, illetve azokat általánosabbá tette, és néhány stiláris változtatást eszközölt a szövegben.

Szövegváltozatok

A Pesti Hírlapban (PH) megjelent első változatot MK *Az apró gentry és a nép* című kötetben való közlés alkalmával módosította. A Révai-féle gyűjteményes kiadás alkalmával nem változtatott a szövegben, a Jk-ban sem találhatunk lényeges szövegváltoztatást. *Az apró gentry és a nép* 1889-es kiadásának szövegét közvetítjük.

I. PLACHY TAMÁS A MENNYORSZÁGBAN

Földes még mindig nem nyugszik, Győrffy még mindig nem pihen.

A javaslat letárgyalása után úgy fog kelleni őket megállítani, mint a »Háromcsőrű kacsa« táncoló polgármesterét.

Oly desperátus hangulat uralkodik, annyira egyhangú, hogy már mindenki ásit öt nap óta, hogy mikor egyszer Csanády változatosság okáért elprüsszentette magát a 90. §-nál — lelkesen megéljenzették.

A padokban vagy hetven-nyolcvan ember ült.

Száll Kálmán, ki irigykedve nézte Hegedűsben a nagy adómodifikátort, s Földesben a nagy modifikátort, báró Plachy Tamás, ki édesdeden szunnyadozott hátul, álmodván, hogy a mennyországba ment, hol Péter kíváncsian kérdezi:

- Ki vagy jó öregapó?
- Én Plachy Tamás vagyok.
- Micsoda cifraság az a melleden?
- A Szent István-rend kis keresztje.

— Hüüm! Az szép dolog, Arany János barátom is olyat hozott magával, a Jókai Móric öcsémnek is az van, hallom. Bizony-bizony, nagyobb érdekért adják azt, mint az aranygyapjút. Hát te ugyan mit írtál, édes öreg apóm?

- Nem írtam én soha semmit.
- De hát mit csináltál teljes életedben?
- *Barátkoztam.*
- No természetesen. Arany is, Jókai is azért kapta a kis keresztet, mert a műszákkal barátkozott. Hát a te műzsádat hogy nevezik?
- Tisza Kálmánnak — szólt Plachy szemérmesen.

Szent Péter ráncba szedte a homlokát.

— Tamás, Tamás! Hát nem tudtatok okosabbat csinálni azzal a Tisza Kálmánnal?

— Uram, szent Péter. Én ártatlan vagyok. Én csak aludtam. Tizenhat évig aludtam.

Szent Péter elvette magát.

— Mindenesetre enyhíthő körülmény, de azért még be nem jutsz hozzánk. Hanem erjed még vissza öreg, egy időre, s ha valami istennek tetsző dolgot akarsz csinálni, *szavazz a polgári házasság ellen.*

Plachy Tamás ijedten riadt fel álmaiból, s ott látta maga mellett ülni Rostaházyt, s szemben Göndöcsöt. Megrázkódott. Remegve nyúlt be a zsebébe, hogy ott van-e a hivatalos lap mai száma. Ott volt. Szelíden mosolygott. Azután megint elszenderedett.

Lap Sor

- 94 3 az üvegedényben (PH: az egyik üvegedényben)
13 járatosak, *tiszteletteljesen* mormogják (PH: járatosak, mormogják)
17 könyökét ráteszi (PH: könyökét az asztalra ráteszi)
21 veszi és (PH: veszi. És)
„ 34 mondja *valamelyik habaréki.* (PH: mondja Kállay János.)
95 : 11 *amint* a tejre (PH: *amik* a tejre)
15 az ablakon, a *büfébeli Hébe* két szemei (PH: az ablakon, a »kis csángó« (ahogy a szép Hébet újra átkeresztelték) szemei)
19 A *kegyelmes úr* leül (PH: Szapáry leül)
35—37 Künn két erdélyi képviselő sétál nagy szomorúan. Éppen a székelemek tömeges kivándorlását beszélük. Borzasztó állapotok . . . a szegény székelemek éheznek. (PH: Künn a csángó herceg sétál, szomorúan simogatva szőke szakállát, mert László Miska éppen azt beszéli neki, hogy rossz levelet kapott Pancsováról Tomkától . . . borzasztó állapotok . . . a szegény csángók éheznek . . .)

EGY RENDŐR-ZSENI

- M. I. *Pesti Hírlap.* (Szerk. Kenedi Géza) 1883. május 4., 5. évf. 123. sz. (1., 2., 3. l.) A »Pesti Hírlap« tárcája főcím alatt. Névjelzés: *Pluvius*
- II. *Az apró gentry és a nép.* Harminc kis elbeszélés. Írta Scarron (Mikszáth Kálmán). Bp. 1884. Révai Testvérek kiadása. 24—31. l.
- III. a) *Az apró gentry és a nép.* Második bővített kiadás. Bp. 1889. Révai Testvérek Kiad. MKM 2. köt. 23—26. l.
b) [3. kiad.] 1893.
c) [4. kiad.] 1897.
d) [5. kiad.] 1901.
e) [6. kiad.] 1903.
f) [7. kiad.] 1908.
- IV. *Jk* 29. köt. 1910. *Apró vázlatok és rajzok. I. köt.* 17—23. l.

Keletkezése

Az elbeszélés megírásának módja sajátosan világít rá MK írói módszerére. A PH-ban közölt változat első hat bekezdését *Az apró gentry és a nép* c. kötetben való megjelentetés előtt elhagyta (teljes szövegét ld. a *Szöveggyűjtemény* között). Ez a részlet arra utal, hogy politikai mozzanat váltotta ki MK-ból a visszaemlékezést.

MK érdeklődését már korábban is foglalkoztatta a XIX. század derekán eluralkodott rablóvilág. *Az apám ismerősei* című 1878-ban végleges formába öntött hosszabb elbeszélésében a palócföld híres csendbiztosának, Bornemisza Istvánnak bravúros nyomozásait és vállatásait eleveníti fel (ld. Krk. 2. köt. 11—19. l.).

A szegedi rablóvilágról szóló történeteket a Szegedi Naplónál töltött évek során hallhatta beszélgetések, adomázások közben. A Bach-korszak és provizórium korában országszerte, de különösen Szeged környékén nagyon meggyengült a közbiztonság. A kiegyezés után, 1868-ban a belügyminiszter Ráday Gedeont (1829—1901) nevezte ki a Délvidék királyi biztosává, azzal a megbízatással, hogy állítsa helyre a közbiztonságot és tisztítsa meg Szeged és vidékét a szegénylegények garázdálkodásától. Ráday hírhedt vizsgálóbírójával, Laucsik Mátyással drákói módon, de eredményesen oldotta meg feladatát: Rózsa Sándor bandáját szétgrasztották, s az egész alföldi nagyszabású rablószövetkezet földerítették és kiirtották: 813 személy által elkövetett 554 bűntényt derítettek ki. Ráday 1871-ben vált meg hivatalától.

A szegedi várban lezajlott vallatásokról anekdoták jártak az országot, de tények nemigen maradtak fenn. A szegedi népéletet megszólaltató Békefi Antalnak Rió álnéven megjelentett »Betyárok« című kötetében is csak azt állapítja meg, hogy »mint bogozta szét Ráday gróf a gaztettek ezer meg ezer összebonyolódott szálát: azt mai napig sem tudjuk. A szegedi vár falai közül nem hatolt ki semmi. Hallgattak mindenek, akik a királyi biztos kezén megfordultak; a gonoszok is, az ártatlanok is. S még csak azt sem tudjuk, mivel tette a gróf ilyen némává ezeket az embereket.« (Rió: Betyárok. Szeged 1897. 169. l.) Tóth Béla is »A magyar anekdotakincs« 4. kötetében Békefi történeteire hivatkozik és Mikszáth Kálmán nevének feltüntetésével teljes egészében közli a jelen elbeszélésnek kötetbeli formáját. (IV. köt. 292—298. l.)

Laucsik Mátyás személyéről — Békefi Antal nyomán — csupán még azt kívánjuk megjegyezni, hogy húsz éven keresztül becskeréki fűszerkereskedő volt: boltja amolyan kaszinóféle volt, mindenkit ismert, mindenkiről tudott mindent. (I. m. 158. l.)

Itt említjük meg, hogy a jelen anekdotikus történet csattanója — felesége hűtlenségének bebizonyosodása készletti vallomásra a konokul tagadó zsványt — más körülmények között megismétlődik *A zöld légy és a sárga mókus* c. elbeszélésben, ahol Gál János mindaddig makacsul tiltakozik keze leoperálása ellen, amíg meg nem tudja, hogy fiatal felesége szerelmes kocsisukba. Életben akar maradni, maga kéri az orvcst a műtétre. (Krk 8. köt. 77—93. l.)

Szövegváltozatok

A Pesti Hírlap (PH) 1883. évi első változata után *Az apró gentry és a nép* c. kötet (1884) sajtó alá rendezésekor — amint azt már említettük — MK jelentősen módosította a szöveget. A Révai-féle gyűjteményes kiadás alkalmából (1889) néhány apróbb javítást tett. A Jk-ban néhány szövegváltoztatást észleltünk, ezekre felhívjuk a figyelmet. Az 1889. évi kiadás szövegét vettük alapul.

Cím: PH: Egy magyar rendőrgenie; 1884: Egy rendőr genie.
Az elbeszélés PH-ban megjelent változata az alábbi bevezető sorokkal kezdődött:

... marad Thaisz

Úgy értem, hogy Rádayból levonva Laucsikot — *marad Thaisz*
Azaz dehogy marad, dehogy, mert hisz éppen abból az alkalomból hozom ezt fel, midőn azt kezdik rebesgetni a képviselőházban (még eddig ugyan csupán a büfében), hogy a budapesti főkapitányból jövőre »nagyságos« helyett valami úton módon »méltóságos hivatal« csinálnak, s beleültetik a volt szegedi királyi biztost, idős Ráday Gedeon orsz. képviselőt.

Hogy lesz, hogy nem lesz, talán eddigelé még maga a »mindentudó« se tudja, de annyit már megmondott a mindentudó a csendőrvéleményvitánál, hogy Thaisz »nem éppen rossz rendőr — csak az a kár, hogy sokat betegeskedik«, s ezzel a mindentudó mindent megmondott.

Hanem mi is megmondjuk, hogy Tisza ugyan jól teszi, ha azokat az embereket helyezi ilyen fontos hivatalok élére, akik már bebizonyították, hogy értenek hozzá, de Rádayra nézve, azt hisszük, tévedésben van. Mert azon eredményeket, melyeket a szegedi rémkorszakban produkált a királyi biztosság, mindazok véleménye szerint, kik közelről látták a biztosság működését, Laucsik akkori vizsgálóbírónak lehetett köszönni.

Egész regekör formálódott az ő éles elméje s meglepő tapintatosságáról. Gaboriau csinálhatna szövevényes regényeket némely dolgaiból.

S csodálatos az országnak ez a kiváló rendőrtalentuma valahol a vidéken hivataloskodik, olyan időben, amikor egyetlen névvel bíró rendőrünk sincs! Még csak rá sem gondol senki!

De hát nekem ehhez semmi közöm, mert én tulajdonképpen csak a híres Laucsik egy furfangos esetét akarom leírni úgy, amint volt.

Lap Sor

96 : 1—2 János, a vidék legmódosabb mágnás-parasztja ült (PH: János, az arany-paraszt« ült)

2 szegedi (PH: szogedi [sajtóhiba!])

6 megfojthatta volna. (PH: megfojthatta volna. *Alapos gyanú véka számra, de egy gyűszűnyi tény sem, mint ahogy Szegeden szokták mondani.*)

- Lap Sor
- 96 : 7 Laucsik, az elhíresült vizsgalóbíró megpróbált mindent (PH: Laucsik megpróbált mindent)
- 11 s gyönyörű (PH: s egy gyönyörű)
- 15 Krk: lelkem! (PH, 1884: lelkem! [Sajtóhiba!])
- 24 hiszen neki (PH: hiszen nekem)
- 24 indulnia (PH: indulnom)
- 26—27 mehetett fiatal létére ilyen (PH: mehetett hozzá fiatal létére egy ilyen)
- 29 gazdagságba (PH, 1884: gazdagságába)
- 34 meg én nem leszek itthon (PH: meg én leszek nehezen itthon; Jk: meg nem leszek itthon)
- 34 úgy két (PH, 1884: úgy jó két)
- 97 2 nyitva (PH: benyitva)
- 5 — A tekintetes (Jk: — Tekintetes)
- 6 ki maga? (PH: kicsoda maga? Nem ismerhetek minden embert.)
- 8 Hja, lelkem (PH: Hiszen lelkem)
- 11 — A Fodor (Jk: — Fodor)
- 13 akar, Fodor (PH, 1884: akar itt, Fodor)
- 15 hebegé Laucsik (PH: monda Laucsik)
- 98 10 mintha törülné (PH: hogy törült)
- 11 sor után a PH-ban csillag
- 12 De nem múlt el két hét sem, ott volt (PH: Nem múlt el két hét sem, már újra ott volt)
- 12 Laucsiknál (PH: a Laucsiknál)
- 14 most mindjárt (PH: most már mindjárt)
- 15 Fodorné! (PH: Fodorné. [sajtóhiba!])
- 16 akar itt (PH: akar már itt)
- 99 : 5 sor után a PH-ban csillag
- 9 felesége van . . . (PH: felesége van pedig . . .)
- 14 félrelépő jószág. (PH: félrelépő, kikapó menyecske!)
- 15 elfutotta Fodor (PH: elfutotta a Fodor)
- 21 van amint mondom (PH, 1884: van ahogy mondom)
- 22 — Tudom, hogy nem hazudott, de ez mégsem igaz (PH: Igaz, hogy nem hazudott, de mégsem lehet igaz.)
- 29 tudom (PH: de tudom)
- 33 sor után a PH-ban csillag
- 100 19—20 latrod is. Szépen együtt megyünk, jó gerlice párom! (PH: latrod is. Együtt megyünk gerlice párom, ha-ha-ha!)
- 25—6 Nézzék meg, kérem, hol a haja (PH: Tessék kérem alászan megnézni, hogy hol a haja)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 96 : 4 főberőf — itt: főszemély, főmozgató
- 11 kancellária — itt: iroda, hivatal
- 13 kacabáj — általában egyszínű selyem ujjas (szegedi tájszó)

Lap Sor

- 96 : 37 *szatymazi tanyák* — Szegedhez tartozó puszta Csongrád vármegyében
- 99 : 33 *a rettenetes Ráday-bölcső* — zabszemekkel és alkohollal teleöltött hordóba állították a vádlottakat; a zab és az alkohol között létrejött bomlási folyamat sértette és égette a bőr felületét.

A MENNY BELSEJE

- M. I. *Pesti Hírlap.* (Szerk. Kenedi Géza) 1883. május 13., 5. évf. 132. sz. (1–2. l.) A »Pesti Hírlap« tárcája főcíme alatt. Névjelzés: *Pluvius*.
- II. *Az apró gentry és a nép.* Harminc kis elbeszélés. Írta *Scarron* (Mikszáth Kálmán). Bp. 1884. Révai Testvérek kiadása. 177–183. l.
- III. a) *Az apró gentry és a nép.* Második bővített kiadás. Bp. 1889. Révai Testvérek kiadása. *MKm 2. köt.* 191–197. l.
- b) [3. kiad.] 1893.
- c) [4. kiad.] 1897.
- d) [5. kiad.] 1901.
- e) [6. kiad.] 1903.
- f) [7. kiad.] 1908.
- IV. *Jk 29. köt. 1910. Apró vázlatok és rajzok. I. köt.* 148–153. l.

Amennyiben MK itt önéletrajzi mozzanatokkal színezi írását, akkor egy, az 1860-as évek táján tapasztalt vagy hallott történetet elevenít meg. Ti. 1857 őszétől 1863 tavaszáig volt a rimaszombati egyesült protestáns gimnázium diákja. A kis rajz végén MK az őt kísérő »tanító«-ja okoskodását idézi, nem lehetetlen, hogy a meg nem nevezett alak szájába adott szöveggel volt szklabonyai tanítóját, Tusnay Endre rektor uramat szólaltatta meg. Az elbeszélésben előforduló helységnév, Osgyán a volt Gömör vármegye rimaszombati járásában volt található.

Itt említjük meg, hogy a *Szent Péter esernyője* című regényben Adamecz Mátyásné előtt is »megnyílt« a menny, igaz, hogy nem pünkösdkor, hanem Péter-Pál éjszakáján. Ő is meglátta a harmadéve elhalt unokáját. (Ld. *Krk 7. köt.* 24. l.)

Az elbeszélésbeli Csorba Ágnesnek az a vonása, hogy megérezte távoléló unokája halálát, a MK műveiben felbukkanó telepátikus megérzésekre is emlékeztet. E motívumra épül a későbbi *Prakovszky, a siket kovács* c. kisregénye is. Ennek kapcsán Bisztray Gyula jegyzetében foglalkozik MK és a telepátia kérdésével (ld. *Krk 8. köt.* 277–278. l.).

Szövegváltozatok

A Pesti Hírlap (PH) 1883. évi első változata után *Az apró gentry és a nép* c. kötet (1884) sajtó alá rendezésekor MK megváltoztatta a rajz címét és csiszolta szövegét. A Révai-féle gyűjteményes kiadás alkalmából (1889) MK szinte változtatás nélkül illesztette a kötetbe rajzát. A Jk-ban két eltérést észlelhetünk, ezekre a változatok között hívjuk fel a figyelmet. Az 1889. évi kiadás szövegét vettük alapul.

Lap Sor

- Cím: (PH: *A pünkösdi mennylátogatók*)
- 100 : 3 vetnek, hol (PH: vetnek, s hol)
- 101 13 csinálnak benne? (PH: csinálnak benne? *Ezt lenne érdekes egyszer leírni, ha nem is »Új kalauz»-nak, de legalább tárcának.*)
- „ 33 fák, folyamok és a sziklák (PH: fák, kövek és a sziklák)
- 102 : 2 pillanatban, okvetlenül (PH: pillanatban, mindez okvetlenül)
- 10 vége szakad. (PH: vége szakad. *A jó alkalom sohasem jöhet vissza többé.*)
- 21 beszéltem, a legtöbb (PH: beszéltem *életemben*, a legtöbb)
- 22 mondja, szólhatna (PH: mondja, *hogyan* szólhatna)
- 23 többet az eget, így azonban (PH: többet, így azonban)
- 26 leányát, sokat (PH: leányát, s sokat)
- 30 idejében. (Jk: idején.)
- 103 3 az állítom, nem (PH: azt mondom, nem)
- 9 csizma, melyet (PH: csizma, amit)
- „ 9 melyet a múlt (Jk: melyet múlt)
- „ 17 Képzeldés volt, Ágnes (PH: *Csak* képzeldés volt az Ágnes)
- „ 28 simléderes (PH, 1884: simlédere)
- 104 : 6 Éppúgy mint (PH: Éppúgy, ahogy)
- 10 lássuk (PH: lássák)
- 30 tudom, mióta öregszem, hogy megvannak (PH: tudom, megvannak)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 102 : 5—6 *A Szent István-rend kis keresztje idelent a földi királyoknál, még a bárói rangot is meg lehet vele kapni — de kérni kell. — Erdemrend, amelyet Mária Terézia fiának, József főhercegnek római királlyá történt koronázása napján, 1764. május 5-én alapított. A nagykereszt tulajdonosai a belső titkos tanácsosi címre tarthattak igényt, a parancsnoki kereszttel a grófi vagy bárói címet, a kiskereszttel a bárói címet kérelmezhetette a tulajdonos.*

KIRÁLYLÁTOGATÓ PARASZTOK

- M. I. *Pesti Hírlap*. (Szerk. Kenedi Géza) 1883. május 27., 5. évf. 145. sz. (18—19. l.) Rovaton kívül. Alcím: »(Egy régi falusi mese)« Névjelzés: *Scarron*.
- II. *Szegedi Napló*. (Szerk. Enyedi Lukács) 1883. május 27., 29. 6. évf. 119., 120. sz. A tárcarovatban. Alcím: »(Egy régi falusi mese)«. *Teljes névjelzéssel*. Két részletben:
1. május 27. (119. sz. 1—2. l.) Elejétől »Elindultak hát föl-készülve . . .« bekezdés végéig. (Vége köv.)
  2. május 29. (120. sz. 1—2. l.) A jelzett szakasztól végig.
- III. *Arad és Vidéke*. (Szerk. Sümegi Kálmán) 1883. május 29., 30., 3. évf. 121., 122. sz. Az »Arad és Vidéke tárcája« rovatban. Alcím: »(Egy régi falusi mese)«. *Teljes névjelzéssel*. Két részletben:
1. május 29. (121. sz. 2—3. l.) Elejétől »A falu csakhamar beleegyezett . . . bekezdés végéig. (Vége köv.)
  2. május 30. (122. sz. 2—3. l.) A jelzett szakasztól végig.
- IV. *Hi 10. köt. 1917. Dekameron III.* 143—152. l.

Keletkezése

A szülőföldön hallott történeteket és személyes tapasztalatait formálta elbeszéléssé MK. A király-látogató parasztok becsapása — mint ahogy a bevezető sorok is jelzik — az 1850-es évek végén, az 1860-as évek elején történhetett. Ti. a jobbágyrendszer megszüntetése után, az 1853-as úrbéri pátens rendelkezéseinek következtében a kapitalista mezőgazdasági fejlődésre való áttérés során országos méretekben megindultak a legelő-elkülönözési és tagosítási eljárások. Mindkettőnek az volt a célja, hogy a földesúri birtokokat megnövelje, azokat egy tagba fogja össze. A tagosítással egybekötött földesúri földrablások alkalmával az ország különböző pontjain a parasztok szembeszegültek a tagosítást végrehajtó hatósági emberekkel. Több helyütt az azok védelmére kirendelt zsandárokkal, pénzügyőrökkel is.

E paraszti ellenállás adja az elbeszélés alapmotívumát. És MK megjegyzése írása végén: »Aki nekem elmondta, az is az apjától hallotta, annak még tán szintén az apja beszélte . . .« csak a »becsapás« motívumára vonatkozik. Az elégedetlenséget kiváltó okokat soroló résznél a stílusfordulatok is jelzik a hallott és gyermekfővel átélt események sodrását.

Az elbeszélésbe különben MK két olyan mozzanatot is illesztett, amelyet vármegyei pályafutása idején személyesen is tapasztalhatott, vagy beszélgetések során anekdotázva mesélhettek el neki, s amelyekre későbbi írásaiban is visszatér.

Az első a »kijáró« menyecske alakja. A néhány hónappal korábban megjelentetett *Nemzetes uraimékban* hasonló funkciót szán MK

a nádor elé járuló, válogatott csinos menyecskékből álló delegációnak (KrK 2. köt. 148—149. l.).

Funkciójában és talán az élményalapban is legközelebb áll elbeszélésünkbeli alakjához a *Leveles menyecskék története* (Jk 28. köt. 95—100. l.). A későbbi regényekben és elbeszélésekben is felbukkannak hasonló szerepkörre alkalmazott menyecskék. Így *A szökevényekben* és a *Különös házasságban*, illetőleg *A kladovai menyecskében*. (Erre vonatkozólag ld. Bisztray Gyula jegyzeteit a Krk 12. köt. 237. l. és Krk 14. köt. 227. l.)

A másik motívum a megyei eperfa-állományt számbavevő statisztika »elkészítésének« módja (106 : 28—107 : 21). A későbbiekben egy külön elbeszélés, *A statisztika témájává* válik (Jk 30. köt. 75—80. l.). Nem lehetetlen, hogy az itt előadott formája jelzi inkább MK élményének forrását és körülményeit.

*

Az elbeszélés a Petőfi Társaság pozsonyi felolvasó ülésén hangzott el először: a Pesti Hírlap tudósítója szerint:

»A Petőfi Társaság felolvasó ülése a városháza gyűléstermébe nagyszámú díszes közönséget vonzott. Felolvasásra kerültek »Szabad a vásár« Frankenburg Adolftól, »Egy epizód a pozsonyi országgyűlésből« Pulszky Ferencről, »Álomképek« Komócsytól, »Királylátogató parasztok« Mikszáth Kálmántól. (Lapunk vasárnapi mellékletén közöltük. A szerk.) Legnagyobb tetszést aratott Frankenburg és Mikszáth tréfás beszélője, melyet Margitay Dezső olvasott fel.« (A Petőfi Társaság Pozsonyban. PH 1883. máj. 28. 146. sz. 4. l.)

*

Szövegváltozatok

A Pesti Hírlappal (PH) egy időben jelent meg az elbeszélés a Szegedi Naplóban (SzN) és az Arad és Vidékében (AéV). Minthogy a két utánközlésben hasonlóak az eltérések, feltételezhető, hogy MK a Petőfi Társaság felolvasó ülése alkalmával nem kéziratot, hanem egy, a PH-nál kisdetett szöveget adott a felolvasó Margitay Dezső kezébe, és nem kellően gondosan javított korrekcióra példányt juttatott el a két vidéki lapnak közlés céljából. Ti. a két szöveg közötti eltérések inkább a helytelen olvasatokra, felületes nyomdai korrigálásra utalnak, mintsem két eltérő szövegváltozatra. Az is feltehető, hogy a PH-beli közlés nyomdai javításakor is változtatott MK az elbeszélés szövegén. Kötetben nem jelentette meg, csak a Hi jelzett kötete tette közzé. A jelen Krk a PH szövegét közvetíti, a feltehető toll, ill. sajtóhibákat kijavítva. Ezeket, továbbá a SzN, AéV eltéréseit az alábbi felsorolás tartalmazza:

- Lap Sor
- Cím: (SzN, AÉV: *A király előtt*)
- 105 : 2 melyről (AÉV: *amelyről*)
 8 forspant (SzN: *forस्पont*)
 15 kinek *melyik* (AÉV: *kinek mennyi*)
 17 Eszeveszett (PH: *Esszeveszett*)
 17 ingó-bingóvá (SzN: *ingó-bingóra*)
 23 viselnek (SzN: *viselték*)
 „ 34 Krk, SzN: által (PH, AÉV: *által?*)
- 106 : 12 Órzsébet (AÉV: *Érzsébet*)
 „ 25 *legfiatalabb* jegyzőt (SzN: *legjobb* jegyzőt)
 „ 27 pályáján (AÉV: *pályán*)
- 107 : 7 fel (SzN: *föl*)
 „ 24 éppen *akkor* (SzN: *éppen jókor*)
 „ 34 feltartotta (SzN: *föltartotta*)
 „ 36 *rózsa volt* a mellére (SzN: *rózsa a mellére*)
- 108 : 1 szünetelt *addig* a közigazgatás (AÉV: *szünetelt a közigazgatás*)
 4 sor hiányzik a SzN-ból.
 27 *te meg elhitted* bolondjába. (SzN: *hogyan elhiszed* bolondjába.)
 29 Nem azon, annyi se, mint szombat (SzN: *Nem volt* azon annyi se, mint szombatnapon)
 „ 34 házban (SzN, AÉV: *házában*)
 „ 35 jön *oda* soha (SzN: *jön soha*)
 „ 36 uraimékat *az újukért*. S irigység (SzN: *uraimékat. Irigység*)
- 109 : 5 tréfálózék (SzN: *tréfálózzék*)
 10 felértek (SzN: *fölértek*)
 12 Krk: *lakik itt!* (PH, SzN: *lakik itt?*)
 20 Krk: *selypített* (PH: *selypített*)
 30 Krk: *mondani* (PH: *mondom*)

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
- 105 2—3 *Az a lánc, amelyről azt dalolták a költők, hogy csináljunk belőle kardot* — a lánc és a kard motívuma felmerül Petőfi Sándor »Nemzeti dal«-ában és a »15-dik március, 1848« c. versében, a két motívumot összefűzi »A király és a hóhérs« című költeményének következő soraiban: »Mint a folyóvíz a gátot, / Eltépette a nép a láncot, / S békjójának töredéke / Fegyver mostan a kezébe!«. Lehet, hogy e Petőfi-sorok visszhangoztak MK emlékezetében a jelzett mondat írásakor.
- „ 7 *inzsellér* — itt: földmérő
- „ 8 *forस्पant-szekér* — fogat, előfogat
- „ 22 *kommaszáció* — tagosítás
- 106 : 5 *Gerge község* — Nógrád vármegyében MK korában három Gerge utótagú községnév volt: Kisgerge, Liptagerge, Mihálygerge. E helységnév előfordul a *Talpig ember* c. elbeszélésben is. (Ld. Bisztray Gyula jegyzeteit Krk 28. köt. 271. l.)
- 111 : 2 *kolláció* — gyűjtemény, mintakészlet

A NAGY REGDON MIHÁLY

- M. I. *Pesti Napló.* (Szerk. Urváry Lajos) 1883. május 27., 31. évf. 144. sz. 5. l. A »Pesti Napló« tárcája rovatban. »Egy történet a folyosóról« alcímmel. *Teljes névjelzéssel.*
- II. *Pesti Hírlap.* (Szerk. Kenedi Géza) 1883. június 3., 5. évf. 152. sz. (18—19. l.) a tárcarovatban. *Teljes névjelzéssel.*
- III. *Az apró gentry és a nép.* Harminc kis elbeszélés. Írta Scarron (Mikszáth Kálmán). Bp. 1884. Révai Testvérek kiadása. 92—100. l.
- IV. a) *Az apró gentry és a nép.* Második bővített kiadás. Bp. 1889. Révai Testvérek kiadása. *MKm* 2. köt. 94—103. l.
b) [3. kiad.] 1893.
c) [4. kiad.] 1897.
d) [5. kiad.] 1901.
e) [6. kiad.] 1903.
f) [7. kiad.] 1908.
- V. *Jk* 29. köt. 1910. *Apró vázlatok és rajzok.* I. köt. 71—78. l.

Keletkezése

MK Regdon Mihály alakjával az első nagyobb szabású politikai szerencselovag figuráját teremtette meg. A későbbiekben ezek a vonások elmélyülnek, az alakok, a jellemek és a politikai »szélhámoskodás« változatosabb formákban ölt testet elbeszéléseiben és regényeiben. Regdon Mihály neve mögött hiába keressük az életből vett mintaképet, a név nem viselőjét jelzi, hanem egy jellegzetes típust képvisel. Maga MK jegyzi meg a bevezető mondatban: »Minden igaz az alábbiakból, csak a nevek nem. De talán nincsenek is már igazi nevek!«

Regdon Mihály azt a típust képviseli, aki a nagy történelmi fordulókat »józan« számítással mérlegeli, a maga szempontjából végiggondolja a lehetőségeket, és úgy próbálja életútját eligazítani, hogy egyéni jövője és emelkedése biztosítva legyen. MK az 1886-ban írt *Az aranykorszak* c. tárcájában (*Jk* 43. köt.) ironikus hangon foglalja össze a különböző típusú »szenvedő« hazafiakat, akik múltjukat, különösen a múltjukban elszenvedetteket búsán kamatoztatják a jelenben. MK ironikusan jegyzi meg: »De ki győznél elsorolni — vagy százan szenvedték a szabadságharc terhes következményeit a Ház mostani tagjai közül s föltűnő jelenség, hogy ezek legnagyobb része most a kibékültek pártján, a kormánypadokban van.« (I. h. 145. l.)

A Regdon Mihály által megtestesített szerencselovag későbbi rokona *Ne okoskodj, Pista* félkezű Bilinszkyje, aki még annyi kockázatot sem vállalt, mint e novella hőse, hanem gyermekkorában elszenvedett balesetét »gyümölcsöztette«, azt hogy egy »dühös vén ártány« gyermekkorában leharapta jobb kezét. (*Ld. Krk* 8. köt. 41., ill. 246. l.)

Szövegváltozatok

A Pesti Napló (PN) 1883. évi megjelentetése után MK a saját lapjában, a Pesti Hírlapban (PH) hat nap múlva közölte az elbeszélést. Az *apró genyri és a nép* c. kötet (1884) sajtó alá rendezésekor néhány kisebb módosítást hajtott végre a szövegen. A Révai-féle gyűjteményes kiadás alkalmából (1889) két kisebb javítást tett, de ugyanakkor több örökletes sajtóhiba is belekerült a szövegbe. A Jk-ban e hibák egy újabbal bővültek. A jelen Krk ugyan az 1889. évi kiadás szövegét veszi alapul, de a korábbi szövegek alapján kijavítja a sajtóhibákat. Ezeket a szövegváltozatok között megemlítjük.

Lap Sor

- A PN-ben alcím: (*Egy történet a folyosóról*)
- 112 : 1 Minden igaz az alábbiakból, csak (PN, PH: *Ebből a történetből minden igaz, csak*)
„ 4 képviselő van szóban, akit (PN: képviselő a hősem, akit)
- 113 : 4 pedig szintén nem (PN, PH, 1884: pedig nem)
„ 33 tette lábát (PN, PH: tette be lábát)
- 114 : 30 Krk, PN, PH, 1884: *Az egyik fülét levágták neki a forradalomban a mieink.* (1889 — Jk: Ez a mondat e kiadásokból, feltehetően sajtóhiba révén kimaradt!)
- „ 39 Beismerem (PN, PH, 1884: Beösmérem)
- 115 : 4–5 Krk, PN, PH, 1884: ízben; *szűz dohányt* szállított (1889 — Jk: ízben; szállított)
- „ 23 befésülve (Jk: lefésülve)
- 116 : 4 Krk, PN, PH, 1883: Hat (1889 — Jk: Hát)
- „ 7 *Veszedelem* lehetne (PN, PH: *Nagy baj is* lehetne)
- 117 : 17 azonnal! (PH: azonnal?)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 112 : 7 *Almássy-összeesküvés* — Almássy Pál (1818–1883) politikus, 1849-ben Debrecenben a ház elnöke. A szabadságharc leverése után Párizsba emigrált, majd kegyelmet kapott és hazatért. 1864-ben ő is részese volt annak a mozgalomnak, amely Nedeczky István, Beniczky Lajos és mások közreműködésével egy új felkelést igyekezett létrehozni, Olaszország támogatására számítva. Az összeesküvést azonban felfedezték és tagjait 1865-ben elítélték. 1867 után Almássy is hazatért olnműzi fogságából.
- 113 : 15 »*Óhozzá*» *Olaszországba* — utalás a Turinban emigrációban élő Kossuth Lajosra.
- 28 *Köztelek* — az Országos Magyar Gazdasági Egyesület székes bérháza az Üllői út 25. sz. alatt. Az épület nevét Széchenyi István javasolta.

Lap Sor

- 114 19; 114 : 21 *Neugebäudeba; Új épületbe* - Mai Szabadság tér helyén állott épület, amelyet II. József építtetett 1786-ban kaszárnyának. A szabadságharc után börtönül is használták és mögötte több halálbüntetést hajtottak végre.
- 27 *Koporka János* - a Bach-korszakbeli rendőrségi tisztviselő kissé hasonlít a korábbról származó *Az apám ismerősei* c. elbeszélés Kléner Páljára. (Ld. Krk 2. köt.)
- 117 : 27 *dii minorum* - itt: aprószentek pejoratív értelemben.

Irodalom

Király István e rajzról megállapítja (MK 1952. 78—79., 83. l.), hogy MK itt még csak ábrázolt és az állásfoglalása csak az ábrázolás mélyén vonul, elrejtve az anekdotikus felszín mögött. *Király István* mutatott rá először Regdon Mihály és a *Ne okoskodj, Pista Bilinszkyje* között meghúzódó hasonlóságra.

AZ ISTENNEK A KÉT KRAJCÁRJA

- M. I. *Pesti Hírlap*. (Szerk. Kenedi Géza) 1883. május 30., 5. évf. 148. sz. (1—2. l.) A »Pesti Hírlap« tárcája főcím alatt. Névjelzés: S—n.
- II. *Hi 11. köt. 1917. Dekameron IV. 87—90. l.*

A rajzban MK több fordulattal érzékelteti, hogy hősét ismerte, vagy legalábbis gazdagságának híre eljutott hozzá. Valószínűleg szegedi tartózkodása során vett tudomást a volt paraszt-nábob történetéről. A történet eredetét ma már nem tudjuk pontosan megállapítani, így azt sem lehet eldönteni, hogy a hős eredeti nevén szerepel-e, vagy az író ruházta reá a Kovács Ferenc nevet.

A szövegről

A jelen Krk a *Pesti Hírlap* (PH) szövegét közvetíti, az alábbi elírásokat javítva:

Lap Sor

- 119 : 21 Krk *Pali* gyerek (A PH-ban írói elírás: *Laci* gyerek)
- 24 Krk *Laci* gyerek (A PH-ban írói elírás: *Pali* gyerek)

Tárgyi magyarázatok

- 118 3 *Gróf Andrássy Manó* - (1821—1891) Gömör vármegye főispánja, 1881-től a rozsnói kerület képviselője. A parlamentben a pénzügyi bizottságban tevékenykedett. Erme-gyűjteményét és műkincseit kortársai nagyra értékelték.

Lap Sor

- 118 : 3 *Gromon Dezsdő* — (1838—1912) képviselő, honvédelmi államtitkár, titkos tanácsos.
- 15—6 *Ebből a mondásból valóságos röpke szó lett a környéken, éppúgy, mint a XIV. Lajoséból.* — A történelmi hagyomány szerint XIV. Lajos 1655-ben a parlamentben elmondott beszédében, abszolút hatalmának érzékeltetésére mondotta »L'État c'est moi« (»Az állam én vagyok«).
- 29 *úgy tett az egyikkel, mint Zápolya János* — MK-tól Szapolyai Jánosnak tulajdonított mondást, apja István nádor mondotta Mátyás király halála után. Az akkor hároméves kis Jánost felemelte és azt mondotta, ha ilyen nagy lenne, akkor királlyá választatta volna.
- 119 : 34 *In hoc signo* — Az *In hoc signo vinces* (E jelben fogsz győzni) mondást alkalmazta itt MK.
- 120 : 18 *ványi templom* — Vány községnev nem szerepel a helységnevtárakban. MK o fiktív helynév alkalmazással tette lehetetlenné a történet azonosítását az esetleges élő alak pályájával.

ÚJ TÁRSADALOM

- M. I. *Pesti Hírlap.* (Szerk. Kenedi Géza) 1883. június 1., 2., 5. évf. 150., 151. sz. A »Pesti Hírlap« tárcója főcím alatt. Névjelzés: P—s. Két részletben.
1. június 1. (150. sz. 1., 2. 1.) Elejétől »Abba hagytam hát minden kísérletet arra nézve...« bekezdés végéig. (Vége következik.)
2. június 2. (151. sz. 1., 2. 1.) A jelzett bekezdéstől végig.
- II. *Hi 10. köt. 1917. Dekameron III.* 68—75. 1.

Keletkezése

A furcsa, kissé pikáns »házassági rendszer«-ben élő »magyarországi bolgárok«-ról szóló történetet MK anekdotikus alakban hallhatta.

De az sem lehetetlen, hogy az író figyelmét egy előző évben megjelent munka hívta fel a magyarországi bolgárokra. Czirbusz Gyula, a Temesvári Kulturális Egyesület titkára »A délmagyarországi bolgárok« címmel egy kisebb néprajzi munkát jelentetett meg 1882-ben Temesvárott. Röviden foglalkozik a Temesvár vidéken élő önálló településeket alkotó bolgárok történetével. A könyv megírásának idején nagyobb bolgár lakosságú falvak Ó-Bessenyő, Vinga és Écska volt. Czirbusz könyvében részletesen foglalkozik a bolgár községekben kialakult népszokásokkal. Megemlíti, hogy »igen fiatalon nősülnek a bolgárok. A férfiak 18, a lányok 16 éves korukban... A házasság kötése családi ügy. A szülők gondja gyermekeiket kiházasítani. Rendesen keveset ügyelnek gyermekeik érzelmeire s hajlamaira, többet családi tekintetekre, kivált a vagyoni megfelelésre...«

(I. m. 152. l.) A szerző részletesen leírja a leánykerési szokásokat, az eljegyzés és a lakodalom formáit. (I. m. 153—166. l.) A fiatal menyecske erkölcsi életéről a következőket jegyzi meg: »Megtörténik ugyan Besse-nyőn és másutt, hogy a fiatalabb meny a háznál annyira engedelmes leány, miképp még házasági hűségét is feláldozza sógorainak stb., ha férje ti. katonáskodik — de az ilyenféle esetek ritkák és könnyen magyarázhatók . . . » (I. m. 166. l.)

Talán Czirbusz utoljára idézett közléséhez hasonló esetek adhat-
ták az alapot MK történetéhez . . .

A jelen Krk a Pesti Hírlapban megjelent szöveget közvetíti.

AZ EGYETLEN GAZEMBER

- M. I. *Pesti Hírlap*. (Szerk. Kenedi Géza) 1883. július 12., 5. évf. 191. sz. (9—10. l.) a tárcarovatban. Alcím: »Nyíregyházi történet«. Névjelzés: *Scarron*.
- II. *Az apró gentry és a nép*. Harminc kis elbeszélés. Írta *Scarron* (Mikszáth Kálmán). Bp. 1884. Révai Testvérek kiadása. 18—21. l.
- III. a) *Az apró gentry és a nép*. Második, bővített kiadás. Bp. 1889. Révai Testvérek kiadása. *MKm* 2. köt. 18—22. l.
b) [3. kiad.] 1893.
c) [4. kiad.] 1897.
d) [5. kiad.] 1901.
e) [6. kiad.] 1903.
f) [7. kiad.] 1908.
- IV. *Jk* 29. köt. 1910. *Apró vázlatok és rajzok*. I. köt. 10—13. l.

Fordítások:

Der einzige Taugenichts. — Nach dem Ungarischen von Robert Tábori. »Koloman Mikszáth: Zwischen einst und jetzt. Erzählungen aus jüngsten Vergangenheit« c. kötetben. Leipzig und Budapest 1886. Verlag von Singer und Wolfner.

Der einzige Halunke. — Übersetzung von J. J. Gr. Zamoyski. Dresden 1898. W. Reuter.

Der einzige Halunke. — Übersetzt aus dem Ungarischen von Josef Gr. Zamoyski. »Gesammelte Schriften von Koloman Mikszáth. II. Band. Intimes aus dem Menschenleben« c. kötetben. 2. Auflage. pag. 91—103.

Der einzige Halunke. — Übersetzt aus dem Ungarischen von J. J. Gr. Zamoyski. »Wiesbadener Tagblatt« 1910. 58. Jahrgang No. 266. »Die Landbote« c. mellékletben.

Keletkezése

MK-nak ez a kis elbeszélése — mint alább, a *Szövegváltozatokból*

kitűnik — a tiszzaeszlári per idején keletkezett. A perről szóló tudósításait, beszámolóit, az egyes fordulatokhoz tapadó reflexióit a Krk következő ciklusába, a *Cikkek és Karcolatok* sorozat megfelelő kötetébe soroljuk. E jelen kis írást maga MK *Az apró gentry és a nép* sajtó alá rendezésekor már úgy átformálta, hogy önálló elbeszélésként is megállja helyét. Az elhagyott bevezető sorok mindenesetre érdekes fényt vetnek az író véleményének kialakulására, a tiszzaeszlári perrel kapcsolatos reflexióira.

Az elbeszélésben említett birtokos család nevének azonosítása ma már lehetetlen. Az író különben a birtokos család tagjainak gondolkodásával és cseledeik alakjának és élettörténetének megformálásával sajátos típusokat kívánt megformálni. Ezért már az első változatban sem jelöli meg pontosabban azt a nyírségi falut, ahol benyomásait szerezte.

Szövegváltozatok

A Pesti Hírlap (PH) 1883. évi közlése után *Az apró gentry és a nép* c. kötet (1884) sajtó alá rendezésekor MK több lényeges módosítást eszközölt az elbeszélés szövegén. A Révai-féle kiadás alkalmával nem változtatott a szövegen. A Jk-ban nem tapasztaltunk lényeges szövegromlást. Az 1884-es szöveget követi a jelen Krk.

Lap Sor

Cím: (PH: *A becsületes emberek*)

126 : 1 Az elbeszélés bevezető sorai előtt a PH-ban az alábbi sorok olvashatók:

Szid minket a külföld. Hát ugyan mikor nem szidott?
Most legalább igaza van egy kicsit. De nem egészen.

Elmondom miért nem.

A múlt napok valamelyikén átmentem X-be, amely helység körülbelül két órányira fekszik Nyíregyházától: Lónyay Menyhértnek a birtoka.

1—2 Szíves házigazdám beküldte értem a kocsiját a vasúti állomásra és a (PH: *Az én szíves házigazdám, B úr, beküldte értem a kocsiját és a*)

3—4 szép asszonyokat, *meddig terjed a Nyírség, honnan kezdődik ismét az Alföld, mi az a nagy halom ott balra? Hát ott bizony jó Szabolcs* (PH: *szép asszonyokat, a terjedelmes halmot, mely alatt Szabolcs*)

127 11 *Otthon aztán a háziasszony* (PH: *X-ben a háziasszony*)

12 *Pompásan poentirozza* (PH: *Pompásan poentírozni*)

33—4 együtt ültek, s hangos sírása betölti az egész parkot, s elhallgattatja az éneklő madarakat, nagy darabon. Oh, ritka (PH: *együtt ültek, s hangos sírást hallani. Oh, ritka*)

128 : 31 sor után a PH-ban még a következő olvasható:

Ídegen ember hát köztünk ne ítéljen! Magyar ember dolgát csak a magyar ember érti meg egészen.

HOGYAN KELETKEZNEK A ZAVARGÁSOK?

- M. I. *Pesti Hírlap.* (Szerk. Kenedi Géza) 1883. augusztus 30., 5. évf. 239. sz. (1., 2. l.) A »Pesti Hírlap« tárcája főcím alatt. Névjelzés: *Scarron.*
- II. *Arad és Vidéke.* (Szerk. Sümegei Kálmán) 1883. augusztus 31., 3. évf. 199. sz. Az Arad és Vidéke tárcája rovatban. Névjelzés: *Scarron.*
- III. *Hi 3. köt. 1914. Tudós írások.* 249—253. l.

A tiszaezslári »vérvád-pör« felmentő ítélete után, a felszított antiszemita-hecckampány következtében országos jelenség volt a zsidóellenes tüntetés. Az első tüntetés már a felmentő ítélet meghozatala után lezajlott: Nyíregyházán betörték Eötvös Károly ablakait (Pesti Hírlap 1883. aug. 4.), Pozsonyban bezúzták a zsidó lakosok ablakait (Pesti Hírlap 1883. aug. 5.), Budapest több pontján tüntetés volt, a »Fehér Hattyú« szállodát — ahol a monstre-pör Nyíregyházáról Pestre utazott főalakja, Scharf Móric volt elszállásolva — szétzúzták, a tömegből e tüntetés alkalmával »itt-ott éljen Istóczy kiáltások hangzottak« (Pesti Hírlap 1883. aug. 9.). A pesti tüntetések másnap is megismétlődtek (Pesti Hírlap 1883. aug. 10., 11.). Az egykorú újságok az ország más városaiból is hírt adtak különböző antiszemita tüntetésekről.

MK rajza a felizgatott kedélyeket ábrázolja, kissé ironikus megvilágításba helyezve a kirobbant tüntetés »keletkezési« körülményeit. Itt említjük meg, hogy később *A szurdokhelyi tanulmányú t.* c. írásában MK újból felhasználja ezt a történetet. Az akkori tárcasorozat »III. Hogy támadnak a zavargások?« c. részében az ott rajzolt körülmények keretébe ágyazva szinte szó szerint átveszi e rajz szövegét (ld. Jk 21. köt. 53—61. l.).

A szövegről

A jelen Krk a Pesti Hírlap szövegét közvetíti. Az Arad és Vidéke utánközlésében az alábbi két helyen változtatott MK szövegén:

Lap Sor

129 : 17 te tudod (AéV: te azt tudod)

130 : 32 meginni (AéV: megtenni)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

129 : 18 *kravál* — kravall : veszekedés, lármás civódás.

130 : 7 *kriegspartie* — háborús játszma, háborúsi.

21 *spalétek* — spaletta: fából készült ablaktábla.

32 *stamm gast* — törzsvendég.

Lap Sor

131 : 29 *Éljen Istóczy!* — Istóczy Győző (1842—1915) politikus, előbb Deák-párti, majd a fúzió után szabadelvű párti programmal képviselő, de e pártból később kilépett és nyíltan hirdette az antiszemitizmust, mint politikai programot.

BRANA BÁCSI

- M. I. *Pesti Hírlap.* (Szerk. Kenedi Géza) 1883. szeptember 3., 5. évf. 243. sz. (1., 2. l.) A »Pesti Hírlap« tárcája főcím alatt. Alcím: »(Egy kis epizód a Trefort Ágoston útjából)«. *Névjelzés nélkül.*
II. *Hi 12. köt. 1917. Anekdóták I.* 123—128. l.

E kis névjelzés nélküli cikknek MK tollából való származására a Hi jelzett kötetében való közlésén kívül csak közvetett érvek említhetők. Így elsősorban a téma és annak megragadása jelzi MK szerzőségét: ti. a képviselőház nyári szünete után, még a Ház ülészakának megnyitása előtt hallhatta ezt a jellegzetes történetet. A vidéki útjáról hazatérő Trefort Ágoston vagy Szász Károly előadásából értesülhetett MK az anekdota hőseit, Brana bácsit ért kalandról. A történetben foglaltakon kívül többet nem tudunk a máramarosi pravoszláv lelkészről. Jellegzetes, MK-ra valló stílusfordulat az első bekezdésben a kormány »nyári feje« és »téli feje« közötti szellemes megkülönböztetés is.

A jelen Krk a Pesti Hírlap szövegét közvetíti.

Tárgyi magyarázatok

- 132 : 1 *Trefort Ágoston* — (1817—1888) államférfi és publicista. 1872-től haláláig vallás- és közoktatásügyi miniszter.
5 *Szász Károly* — (1829—1905) költő és műfordító, a közoktatásügyi minisztériumban osztálytanácsos, majd miniszteri tanácsos
133 : 12 *rusznyák nyelv* — a Kárpátukrajna területén élők ukránhoz közelálló nyelvjárása

A HONATYASÁG

- M. I. *Pesti Hírlap.* (Szerk. Kenedi Géza) 1883. szeptember 7., 5. évf. 247. sz. (1., 2. l.) A »Pesti Hírlap« tárcája főcím alatt. Névjelzés-ként: »*Írta: Egy képviselő.*«
II. *Jk 30. köt. Apró vázlatok és rajzok II. köt.* 45—51. l.

Keletkezése

Az államgöpezet bürokratizmusát gúnyoló szatirikus rajz sajátos terméke MK művészetének. 1883-ban írta, amikor még újságíróként járt a képviselőházba. Nem is nevével vagy közismert szígnói, ill. álnevei egyikével jelölte meg, hanem a cím után a sokat sejtető »Írta: Egy képviselő« jelzőssel. Úgy tüntette fel tehát az elmondottakat, mintha egy kormánypárti képviselő kellemetlen tapasztalatait szólatatná meg a gúny lakonikus rövidségével. Az »élmény« hiteles-ségét azzal fokozta, hogy csupa olyan személlyel való fiktív tárgyalá-sait írta le, akik a történet idején az államapparátusban a jelzett feladatokat töltötték be. (Ld. a *Tárgyi magyarázatokat*).

E kis szatírárt a Jk megjelentetéséig MK kötetben nem adta közre. A kiadás idején — tehát több mint negyed századdal a megírás után — mindössze néhány apró változtatást eszközölt a szövegben (ld. a *Szöveg-változatokat*) és ezzel azt a benyomást keltette, mintha saját képviselői pályájának egy, a bürokráciával való humoros »összeütközését« idézte volna fel.

Itt jegyezzük meg, hogy a Hi-t sajtó alá rendező Rubinyi Mózes a kiadatlan MK írások után kutatva a PH 1883. évfolyamait lapozva megtalálta ezt az írást is. Megfeledezve arról, hogy maga MK — címváltoztatás nélkül — már felvette a Jk 30. kötetébe, Rubinyi a kiadatlan Mikszáth-írásokat számbavevő bibliográfiába felvette (Rubinyi Mózes: MK élete és művei. Bp. én. 118. l.).

Szövegváltozatok

Kiadásunk a Jk szövegét közvetíti; zárójelben a Pesti Hírlap-beli változatot közöljük.

Lap Sor

136 : alcím (*Írta: Egy képviselő*)

„ 5—6 utaznom ezelőtt egy pár évvel Erdélybe, igen hosszú útra.
(utaznom a múlt héten.)

6 Ötvenkét forintba (*Sok pénz! Ötvenkét forintba*)

13—4 képviselőségemnek, kéretek egy ingyen jegyet, tehát haj-tassunk (képviseleőségemnek, a képviselőnek ingyen jegy dukál, tehát hajtassunk)

138 : 12 *Az államtitkár otthon (A tót szerezsen otthon)*

„ 14 *Ha már (Hát már)*

„ 15 meggyőződésemet: ki (meggyőződésemet? Ki)

140 : 23 sem. *Ereklje ez (sem. Kincsem az)*

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

136 : 25 *Kovách Laci* — visontai Kovách László (1827—1889) politi-kus, országgyűlési képviselő, 1874-től haláláig az országgyű-lés háznagya.

- Lap Sor
- 138 9 *Baross államtitkár* — Baross Gábor (1848—1892) Tisza Kálmán személyes híve, 1883-tól a közlekedésügyi minisztérium államtitkára, 1886-tól miniszter. Ő alakította ki a különböző érdekeltségekhez tartozó társaságokból az államvasúti rendszert, jelentősen továbbfejlesztette a vasúti hálózatot.
- 139 : 4 *Péchy Tamás* — (1829—1897) politikus, szabadelvű párti képviselő, egy ideig közlekedésügyi miniszter, 1880—1887 között a képviselőház elnöke.
- „ 34 *Prileszky Tádé* — (1826—1895) országgyűlési képviselő.
- 140 : 6 *Quid nunc* — Most mi lesz? Mi most a teendő?

KÉT SZEKÉR ÖREGASSZONY

- M. I. *Pesti Hírlap*. (Szerk. Kenedi Géza) 1883. szeptember 11., 5. évf. 250. sz. (1., 2. l.) A »Pesti Hírlap tárcája főcím alatt. »(Egy adoma 1843-ból)« alcímmel. *Névjelzés nélkül*.
- II. *Hi 12. köt. 1917. Anekdóták I.* 105—109. l.

Keletkezése

A kis anekdotikus történet névjelzés nélkül látott napvilágot. Feltehetően a félreértés, a poén csattanójaként rosszul hallott szó miatt tartózkodott MK bármelyik névjelzésének alkalmazásától. Az alább felsorakoztatott motívumok viszont kétségtelenné teszik MK szerzőségét.

MK írói képzeletét sokszor foglalkoztatta a szülőföldjéhez közel eső, a Nógrád vármegye balassagyarmati járásában fekvő Kékkő vára, és a vár urai: a Balassa-család. Több ízben megeleveníti ennek az adomának hősét, az »öreg Balassá«-t, Balassa Sándor alakját (1745—1822) (ld. Nagy Iván: I. köt. 128. l.; Kempelen: I. köt. 266—267. l.). Nagyúri szórakozásairól már egy évvel korábban írt *Magyar főurak fényűzése* c. írásában is megemlékezett: »Mikor báró Balassa ebédhez ült, kilenc ügyüt sütöttek el a kékkői várban, hogy az egész környék hallja. Nagy ünnepeken pedig egy-egy e célra megvásárolt paraszti faházat gyűjtöttek meg. Ugyanez a Balassa férfibálokat is rendezett, melyen asszonyok nem vehettek részt, csak a falujabeli parasztlak, s ezek egy oszlop körül keringtek részegen az urakkal együtt; ez volt a mulatságuk.« (Ld. *Hi 12. köt. 83. l.*) Az itt felsorakoztatott motívumok visszatérnek e kis anekdotikus történetben is, sőt a történet magvát képező és a bonyodalmat kiváltó kavicshordatási szándéknak is a sok »férfibál« volt a kiváltója.

Kékkő váráról MK *Magyarország lovagvárai regékben* c. kötetében is megemlékezik (*Hi 15. köt. 35—38. l.*), az öreg Balassa alakjához az 1899-ben írt *Krúdy Kálmán csínytevéseiben* is visszatért és sorra

megismételte a korábbi anekdotikus történeteket (ld. Krk 11. köt. 70., 79—80., 297., 298. 1.).

A jelen Krk a Posti Hírlap szövegét közvetíti.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 141 1 *Kékkő vára* — sziklás hegyen épült a XIII. sz. második felében, a középkor folyamán a Balassa-család birtokolta. 1576-ban a törökök elfoglalták, 1593-ban az osztrák seregek megostromolták, a kivonuló törökök felrobbantották a várat. 1604-ben Balassa Zsigmond az ország segítségével megkezdte és 1612-ben befejezte a vár újjáépítését. A vár a XIX. században is jó állapotban volt
- 2 *Balassák* — a legrégebb magyar családok egyike. A családi levéltár adatai szerint a család első okmányilag bizonyítható őse Detre királyi prokurátor volt, neve II. Endre király 1229-i oklevelében fordul elő először. A család leszármazottja volt Balassa Bálint, a költő is. A grófi ág Balassa Ferenc 1807-ben bekövetkezett halálával kihalt, a bárói ág a XX. század elején szakadt meg.

A TORKOS FIÚ

M. I. *Pesti Hírlap*. (Szerk. Kenedi Géza) 1883. szeptember 12., 5. évf. 251. sz. (15. l.) Rovaton kívül. Alcím: »Eredeti népmese«. Névjelzés: *Scarron*.

II. *Hi 10. köt. 1917. Dekameron III.* 153—156. l.

MK e kis írás műfaji megjelöléseként maga jegyezte a cím alá: Eredeti népmese. Ennek ellenére kutatásaink során sem találtunk a korábbi vagy későbbi népmese-gyűjtemények között olyan történetet, amely az író által közölt meséhez közel állana. Dr. Kovács Ágnesnek, a Néprajzi Kutató Csoport tudományos munkatársának felvilágosítása szerint a készülő népmese katalógus sem tart számon ehhez az íráshoz hasonló motívumokból felépített mesét. Viszont megmutatott és rendelkezésünkre bocsátott egy saját gyűjtéséből származó népmesét, melynek motívumai és elemei szinte teljesen azonosak a MK által közölt mesével. E kis mesét dr. Kovács Ágnes 1952 novemberében gyűjtötte a Baranya megyei Mékényesen. A mesemondó Simon Józsefné Fazekas Ilona 57 éves Lészped-i születésű (Moldva) csángó-asszony, aki életét szülőfalujában töltötte, a gyűjtés előtti hónapokban települt át Magyarországra. (A kiadatlan gyűjtés jelzete: MNM. Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára EA 2734 28 l. 33. sz.)

A MK-féle mese bevezető része (a sok kecsketej ivás következményeitől féltő legény elbujdosása) dr. Kovács Ágnes véleménye szerint nem mesei motívum, hanem hiedelem. Hasonló ahhoz a közismert mondáshoz, amellyel a sok folyadékot ivó gyermekeket szokták meginteni: »Ne igyál annyi vizet, mert béka nő a hasadban!«

Végezetül dr. Kovács Ágnes felhívta figyelmünket e népmese nemzetközi vonatkozásaira. Antti Aarne—Stith Thompson folklór kataszterében (»The Types of the folktale. Helsinki 1961. FF communications N° 184. 384. p.) 1281A szám alatt »Getting Rid of the Man-eating Calf« (Szabadulás az emberévő borjútól) címmel rendszerezett motívumok azonosak a MK-tól leírt mesével.

ÚT A PISZTOLYCSÓIG

M. I. *Pesti Hírlap.* (Szerk. Kenedi Géza) 1883. szeptember 14., 5. évf. 253. sz. (1. l.) A »Pesti Hírlap« tárcája főcím alatt. *Névjelzés nélkül.*

II. *Hi 12. köt. 1917. Anekdóták I.* 112—114. l.

A névjelzés nélkül megjelentetett írás kétségtelenül MK tollából származik. Ezt a sajátos mikszáthi fordulatok és mondatfűzések mellett az is bizonyítja, hogy — mint azt alább megemlítjük — egyik öt hónap múlva megjelentetett Scarron névjelzéssel szignált cikkében hasonló fordulatokkal visszatér az itt leírt témához.

*

A rajz az 1880-as években igen nagymérvűvé vált öngyilkossági esetekből kiindulva tárgyalja ezt a szomorú jelenséget. A társadalom különböző rétegei között fellépő esetek között nagy számban szerepeltek olyan körülmények is, ahol a motívumok és kiváltó okok gazdasági eredetűek voltak. Elsősorban az elszegényedett, nagy adósságot csináló birtokosok, lecsúszott dzsentri leszármazottak menekültek hitelezőik elől a halálba.

MK írásában egy meghatározott öngyilkossági történetre utal, de nem nevezi néven az áldozatot, csupán csak annyit jelez, hogy »a lapok napokig tárgyalták ezt a szomorú esetet. Éppen szélcsendes idő volt akkor.« E megszorítást figyelembe véve az előadott eset leginkább az 1883. június 13-án önmagát pisztollyal agyonlövő Gyürky Miklós fenyítődtörvényszéki jegyzőre utalhat. Gyürky Molnár utca 17. szám alatt lakó Mezei Pálnétól bérelt kétszobás lakrészben lett öngyilkos. Mint a szenzációt részletesen ismertető Budapest c. napilap megjegyzi: »Öngyilkosságának okáról több verzió kering. Sokan zilált anyagi viszonyokat emlegetnek.« (»Gyürky Miklós agyonlőtte magát«. Budapest 1883. jún. 14. 163. sz.).

Megemlítjük még, hogy MK öt hónap múlva írt *Akik a halált hívják* c. írásában újból visszatér az öngyilkossági »járvány« témájához. (Pesti Hírlap 1884. jan. 9. 9. sz. 1., 2. l., kötetben: III 2. köt. 126—130. l.) Ennek az írásnak befejező részében újból hivatkozik a jelen történetben leírt öngyilkossági esetre, szinte azonos fordulatokkal adva elő az öngyilkos háziasszonyának szavait.

Mindenesetre ez a kétszeri előadás arra utal, hogy MK személyes ismeretségi körében történhetett az öngyilkosság. Nem lehetetlen, hogy az életét önkezeivel kioltó Gyürky Miklós esete rázhatta meg MK-t, mert a Gyürky-családot még nógrádi kapcsolatai révén ismerhette, ugyanis MK fiatalkorában Gyürky volt a megye főispánja.

A jelen Krk a Pesti Hírlap szövegét közvetíti.

A SZÁLDOBOSI PAPP FAMILIA

- M. I. *Pesti Hírlap*. (Szerk. Kenedi Géza) 1883. szeptember 27., 28., 5. évf. 266., 267. sz. A »Pesti Hírlap« tárcája főcím alatt. A cím alatt: »Elbeszélés«. *Teljes névjelzéssel*. Két részletben: 1. szeptember 27. (266. sz. 1., 2., 3. l.) Elejétől »A gyermek mosolygott. Talán értette!« bekezdéssel bezárólag. (Vége következik.) 2. szeptember 28. (267. sz. 1., 2., 3. l.) A jelzett bekezdéstől a végéig.
- II. *Magyarország és a Nagyvilág*. (Szerk. Borostyáni Nándor és Mikszáth Kálmán) 1883. szeptember 30., 20. évf. 39. sz. (609., 610., 611., 614. l.) A cím alatt: »Elbeszélés.« *Teljes névjelzéssel*.
- III. *Urak és parasztok*. Bp. 1885. Révai Testvérek kiadása. 34—56. l.
- IV. a) *Urak és parasztok*. Második kiadás. MKm 6. köt. Bp. 1891. Révai Testvérek kiadása 32—54. l.
 b) [3. kiad.] 1894.
 c) [4. kiad.] 1900.
 d) [5. kiad.] 1902.
 e) [6. kiad.] 1904.
- V. *Jk* 27. köt. *Kisebbségi elbeszélések IV*. 17—35. l.

Fordítások:

Eine mysteriöse Geschichte. — Gesammelte Erzählungen von Koloman Mikszáth. A. D. Ungar. übers. v. C. Langsch. I. Bändchen (Universal-Bibliothek. Nr. 3463.) Leipzig, Ph. Reclam. s. a. pag. 49—61.

ТАИИСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ — МОСКВА 1911. "ЗВЕЗДА" СТР 80.

O istorie misterioasă. — Tradusă de I. C. Poo. Cluș 1896. »Ungaria« Anul V. pag 211—216.

Keletkezés

Az elbeszélés MK gyermekkorának élményvilágát eleveníti meg. Maga írja az elbeszélés bevezetőjében, hogy hősője, Francka néni, Som Franciska, édesanyja jó ismerőse volt (149 : 5–7), és ő maga akkor látta utoljára, »mikor először ment el Rimaszombatba, a latin iskolába« (149 : 9).

A fiatalon elhagyott asszony története — mint ahogy erre Király István a *Nemzetes uraimék* jegyzeteiben rámutatott (Krk 2. köt. 342—343. l.) — MK több írásában megjelenik. A *Nemzetes uraimék*nek a Magyarország és a Nagyvilágbeli folytatásos közlése még tartalmazta a fiatal Rékyné, Szalánczy Marinak, az elhagyott asszonynak történetét (szövegét ld. Krk 2. köt. 346—350. l.). MK e históriát némi változtatással megjelentette Szegeden *Asztaltól-ágytól* c. elbeszélésében (Hi 8. köt. 181—186. l.). Itt az elhagyott asszonyt Csillomné, Major Annának nevezi és nem leánya, hanem fia van. Hasonló motívumok színezik *Az utolsó lovag* c. elbeszélést is (Jk 29. köt. 50—53. l.).

Úgy tűnik, hogy a gyermekkori emléket — a maga misztikus, babonás fordulataival — a legteljesebben a jelen elbeszélés közvetíti. Száldobosi Papp József alakját babonás körülmények között mutatja be az író. Már ilyennek láttatja gyermekkorát, házassága körülményeit, misztikus fordulatokkal írja le portáját is.

A történetbe beleszővi az utolsó nemesi felkelés történetét, a nógrádi nemesek inszurrekciós szereplését (ld. ezekről részletesebben a *Tárgyi magyarázatok* c. részben). E körülményekhez kapcsolódik a kismemesi nagyözölás motívuma is, amely több ízben felmerül MK műveiben (ld. ugyancsak a *Tárgyi magyarázatok*nál).

Az inszurrekciós felkeléskor tűnt el Száldobosi Papp József is, életéérténeének megfelelően, homályos körülmények között. És ehhez a hangnemhez híven jelenik meg az álhalottat szállító koporsó is. Ez a motívum is visszatér később: a *Különös házasság* megoldásában. Bisztray Gyula jegyzetei utalnak a két motívum hasonlóságára és felhívják a figyelmet az esetleges forrásra is. (Krk 14. köt. 236—241. l.)

Szövegváltozatok

A Pesti Hírlap (PH) 1883. évi első közlése után három nappal a Magyarország és a Nagyvilág (MoN) is közölte az elbeszélést. A két szöveg között több eltérés tapasztalható. Ezek egy része feltehetően eltérő kézirat-olvasatra utal, más része viszont arra a feltételezésre készítet, hogy bár a MoN szövege három nappal később jelent meg, de már korábban a folyóirat kiszedett anyaga lehetett, és amikor MK az elbeszélést a PH-ban közzétette, stílusosan javíttatta. Az *Urak és paraszok* c. kötet (1885) sajtó alá rendezésekor MK tovább csiszolta a szöveget. A Révai-féle gyűjteményes kiadás alkalmából néhány apró javítással csiszolta a korábbi fogalmazást. A Jk-ban több szövegromlást észleltünk, ezekre a szövegváltozatok között hívjuk fel a figyelmet. Az 1891. évi kiadás szövegét vettük alapul.

Az első közlésekből nem tűnik ki világosan, hogy MK a »száldobos« nevet előnévként vagy kettős névnek tekintí. Ti. következetlenül hol kis kezdőbetűvel, hol nagy kezdőbetűvel írja a nevet. A kiadáásokban már inkább következetesebb: az előfordulások többségében nagy kezdőbetűvel írja a nevet, de egy-két esetben — feltétlenül figyelmetlenségéből — még megmaradt a kis kezdőbetűs írás. A jelen Krk az írói szándékot figyelembevéve egyöntetűen nagy kezdőbetűvel írja a nevet, azaz kettős névnek fogja fel a családnevet.

Lap Sor

- 149 5, 15 mindig (PH: mindig)
 „ 5 és zsalui (MoN: és a zsalui)
 „ 9 iskolába (PH — 1885: iskolákba)
 „ 18 egy fiam (PH, MoN: egy *ilyen* fiam)
 „ 29 szépségeért (MoN: szépségeért)
 150 : 3 *S ha latoljuk . . . mégeem* (PH, MoN: *Tudj' Isten . . . mégeem*)
 4 mert furcsa ember (MoN: mert *mi tagadás*, *Papp Józsefnek nagyon sok »tarka macskája« van, de az ember sokat gondolhat. A tarka macskákat, amik a Papp József lelkiismeretébe mártogatják a nyelvüket, mindenfelé látja a képzelődés.* Furcsa ember)
 „ 7 gyerekeknek (Jk: gyermeknek)
 „ 9 mondani az egykori (MoN: mondani egykori)
 „ 12 amikor (PH — 1885: mikor)
 „ 21 udvarokra (PH, MoN: udvarokba)
 151 : 7 topolyafákra (PH: topolyákra; MoN: topolyokra; 1885: topolyfákra)
 15 magával arany-ezüst marhát (MoN: magával aranyat, ezüstöt, marhát)
 „ 20 színűek voltak (MoN: színbe voltak)
 „ 21 azok *is* mind (MoN: azok mind)
 „ 26 repült (PH — 1885: röptt)
 „ 34 sorsunk rosszabbra (MoN: sorsunk *már* rosszabbra)
 „ 39 csapni. (MoN: csapni!)
 152 : 6 felkelőihez (PH — 1885: fölkelőihez)
 8 Veres Pál (PH — 1885: Veres Péter)
 10 szállingóztak (PH, MoN: szállinkóztak)
 13 Krk, MoN: Kerekpály (PH — 1885: Kerékpály)
 14 közül meg (MoN: közül még)
 15 stb. Laczkó (Jk: Latzkó)
 19 megállva nézdegélni; (PH: megállva *s* nézdegélni; MoN: megállva *s* nézdelgélve)
 „ 21 előtt? (MoN: előtt.)
 „ 22 — Nini, *nini* a Pély (MoN: Nini, a Pély)
 „ 23 házat! (PH, MoN: házat.)
 „ 24 portája! (PH, MoN: portája.)
 „ 28 ráismerjek (MoN: ráöismerjek)
 „ 32 *Ma* a történetírók (MoN: *Már* a történetírók)
 153 : 5 *első* Ferencé (PH — 1885: *I.* Ferencé)

- Lap Sor
- 153 : 13 mondják (PH — 1885: mondták)
 „ 29 lovakat hajtott (MoN: lovat hajtott)
- 154 : 10 menjenek (Jk: menjen)
 15 gyalázatosnak ki mondta meg ugyan előre (MoN: gyalázatosnak meg ki mondta már előre)
- 155 : 24 nem az (PH — 1885: nem volt az)
- 159 : 6 morzsolgatta (PH — 1885: megmorzsolgatta)
 „ 25 ragad (PH — 1885: ragadt)
- 160 : 4 Krk: *Úgy tavasz* (1889 — Jk: *Egy tavasz* [az értelemzavaró sajtóhibát a PH — 1885 szövegei alapján javítottuk!])
 17 Ugyan, ugyan, ne (MoN: Ugyan, ne)
 22 ítélték híradással lenni a burkus (MoN: ítélték levelet meneszteni a burkus)
 26 sürgette, hívják (PH, MoN: sürgette, hogy hívják)
 34—5 *Duzzogott Pély uram, Veresné pedig búszult az elmaradásán. Innen-onnan* (MoN: *Pély káromkodott, Veresné pedig kétségbe volt esve, hogy nem jön a fiú. Innen-onnan*)
- 161 : 1 van most itt szó (PH — 1885: van itt most szó)
 „ 21 huszonkét (MoN: huszonhét)
 „ 22 szörnyülködés Pély (PH, MoN: monda Pély)
 „ 28 van az, spektábilis (PH, MoN: van spektábilis)
 „ 34 violencia. (Jk: violencia!)
- 162 : 9 Miklós jó régen (MoN: Miklós régen)
 10 agyonlőtte magát. A fátum készte rá talán, mely (PH, MoN: agyonlőtte magát. Örök tilok miatt. A fátum készte rá, mely)
 11—19 közötti sorok helyett a PH-ban és MoN-ban a következők olvashatók: sarkában volt. Készült a halálra, magában hordozta az átkos magot. Száz levelet írt meg előbb s odaadta a leghívebb barátjának
 „ 24 dicsekedett (PH — 1885: dicsekedte)
 „ 35 rá, aki azt (MoN: rá, s ki azt)
- 163 : 2 ez nem igaz (PH, MoN: e szavak ritkított szedéssel vannak nyomtatva)
 7 apróra (PH, MoN: e szó ritkított szedéssel van nyomtatva)
 9—10 A PH-ban és a MoN-ban az utolsó két mondat sorrendje felcserélve.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 149 : 24 *insurrekciós világban* — A Nógrád megyei nemesi felkelésről a »Magyarország Vármegyéi és Városait« c. sorozat Nógrád megye című kötete a következőket írja: Harmadik alkalommal 1809 elején hirdették meg a franciák ellen. Nógrád vm. 300 lovast, 5000 kiló búzát és 10 000 kiló zabot szavazott meg. A felkelt nemesek felett a szemléket már 1809 márciusá-

- ban megkezdték. *A nemes felkelő lovassághoz oly kevesen jelentkeztek, hogy a vármegye a csapatot nem tudta kiállítani; ezért a lovas felkelő nemesek nem alkottak külön csapatot, hanem a vármegyétől kiállított 300 lovas felkelőhöz csatlakoztak és velük együtt tették a nógrádi ezredet.* (I. m. 495. l.) *... A június 14-én vívott győrszabadhegyi ütközetben részt vett a vármegye felkelt gyalogos és lovas nemessége is, amely Bács vármegye és a Jászkun kerület felkelőivel együtt tett egy ezredet. Mind a két fegyvernemből többben estek el. Az elesettek névjegyzékét a szeptemberben tartott közgyűlésen olvasták fel. A nógrádi lovasság jól megállta a helyét... * (I. m. 496. l.)
- 151 : 29 *mert még egy madár szállt ide: a francia sas* — utalás a napóleoni hadseregre.
- 152 : 4 *Péchy Pál* — erdélyi származású nemesi család, Nógrádban a XIX. század első felében Moharán bírtak földesúri joggal (Magyarország vármegyéi és városai. Nógrád 612. l.).
- 5—6 *hogy majd Esztergomnál valahol hozzá csatlakozzanak a gróf Brunsvik felkelőihez* — gróf Brunswik József főtárnokmester 1807—1827 Nógrád megye főispánja.
- 7 *Rétság* — Nógrád megyei kisközség Diósjenőtől keletre.
- 8 *Veres Pál* — a Veres-család főleg Nógrád megyében élt. Nagy Iván számon tart egy 1828-ban elhalálozott Veres Pétert (Nagy Iván i. m. 12. köt. 148. l.), lehet, hogy a MK említette alakkal azonos.
- 8 *Plachy Gergely* — eredetileg Hont vármegyei nemesi család, innen származtak át Nógrád vármegyébe. Több tagja Moharán élt, Nagy Iván számontartja P. Jánost, P. Károlyt, P. Tamást mint moharai lakosokat (i. m. 9. köt. 305—308. l.), de Plachy Gergelyről nem tesz említést.
- 12 *Bajom György* — sem Magyarország vármegyéi és városai sorozat Nógrád megyéről szóló kötete, sem Nagy Iván műve nem vesz számba ilyen nevű nemes családot. Valószínűleg MK alkotta e családnevet.
- 13 *Nagy Márton* — Nagy Iván négy Nógrád megyei Nagy-családot vesz számba, a fülekit, szécsényit, pöstyénit és a vilykeit (i. m. 8. köt. 56—63. l.). Nagy Márton valószínűleg MK képzelete teremtette név.
- 13 *Kerekpály Imre* — valószínűleg MK által alkotott név.
- 14 *Péllý Barnabás* — Magyarország vármegyéi és városai sorozat Nógrád megyéről szóló kötete nem említi Péllý-nevű kisenemes családot, úgyszintén Nagy Iván sem veszi számba. Valószínűleg MK alkotta e családnevet.
- 14 *Kazy Ferenc* — Valószínű, hogy MK alkotta e családnevet.
- 14 *Mácsik János* — A *Nemzetes uraimék* hőseit is beleszámítja MK az inszurgensek névsorába. Az alakhoz a minta egy Gömöry nevű nemes alakja volt (ld. Krk 2. köt. 340. l.).

Lap Sor

- 152 : 15 *Laczkó István* — Nagy Iván szerint (i. m. 7. köt. 6. l.) »Nógrád megyei címerleveles nemes család, közbirtokos azon megyei Becske helységben. A címeres nemesi levelet 1693-ban nyerte a család I. Leopold királytól, melyet Nógrád megyében az 1726-i nemesi vizsgálatkor Laczkó István és András mutatott fel.« — A Laczkó-família a *Nemzetes uraimék* középpontjában áll, ők harcolnak ősi jussukért.
- 22 *Tóth Istók* — MK alkotta név.
- 27—8 — *Hiszen nem káptalan a fejem, hogy minden apró ólra ráismerjek.* — A henegegés hasonló fordulata fordul elő *A mi hőseinkben* (Krk 2. köt. 312. l. jegyz. 400. l.), *A Noszty fiú esete Tóth Marival* c. regényében (Krk 20. köt. 177. l. jegyz. 330. l.).
- 153 : 8 *A bécsi béke* — vagy másként schönbrunni béke, 1809. október 14., a napóleoni háborúk idején Franciaország és Ausztria között kötött béke, amelyben Ausztria átengedte Franciaországnak Görzöt, Friault, Isztriát, Triesztet, Krajnát és Karintia egy részét, Bajorországnak Salzburgot, a Varsói nagyhercegségnek Galíciát.
- 8 *hadiláb* — hadi állapot, hadi készség.
- 28 *szügyi... úton* — Szügy Moharától északnyugatra fekvő kisközség
- 162 : 1 *cito citissime* — gyorsan, leggyorsabban.

Irodalom

Zsigmond Ferenc szerint (MK. Irodalomtörténeti Füzetek 20. sz. 4. l.) az elbeszélés »a későbbi nagy humorista világnézetének és mese-mondó művészetének mintegy ellentétéként és tagadásaként hat ránk«. Romantikus meseszövése Jókai elbeszéléseihez, különösen a »*Vadon virágai*« című Jókai-kötet »romantikus szertelenségű« alakjaihoz közelíti MK elbeszélésének hőseit és a leírt helyzeteket. Zsigmond Ferenc a fordulatokat számbavéve megállapítja: »Látnivaló, hogy Mikszáth itt még az egyoldalú, túlzó romantika vizein bolyong, rémtörténetek kontraszt-szerű kiélezésében képzelet a novella-író feladatát.«

Keményfy János mutat rá a *Különös házasság* és az elbeszélés hasonló motívumaira (Mikszáth világnézete. Bp. Szle 1942. 262. köt. 147. l.).

NAGY FAL, NAGY ÁRNYÉK

M. I. »A feltámadt Szeged«. Szeged, 1883. Endrényi L. kiad. 20—30. l.

II. *Hi 7. köt. 1914. Szeged könyve II.* 151—153. l.

1883. október derekán I. Ferenc József ellátogatott az úrvíz pusztításából újjáépített Szegedre. A Pesti Hírlap MK-t küldte Szegedre. A király-látogatásról MK több cikket írt: *A király népe közt.* 1883. okt. 16. 285. sz. (*Hi 12. köt. Anekdoták I.* 121—123. l.); *Udvári történetek — Szegedről.* 1883. okt. 19. 288. sz., október 20. 289. sz., október 21. 290. sz. (*Hi 7. köt. Szeged könyve II.* 94—106. l.); *A nemes város.* Vasárnapi Újság 1883. okt. 21. 42. sz. 681—682. l.; *Még két szegedi eset.* Pesti Hírlap 1883. okt. 23. 292. sz. (*Hi 7. köt. Szeged könyve II.* 107—109. l.).

A király Szegedre utazását megelőző előkészületekhez tartozott, hogy emlékalbumot jelentettek meg Szeged újjáépítésének alkalmából. Két kiadvány is készült: az egyik »Szeged hálája« címmel jelent meg Burger Zsigmond kiadásában, a másik »A feltámadt Szeged« Endrényi Lajos és társa kiadásában látott napvilágot. A szegedi Endrényi Lajos — a jelek szerint — MK-t bízta meg az emlékalbum szerkesztésével, a szerzők felkérésével. Erre utal MK két fennmaradt levele, az egyiket Pulszky Polyxenának írta, emléksorokat kérve (ld. *Krk 24. köt. 229. l. és jegyzet 319—320. l.*), a másikat a kiadónak, Endrényi Lajosnak. Ebben a levélben részletesen beszámol a szerzők felkérésével kapcsolatos nehézségekről, az összeállítás gondjairól. (Ld. *Krk 24. köt. 229—230. l.*) E keltezetlen levélben megemlíti, hogy »ha kevés lenne a kézirat még — akkor kénytelen leszek valakivel pénzért íratni. Magam nem érek rá. Borzasztóan el vagyok foglalva«. (I. h. 230. l.) E megjegyzés ellenére — valószínűleg nagyfokú kézirat-hiány következtében — mégis jelent meg MK írás a kötetben: e kis történet a rekonstrukció első korszakából.

Az emlékalbum végül a király-látogatás idejére elkészült. A következő írók, ill. politikusok írásai, ill. emléksoraival: Ábrányi Emil, ifj. Ábrányi Kornél, Bartók Lajos, Beksics Gusztáv, Borostyáni Nándor, Csukássy József, Dalmady Győző, Dóczy Lajos, Enyedi Lukács, Frankenburg Adolf, György Aladár, Györy Vilmos, Hampelné Pulszky Polyxena, Hegedűs Sándor, Herman Ottó, Hoitsy Pál, Horváth Gyula, Jókai Mór, Kazár Emil, Kelemen Mór, Kenedi Géza, Kiss József, Komócsy József, Kürthy Emil, Kvassay Ede, Liszt Ferenc, Lechner Lajos, Mikszáth Kálmán, Neményi Ambrus, Neugebauer László, Pósa Lajos, Reviczky Gyula, Stesser József, Szabados János, Szathmári Károly, Sziklay János, Tisza Kálmán, Tisza Lajos, Törs Kálmán, Urváry Lajos, Vadnai Károly, Visi Imre, Zimay László, gróf Zichy Jenő.

Itt jegyezzük meg, hogy a napilapok a király-látogatás eseményeiről beszámolva hírt adtak »A feltámadt Szeged« c. füzetéről. Több lap részleteket közölt belőle, így MK írását is több újság újra közölte.

A történet főhőse valószínűleg Enyedi Lukács, a Szegedi Napló szerkesztője. Ő lakott téren, egy első emeleti erkélyes lakásban az ún. Zsótér-házban. Továbbá 1880-ban magyarosította nevét. Ez a tény magyarázza meg az írásnak az alábbi tréfás fordulatát: »a fiatal barna asszonyka, aki az én nevemet viseli (ti. én gondoltam ki, milyenre magyarosítsa át a férje a magáét)«. Végül közeli barátai közül Enyedi Lukáccsal volt Mikszáth magázó viszonyban.

ÉDES VISSZAEMLEKEZÉSEK

- M. I. *Pesti Hírlap* (Szerk. Kenedi Géza) 1883. október 26., 5. évf. 296. sz. (9–10. l.) A tarcarovatban. *Névjelzés nélkül.*
II. *Hi 12. köt. 1917. Anekdóták I.* 131–133. l.

Keletkezése

A történet anekdotázó járásbíró alakja, a MK-tól bertényi Kapor Istvánnak nevezett figura, feltehetően nem igazi családi nevén szerepel a kis írásban. Az alak típus: a régi vármegyei világot eszményítő ember gondolkozását testesíti meg. Ez mutatkozik meg a Pesti Hírlappal való »elégedetlenségének« felsorakoztatásában, de ezt mutatja a szájába adott két anekdota is.

A Pesti Hírlap híreivel kapcsolatos észrevételei az újságnak az 1883. okt. 23. (292. sz.) számában megjelent cikkekre vonatkoznak. A napilap »Halálos végű párba j« c. cikkében és »A temesvári tragoedia« c. vezércikkében számol be a társasköröket foglalkoztató eseményről: tornyai Schlossberg Henrik tőzsér Ilona leányába szerelmes lett Rosenberg Gyula budapesti ügyvéd. A Schlossberg család marienbadi nyaralása idején a fiatal leányt titokban egy rabbi előtt feleségül vette Rosenberg. A család nem ismerte el a házasságot, és mint külföldön kötött frigyét érvénytelennek tekintette. Lányukat áttértették a katolikus vallásra és Batthyány István gróffal eljegyezték. Rosenberg provokálta Batthyányt — némi huzavona után, miközben a gróf feleségül vette Schlossberg Ilonát — Temesvárott megtörtént a párba j, ahol Rosenberg golyója halálos sebet ejtett a grófnőn. — A csángó pénzekről. Verhovay Gyula, a Függetlenség szerkesztője a laphoz küldött pénzadományok egy részét — így a csángók számára küldötkeket is — elsikkasztotta. A Pesti Hírlap 1883. okt. 23-i száma »Elsikkasztott könyöradományok« címmel hírt közölt a bírósági vizsgálat új fordulatairól.

A jelen Krk a Pesti Hírlap szövegét közvetíti.

A GYARMATI VÁSÁR VAGY GYEREKET KÉREK KÖLCSÖN

- M. I. *Pesti Hírlap*. (Szerk. Kenedi Géza) 1883. október 27., 5. évf. 296. sz. (1–2. l.) a tárcarovatban. *Teljes névjelzéssel*.
- II. *Az apró gentry és a nép*. Harminc kis elbeszélés. Írta Scarron (Mikszáth Kálmán). Bp. 1884. Révai Testvérek kiadása. 183–186. l.
- III. a) *Az apró gentry és a nép*. Második bővített kiadás. Bp. 1889. Révai Testvérek Kiad. MKm. 2. köt. 198–201. l.
b) [3. kiad.] 1893.
c) [4. kiad.] 1897.
d) [5. kiad.] 1901.
e) [6. kiad.] 1903.
f) [7. kiad.] 1908.
- IV. *Jk* 29. köt. 1910. *Apró vázlatok és rajzok*. I. köt. 154–157. l.

*

A szülőföldi emlékeket megelevenítő rajz feltehetően MK szubjektív, gyermekkori élményeinek egyikét idézi. A vásárra tartó parasztok tarkabarka képe a későbbi *A Krúdy Kálmán csínytevésői* című elbeszélésében újból visszatér. Itt is eleven színekkel festi MK a vásáros parasztok tarka seregét. (Ld. *Krk* 11. köt. 74. l.)

Szövegváltozatok

A *Pesti Hírlap* (PH) 1883. évi első változatának megjelentetése után *Az apró gentry és a nép* c. kötet (1884) sajtó alá rendezésekor MK kissé átformálta a címet és stílusban is csiszolt a kis rajzon. A Révai-féle gyűjteményes kiadás alkalmából (1889) apró javítást eszközölt a szövegben. A *Jk*-ban két kisebb szövegváltoztatást találhatunk, ezekre felhívjuk a figyelmet. Az 1889. évi kiadás szövegét vettük alapul.

Lap Sor

- Cím: PH: *Gyereket kérek kölcsön (Egy kis kép a gyarmati vásárról)*
- 168 : 24 gyaníthatni, miért (PH: gyaníthatni lehet, miért)
- „ 30 aki a feleségével (Jk: aki feleségével)
- „ 32 végigszalad ostorral (PH: végigszalad már az ostorral)
- 169 6 báránybőr sapkáikkal (Jk: báránybőr sapkáikkal)
- 16 neki *tetsző* (PH, 1884: neki *való*)
- 22–3 otthon, meg a rongyos árva *porontyok* (PH: otthon és a rongyos, öltözet nélküli szegény árvacskák)
- 30 búsan *döngnek* a kertekben (PH: búsan *zümmögnek* a kertekben)
- 38 *lacikonyhán* (PH: *Lacikonyhán*)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 168 12 *huruttyol* — hangutánzó szó. MK több ízben használta hasonló szövegösszefüggésben (ld. Rubinyi Mózes: Mikszáth Kálmán stílusa és nyelve. Bp. 1910. 163. l.).
- 38 *garád* — kerítés, amelyet felhányt föld és a rajta nőtt bokrok sora v. ágakból készült szövedék alkot.
- 169 : 27 *lésza* — vesszőből, kákából vagy nádából font kerítés, sövény.

Irodalom

Várdai Béla szerint (MK. 1910. 23. l.) e rajz »bizonyára már a gyermekkorban szerzett benyomásokat« közvetíti.

Nagy Sándor (Mikszáth humora. It 1914. 386. l.) megjegyzi, hogy »kitűnő a gyarmati palócvásár mozgalmas és festői rajza a gyerekek kölcsönkérésének eredeti vonásával«.

AZ ÉN ELSŐ PRINCIPÁLISOM

- M. I. *Pesti Hírlap*. (Szerk. Kenedi Géza) 1883. november 7., 8., 9., 5. évf. 307., 308. 309. sz. A »Pesti Hírlap« tárcája főcím alatt. *Teljes névjelzéssel*. Három részletben, az alábbi tagolás szerint:
1. november 7. (307. sz. 1—2. l.) Elejétől az »— Ez az igazi szép stílus fiacskám! . . .« bekezd. végéig. (Vége következik.)
  2. november 8. (308. sz. 9—10. l. Az eml. bekezdéstől a »— Honnan tudom? — szólt bizonyos keserűséggel . . .« bekezd. végéig. (Vége köv.)
  3. november 9. (309. sz. 1., 2., 3. l.) Az eml. bekezdéstől végig.
- II. *A tekintetes vármegye*. Igaz történetek. Mannheimer Ágost rajzaival. Bp. 1885. Révai Testvérek kiadása. 93—111. l.
- III. *A tekintetes vármegye*. Igaz történetek. Mannheimer Ágost rajzaival. Második, bővített kiadás. Bp. 1889. Révai Testvérek kiadása. *MKm 1. köt.* 115—139. l.
- IV. a) *A tekintetes vármegye*. Igaz történetek. Harmadik kiadás. Bp. 1892. Révai Testvérek kiadása. 81—101. l.
- b) [4. kiad.] 1896.
  - c) [5. kiad.] 1900.
  - d) [6. kiad.] 1903.
  - e) [7. kiad.] 1907.
- V. *Jk 14. köt.* 1910. *A tekintetes vármegye*. 71—87. l.

Fordítások:

Můj první principál. — Slavná župa. Napsal Koloman Mikszáth. Z mad'arského přeložil František Brábek. (Matice lidu ročník XX. číslo 5.) V Praze. Nákladem spolku pro vydávání lidných knic českých. 1886. p. 36—51.

Mein erster Prinzipal. — Gesammelte Erzählungen von Koloman Mikszáth. A. d. Ungar. übers. v. C. Langsch. II. Bändchen. (Universal-Bibliothek Nr. 3664.) Leipzig, Ph. Reclam. s. a. pag. 20—34.

Keletkezése

Az elbeszélés önéletrajzi elemeire a szövegbe iktatott fordulatokkal több ízben utal MK. Az elbeszélésbeli Nicsy István MK első princípálisának, későbbi apósának, Mauks Mátyásnak alakját idézi, a két Nicsy-lány az író későbbi felesége, Mauks Ilona és sógornője, Mauks Kornélia. Az esküdt alakok is közvetlen környezetéhez tartoztak, bár itt egyiküket sem nevezi néven. Az elbeszélésben szereplő helységnevek is ennek megfelelően kendőzött formában jelennek meg. A szolgabírói hivatal Balassagyarmaton volt — ennek helyét az író nem jelzi az elbeszélésben —, de a szolgabíró lakhelyéül Csetényt tünteti fel, e mögé rejti Mohorát. Ugyanígy az írói fantázia szülőtte a Szilke is, meg a deregi dombok is, melyek eredetijét azonban nem tudjuk megállapítani.

Az elbeszélés cselekményének két fontosabb eleméről, a jegyzőkönyveket tartalmazó bádogszelence elvesztéséről és a szolgabíró elé csempészett »szerelmi kötelezvényről« Mikszáth Kálmánné is megemlékezik *Visszaemlékezéseiben*, hasonló fordulatokkal festve a történetet. (Visszaeml. 30—32. l.) A két jellegzetes epizód előadása után Mikszáth Kálmánné a következőket írja: »Úgy egy hét múlva a nővérem címére küldött Mikszáth egy vastag levelet és ebben kéri a „félakadémiát” — amint ő nővéremet tréfásan nevezte —, hogy velem együtt olvassa el a mellékelt elbeszélést és aztán Ilonka kisasszony írja a szélére, hogy érdemesnek tartja-e arra, hogy valamelyik laphoz beküldje? Az elbeszélést elolvastuk, a címe az volt: „Az én első princípálisom”. Kissé elváltoztatva volt megírva a bádogszelence és a be-csempészett akta története. Ó, hogyan találtam volna szépnek! A szélére felírtam, hogy nagyon szép ez a kis tréfa, igen elmésen van megírva.« (Visszaeml. 32. l.)

Mikszáthné megállapításainak hitelességét ma már nem tudjuk ellenőrizni. Az tény, hogy az elbeszélés eddigi ismereteink szerint először 1883-ban jelent meg. Nem lehetetlen azonban, hogy közvetlenül az átélt élmények hatására MK megírta a történetet és eljuttatta a Mauks-lányoknak. De e feltételezett kéziratról semmit sem tudunk. Az itt közölt elbeszélés érett kompozíció. Gondos megfogalmazása mindenesetre arra utal, hogy ekkor, 1883-ban keletkezett művel és nem egy évtizedig »hányódó« fiatalkori zsengével van dolgunk.

A Mauks Mátyás elé csempészett »szerelmi kötelezvényről« Mauks Kornélia is megemlékezik MK-ról írott visszaemlékezésében (Képek Mikszáth Kálmán életéből. Magyar Könyvtár 887—888. sz. [1918]. 14—15. l.). Ő a következőképp adja elő a történetet: »Vagy háromnegyed év múlva, valószínűleg Ilonka tudtával, Mikszáth újból egy aktát csempészett be az aláírandó végzések közé. Ezen a papíron

pedig az volt megírva: Én alulírott szavamat adom arra, hogy Ilonka leányomat egy éven belül Mikszáth Kálmánhoz adom feleségül. Hanem bizony ennek az aktának nem volt szerencséje. Atyánk elolvasta, és szó nélkül száz darabra tépte. Mikszáth pedig szó nélkül vette kalapját és kiballagott a hivatalból. Sohase lehetett azt többé oda visszacsalni.◄

Szövegváltozatok

A Pesti Hírlap (PH) 1883. évi első közlése után *A tekintetes vármegye* c. kötet (1884) sajtó alá rendezésekor MK lényegesen módosított az elbeszélés szövegén. A Révai-féle gyűjteményes kiadás alkalmából néhány apró javítással csiszolta a korábbi fogalmazást. A Jk-han kisebb szövegromlást észlelhetünk, ezekre a szövegváltozatok között felhívjuk a figyelmet. Az 1889. évi kiadás szövegét vettük alapul.

Lap Sor

- 170 : 1 elvégeztem, apám (PH: elvégeztem, az apám)
 4 »szalma esküdt« (PH: »szalma esküdt« volt)
 5 titulus is — abban (PH: titulus — abban)
 9 vicispányt (PH: viceispányt)
 19 néhány (PH: néhány)
 25 göggel, lenézőleg (PH: göggel nézték le a »süldő esküdtet«.
 Lenézőleg)
 36—7 fogott jól, minélfogva ráfordult a hajdúra: (PH: fogott jól, minél fogva dühösen mordult fel.)
 171 : 1 ide tollat! (PH: ide egy tollat!)
 4 miért (PH: mért)
 5 rendetlenség az! (Jk: rendetlenség az?)
 6 Milyen boldogság (PH: Asztalt kaptam! Milyen boldogság)
 16 tulajdonképp szék (A PH-ban a »szék« szó ritkított szedéssel)
 16 írjuk: »megjelenvén (PH: írjuk méltósággal: »megjelenvén)
 16 bírói székünk (A PH-ban a »székünk« szó ritkított szedéssel)
 23 tekintetes Nicsy István uram (PH: tekintetes István uram)
 30 nekem úriásnak tetszett (PH: nekem úgy tetszett)
 32 kell még rajta (PH: kell rajta)
 34 megszólítana; de mikor (PH: megszólítana engem is, de mikor)
 39 észrevesz, s ha észrevesz (PH: észrevesz, meglát. S ha észrevesz)
 172 : 13 Nincs — hadartam szemlesütve (PH: Nincs, kérem alássan, Pista bácsi!)
 17—8 Olyan biztató hangon volt mondva a »friss« szó, hogy szinte arra helyeztem a fűsúlyt, mintha (PH: Olyan hangon volt elmondva az a friss szó, hogy szinte büszk voltam rá, mintha)

- Lap Sor
- 172 26 *hogy... én* (PH: *hogy izé... én*)
 „ 29 *nyolc aktúimat* (PH: *az én nyolc aktúimat*)
- 173 1 *„Jeleztetett általam* (A PH-ban a két szó ritkítva)
 1 *mindig* (PH: *mindég*)
 „ 7 *irnokokkal* (PH: *irnokokokkal* [sajtóhiba!])
 „ 9 *velétüntetett* (PH: *velétüntetett*)
 „ 19 *10-ének* (PH: *10-ikének*)
 „ 20 *prts III-ik* (PH: *prts III-dik*)
- 174 6 *melyről* (PH: *amelyről*)
 18 *reám* (PH: *rám*)
 „ 32 *szívem, mikor* (PH: *szívem örönmében, mikor*)
- 175 11 *ugrándozással* (PH: *ugrándozással*)
 13 *dült* (PH: *dölt*)
 19 *szótfogadó* (PH: *szófogadó*)
 „ 26 *nézegette nagy figyelmesen* (Jk: *nézegette figyelmesen*)
- 176 : 2 *mértföld* (Jk: *mér föld*)
 3 *megismerte* (PH: *megösmerte*)
 9 *ismerem* (PH: *ösmerem*)
 10—1 *afölött, miért csodálkozom én a föl ismerésen — hogy gyanúm támadt* (PH: *afölött, hogy én csodálkozom a föl ismerésen, miszerint kételkedni kezdtem*)
- „ 35 *fámília ide közel* (PH: *fámília itt közel*)
- 177 6, 178 : 10, 178 : 17, 179 : 8 *Nellike* (PH: *Nettike*)
 „ 29 *kurta kifejezéseivel* (PH: *kusza kifejezéseivel*)
- 178 : 1 *Első nap meg voltam* (PH: *Az első nap egészen sikerül, meg voltam*)
 9 *közel, kék perkál* (PH: *közel, ropogós perkál*; Jk: *közel kék perkál*)
 12 *be sem* (PH, 1884: *be se*)
 14 *Nellit* (PH: *Nettit*)
 18 *iramulva* (PH, 1884: *iramodva*)
 24 *Erzsikéhez* (PH: *Erzsihez*)
 25 *leány piros* (PH: *leány gyönyörű piros*)
 26 *szemeimet* (PH: *a szemeimet*)
 30 *Jk, Krk világnak az a másik oldala* (PH, 1884—1907: *világ az a másik oldala*; [az értelem zavaró tollhibát javítottuk!])
- 179 6 *közökben* (PH: *kezőkben*)
 24 *rezgésben* (PH, 1884: *rongésben*)
- „ 31 *Sohasem* (PH: *Sohase*)
- 180 7 *átrezgető* (PH, 1884: *átrezgő*)
 14 *mint egy zuhatag* (Jk: *mint a zuhatag*)
 24 *mégy* (PH, 1884: *mégysz*)
 27 *sem* (PH: *se*)
 33 *észre, hogy hiányzik* (PH: *észre, mi hiányzik*)
 35 *elsikkasztani*. (PH: *elsikkasztani?*)
 38 *szilkei* (PH: *szilkai* [sajtóhiba!])

Lap Sor

- 181 2 tőlem: (PH: tőlem? [sajtóhiba!])
19 elejétől (PH: elejítől)
19 emlékezetéből. (PH: emlékezetéből . . .)
29 nem vitt ki többé falujába (PH: nem vitt többé ki falujába)
31 tettem még kísérletet (PH: tettem kísérletet. Az volt végső
erőlködésem)
182 : 9 megappelláljuk a királyi (PH: megappelláljuk — a királyi)
„ 17 egész a mai napig, amikor (PH: egész ma estig, amikor)

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 172 : 38—173 : 12 a vármegyei hivatalos stílus — MK sok írásában
gúnyolja körülményes, nyakatekert bürokratikus stílust. Így
pl. a *Humor az aktákban* (Hi 2. köt. 17—18. l.), a *Múltik*
a vármegyében (Hi 5. 123. l.), *A statisztikákban* (Jk 30. köt.
76. l.) stb.
173 : 13 citáló végzés — megidéző végzés.
„ 37 formuláré — szövegminta.
181 : 29 extra muros — itt: otthonától távol.

Irodalom

A Pesti Napló »A falu írójáról« c. —s— szignóval közölt kritikájában (35. évf. 1884. nov. 30. 330. sz.) e novelláról szólva megjegyzi, hogy ezzel »kezdődnek tulajdonképpen a vármegyei történetek«, majd általánosságban felteszi a kérdést: »Vajon a politika szövege itt bele a falusi történetekbe? Nem, nem az. A falu írója a régi táblabíró világ kedélyességét akarja rajzolni e vonással is — az is hozzá tartozik a többihez . . .«

Szana Tamás a Nemzetben megjelentetett kritikájában (»A tekintetes vármegye«, Nemzet 1884. nov. 30. 3. évf. 330. sz.) megjegyzi, hogy akik MK »leírásai után ismerik meg a régi táblabíró-világot, minden hibája, gyöngesége dacára is szeretni fogják, mert az író nemcsak humoros, hanem érzelmes vonásait is ki tudván aknázni tárgyának, kedélyünkre és szívünkre egyenlő mértékben apellál. A jóízű kacajtól az elzékenyüléssel, az érzelmek egész skáláján végigvezet, s műveiben a magyar faj legérdekesebb, legjellemzetesebb példányaival kötünk ismeretséget . . .« Tétéle illusztrálására Szana Tamás részletesen ismerteti az elbeszélés helyzetét.

A Pester Lloyd »Ungarische Literatur« c., *Dr. Silberstein Adolf* tollából közölt kritikájában (1884. dec. 18. 347. sz.) az elbeszélésről megjegyzi: az elmúlt idők vármegyei életének hűségesebb képmása. A parlamentari szónoklatok sem hatnak oly meggyőzően, mint az elbeszélés humoros fordulatjai. Mikszáth ebben az írásában önéletrajzi elemeket is felhasznál, mivel jómaga egy ideig a vármegyeét szolgálta. — A kritika a továbbiakban röviden ismerteti az elbeszélés tartalmát.

Várdai Béla (MK. 1910. 51. l.) az elbeszélést elsősorban önéletrajzi elemei kapcsán említi meg és fordulatait beleilleszti MK vármegyei életéről szóló fejtegetései sorába.

PARASZT-MÁGNÁSOK

- M. I. *Pesti Hírlap.* (Szerk. Kenedi Géza) 1883. november 14., 5. évf. 314. sz. (1—2. l.) A »Pesti Hírlap« tárcája főcím alatt. *Névjelzés nélkül.*
- II. *Hi 12. köt. 1817. Anekdoták I.* 134—136. l.

A gazdag paraszt alakjával MK Szegeden ismerkedett meg közelebről. Töviskes János alakját később a *Töviskes látogatóban* című elbeszélésében rajzolta meg. Bagiról már a *Bagi uram frakkban* című rajzában megemlékezett. Ott már megemlítette az akó fekete-kávé rendelését.

A jelen Krk a Pesti Hírlap szövegét közvetíti.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 182 : 2 *Korona sörház* — a híres Két Korona. Vásárra jövő parasztok kedvelt fogadója volt a Soroksári úton.
- 183 13 *kellnyer* — kellner, pincér
- „ 15 *beneficium* — itt: haszonélvezet
- „ 39 *stikkeltetett* — hímeztetett
- 184 : 5 *A hőmezővádsárhelyi polgár* — Nagy András; az artézi kút alapításának történetét elmondja később MK *A parasztok* című karcolatában (ld. *Hi 13. Anekdoták II.* 49—54. l.).
- 6, 8 *fundáció, donáció* — alapítvány

AZ OLVASÓHOZ — A NEM OLVASÓKRÓL

- M. I. *Pesti Hírlap.* (Szerk. Kenedi Géza) 1882. október 17., 4. évf. 286. sz. (9. l.) »A miniszterelnök a Petőfi-banketten« alcímmel. *Névjelzés: —rr—*
- II. *Az apró gentry és a nép.* Harminc kis elbeszélés. Írta Scarron (Mikszáth Kálmán). Bp. 1884. Révai Testvérek kiadása. 3—8. l.
- III. a) *Az apró gentry és a nép.* Második, bővített kiadás. Bp. 1889. Révai Testvérek kiadása. MKM 2. köt. 1—6. l.
- b) [3. kiad.] 1893.
- c) [4. kiad.] 1897.
- d) [5. kiad.] 1901.
- e) [6. kiad.] 1903.
- f) [7. kiad.] 1908.

Itt említjük meg, hogy a Jk-ban ez a bevezető nem jelent meg.

MK ezzel a Tisza Kálmántól hallott anekdotával nyitotta meg *Az apró gentry és a nép* c. kötetet. Bár — mint a *Megjelenés* felsorolásánál kitént — az anekdota első változatát közvetlenül a Petőfi-szobor felavatása után tartott Petőfi Társaság-beli lakomát követő napon írta meg, mégis kronológiailag e helyütt — a kötet megjelenése körüli időszakban — tartjuk szükségesnek közlését. Ti. mint alább a *Szöveg-változatok* variánsai is jelzik, MK 1882-ben *csak az anekdotát* formálta meg. *Az apró gentry és a nép* c. kötet sajtó alá rendezésekor alakított ebből a történetből egy olyan kicsengésű bevezető írást, amely kissé előre is vetíti az összeállítás irányát, művészi célkitűzését: anekdotikus formában, kisebb-nagyobb történetek kapcsán jellemzi a kort és benne az embereket, gondolkodásmódjukat, magatartásukat.

A Pesti Hírlapban közzétett első változattal kapcsolatban megjegyezzük, hogy az ott használt —rr— szignót eddigi ismereteink szerint egyetlenegy MK szignóit feloldó összeállítás sem vette számba.

Szövegváltozatok

A jelen Krk *Az apró gentry és a nép* 1889. évi kiadásának szövegét közvetíti, zárójelben közölve a Pesti Hírlapban (PH) megjelent első megfogalmazás eltéréseit.

Lap Sor

- Cím: (PH: *Poharak és könyvek. — A miniszterelnök a Petőfi-banketten*) *
- 184 : 1 valának az asztalón, a Petőfi-szobor bankettjén. Tisza (PH: valának együtt. Tisza)
- „ 7 a világ, s elmerengett (PH: a világ elötte s elmerengett)
- 185 : 1—2 tartalmán, *hogy* hányadik is már a pohár? (PH: tartalmán. Hányadik is már a pohár? *Ötödik. Még egy-két pohárral s a hangulat tündéri lenne.*)
- 4 Biz'isten, s velünk (PH: Biz istók, velünk)
- 5 A PH-ban a »Pompás kedélyben van mindenki.« mondat után a következő szöveg található:
még Vadnai is, ki a világon a legvígabb fiúnak Királyi Palit tartja.

A meggyújtott gázlángok közelebb hoznak az éjszakához, s a mesterséges éj kinyitja a szíveket tágabbra. Nos, miért is ne tárulhatnának ki a sötétben?

Csak Péchy Tamás ül ott méltóságosan a bársony atillában, s Gyulai pajzánkodik Pulszkyval. »Ha ez a te orrod most megpirosodnék?« Kezd úgy nézni ki a terem, mint valami bálnak a büfője hajnal felé. A kellnerek ásítanak, a palackok kiürülnek, s folytatásuk lassan következik.

Böethy Zsolt kétségbeesve járja be a termet embert keresni Diogenesként — mert egyik szomszédjával sem beszélhet már okosan.

Lap Sor

- Jókait Ráth Károly haragítja, hogy a sugár bujusza miatt teljes lehetetlenség volna kifaragni a szobrát.
- 185 : 5 fokon áll a bankett (PH: fokon van a bankett)
- „ 37 olyat (PH: ílyet)
- 186 : 15 sor után a PH-ban a következő olvasható:
(*Lassan beszélj, kegyelmes uram. Ide fülel Degré, magdra veszi.*)
- 16 akármí. Hát amint (PH: akármí. *Tettey a könyvkereskedőm. Tőle jügg, hogy miben míveljem magamat. Hát mondom amint.*)
- 25 a parancsokat. A szolgák lihegve (PH: a parancsokat. *A szolgák robogása lehangzott a lépcsőkről. Csapódó ajtók mutatták a lázas sietséget. A szolgák lihegve*)
- 26 sehol egy (PH: sehol, *de sehol egy*)
- 29 a padlásra. (PH: a padlásra. *Hajrá, most már a padlásra*)
- 32 feküdjék nyugodtan olyan (PH: feküdjék *le egy olyan*)
- 34—5 visszajöttek azzal, hogy a tyúkok (PH: visszajöttek *onnan is, hogy aszongya a tyúkok*)
- 187 : 5 — Hopp! Menjen (PH: — *Holla! Menjen*)
- 12 messziről. A *Kákai Aranyos* könyve (PH: messziről. Az *Ábrányi Kornél* könyve)
- 187 : 22—37 sorig terjedő rész helyett a PH-ban a következő olvasható:
- Azt én, hanem még egyszer jössz — könyvtárt találsz. El is megyek e télen hozzá. Hanem nem merek elbizakodni. Könyvet viszek a pakktáskámban.
- Mert ha mindenben megtartja is, amit ígér, ezt az egyet okvetlenül elfelejtí.
- S ebben az elfelejtésben van a mi nyavalyánk. Amire nincs szükségünk, az nem jut az eszünkbe.
- Hanem iszen majd eszedbe juttatom.
- Bizony beállhatnál, kegyelmes uram kolporteurnek. Tisza felelni akart, hanem a szórakozott Ráth Károly éppen e percben elvette tőle a poharát, mire Tisza felháborodva elhallgatott.
- Az ördög mesélgessen itt nektek — gondolta --, ha a boromat kiisszátok.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 184 : 1 a *Petőfi-szobor bankettjén* — a Petőfi Társaság kezdeményezésére 1882. okt. 15-én leplezték le a pesti Duna-parton felállított Petőfi-szobrot, Huszár Adolf alkotását. — A MK által említett bankettet a szobor ünnepélyes leleplezése alkalmával tartották.
- 3 *Ráth Károly* — (1821—1897). 1873-tól haláláig Budapest főpolgármestere.

Lap Sor

184 : 7—185 : 2 *elmerenggett édesdeden Petőfi egyik költeményének tartalmán, hogy hanyadik is már a pohár?* — MK Petőfi »Ivás közben« című költeményének az alábbi soraira utal:

Hányadik már a pohár? . . . csak

Ötödik?

Teremt' ugyse! becsülettel

Működik.

Máskor megfe-felelek kétannynak:

S lábaim most már öttől is inganak.

185 10—1 *magatok se foglalkoztok magatokkal annyit, mint Bajzáék korában* — MK a Bajza József (1804—1858) által kezdeményezett, nagy visszhangot kiváltó irodalmi, kritikai vitákra utal, amely az 1830-as évek irodalmi életére pezsdítően hatott.

186 : 4 *nemcsak színpadi, mint a Potemkiné voltak* — G. A. Patomkin (1739—1791) II. Katalin cárnő minisztere. Róla terjedt el az a történelmi adoma, amely szerint 1787-ben a törököktől visszafoglalt Krimbe meghívta a cárnőt, és ekkor színházi díszletekből állítottatott össze falvakat, várakat, sőt hadihajókat is. Mindezt azzal a céllal, hogy elhitesse a vidék virágzó jólétét.

187 12—13 *A Kákai Aranyos könyve volt énrólam* — MK minthogy a történetet Tisza Kálmán szájába adja, ez az utalás ifj. Ábrányi Károlynak Kákay Aranyos álnéven 1878-ban kiadott »Tisza Kálmán. Politikai élet- és jellemrajz« c. munkájára vonatkozik. — Itt emlékeztetünk arra az ismert tényre, hogy MK kezdő író korában politikai satíráit — e hagyományhoz való kapcsolódásának jelképeként — »Kákay Aranyos Nr. 3.« álnévvel adta ki: *Még újabb fény- és árnyképek* (1878), *Szeged pusztulása* (1879).

EGY ÖREG PÜSPÖK HÁZTARTÁSA

M. I. *Az apró gentry és a nép.* Harminc kis elbeszélés. Írta Scarron (Mikszáth Kálmán). Bp. 1884. Révai Testvérek kiadása. 191—196. l.

II. a) *Az apró gentry és a nép.* Második, bővített kiadás. Bp. 1889. Révai Testvérek kiadása. MKM 2. köt. 207—213. l.

b) [3. kiad.] 1893.

c) [4. kiad.] 1897.

d) [5. kiad.] 1901.

e) [6. kiad.] 1903.

f) [7. kiad.] 1908.

III. *Jk 29. köt. 1910. Apró vázlatok és rajzok. I. köt. 162—167. l.*

Eddigi ismereteink alapján nem áll rendelkezésünkre adat arra vonatkozólag, hogy a kötet megjelenése előtt MK már korábban is közölte ezt az elbeszélést. Azonban ismerve az író munkamódszerét, feltételezhető, hogy *Az apró gentry és a nép* c. kötet sajtó alá rendezése előtt napilapban, folyóiratban, vagy esetleg naptárban már megjelentette. De minthogy erre kutatásaink során nem bukkantunk rá, így az első kötetbeli közlés időpontjához soroltuk az elbeszélést.

Az elbeszélés öreg, gazdasági ügyekben járatlan püspök alakja az ábrázolás eszközeiben közel áll a Krk jelen kötetében közreadott *A csekk* c. kis elbeszélés gazdasági ügyekben szintén járatlan kanonokjának figurájához. De ezek a vonások több későbbi MK alkotta alakban újra meg újra visszatérnek. Talán leginkább *A vén gazember* Inokay bárója emlékeztet a jelen elbeszélés püspökének gazdasági és pénzügyi kérdésekben való járatlansága, amelyre Bisztray Gyula utal is *A vén gazember*hez fűzött jegyzeteiben (Krk 17. köt. 204. l.).

A becsapott püspök alakjának eleven példaképét ma már nehéz lenne kinyomozni. De MK számára ennél a témánál is inkább a jellegzetes helyzet, sajátos életmód, a jóhiszeműséggel való otromba visszavétel lehetett a vonzó és nem egy felismerhető mintakép megteremtése.

A jelen Krk *Az apró gentry és a nép* 1889. évi kiadásának szövegét közvetíti.

AZ ÉN ASSZONY ISMERŐSEIM

- M.** »*Hölgyek naptára 1884-re*. Szerkeszti: Borostyáni Nándor. Budapest, Légrády Testvérek. 35—39. l. Névjelzés: Scarron. [A Naptár már 1883. november elején megjelent!]
Kötetben itt először.

A könnyed történetet valószínűleg egy anekdota csattanója köré építette MK. Poénja a később keletkezett *Egy jó asszony* c. elbeszélésben (Jk 27. köt. Kisebb elbeszélések IV. 126—141. l.), továbbá *A szemérmes asszony* c. elbeszélése egyik motívumaként visszatér (Jk 24. köt. Kisebb elbeszélések I. 75—87. l.). Az előbbi elbeszélés hőse egy elkészítendő napóra viszonzásaként kér pásztorórát, az utóbbiban viszont a csont tokba helyezett órát egy úr e szavakkal ajánlja fel szíve hölgyének: »óráért órát — csontóráért pásztorórát...« (Jk 24. köt. 79. l.). E többször visszatérő fordulat igazolhatja leginkább megállapításunkat, hogy a jelen kis történet — a keletkezési időszakában elterjedt tréfa vagy adoma — mondássá formálódott csattanója köré épülhetett.

A GUMILASZTI ZSINÓR

- M. I. *Fiatl urak naptára*. Szépirodalmi és humorisztikus tartalommal. Szerkeszti Borostyáni Nándor. Bp. 1884. Légrády Testvérek 69—62. l. Névjelzés: *Scarron*.
- II. *Szegedi Napló*. (Szerk. Enyedi Lukács) 1885. szeptember 5., 7. évf. 202. sz. (1. l.) A tárcarovatban. Névjelzés nélkül.
- III. *Hí 12. köt.* 1917. *Anekdóták I.* 190—193. l.

MK történetét szemmel láthatólag hozzáigazította a »Fiatl urak naptára«-hoz. Rubinyi Mózes a kis írást az *Anekdóták* jelzett kötetében közzétéve, a Vázsonyi családnevet — feltehetően túlzó óvatosságból, vagy az akkori politikai élet porondján szereplő Vázsonyi Vilmosra való tekintettel — V. betűjelre változtatta.

A jelen Krk a naptárban megjelent szöveget közvetíti.

A KÉPVISELŐHÁZ MADARA

- M. I. *Talpra Magyar*. (Képes hetilap, szerk. Áldor Imre) 1883. december 11., 1. évf. (Mutatványszám. 2—3. l.) *Teljes névjelzéssel*.
- II. *Pesti Hírlap*. (Szerk. Kenedi Géza) 1883. december 16., 5. évf. 345. sz. (18—19. l.) A tárcarovatban. *Teljes névjelzéssel*.
- III. *Gondúzó*. (Szerk. Székely Aladár; főmunkatárs: Tolnai Lajos) 1885. október 11., 2. évf. 4. sz. (77—78. l.) A képviselőház karzatáról c. sorozat IV. darabja. *Teljes névjelzéssel*.
- IV. a) *Pipacsok a búzában*. Tizennyolc elbeszélés. Bp. 1890. Révai Testvérek kiad. *MKm 4. köt.* 192—197. l.
- b) [2. kiad.] 1893.
- c) [3. kiad.] [?]
- d) [4. kiad.] 1901.
- e) [5. kiad.] 1903.
- f) [6. kiad.] 1908.
- V. *Jk 28. köt. Kisebb elbeszélések V.* 138—142. l.

A képviselőházban keringő adomát MK — mint az első közlések időpontjából kitétnik — hét évvel a kötetben való első megjelentetés előtt írta. Ekkor még mint újságíró járt a parlamentbe, és folyosói beszélgetések során hallhatta. Erre utal az a tény, hogy egy tíz hónappal korábban, 1883. febr. 10-én megjelentetett *A t. Házból* c. karcolatában MK egyik képviselő alakjával mesélteti el Kemény István és a stíglie történetét.

Šzövegváltozatok

A Talpra Magyar c. hetilap 1883-as közlése után (1883) néhány nappal változatlan szöveggel a Pesti Hírlap (PH) is megjelentette a kis írást. A Gondúzó 1885—1886-os évfolyamában (1886) MK *A képviselőház karzatáról* címmel egy tizenhárom darabból álló, tizenegy folytatásban közzétett ciklust jelentetett meg. E ciklus nagy részét korábban megjelent parlamenti karcolataiból állította össze. Negyedik darabjaként közölte jelen írását is, alapos átdolgozásokkal (ld. alább a *Szövegváltozatok* között). A *Pipacsok a búzában* c. kötet sajtó alá rendezésekor e szövegen még néhány apróbb javítást eszközölt. A jelen Krk az író életében utoljára megjelent Jk szövegét közvetíti.

Lap Sor

- Cím: (1883, PH: *A képviselőház cstze*)
- 196 : 1 a t. *Ház* (1883, PH, 1885: a *tisztelt ház*)
 „ 5 igazgatva (1883, PH: *igazítgatva*)
- 197 : 4—5 *vájkkal a ripacsos falban* (1883, PH: *vájkkal a bibircsos falban*)
 „, 11 *közt.* (1883, PH: *közt . . .*)
 „ 17 *rendszabályokat nem engednek a házszabályok. A jegyzőkönyvi megrovás az egyedüli ostor.* (1883, PH: *rendszabályokat, a jegyzőkönyvi megrováson kívül, nem engednek a házszabályok.*)
- 24 *bonbon-stanicliból.* Az (1883, PH: *bonbon-staniclikből, ha el tudnák vele fogadtatni valahogy.* Az)
- 25 *megírlygelhetné parlamentünk* (1883, PH: *megszégyellhetné parlamentünk*)
- 38 *valakire, aki itt ült, járt egykor közöttük* (1883, PH: *valakire, aki itt járt-kelt egykor közöttük*)
- 198 : 5 *pajtáskodott s versenyt énekelt velök.* (1883, PH: *pajtáskodott a madarakkal, s énekelt velök versenyt.*)
 6 *konkurrensök volt.* (1883, PH: *konkurrense volt a madaraknak.*)
 11 *Kemény István azonban* (1883, PH: *De Kemény István nemcsak*)
 12 *Ami sokkal nehezebb.* (1883, PH, 1885: *Ez pedig még nehezebb.*)
 13 *volt, ezt képviselőtársai* (1883, PH, 1885: *volt, képviselőtársai*)
 18 *irodába s ha* (1883, PH, 1885: *irodába, és ha*)
 24 *sor után az 1883 és a PH-ban a következő szövegrészlet olvasható, amit MK később elhagyott:*

De ennek a jó embernek (ki talán egy férget sem lett volna képes eltaposni) gyermeteg kedélye, ártatlan, nemes lelke is meg tudott telni keserúséggel, ha az oláhokra gondolt, akit megvetőleg »rómaiinak» nevezett.

Vége volt a jó kedvének, mihelyt a római eszébe jutott, pedig gyakran jutott eszébe, mert sohase kezdetett semmi dolognak az elbeszélésébe, hogy az ne az oláhokkal végződjék. Csodálatos volt ez! Mintha egy virágos partú hegyi patak a kenderáztatóba szakadna.

Gyakran szerette elmondani, miképpen találta ő meg, jóval negyvennyolc előtt a kastélyuk kertjében Kemény Simonnak a tete-meit: egy nagy ércoporsóban feküdt, páncélban, kardostul, sisakosan.

— Mi történt aztán vele? — kérdé egy kíváncsi képviselő.

— Porainak még egy temetést rendeztünk, vitézi ruháit azonban elhelyeztük a familia fegyvertárába.

— Megvannak?

— Dehogyan vannak! Patkót veretett belőlük a római.

S ilyenkor elsápadt, szemeiben vést jósló fény gyulladt ki, de melyet csakhamar eloltott egy másik, akármilyen idea, s újra szelid, nyugodt lett az arca, mint a sima tóé.

Lap Sor

- 198 : 25 *Ilyenkor* látott meg (1883, PH: *Nyugalmas sétái* közben látott meg)
„ 27 adja nekem (1883, PH, 1885: adja el nekem)
„ 35 tágitott. *Másnap* (1883, PH: tágitott; *másnap*)
199 : 4 *aztán csakugyan* megpuhult a szíve *nagy* váratlanul (1883, PH: *aztán egyszer csak* megpuhult a *mester* szíve váratlanul; 1885: *aztán csakugyan* megpuhult a szíve váratlanul)
9 valami (1883, PH, 1885: *valamely*)
9 *lehíta* (1883, PH, 1885: *lehíta*)
16 kiereszthette (1883, PH: kieresztette)

Tárgyi magyarázatok

- 196 : 7 *frondeurkódás* — mindenáron való ellenzékieskedés.
197 : 15 *Péchy Tamás* — 1880—1887-ig a képviselőház elnöke.
198 : 4 *Lisznyai Kálmán* — (1823—1863) költő, a Tízek Társaságának volt a tagja, a szabadságharcban Görgey őrnagya. 1849 után legjellegzetesebb képviselője volt annak az irányzatnak, amely Petőfi nemzeti jellegű, demokrata népiességét politika-mentes, provinciális tájköltészetévé torzította.
7 báró *Kemény István* — (1811—1881) képviselő. A szabadságharc idején Nagyenyeden tartózkodott, a város pusztulását »Fekete könyv« c. emlékiratában is megörökítette.
199 : 31 *Csemegi Kódex* — Csemegi Károly (1826—1899) büntetőjogász, több törvényjavaslat elkészítése fűződik nevéhez, így többek között az 1878-ban, ill. 1879-ben elfogadott magyar BTK megalkotása is. MK itt a BTK-ra utal.

A KIRÁLY KIBÉKÜLÉSE

M. I. *Pesti Hírlap*. (Szerk. Kenodi Géza) 1883. december 23., 24., 5. évf. 352., 353. sz. Rovaton kívül. Alcím és nővjelzés: «(Egy nagyon régi krónikából írta Scarron)». Köt folytatásban, az alábbi részletezés szerint:

1. december 23. (352. sz. 13. l.) Elejétől a »— Körülj beljebb a házba, remélem...« bekezd. végéig. (Vége következik.)
2. december 24. (353. sz. 11. l.) a jelzett bekezdéstől végéig.

II. *Hi 10. köt. 1917. Dekameron III.* 3—15. l.

Keletkezése

MK 1891-ben a *Galamb a kalitkában* c. elbeszélése bevezető soraiiban a következőket írta: »Valamikor (tíz év előtt) úgy írtam az elbeszéléseket, hogy két-három témából tákoltam össze egyet; az egyik szűzsémet, mert rövid volt, hozzáragasztottam egy másikhoz s a kettőből csak kitelt egy jókora történet.« (Krk 4. köt. 7. l.) Ezt a megállapítást Bisztray Gyula a korábbi elbeszélésekre és regényekre, *Az apám ismerősei és Képek a régi vármegyéből* című művekre vonatkoztatja (uo. 188. l.), de joggal ennek az írói vallomásnak körébe utalhatjuk ezt az elbeszélést is.

Látszólag történeti elbeszélés Mátyás király korából, bár a szöveg nem ad semmiféle történelmi dátumot, amelyhez kapcsolni lehetne a cselekmény szálait. Az elbeszélés két motívumból tevődik össze: Koháry Péter feleség-gyilkolásából és Koháry Istvánnak, a gyilkos báty rejtetegetése miatti kegyvesztésből való feloldásának történetéből.

MK az első történet nagyobb fokú elhitetése céljából a Koburg család archívumából előkerült diáriumra hivatkozik (200 : 1—3), amelynek még a »címet« is megemlíti: »Hogyan lön békülése jó néhai Mátyás királynak Koháry István uram elő kegyelmével?« (200 : 8—9). E jelzett forrást azonban a szakirodalom nem tartja nyilván.

Egy írói tollbotlás azonban némileg nyomra vezet. Koháry Péternek az elfogatására küldött Strong kapitánnyal való beszélgetését idézi fel MK és itt egy helyütt a következőket írja: »A vacsora után azt mondja a kapitány *Balassának*.« (201 : 32) MK tollára tehát a »Koháry« név helyett a »Balassa« szókött. És mint az alábbiakból kitétnik, teljes joggal. (E tollhibát javítottuk!)

A vár ugyanis, ahol Koháry Péter feleségét az ablakon át a szakadékbá hajította, Kékkő vára néven szerepel az elbeszélésben (200 : 32, 201 : 9). Kékkő vára felépítésétől, tehát a XIII. századtól fogva megszakítás nélkül a Balassa család tulajdonában volt. És a tollbotlás rávilágít arra, hogy MK az elbeszélés első részében egy, a Balassa családról közszájon forgó anekdotát alkalmazott a Koháryakra.

E történetet néhány év múlva újra megírja a *Magyarország lovagvárai regékben* c. sorozatnak a Kékkő váráról szóló regéjében, most már a Balassákról szólva (Hi 15. köt. 35—38. l.). A várról írt történetben központi helyet foglal el a Balassa Imrének tulajdonított feleség-gyilkolás, ennek minden fordulata megegyezik a jelen elbeszélések Koháry Péterről szóló részletével, csak itt kissé részletesebben, színesebben írja le MK az eseményeket. A feleséget a későbbi történetben Palásthy Krisztinának nevezi, az elfogatásra küldött vallon kapitányt Schramm Mátyásnak, míg itt Strong kapitánynak. A Kékkő váráról szóló historiában a történelmi időt szintén nem jelöli, a királyt sem nevezi néven.

A *király kibékülésének* második története, a feleség-gyilkost rejtegető testvéröccsnek, Koháry Istvánnak való megkegyelmezés történetét MK már az előző történetet színező szálakkal előkészíti, és a Mátyás királynak tulajdonított furfangos feltételek (204 : 12—15) teljesítésének módozataival tölti ki.

György Lajos mutatott rá, hogy MK itt két közismert vándormotívumot használt fel. Elsőnek »a különféle nehéz feladatokat teljesítő okos leány mesetípusának« azt a változatát, amelyet Bolte-Polvka felsorolása számba vesz, és amelynek alaptípusát a *Gesta Romanorum* 124. elbeszélése tartalmazza. György Lajos a második motívummal, az álgyilkossággal kapcsolatban a *Salamon és Markalf* c. népkönyvnek arra a részletére utal, ahol Markalf az aszonyok fecsegő természetét ecseteli (Régi Magyar Költők Tára VIII. 294—296. l.), továbbá az *Omnia vincit amor* c. pálos iskoladráma intermediumának II. actusára hivatkozik. (György Lajos: Tárgytörténeti jegyzetek Mikszáth anekdotáihoz. Irodalomtörténeti Füzetek. 47. sz. 1933. 22—23. l.)

E motívumok felsorakoztatásánál György Lajos számba veszi a későbbi hazai feldolgozásokat is. Megemlíti a Pesti Hírlap 1882. okt. 18. számában közölt »népies változatot«, amely Toldi Miklós személyéhez fűzi a motívumsort (György L. i. m. 22. l.). A jelzett helyen (287. sz. 1—2. l.) a »Pesti Hírlap tárcája« rovatban, névalírással nélkül található »A Toldi legenda Alsó-Toldon« c. tárcaközlemény. Itt szinte elbeszélésünkkel azonos fordulatokkal adja elő írója a furfangos feltételek megoldását, megjegyezve, hogy »legalább a legérdekesebb Toldi-legenda úgy mutatja be [Toldit], mint család-apát, aki nem a bajjívásaival imponál a hallgatónak, hanem az okosságával...«

Az említett előadásbeli hasonlóságok már felkeltették gyanúnkát, hogy vajon nem MK anonim, eddigi bibliográfiai feldolgozásokban meg nem említett írásával állunk-e szemben. Gyanúnkat megnyugtatóan eldöntötte egy két és fél év múlva megjelent — eleddig elfelejtett — MK-írás. A Gondúzó I. évfolyamában, 1885. márc. 1-én MK teljes névalírással napvilágot látott *A király kegyelme* c. elbeszélés (25. sz. 561—562. l.). Ennek alcíme: *A Toldi legenda Alsó-Toldon* árulkodóan utal a Pesti Hírlap jelzett névtelen közleményére. A két szöveg összevetéséből kitűnik, hogy a Gondúzóbeli elbeszélés a Pesti Hírlapbelinek gondosabban kidolgozott variánsa.

A most közölt *A király kibékülése* c. elbeszélés második része is tehát egy MK által már egy évvel korábban önállóan megírt Toldi-monda, amelyet hozzáfűzött a Balassákról fennmaradt történethez, a kettőt összeötvözve alkotta meg teremtő fantáziájával a két Koháry-fivér történetét. Az elbeszélésben szereplő családnevek kialakításáról ld. a *Tárgyi magyarázatokat*.

A jelen Krk a Pesti Hírlap szövegét közvetíti.

Tárgyi magyarázatok

Lap Sor

- 200 : 1 *Koburg család* — pontosabban szász-koburg-gothai-család, német hercegi család. Őseit a XVII. századból tartja számon a történelem. — Koháry Antalnak (1760—1820) fiú gyermeke nem lévén, egyetlen leány gyermeke révén a Koháry család birtokai a férjre, Szász Koburg Ferdinánd hercegre szálltak.
- 9, 26 *Koháry István és Péter* — Nagy Iván a Koháry családot csak a XVI. század végétől veszi számba, de jelzi, hogy egyik történelmi forrás már 1470-ből említi egy Koháry Györgyöt, mint Mátyás király egyik udvarnokát. (Nagy I. VI. köt. 288. l.) — Más adat nincs a Mátyás korabeli Koháryakról, így MK rajza a két Koháry testvérről kétségen kívül az írói képzelet szülötte.
- 30, 201 : 2, 203 : 7 *Giléty Zsófia, G. Boldizsár, G. Mária* — a a Giléti vagy Giletffy család a XIV. század derekán élt, egyes tagjairól még a XVI. században is található okiratos feljegyzés Nógrád, ill. Hont megyéből. (Ld. Nagy I. i. m. 4. köt. 405—406. l.)
- 201 : 7, 12 *vallon kapitány Strong kapitány* — Ld. a *Keletkezés* c. részt.

AZ ILLOJÁLIS ALATTVALÓK

M. *Pesti Hírlap*. (Szerk. Kenedi Géza) 1883. december 25., 5. évf. 354. sz. (1., 2. l.) A »Pesti Hírlap« tárcája főcím alatt. Névjelzés: S—n.

E rajzot nem veszi számba Rubinyi Mózes MK kiadatlan írásait összegyűjtő bibliográfiája sem. Kötetben itt jelenik meg először.

A »kutyabolond« szájába adott történet anekdotikus eredetű, de nem tudjuk megállapítani, hogy ki rejtőzködhet a bemutatott alakok mögött.

AZ ASSZONY HAJÁNÁL CSAK AZ ESZE HOSSZABB

- M. I. *Pesti Hírlap.* (Szerk. Kenedi Géza) 1883. december 27., 5. évf. 355. sz. (9., 10., 11. l.) A tárcarovatban. Névjelzés: *Scarron.*
II. *Hi 11. köt. 1917. Dekameron IV.* 3—12. l.

A főispán-buktató asszony története még 1875, a fúzió előtti időkben játszódik le. A két egymással szemben álló párt a Deák Ferenc vezette »kormánypárt« és a vele szemben ellenzékben lévő Tisza Kálmán vezette »balközép«. Az anekdotikus elemeket halmozó elbeszélés élményvilágára, a benne szereplő alakok azonosítására MK nem hagyott fogódzót. Nem jelöli meg sem a megyét, sem annak székhelyét, csupán két — számunkra gyakorisága miatt érdektelen — helységnevet említ: Felsőérdet és Alsóérdet. Az elbeszélésben leírt történet feltehetően MK szűkebb pátriájában, Nógrád megyében játszódhatott le, még a jelzett időben.

Az elbeszéléssel kapcsolatban megemlítjük, hogy tíz hónap múlva a Mártonfy Frigyes szerkesztésében meginduló Gondúzó c. kéthetenként megjelenő folyóiratban MK egy nagyobb lélegzetű, tizenegy folytatásos elbeszélést tett közzé *A klub* címmel (Gondúzó 1884. okt. 12.—1884. dec. 21., I. évf. 4—14. sz.). Az elbeszélést MK több, főként 1884-ben írt karcolatából szötte össze, míg cselekményének gerincét a jelen *Az asszony hajánál csak az esze hosszabb* c. elbeszélés képezi, az esetek többségében szó szerint átlplántálja még ennek szövegét is. Mivel *A klub* felépítése szerint nem tekinthető a jelen elbeszélés *átdolgozásának*, hanem csupán *felhasználásának*, így a két szöveget a megjelenés kronológiájának megfelelően önállóan közöljük: *Az asszony hajánál csak az esze hosszabb* c. elbeszélést itt, *A klub* c. elbeszélést a Krk következő 35. kötetében, ahol majd részletesen szólunk a szövegek és motívumok ismétlésének módjáról.

A jelen Krk a Pesti Hírlap szövegét közvetíti.

Tárgyi magyarázatok

- Lap Sor
213 : 28 *primipulus* *perszóna* — főember, főszemély.
„ 29 *Diktum faktum* — a szót rögtön tett követte.
214 13 *kisafa* — egyes vagy kettős fogat hámja.

LÁTOGATÁS EGYIK ALAKOMNÁL

- M. I. *Vasárnapi Újság.* (Szerk. Nagy Miklós) 1883. december 30.² 30. évf. 52. sz. (847. l.) Utazás Palóccországban c. ciklus 8. része. *Teljes névjelzéssel.*
II. *Pesti Hírlap.* (Szerk. Kenedi Géza) 1883. december 30., 5. évf. 358. sz. (18—19. l.) a tárcarovatban. *Teljes névjelzéssel.*

III. *Urak és parasztok*. Bp. 1885. Róvái Testvérek kiadása. 108—113. l.

IV. a) *Urak és parasztok*. Második kiadás. *MKm 6. köt.* Bp. 1891. Róvái Testvérek kiadása. 90—101. l.

b) [3. kiad.] 1894.

c) [4. kiad.] 1900.

d) [5. kiad.] 1902.

e) [6. kiad.] 1904.

V. *Jk 27. köt. Kisebb elbeszélések IV.* 73—77. l.

Fordítás:

Der Besuch bei dem Modell. — Gesammelte Erzählungen von Koloman Mikszáth. A. d. Ungar. übers. v. C. Langsch. II. Bändchen. (Universal-Bibliothek Nr. 3664.) Leipzig Ph. Reclam. n. n. pag. 80—93.

Keletkezése

MK 1882 őszén már mint országoshírű író ellátogatott szülőföldjére, elbeszéléseinek illusztrátora, Dörre Tivadur kíséretében. A művész rajzokat készített »A jó palócok« díszkiadásra számára, az író pedig a látogatás benyomásait *Utazás Palócországban* címmel hét kis történetben megírta (1. A Kesely rögeszméje, 2. A palócöld flórúja, 3. Az új üstökös, 4. Képzeltbeli kényelem, 5. Nás Gyurkó, 6. A csodálatos halastó, 7. A Pakas). Ez a rajzsorozat először a Pesti Hírlap 1882. 276—279. számaiban jelent meg, majd *Az apró genyry és a nép* c. kötetben. Az elbeszéléskötet megjelenésével egy időben a Vasárnapi Újság újból közölte a hét rajzot (1883. dec. 16-i 50. számában az első négyet, a dec. 30-i, 52. számában a következők háromát). Ehhez a közléshez csatlakozott a Filcsik István lerajzolásának körülményeit megőrkítő *Látogatás Filcsik Istvánnál* c. rajz, amelynek szövegét következő szavakkal vezette be: »Nem lenne teljes az Utazás Palócországban...« (ld. a *Szövegváltozatok* közzött). A Pesti Hírlap 1883. dec. 30-i száma szintén közölte a rajzot, hasonló bevezető szavakkal.

E rajz tehát nem az *Utazás Palócországban* c. rajzsorozat megírásakor keletkezett, hanem több mint egy évvel később. Megírására Dörre Filcsik Istvánról készült rajzának megalapozottan készíthette Mikszáthot. Azt, hogy közvetlenül a Vasárnapi Újságban közlés előtt keletkezett, bizonyítja az is, hogy *Az apró genyry és a nép*ben közzétett ciklusban nem szerepel — hiszen a kötet ekkor már ki volt nyomtatva —, hanem csak az 1885-ben megjelent *Urak és parasztok* kötetben jelentette meg MK.

Filcsik István jelleméről itt adott kép azonos azzal, amelyet MK korábbi írásaiban adott alakjáról. A Filcsikről szóló elbeszélések felsorolását Király István adja a *Krk 2. köt.* 379. l.

Szövegváltozatok

A Vasárnapi Újság (VU) és a Pesti Hírlap (PH) egy napon közölte az elbeszélést. Az *Urak és parasztok* c. kötet (1885) sajtó alá rendezése-

kor MK néhány változtatást eszközölt a szövegen. A Révai-féle gyűjteményes kiadás alkalmából egy apró javítást tett. A Jk híven követi a korábbi kötet kiadásokat. Az 1891. évi kiadás szövegét vettük alapul.

Lap Sor

Cím: VU, PH: *Látogatás Filcsik Istvánnál*

- 220 : 1—4 helyett a VU-ban a következő olvasható: *Nem lenne teljes az Utazás Palócországban, ha a Vasárnapi Újságnak még külön el nem beszelném a látogatásunkat Filcsik István uramnál, amiből kitetszik, hogy őkegyelme.* A PH-ban a következő áll: *Nem lenne teljes az »Utazás Palócországban«, ha külön el nem beszelném a látogatásunkat Filcsik István uramnál, amiből kitetszik, hogy őkegyelme.*
- 11 mióta a muszka (VÜ, PH: mióta muszka)
- 20 kisöppörnek, csizmasarkak (VU, PH: kisöppörnek, rongydarab, elnyútt seprő, fazékcserépek, csizmasarkak)
- „ 20 és talpak (VU, 1885: s talpak)
- 221 : 21 Ámbár öreg (VU, PH: Ámbátor öreg)
- 222 : 36 fekete prémes gallérral (VU, PH: fekete prém-gallérral)
- 223 : 7 rezzenté (VU, PH: rezzentette)

Tárgyi magyarázatok

- 221 : 1 *Maga »az isten csizmadíája«* — MK *Az a pogány Filcsik* című rajzában (Jk 15. köt. 152. l.) az alábbiakkal magyarázza az elnevezést: »No, az igaz, hogy nem valami sokat ült annál a kaptafánál. Hiszen azért csúfolták az „Isten csizmadíjának”, mert tulajdonképpen nem volt más kuncaftja, csak maga az Úristen.«
- 25—35 MK *Az a pogány Filcsik* c. rajzában hasonló módon nyilatkoztatja Filcsiket az öt felkereső vevőkről.
- 222 : 4 *Nincs már nekem szeretőm.* — Húsz év múlva *A szobor és én* c. tárcájában MK újra felidézi Filcsik szavait (Hi 1. köt. 263. l.). — Egy másik karcolatában, a *Párbaj — kabátokkal* címűben, hasonló szavakkal utasítja vissza a lefényképezést egy szeged környéki paraszt (Jk 21. köt. 34. l.).
- 23—4 *a híres bundát akarják lefesteni? Hja, hol van az már?* — Vö. *Az a pogány Filcsik* c. rajzzal, amelyben MK leírja, hogyan vált meg a bundájára oly büszke Filcsik e ruhadarabjától.

Irodalom

Várdai Béla szerint (MK. 1910. 119. l.) az elbeszélés »sikerült genre-alakot, jeleneteket nyújt.«

Királi Vilmos (Mikszáth a jogász. 1941. 122. l.) Filcsik alakjával foglalkozva megemlíti MK-nak azokat az írásait, ahol megeleveníti Filcsiket és megjegyzi, hogy »ez a Filcsik nem költői képzelet szülte alak, hanem élő személy, akiből a tipikus jellemvonásokat ragadta ki és örököltette meg a költő.«

FÜGGELÉK

A MI OLIGARCHÁINK

M. I. *Pesti Hírlap.* (Szerk. Kenedi Góza) 1883. szeptember 13., 5. évf. 252. sz. (1—2. l.) »A Pesti Hírlap» tárcája főcím alatt. Névjelzés nélkül.

II. *Hi 12. köt. 1917. Anekdoták I.* 109—111. l.

*

Rubinyi Mózes ezt az írást minden közlelbbi indoklás nélkül beillesztette a *Hi Anekdoták* kötetébe. Jegyzetoi között sommfőle említést nem tesz arról, hogy milyen megfontolások alapján tekintette MK írásának ezt a névjelzés nélkül megjelent történetet. A kezdő hivatkozás (A »Pesti Hírlap» tegnapi számában valaki egy magyar oligarcháról mond el egy anekdotát.) a *Pesti Hírlap* 1883. szept. 11. megjelent *Két szekér öregasszony* c., szintén névjelzés nélkül megjelentett írásra utal. Ez utóbbi — mint e kötet 322. lapján kifejtöttük — bizonyíthatóan és kétségen kívül *MK alkotása*. A jelen történet szerzőségével kapcsolatban éppen az imént idézett első mondat keltezte fel kétségeinket. Ha névjelzés nélkül adta közre MK a *Két szekér öregasszony* c. elbeszélését, akkor miért fokozta a homályt azzal, hogy egy új történetet — amely szintén névjelzés nélkül látott napvilágot — olyan egyértelmű megjegyzéssel bocsát közre, amellyel az előző írástól teljesen független szerző személyét tételezi fel. Emellett öntudatosan dunántúlinak vallja magát, hiszen az Eszterházy hercegeket »a mi dunántúli oligarcháink»-nak nevezi.

Mindezek figyelembevételével ezt az anekdotát — a szerzőség nagyfokú bizonytalansága miatt — itt a Függelékben közöljük, mivel számításba vesszük annak a lehetőségét is, hogy a fentiokban körvonalazott körülmények egy esetleges írói komponáltság, tudatos rejtőzködés eredménye.

Azt, hogy az anekdotának melyik Eszterházy herceg a hőse, nehezen lehet eldönteni, hiszen a század végén az Eszterházyak gazdag-ságáról, pazarlásairól számtalan anekdota forgott közszájon.

A jelen *Krk* a *Pesti Hírlap* szövegét közvetíti.

A GYÁVA C. ELBESZÉLÉSRŐL

M. Magyarország és a Nagyvilág 1883. június 17., 20. évf. 24. sz.
374—375. I. Alíráás: »M. K.«

A szövegről

Rubinyi Mózes MK kiadatlan munkáit összefoglaló bibliográfiájában feltünteti ezt az írást is és ezzel MK-t vallja szerzőjének (MK élete és művei. 118. l.). De a rajz tartalmi és stílusos vizsgálata arra mutat, hogy az M. K. szignó *nem jelölheti* Mikszáth Kálmán nevét. A kis írás bevezetése, ellentétben MK frappáns kezdéseivel, igen lapos, nem teremt atmoszférát. Szimpla a diákok és a tanárok jellemzése, az alakok által elmondott szövegek sem jellemzik a beszélő személyeket. A szerzetes-igazgató éppen úgy jellegtelen figura, mint az új tanár, a furcsa és titokzatos ex-katonatiszt. Ha MK alkotása lenne ez az írás, e sajátos figurába sokkal több életet lehelt volna, és szinte elképzelhetetlen, hogy egy ilyen különös ember bemutatásakor ennyire homályban hagyta volna a figurát, mint ebben a rajzban. De nemcsak a figurák jellemzése sekélyes, hanem a rajz nyelvi anyaga is egészen más, mint Mikszáthé. Szóhasználata szegényes és iskolás, képalkotása szürke. Mondatépítésében nincs meg MK sajátos stílusa, a hömpölygő, a beszélt nyelv stílusát tükröző egymásba fűzött, gondolatbeli kitérők érzékeltetésére halmozott mondatok jellegzetessége.

Mindezt összevetve: ha még joggal feltételezhetjük is azt, hogy MK-nak is voltak fáradtabb napjai, a nagy sietség miatt gyengébben sikerült alkotásai, mégis valószínűtlen, hogy *A gyáva* című rajz az ő alkotása. Hiszen a Magyarország és a Nagyvilágnak ebben az évfolyamában — amelyet Borostyáni Nándorral közösen szerkesztett — *A Mácsik a nagyerejű* c. regényén kívül *A Száldobosi Papp család* c. elbeszélését jelentette meg. Mind a két írás magas művészi igényt tükröz. Nagyon valószínűtlen tehát, hogyha egy ilyen gyenge írást megjelentetett is, a szignó használatával magáénak is vallotta volna.

A KÉPMELLÉKLETEKRŐL

- I. *A rossz matéria* első folytatása a Koszorú 1883. január 7. 1. számában.
- II. Mannheim Ágost illusztrációi *A Tisza* c. elbeszéléshez. *A tekintetes vármegye* (1884) c. kötetben 48., ill. 52. l.
- III. *A História egy házasságról* c. elbeszélés második folytatása a Fővárosi Lapok 1883. március 16. 63. számában.
- IV. Mannheim Ágost illusztrációi a *História egy házasságról* c. elbeszéléshez. *A tekintetes vármegye* (1884) c. kötetben 1., ill. 13. l.
- V. Az *Egy rendőr-zseni* c. elbeszélés első változata a Pesti Hírlap 1883. május 4. 123. számában.
- VI. *Az apró gentry és a nép* c. kötet első kiadásának (1883) ismeretlen rajzoltól származó borítólap illusztrációja.
- VII. *A Száldobosi Papp család* c. elbeszélés első részlete a Magyarország és a Nagyvilág 1883. szeptember 30. 39. számában.
- VIII. Dörre Tivadar rajza Filcsik Istvánról a *Látogatás egyik alakomnál* c. elbeszélés illusztrációjaként. Vasárnapi Újság 1883. december 30. 52. sz. 847. l.

E KÖTET NOVELLÁINAK CÍMVÁLTOZATAI
(A lapszám említésük helyét jelöli)

- LUPCSEK JANI HÁZASODÁSA (257. l.) ld. A Lupcsek Jani házassodása.
- A SZÁZEGYEDIK ASSZONY (259. l.) ld. A szorolmos gentleman.
- PESTI HÍRLAP: KI AD TÖBBET ÉRTE? (278. l.) ld. Azok a menyájas olvasók.
- A MI KIS MORZSÁNK (289. l.) ld. A Tisza.
- EGY MAGYAR RENDŐRZSENI (306. l.) ld. Egy rendőr-zseni.
- A PÜNKÖSDI MENNYLÁTOGATÓK (309. l.) ld. A menny belsoje.
- A KIRÁLY ELŐTT (312. l.) ld. Királylátogató parasztok.
- A BECSÜLETES EMBEREK (318. l.) ld. Az egyetlen gazember.
- GYEREKET KÉREK KÖLCSÖN (Egy kis kép a gyarmati vásárról) (333. l.) ld. A gyarmati vásár vagy gyereket kérek kölcsön.
- POHARAK ÉS KÖNYVEK (340. l.) ld. Az olvasóhoz — a nem olvasókról.
- A KÉPVISELŐHÁZ CSÍZE (345. l.) ld. A képviselőház madara.
- LÁTOGATÁS FILCSIK ISTVÁNNÁL (352. l.) ld. Látogatás egyik alakomnál.

TARTALOM

(Az első szám a szövegre, a második a jegyzetre utal)

1882		
A csekk	5	253
A mások emlékei	8	255
A Lupcsek Jani házasodása.....	11	256
A szerelmes gentleman	14	258
1883		
A rossz matéria	17	260
A veszett sógor	28	268
A legmodernebb párba j	32	270
Tessék engem becsukatni	35	271
Haszonbérlet koromból.....	38	273
A kis álmos	45	276
Azok a »nyájas olvasók«	46	277
História egy házasságról.....	50	280
A százegyedik asszony	62	285
A Tisza	68	287
A széttört kapocs.....	76	292
A jó öreg Raksányi.....	85	296
Régi urak, régi cselédek, régi rablók	91	298
A pénzügyminiszter reggelije	94	302
Egy rendőr-zseni	96	304
A menny belseje	100	308
Királylátogató parasztok	105	310
A nagy Regdon Mihály	112	313
Az istennek a két krajcárja	118	316

Új társadalom	120	316
Az egyetlen gazember	126	317
Hogyan keletkeznek a zavargások?	129	319
Brana bácsi	132	320
A honatyaság	136	320
Két szekér öregasszony.....	141	322
A torkos fiú	144	323
Út a pisztolycsőig	147	324
A Száldobosi Papp család.....	149	325
Nagy fal, nagy árnyék	163	331
Édes visszaemlékezések	165	332
A gyarmati vásár vagy gyereket kérek kölcsön	167	333
Az én első princípálisom	170	334
Paraszt-mágnások	182	339
Az olvasóhoz — a nem olvasókról	184	339
Egy öreg püspök háztartása	188	342
Az én asszony ismerőseim	191	343
A gumilashti zsinór	194	344
A képviselőház madara.....	196	344
A király kibékülése	200	347
Az illojális alattvalók	209	349
Az asszony hajánál csak az esze hosszabb	213	350
Látogatás egyik alakomnál	220	350

Függelék

A mi oligarcháink	227	353
-------------------	-----	-----

JEGYZETEK

Rövidítések	232
A Kavicsok és Az apró gentry és a nép c. kötetek kritikai fogadtatása	233
A gyáva c. elbeszélésről	354
A képmellékletekről	355
E kötet novelláinak címváltozatai	357

27 157
